

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БІЛЯНІНА ВІКТОРІЯ ІГОРІВНА

УДК 811 [581+161.2] – 115 (043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

ТИПИ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ
В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ
КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХVІІІ – поч. ХХІ ст.

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

035 – Філологія

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В.І. Білянina

Науковий керівник

Корольова Алла Валер'янівна,
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2017

АНОТАЦІЯ

Білянiна В.І. Типи дiалогових стратагем в iндивiдуально-авторських картинах свiту китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст. – Квалiфiкацiйна наукова праця на правах рукопису.

Дисертацiя на здобуття наукового ступеня кандидата фiлологiчних наук за спецiальнiстю 10.02.17 «Порiвняльно-iсторичне i типологiчне мовознавство» (035 – Фiлологiя). – Київський нацiональний лiнгвiстичний унiверситет, Нацiональний педагогiчний унiверситет iменi М.П. Драгоманова, Київ, 2017.

Дисертацiя присвячена встановленню типiв дiалогових стратагем в iндивiдуально-авторських картинах свiту китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.

У дисертацiї *розроблено* нову теоретико-методологiчну концепцiю для виявлення iнварiантно-варiантних зодiакальних типiв дiалогових стратагем в iндивiдуально-авторських картинах свiту китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.; *уточнено* витлумачення стратагеми як етноконцептуального вiдображення мовно-культурної iдентичностi письменника в його iндивiдуально-авторськiй картинi свiту; *запропоноване* визначення дiалогової стратагеми як культурно зумовленого художнього сценарiю позицiонування учасникiв дiалогу, що вiдображає в iндивiдуально-авторськiй картинi свiту письменника стратумно-стратегiчну колекцiю iдеологiчно-ментальних хитрощiв певного народу у формi рiзних типiв дiалогових конструкцiй, що мають знаково-символiчну природу; *установлено* 4 варiантних типи дiалогових конструкцiй (риторичний, конфлiктний, iмперативний та фатичний), що репрезентують дiалоговi стратагеми, якi спiввiдносяться iз зодiакальними комунiкативно-поведiнковими стереотипами представникiв Сходу i Заходу, вiдтвореними в китайських та українських художнiх текстах XVIII – поч. XXI ст. i характерними для нацiонального мислення, суспiльних настроiв i фiлософсько-культурних традицiй китайцiв i українцiв в кожну iсторичну

добу; ідентифіковано відповідність діалогових стратагем крилатим фразам і прислів'ям китайського й українського етносів як фіксаторів цих ментальних конструктів.

Виявлено домінантні для кожного століття типи діалогових конструкцій, відображені діалоговими стратагемами в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.

Діалогова зодіакальна стратагема “Змія”, яка відображає в діалогових конструкціях китайських художніх текстів XVIII ст., а в українських – XIX ст. обережність, вміння приховувати дійсні наміри за вдовою поведінкою, збивати з пантелику та маніпулювати, корелює з такими прислів'ями: кит. “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”), “(明修棧道,) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигрєня зубів не показує”), “空城計” (“При світлі лампи колір не розрізнити”), “借刀殺人” (“Панувати над варварами, використовуючи їх самих”) / укр. “Лучче в боцці, неже в чужій головці”, “Часи для краси, а врем'я по сонцю”, “Хвастливого з багатим не розбереш”, “Добре чужими руками жар загібать”.

Діалогова зодіакальна стратагема “Кролик”, яка відображає в діалогових конструкціях китайських художніх текстів XX ст., а в українських – XVIII ст. схильність до прикрашання дійсності, жертвності, скритності та лицемірства, корелює з такими прислів'ями: кит. “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”), “李代桃僵” (“Втратив майно – уникнув біди”), “釜底抽薪” (“Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки”), “笑裡藏刀” (“На вустах мед, а за пазухою ніж”) / укр. “Пристав нові двері до старої лазенки”, “Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати”, “Тиха вода греблі рве”, “На словах милості просить, а за халявою ніж носить”.

Діалогова зодіакальна стратагема “Миша”, що відображає в діалогових конструкціях китайських художніх текстів XIX ст. хитрість, безжалісність,

цінічність та опосередковану критику, корелює з такими прислів'ями: “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”), “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”), “趁火打劫” (“Кидати каміння у впалого до колодязя”), “指桑罵槐” (“З'їла м'ясо кішка, а сварять пса”).

Діалогова зодіакальна стратагема “Тигр”, яка відображає в діалогових конструкціях українських художніх текстів ХХ ст. схильність до перебільшення, до створення конфліктних ситуацій і агресії, вміння користуватись слабостями противника, корелює з такими прислів'ями: “З комара зробити вола”, “Як кажуть, той батька в'яжуть”, “Мое діло, як кажуть, мірошницьке: запусти та й мовчи”, “Не кождий слабий, що стогне”.

Діалогова зодіакальна стратагема “Кінь” відображає в діалогових конструкціях китайських та українських художніх текстів поч. ХХІ ст. здатність до нанесення неочікуваної атаки, підступність, раціональність та вміння поставити опонента у не вигідні умови, корелює з такими прислів'ями: кит. “反客為主” (“Негода може прийти несподівано”), “偷梁換柱” (“Вивісити на вітрину баранячу голову, а продавати собачатину”), “擒賊擒王” (“Хочеш убити змію – бий по голові, хочеш знищити банду – лови ватажка”), “調虎離山” (“Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою”) / укр. “Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе”, “Він багато робить, щоб нічого не робити”, “Без гетьмана військо гине”, “Вислідили лиса в ямі”.

Установлено закономірності між образно-сисловою сутністю діалогових зодіакальних стратагем та доміантними для кожної доби типами діалогових конструкцій.

Для діалогової зодіакальної стратагеми “Змія” доміантним виявився фатичний тип діалогових конструкцій китайських художніх текстів ХVІІІ ст. (з перевагою етикетних комунікативів та перформативів), що зумовлено пануючою цензурою у Китаї та комунікативною етикою того часу, а в українських художніх текстах ХІХ ст. – імперативний тип (з перевагою

директивів), який відтворює форму патріотичної громадської діяльності українських письменників в умовах утисків та заборон з боку владної верхівки.

Для діалогової зодіакальної стратагеми “Кролик” домінантним виявився риторичний тип діалогових конструкцій китайських художніх текстів XX ст. (з перевагою квеситивів та констативів), що зумовлено початком знайомства Китаю з науковими та культурними надбаннями Заходу, та українських – XVIII ст. (з перевагою квеситивів та констативів), що пояснюється боротьбою за владу між гетьманством, Російською імперією та Річчю Посполитою.

Для діалогової зодіакальної стратагеми “Миша” домінантним виявився риторичний тип діалогових конструкцій китайських художніх текстів XIX ст. (з перевагою квеситивів та констативів), що зумовлено впливом іноземних держав на життя Китаю.

Для діалогової зодіакальної стратагеми “Тигр” домінантним виявився конфліктний тип діалогових конструкцій українських художніх текстів XX ст. (з перевагою менасивів), що зумовлено впливом радянської влади на українське письменство.

Для діалогової зодіакальної стратагеми “Кінь” домінантним виявився риторичний тип діалогових конструкцій китайських та українських художніх текстів поч. XXI ст. (з перевагою квеситивів та констативів), що зумовлено поглибленням міжкультурної комунікації, прагненням до кооперації в умовах глобалізації.

Підтверджено вплив історичних та соціокультурних чинників на формування діалогових стратагем як проявів колективного й індивідуально-авторського світогляду, відображеного у діалогових конструкціях китайських та українських художніх текстів XVIII – поч. XXI ст. Антикитайська політика маньчжурів у XVIII ст. та утиски українства з боку Російської імперії у XIX ст. відображають характеристики діалогової зодіакальної стратагеми “Змія”. Неспокій у зв’язку з боротьбою за

владу та мовне питання в Україні XVIII ст. збігається з настроями китайського суспільства в період Культурної революції XX ст. і проявляється у вигляді діалогової зодіакальної стратагеми “Кролик”. Невдоволення різними політичними подіями на початку XXI ст. в обох соціумах має спільні риси, відображені у діалоговій зодіакальній стратагемі “Кінь”.

Відмінність зафіксовано у типах китайських діалогових конструкцій XIX ст., характерних для діалогової зодіакальної стратагеми “Миша”, що відображає боротьбу за владу між маньчжурами, КПК та Гоміндан, та у типах українських діалогових конструкцій XX ст, що корелюють з діалоговою зодіакальною стратагема “Тигр” як прояв впливу радянської влади на свідомість українського письменства та їхній опір всіма можливими способами.

Ключові слова: стратагема, діалогова стратагема, зодіакальні типи діалогових стратагем, діалогова конструкція, індивідуально-авторська картина світу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Біляніна В, ‘Теоретико-методологічні засади вивчення діалогічних конструкцій у комунікативній лінгвістиці’ (2013) 64 Сходознавство 3-14.
2. Біляніна В, ‘Типи діалогових конструкцій у мові китайської художньої літератури XXI ст.’ (2014) 6 Вісник Житомирського держ ун-ту ім. І. Франка 21-7.
3. Біляніна В, ‘Відображення національно-культурних особливостей стратегічного мислення китайських і українських письменників в індивідуально-авторських картинах світу’ (2016) 1 Вісник Запорізького національного університету. Серія “Філологічні науки” 13-8.

4. Білянiна В, 'Типи диалогових конструкцiй у мовi китайської художньої лiтератури XVIII ст.' (2014) 28 Science and education a new dimension: Philology 38-42.

5. Білянiна В, 'Типи диалогових конструкцiй у мовi китайських художнiх текстiв другої половини ХХ ст.' (2015) 21 Вiсник Київського нац ун-ту iм. Т.Г. Шевченка. Серiя "Схiднi мови та лiтератури" 5-8.

6. Білянiна В, 'Наративний тип диалогових стратагем у китайських та українських художнiх текстах XVIII-XXI ст.' (2015) 1 Науковий вiсник Дрогобицького держ пед ун-ту iм. I. Франка. Серiя "Фiлологiчнi науки" (Мовознавство) 32-5.

7. Білянiна В, 'Диалоговi стратагеми у китайських та українських художнiх текстах' (2016) 20 Науковий вiсник МГУ Серiя "Фiлологiя" 123-7 .

8. Білянiна В, 'Информативно-обмiнний тип диалогових стратагем у китайських та українських художнiх текстах XVIII-XXI ст.', *Сучаснi науковi дослiдження представникiв фiлологiчних наук та iхнiй вплив на розвиток мови та лiтератури* (Наукова фiлологiчна органiзацiя "ЛОГОС" 2016).

9. Білянiна В, 'Структурно-семантичне дослiдження диалогу як одне з провiдних завдань дискурсологiї' в Перинська Н (ред), *Мови професiйної комунiкацiї: лiнгвокультурний, когнiтивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* (КПШ 2014).

10. Білянiна В, 'Стратагемний характер мiжкультурної комунiкацiї', в Петлюченко Н (ред), *Фiлологiя XXI столiття: теорiя, практика, перспективи* (Одеський лiнгвiстичний вiсник 2016) <<http://www.oljournal.in.ua/index.php/problemsuchasnikh-lingvistichnikhdoslidzen/118-bilyanina-v-i-stratagemnij-karakter-mizhkulturnoji-komunikatsiji>> дата звернення 20 Березень 2017.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	13
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДІАЛОГІВ ЯК СТРАТАГЕМ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИН СВІТУ... 24	24
1.1 Етапи і напрями вивчення картин світу: від В. фон Гумбольдта і неогумбольдтіанців до когнітивної диференціації.....	24
1.2 Місце індивідуально-авторської картини світу в мовній і концептуальній картинах світу.....	34
1.3 Діалогова страатагема як концептуальне відображення мовно-культурної ідентичності письменника в індивідуально-авторській картині світу.....	41
1.4 Еволюція поняття діалогу в міждисциплінарних студіях: від М.М. Бахтіна до когнітивної структури свідомості – діалогової страатагеми.....	53
1.5 Класична структура діалогу і таксономія діалогових конструкцій.....	65
1.5.1 Діалогова страатагема як конструкт індивідуально-авторської картини світу письменника.....	79
Висновки до розділу 1.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....	104
2.1 Принципи антропоцентризму, історизму, культурного детермінізму, структуралізму та прагматичного аналізу у вивченні діалогових страатагем.....	104

2.2	Принцип прагматичного аналізу діалогових стратагем як сукупності культурно обумовлених схем мовленнєвих актів та їх варіативного авторського моделювання.	108
2.3	Комплексна методика реконструкції діалогових стратагем в індивідуально-авторських картинах світу.	110
	Висновки до розділу 2.	114
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	116
	РОЗДІЛ 3 ТИПИ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ XVIII ст.	118
3.1	Інваріантно-зодіакальні діалогові стратагеми “Змія” та “Кролик” як відображення художнього мислення китайських та українських письменників XVIII ст.	118
3.1.1	Варіантний риторичний вид китайської діалогової стратагеми “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) та української діалогової стратагеми “Пристав нові двері до старої лазенки” XVIII ст.	122
3.1.2	Варіантний фатичний вид китайської діалогової стратагеми “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигреня зубів не показує”) та української діалогової стратагеми “Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати” XVIII ст.	135
3.1.3	Варіантний конфліктний вид китайської діалогової стратагеми “空城計” (“У світлі лампи колір не розрізнити”) та української діалогової стратагеми “Тиха вода греблі рве” XVIII ст.	141
3.1.4	Варіантний імперативний вид китайської діалогової стратагеми “借刀殺人” (“Панувати над варварами, використовуючи їх самих”) та української діалогової стратагеми “На словах милості просить, а за халявою ніж носить” XVIII ст.	145
	Висновки до розділу 3.	148

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	152
РОЗДІЛ 4 ТИПИ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХІХ ст.	157
4.1 Інваріантно-зодіакальні діалогові стратагеми “Миша” та “Змія” як відображення художнього мислення китайських та українських письменників ХІХ ст.	157
4.1.1 Варіантний риторичний вид китайської діалогової стратагеми “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”) та української діалогової стратагеми “В Петрівку на лёду розчахнувся” ХІХ ст.	158
4.1.2 Варіантний фатичний вид китайської діалогової стратагеми “美 人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”) та української діалогової стратагеми “Часи для краси, а врем’я по сонцю” ХІХ ст.	166
4.1.3 Варіантний конфліктний вид китайської діалогової стратагеми “趁火打劫” (“Кидати камінням у впалого до колодязю”) та української діалогової стратагеми “Хвастливого з багатим не розбереш” ХІХ ст.	170
4.1.4 Варіантний імперативний вид китайської діалогової стратагеми “指桑罵槐” (“З’їла м’ясо кішка, а сварять пса”) та української діалогової тратагеми “Добре чужими руками жар загрібать” ХІХ ст.	176
Висновки до розділу 4.	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	182
РОЗДІЛ 5 ТИПИ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХХ ст.	184

5.1	Інваріантно-зодіакальні діалогові стратагеми “Кролик” та “Тигр” як відображення художнього мислення китайських та українських письменників ХХ ст.	184
5.1.1	Варіантний риторичний вид китайської діалогової стратагеми “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) та української діалогової стратагеми “З комара зробили вола” ХХ ст.	185
5.1.2	Варіантний фатичний вид китайської діалогової стратагеми “李代桃僵” (“Втратив майно – уникнув біди”) та української діалогової стратагеми “Як кажуть, то й батька вьязуть” ХХ ст.	195
5.1.3	Варіантний конфліктний вид китайської діалогової стратагеми “釜底抽薪” (“Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки”) та української діалогової стратагеми “Мое діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи” ХХ ст.	199
5.1.4	Варіантний імперативний вид китайської діалогової стратагеми “笑裡藏刀” (“На вустах мед, а за пазухою ніж”) та української діалогової стратагеми “Не кождий слабий, що стогне” ХХ ст. ...	203
	Висновки до розділу 5.	204
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	209
	РОЗДІЛ 6 ТИПИ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПОЧАТКУ ХХІ ст.	211
6.1	Інваріантно-зодіакальна діалогова стратагема “Кінь” як відображення художнього мислення китайських та українських письменників початку ХХІ ст.	211
6.1.1	Варіантний риторичний вид китайської діалогової стратагеми “隔岸觀火” (“Коли баклан б’ється з устрицею, у виграші	

	лишається рибалка”) та української діалогової стратагеми “Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе” початку ХХІ ст.	211
6.1.2	Варіантний фатичний вид китайської та української діалогової стратагеми “偷梁換柱” (“Вивісити на вітрину баранячу голову, а продавати собачатину”) / “Він багато робить, щоб нічого не робити” початку ХХІ ст.	218
6.1.3	Варіантний конфліктний вид китайської діалогової стратагеми “擒賊擒王” (“Хочеш убити змію – бий по голові, хочеш знищити банду – лови ватажка”) та української діалогової стратагеми “Або зелене жати, або нічого не мати” початку ХХІ ст.	221
6.1.4	Варіантний імперативний вид китайської та української діалогової стратагеми “調虎離山” (“Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою”) / “Вислідити лису в ямі” початку ХХІ ст.	225
6.2	Динаміка культурно детермінованих типів діалогових стратагем в українсько-китайському міжкультурному діалозі. . .	227
	Висновки до розділу 6.	234
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	237
	ВИСНОВКИ.	240
	ДОДАТКИ.	245

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

В – відповідь

Ввіч – ввічливе

Вис – висловлювання

ВФ – внутрішня форма

Д – діалог

ІАКС – індивідуально-авторська картина світу

КС – картина світу

МД – мікродіалог

НЄ – надфразова єдність

НМКС – національно-мовна картина світу

ОВ – оклична відповідь

ОП – окличне питання

ОПов – окличне повідомлення

П – питання

ПВ – питання у відповідь

Пов – повідомлення

Р – репліка

РОП – риторично-окличне питання

РП – риторичне питання

С – стратагема

СК – складна конструкція

Спон – спонукання

Т – текст

ТКС – текстова картина світу

ВСТУП

Дисертація присвячена вивченню діалогових страатагем в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст. У роботі визначено типи діалогових страатагем, відображених в індивідуально-авторських картинах світу письменників у формі різних діалогових конструкцій, які співвідносяться із зодіакальними комунікативно-поведінковими стереотипами представників Китаю й України.

Лінгвокультурологія на сучасному етапі її розвитку характеризується зміщенням акцентів із виявлення національно-культурного компонента семантики в окремих мовних одиницях на його ідентифікацію у більш складних утвореннях (С.Г. Воркачов, В.А. Маслова, В.М. Телія та ін.), з-поміж яких особливою ментальною маркованістю відзначаються діалогові конструкції (М.А. Голованєва, Л.Г. Ступникова та ін.) і під якими традиційно в теорії діалогу (М.М. Бахтін) розуміли групу з двох або більше граматично самостійних речень, пов'язаних між собою спільним змістом та будовою, що становлять одне розгорнуте повідомлення (Ж.В. Ніконова, D. Walton та ін.).

Діалогові конструкції мають потужну традицію вивчення, представлену різними аспектами: *лінгвістичним* (Н.Д. Арутюнова, Н.С. Валгіна, Р.Й. Якобсон), *лінгвокогнітивним* (Л. Джейкобс, Р. Хікнер, D.F. Tannen), *комунікативно-прагматичним* (І.П. Сусов, G.N. Leech, J.R. Searle) тощо, де їх аналізували за видом модальності (С.Ю. Ніколаєва), провідною комунікативною функцією (І.В. Романюк), характером розвитку (П.О. Беляєва), інтерсуб'єктивною парадигмою впливу-взаємовпливу (К. Джолін, О.Г. Ковальов), ступенем відкритості, походженням, характером учасників спілкування (Н. Henne, Н. Rehbock) тощо.

Новий погляд на лінгвокультурну природу діалогових конструкцій запропоновано у теорії міжкультурної комунікації (В.Г. Зінченко, В. Hurt, В. Tomalin, 高永晨), розглядаючи їх як мовно-поведінкові стратегії учасників

діалогу і в реальному спілкуванні (Є.В. Ключев, Є.В. Милосердова), і в художньому (Р.О. Будагов, А.М. Васильєва, Кв. Кожевникова). У художньому діалозі ці утворення є стилізованими формами розмовного мовлення, які відтворюють індивідуально-авторську картину світу письменника як представника певного національного колективу (Л.О. Бутакова, Т.М. Касенкова).

Особливий інтерес у цьому плані становить дослідження комунікативних стратегій учасників діалогу (В.І. Карасик, Ю.М. Караулов, М.М. Полюжин) як плану поведінки (В.І. Гордієнко, Л.В. Копець, Т.О. Топольська), що виражається у виборі продуманих мовцем поетапних мовних дій (О.С. Іссерс, О.П. Сковородников).

Такий погляд на онтологічну природу діалогу корелює з поняттям *стратагема*, що у тлумачному словнику В.І. Даля визначається як “військова хитрість, обман. *Стратіг* і *стратілат* – воїн, воєначальник, воєвода”.¹ Термін “стратагема” має давню історію, який був ужитий у трактаті про військове мистецтво Сунь Цзи (V ст. до н.е.). У науковий обіг його було введено лише у 1970 р. швейцарським синологом Харро фон Зенгером на позначення алгоритму людської поведінки, що має національну специфіку й характеризується вербальною та невербальною формами вираження.

Останнім часом лінгвісти почали досить активно оперувати цим терміном на матеріалі однієї мови, переважно, китайської – у культурно-семантичному аспекті (白淑然, 葛存根, 张赫), а також у зіставленні: у російській і китайській мовах (Сюе Фуцзи, Цао Юнцзе), в англійській, китайській, німецькій та російській мовах (С.В. Сидорков) – у *лінгвокультурологічному*.

Стратагемність (О.О. Нестерова, О.Р. Очиров, Д.Б. Регзенова) як культурний феномен є синтезом психологічних якостей і окремої особистості, й цілих національних колективів, що сприяють досягненню

¹ Владимир Даль, *Толковый словарь живаго великорускаго языка* <<http://slovardalja.net>> дата звернення 19 Березень 2017.

бажаного результату шляхом побудови комбінаторних планів. Насамперед, страатегемність зумовлює комунікативно-поведінкові стратегії у процесі діалогічного спілкування, а тому в роботі запропоновано новий термін *діалогова страатегема*, яка реалізує різні сценарії учасників діалогу.

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямованістю на дослідження міжкультурного діалогу за участі Китаю та виявлення впливу історичних і соціальних чинників на страатегемність китайського світогляду і поведінку китайців у взаєминах з іншими етносами, зокрема з українським. Розкриття когнітивної природи діалогових страатегем, відображених в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст., сприятиме глибшому осмисленню багатьох сторін сучасного стратегічного партнерства Китаю й України.

Метою дисертаційної роботи є встановлення спільних і відмінних типів діалогових страатегем в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- сформулювати теоретичні положення дисертації, пов'язані з вивченням діалогу як страатегемі індивідуально-авторської картини світу письменника;
- розробити комплексну методіку зіставлення діалогових страатегем в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.;
- виявити концептуальний взаємозв'язок між інваріантно-зодіакальними типами діалогових страатегем та визначити їх варіантні відповідники в китайській та українській мовах протягом XVIII – поч. XXI ст.;
- установити співвідношення смислів діалогових страатегем із прислів'ями як фіксаторами багатовікового досвіду китайського й українського народів;

– розробити класифікацію діалогових стратагем як ментальних конструктів індивідуально-авторських картин світу китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.;

– простежити динаміку культурно-детермінованих типів діалогових стратагем в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.

Об'єктом дослідження є індивідуально-авторська картина світу як відображення національної ідентичності китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.

Предметом дослідження є типи зодіакальних діалогових стратагем в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст., виражених діалоговими конструкціями.

Методи дослідження. Серед методів і прийомів дослідження – *структурний метод*, зокрема *методика трансформаційного аналізу* – для визначення семантичних і формальних перетворень діалогових конструкцій в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників у певну історичну добу; *контекстуально-інтерпретаційний метод* – для аналізу впливу контексту та авторських інтенцій на вибір діалогових стратагем та відповідних діалогових конструкцій; *прагматичний аналіз* – для ідентифікації типів діалогу на основі класифікацій мовленнєвих актів. *Метод комунікативних парадигм та лінійно-акцентних перетворень* – для установлення способів і засобів трансформації нейтральних комунікативних структур у національно-марковані діалогові стратагеми.

Лінгвокультурологічний аналіз – для виявлення ступеня відповідності діалогових стратагем прислів'ям як утворенням, що акумулювали багатовікові традиції китайського й українського етносів; *описовий метод* – для характеристики варіантних діалогових конструкцій та інваріантних зодіакальних діалогових стратагем; *контент-аналіз* – для аналізу змісту художнього тексту та інформації, пов'язаної з конструюванням діалогів; *процедура кількісних підрахунків* – для забезпечення об'єктивності наукових

результатів; *зіставно-типологічний метод* – для систематизації типів діалогових стратагем, характерних для індивідуально-авторських картин світу китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації *уточнене* витлумачення стратагеми як етноконцептуального відображення мовно-культурної ідентичності письменника в його індивідуально-авторській картині світу; *запропоноване* визначення діалогової стратагеми як культурно зумовленого художнього сценарію позиціонування учасників діалогу, що відображає в індивідуально-авторській картині світу письменника стратумно-стратегічну колекцію ідеологічно-ментальних хитрощів певного народу у формі різних типів діалогових конструкцій, що мають знаково-символічну природу; *установлено* 4 типи діалогових конструкцій (риторичний, конфліктний, імперативний та фатичний), що репрезентують діалогові стратагеми (“Змія”, “Кролик”, “Миша”, “Тигр” та “Кінь”), які співвідносяться із зодіакальними комунікативно-поведінковими стереотипами представників Китаю й України; *ідентифіковано* відповідність діалогових стратагем крилатим фразам і прислів’ям як фіксаторам цих ментальних конструктів: діалогова стратагема “Змія” характерна для китайських художніх текстів XVIII ст. / українських – XIX ст. і відображена спільними за смислом прислів’ями: (у фатичному типі “明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигреня зубів не показує”) / “Часи для краси, а врем’я по сонцю”, у конфліктному “空城計” (“У світлі лампи колір не розрізнити”) / “Хвастливого з багатим не розбереш”, в імперативному “借刀殺人” (“Панувати над варварами, використовуючи їх самих”) / “Добре чужими руками жар загрібать”)) та відмінними: (у риторичному типі “走為上” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) та “З комара зробили вола”; діалогова стратагема “Миша” характерна для китайських художніх текстів XIX ст. і відображена такими прислів’ями: (у риторичному типі “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”) / “На

панську мудрість – мужицька хитрость”, у фатичному “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”) / “Вигрів гадину за пазухою”), у конфліктному “趁火打劫” (“Кидати камінням у впалого до колодязю”) / “Тепер її и кури заклюють”, в імперативному “指桑罵槐” (“З’їла м’ясо кішка, а сварять пса”) / “Хто винен? – Невістка”); діалогова стратагема “Кролик” характерна для китайських художніх текстів XX ст. / українських – XVIII ст. і відображена спільними за смислом прислів’ями: (у риторичному типі “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) / “Пристав нові двері до старої лазенки”, у фатичному “李代桃僵” (“Втратив майно – уникнув біди”) / “Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати”), у конфліктному “釜底抽薪” (“Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки”) / “Тиха вода греблі рве”), в імперативному “笑裡藏刀” (“На вустах мед, а за пазухою ніж”) / “На словах милості просить, а за халявою ніж носить”); діалогова стратагема “Тигр” характерна для українських художніх текстів XX ст. і відображена такими прислів’ями: (у риторичному типі “З комара зробити вола”, у фатичному “Як кажуть, то й батька вьяжуть”, у конфліктному “Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи”, в імперативному “Не кождий слабий, що стогне”); діалогова стратагема “Кінь” характерна для китайських та українських художніх текстів поч. XXI ст. і відображена спільними за смислом прислів’ями: (у фатичному типі “偷梁換柱” (“Вивісити на вітрину баранячу голову, а продавати собачатину”) / “Він багато робить, щоб нічого не робити”, в імперативному “調虎離山” (“Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою”) / “Вислідили лиса в ямі”) та відмінними: (у риторичному типі “隔岸觀火” (“Коли баклан б’ється з устрицею, у виграші лишається рибалка”) та “Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе”, у конфліктному “擒賊擒王” (“Хочеш убити змію – бий по голові, хочеш знищити банду – лови ватажка”) та “Або зелене жати, або нічого не мати”).

Виявлено домінантні для кожного століття типи діалогових конструкцій, відображені діалоговими страатагемами: у китайських художніх текстах XVIII ст. домінує фатичний тип (59%). З XIX ст. – риторичний тип (55%), залишаючись без змін протягом XX ст. – 33%; в українських художніх текстах XVIII ст. домінує риторичний тип, який протягом XIX ст. заміщується імперативним типом, а у XX ст. – конфліктним (33%). На початку XXI ст. простежується тенденція до домінування риторичного типу діалогових конструкцій (кит. (59%), укр. (50%)), які відображають діалогову страатагему “Кінь”.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації апробовані на *п'яти міжнародних науково-практичних конференціях*: “Іноземна філологія у XXI столітті” (Запоріжжя, 2014), “Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти” (Київ, 2014), “Актуальні проблеми філології та лінгвістики – 2014 (AProFil-2014)” (Будапешт, 2014), “Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури” (Львів, 2016), “Філологія XXI століття: теорія, практика, перспективи” (Одеса, 2016).

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, шести розділів, висновків, списку використаної літератури (235 найменувань, з яких – 39 іноземними мовами, 18 – лексикографічних джерел, 26 – джерел ілюстративного матеріалу) та додатків (78). Повний обсяг дисертації – 350 сторінок, основний зміст викладено на 244 сторінці.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, указано форми апробації і структуру роботи.

Перший розділ “Теоретичні засади вивчення діалогів як стратагем індивідуально-авторських картин світу” присвячено аналізу напрямів вивчення картин світу, встановленню місця індивідуально-авторської картини світу (далі – ІАКС) в мовній і концептуальній картинах світу, дослідженню еволюції поняття “діалог” у міждисциплінарних студіях, таксономії діалогових конструкцій (далі – ДК), а також характеристиці діалогової стратагеми як конструкта ІАКС письменника.

У другому розділі **“Методологічні принципи дослідження діалогових стратагем в індивідуально-авторській картині світу”** визначено принципи відбору та виділення типів діалогових стратагем, розроблено комплексну методіку дослідження діалогових стратагем в ІАКС китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст., аргументовано її доцільність та ефективність.

У третьому розділі **“Типи діалогових стратагем в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників XVIII ст.”** визначено інваріантно-зодіакальні діалогові стратагеми “Змія” та “Кролик”, які є відображенням художнього мислення китайських та українських письменників XVIII ст., та проаналізовано їх варіантні складові.

У четвертому розділі **“Типи діалогових стратагем в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників XIX ст.”** визначено інваріантно-зодіакальні діалогові стратагеми “Миша” та “Змія” як відображення художнього мислення китайських та українських письменників XIX ст., проаналізовано їх варіантні складові та відзначено трансформацію діалогових зодіакальних стратагем (далі – ДЗС) порівняно з XVIII ст.

У п'ятому розділі **“Типи діалогових стратагем в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників XX ст.”** визначено інваріантно-зодіакальні діалогові стратагеми “Кролик” та “Тигр” як відображення художнього мислення

китайських та українських письменників ХХ ст., проаналізовано їх варіантні складові та відзначено трансформацію ДЗС порівняно з попередніми сторіччями.

У шостому розділі “Типи діалогових стратегем в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників початку ХХІ ст.” визначено спільну для китайського та українського світоглядів інваріантно-зодіакальну діалогову стратегему “Кінь”, проаналізовано її варіантні складові в обох мовах та відзначено трансформацію ДЗС порівняно з попередніми сторіччями.

У загальних **висновках** підведено підсумки роботи, викладено результати дослідження та окреслено перспективи подальших розвідок.

Наприкінці подано списки використаної літератури та додатки.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Київського національного лінгвістичного університету за напрямом “Мови світу: генезис, таксономія, функціонування у синхронії і діяхронії” (державна реєстрація № 0115U002513, наказ № 1243 МОН України від 31.10.2014 р.). Дисертаційна робота є складовою наукової теми кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету “Комунікативно-когнітивний та соціокультурний аспекти функціонування системи мовних одиниць германських і фіно-угорських мов у синхронії і діяхронії” (тему дисертації затверджено вченою радою КНЛУ, протокол № 7 від 25 грудня 2014 року).

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їхнього застосування в зіставно-типологічних дослідженнях, а також у викладанні таких навчальних дисциплін як “Загальне мовознавство” (розділи “Природа і сутність мови”, “Мова і суспільство”, “Мова і мислення”, “Мова та історія”, “Мова як знакова система”), “Лінгвокраїнознавство” (розділ “Мова і культура”), “Лінгвокраїнознавство Китаю” (розділ “Мова і культура”), “Історія української літературної мови”, “Історія китайської

мови” (розділ “Стилістика”), “Вступ до спеціальної філології” (розділ “Китайська філологія”), “Порівняльна типологія китайської та української мов”.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДІАЛОГІВ ЯК СТРАТАГЕМ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИН СВІТУ

1.1 Етапи і напрями вивчення картин світу: від В. фон Гумбольдта і неогумбольдтіанців до когнітивної диференціації

У період загальної глобалізації та активних міжкультурних комунікацій постає питання досягнення адекватності взаєморозуміння задля попередження міжнародних конфліктів та скандалів. Головною причиною проблем міжкультурної комунікації можна вважати недостатнє розуміння поведінки опонента, на яку впливають штампи та стереотипи комунікативної поведінки, продиктовані соціокультурними, історичними та мовними особливостями учасників комунікації.

В умовах активної взаємодії між Сходом та Заходом питання адекватності декодування комунікативної поведінки та стратагемних архетипів набуває своєї актуальності.

З XIX ст. і до сьогодні питання взаємозв'язку та взаємодії мови та культури є одним з центральних у мовознавстві. Таку ситуацію пояснює В. Маслова² їх взаємопов'язаністю. У своїй книзі “Лінгвокультурологія” дослідниця виділяє постійний діалог мови та культури, їх здатність відображати світогляд людей, наявність індивіда або соціуму у якості суб'єкта для них, а також нормативність та історизм – спільними рисами даних форм свідомості.

Термін “картина світу” (далі – КС) вперше був застосований на межі XIX-XX ст. фізиком В. Герцом і розумівся як сукупність внутрішніх образів

² Валентина Маслова, *Лінгвокультурологія* (Академія 2001)
<http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/maslova/index.php> дата звернення 19 Березень 2017.

зовнішніх об'єктів, що служать для виведення логічних суджень щодо поведінки цих об'єктів.³

У подальшому висновки В. Герца уточнив М. Планк. У своїх роботах учений розрізняв практичну та наукову картини світу. З *практичною картиною світу* він пов'язував цілісне уявлення людини про навколишній світ, що виробляється нею поступово на основі її переживань. *Наукову картину світу* М. Планк трактував як модель реального світу в абсолютному смислі, незалежно від окремих особистостей та всієї людської свідомості.⁴ Таким чином, простежуємо перші розмежування загальної та індивідуальної картин світу.

Проаналізувавши підходи до вивчення питання мовної картини світу, ми виділили такі напрями:

1) *Лінгвістичний підхід*:

а) *В. фон Гумбольдт та неогумбольдтіанці* (Л. Вайсгербер, В. фон Гумбольдт, О.О. Потебня та ін.) – мова є продуктом національної свідомості, формуючись протягом всього часу становлення етносу, є основою для картини світу, відмінної для кожного народу; у картині світу поєднується загальнолюдське, колективне та індивідуальне.

б) *Американська етнолінгвістика* (Е. Сепір, Б.Л. Уорф, Г. Хойер тощо) – мовна картина світу має пряму залежність від структури мови, яка є мовною нормою висловлення, продиктованою суспільством.

в) *Лінгвокультурологічний підхід* (Г.А. Брутян, С.К. Гураль, О.О. Корнілов, С.Є. Нікітіна, В.М. Телія та ін.) – картина світу космогонічно та антропоморфно орієнтована; будь-яка картина, яку створює або сприймає людина, пов'язана з можливостями того, хто сприймає.

³ О Хрищеня, 'Поняття мовної та концептуальної картини світу у науці про мову' (*Науковий блог НаУ. Острозька академія*, 2012) <<http://naub.oa.edu.ua/2012/ponyattya-movnoji-ta-kontseptualnoji-kartyn-svitu-u-nautsi-pro-movu/>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴ Макс Планк, *Єдинство фізической картины мира* (Наука 1966) 104-6.

2) *Підхід з позиції антропоцентричної парадигматичної лінгвістики* (Н.Д. Арутюнова, В.І. Постовалова, Т.Ф. Семашко, Т.В. Цив'ян та ін.) – мовна картина світу пов'язана з усіма видами картин світу, адже всі вони мають мовне вираження; національні мовні картини світу можуть мати подібні інтерпретації дійсності; національно-мовна картина світу є варіативною.

3) *Підхід з позиції когнітивної лінгвістики* (М.О. Серьогіна, І. І. Токарева та ін.) – оскільки знакові системи по-різному моделюють світ, то різні мови формують неоднакові МКС; поведінка людини в соціумі обумовлюється її перцептивною КС.

У сучасній лінгвістиці існує два напрями у витлумаченні поняття *мовної картини світу*: перший – розкриває ідеї *В. фон Гумбольдта* та *неогумбольдтіанців* про внутрішню форму мови, другий – ідеї американської етнолінгвістики про вплив структури мови на формування картини світу.

У “Вибраних працях” *В. фон Гумбольдта* простежується такі положення його концепції щодо мови та її взаємозв'язку з культурою:

1) Національний дух народу відтворюється у його мові. ‘Розуміння самобутнього життя народу та внутрішньої будови окремої мови <...> залежать від <...> національного духу’.⁵

2) Мова – продукт мовної свідомості нації ‘тому на головні питання про початок та внутрішнє життя мови <...> неможливо відповісти, не піднявшись до точки зору духовної сили та національної самобутності’.⁶

3) Мова є формотворчим елементом світоглядних моделей народу, ‘закладений в самій природі людини і необхідний для розвитку її духовних сил’.⁷

4) Зв'язок індивідуального та суспільного мислення впливає на формування світогляду.⁸

⁵ Вильгельм фон Гумбольдт, *Язык и философия культуры* (Прогресс 1985) 28.

⁶ Там само.

⁷ – –, *Язык и философия культуры* (Прогресс 1985) 32.

⁸ Там само.

5) ‘Головний вплив мови на людину обумовлений її мисленням та у мисленні твірною силою’.⁹

б) ‘Мова є певним укладом інтелектуального та чуттєвого сприйняття’, що передається з покоління у покоління і піддається часовим змінам.¹⁰

В основу цієї гіпотези закладено впевненість у тому, що мова є продуктом національного духу народу, відображенням його самобутності, що перебуває у нерозривному зв’язку з суспільним мисленням цього народу, яке формується протягом епох і відтворює його інтелектуальне та чуттєве сприйняття, тобто формує самобутню картину світу, яка, у свою чергу, буде різнитись у різних народів, що різняться між собою.

Неогумбольдтіанці (Л. Вайсгербер, П.В. Чесноков та інші), у свою чергу, більше уваги приділяли аналізу лексичної системи. Прихильники цього напряму вважають, що лексичний склад мови є класифікаційною системою, крізь призму якої ми тільки і можемо сприймати навколишній світ.

У своїй статті “Поняття мовної картини світу в когнітивній лінгвістиці: аспекти та види” М.О. Серьогіна наводить думку російського ученого П.В. Чеснокова щодо визначення мислення людей та їх процесу пізнання мовою, а крізь нього (процес пізнання) світогляду та цілісної картини світу, згідно з якою ‘різні люди пізнають світ по-різному, створюючи різні картини світу. Мова, у свою чергу, не лише обумовлює, але й обмежує пізнавальні можливості людини’.¹¹ Відтак, професор постулює: ‘мова впливає, але повністю не обумовлює світогляд людини. Система знань про світ (картина світу), окрім мови, обумовлюється самою дійсністю, соціальними та професійними факторами, когнітивною здатністю людини’.¹²

⁹ Вильгельм фон Гумбольдт, *Язык и философия культуры* (Прогресс 1985) 37.

¹⁰ —, *Язык и философия культуры* (Прогресс 1985) 41.

¹¹ Мария Серёгина, *Понятие языковой картины мира в когнитивной лингвистике: аспекты и виды* <http://tverlingua.ru/archive/006/section_3_6/3_3_6.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

¹² П Чесноков, ‘Неогумбольдтіанство’ (1977) *Филосовские основы зарубежных направлений в языкознании* <<http://www.twirpx.com/file/1182967/>> дата звернення 19 Березень 2017.

На підтримку цієї гіпотези П.В. Чесноков розділяє мовну картину світу на *статичну* та *динамічну*. *Статична картина світу* 'втілена в системі мови, тобто в лексиці та граматиці конкретної мови'.¹³ *Динамічна картина світу*, у свою чергу, 'пов'язана з синтаксисом, використанням засобів, залучених до відносно нерухомих систем мови, у процесі живої комунікації'.¹⁴

Таким чином, учений продовжує та розвиває ідеї неогумбольдтіанців, доходячи висновку, що лише за допомогою мови є можливим глибоке об'єктивне усвідомлення реальних подій, прирівнюючи динамічну картину світу до концептуальної, яка залежить не від специфіки тої чи іншої мови, а від рівня розвитку та конкретних інтересів суб'єкту пізнання. П.В. Чесноков відзначає, що істине розуміння дійсності можливе лише 'при розгляді об'єктивних фактів в світлі спільних категорій та закономірностей, тобто за їх логічної оцінки, що не відбувається без допомоги мови'.¹⁵

Спираючись на роботи *сучасних неогумбольдтіанців*, які визначають національну своєрідність МКС як властивість мов, В.А. Маслова визначає своєрідність картини світу для них у тому, що в ній опредмечується індивідуальний, груповий та національний (етнічний) вербальний та невербальний досвід.¹⁶

Синтезувавши погляди різних дослідників в межах цього підходу, можна виділити дві їх особливості: перша – розвиток думки від поглядів на мову як на 'дух народу', в якій закладені її історія, досвід та культура, до усвідомлення домінування загальнолюдського над національним у межах концептуальної картини світу, вираженої у таких зовнішніх проявах мови як лексика та синтаксис; друга – розуміння, що концептуальні картини світу

¹³ П Чесноков, 'Картина мира в языке и речи' (2011) 2 Ярославский педагогический вестник <http://vestnik.yspu.org/releases/2011_2g/33.pdf> дата звернення 19 Березень 2017.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Валентина Маслова, *Лінгвокультурологія* (Академія 2001) <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/maslova/index.php> дата звернення 19 Березень 2017.

людей різних етнічних груп можуть збігатися, в той час, як для представників одного народу вони можуть бути різними.

Наступна лінія лінгвістичного підходу дослідження мовної картини світу простежується у працях прихильників *теорії лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа*. Виявляється вона в пильному аналізі структури мови як визначального фактору формування картин світу її носіїв.

У “Вибраних працях” Е. Сепір висловлює гіпотези, щодо взаємодії мови та культури:

1) ‘Мова не існує поза культурою, тобто поза соціально успадкованою сукупністю практичних навичок та ідей, що характеризують наш спосіб життя’.¹⁷

2) ‘Мовна група в жодній мірі не відповідає якійсь расовій групі або культурній зоні’.¹⁸

3) ‘Зовсім не споріднені мови можуть обслуговувати одну і ту саму культуру, а близькоспоріднені, іноді одна і та сама мова, можуть відноситись до різних культурних сфер’.¹⁹

4) ‘Мова та шаблони нашої думки переплетені між собою; вони в певній мірі складають одне і те саме’.²⁰

5) ‘Культуру можна визначити як те, що конкретне суспільство робить та думає. Мова ж є те, як думають’.²¹

6) Людська поведінка та світогляд обумовлені нормами конкретної мови. ‘Ми бачимо, чуємо та сприймаємо так чи інакше ті та інші явища, головним чином, завдяки тому, що мовні норми нашого суспільства передбачають таку форму вираження’.²²

Проаналізувавши погляди учених на роль мови у житті людини, робимо висновок, що з позиції Е. Сепіра та Б.Л. Уорфа існує тісний зв’язок

¹⁷ Эдуард Сепир, *Избранные труды по языкознанию и культурологии* <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/sepier/index.php> дата звернення 19 Березень 2017.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Там само.

між мовою та мисленням і мовою та культурою. Учені заперечують прив'язку мови до раси або нації, переконуючи, що мова кожного суспільства є унормованою, таким чином, і спосіб відтворення нею світоглядних моделей теж має певну обумовлену форму вираження, а відтак – є відносним.

Прихильником теорії лінгвістичної відносності виступає китайський дослідник 张红玲 (Чжан Хунлін) відзначаючи: 'Мова – це засіб передачі культури, культура, у свою чергу, виступає формотворчим чинником щодо мови'.²³

Гіпотеза Сепіра-Уорфа отримала як прихильників та продовжувачів, так і противників, що її заперечували. У книзі "Лінгвокультурологія" В.А. Маслова наводить зауважує, що в роботах Д. Додда, Г.В. Колшанського, Б.О. Серебренникова, Р.М. Уайта, Р.М. Фрумкіна, Е. Холленштайна учені не підтримують ідею лінгвістичної відносності.²⁴

Представляючи наступний підхід до тлумачення мовної картини світу, російський культуролог Г.А. Брутян у роботі "Мовна картина світу та її роль у пізнанні" протиставляє свою позицію теорії Сепіра-Уорфа щодо відносності понять часу та простору як структур мови заявляючи про неможливість міжкультурного спілкування за заданих авторами обставин.²⁵

Академіка Г.А. Брутяна вважають першим, хто розділив мовну та концептуальну картини світу. Це, на думку ученого, 'дозволяє розкрити взаємодію мови та мислення у процесі пізнання, показати роль мови у формуванні картини світу у людей, <...> представити концепцію дійсності у нашій свідомості'.²⁶

²³ 张红玲, 外语交际中的文化迁移及其对外语教改的启示 (广东海洋大学出版社 2000)

<<http://www.cnki.com.cn/Article/CJFDTOTAL-WYJY200002000.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁴ Валентина Маслова, Лінгвокультурологія (Академія 2001)

<http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/maslova/index.php> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁵ Георг Брутян, 'Язык и картина мира' (1973) 1 Филологические науки 178.

²⁶ Марина Пименова, Концептуальные исследования (Наука 2011) 6.

Прихильники цього підходу (С.М. Артановський, Є.І. Кукушкіна²⁷ та ін.) розвивають вищезазначену думку, стверджуючи про прямий зв'язок між мовою та культурою, проте учені задаються питанням про наявність зворотної залежності між змінами в культурі та змінами у мові.

Проаналізувавши погляди дослідників цього напрямку, можемо виділити їх основні позиції: перша – розмежування мовної та концептуальної картин світу розкриває взаємодію мови та мислення в когнітивних процесах; друга – мова відтворює культуру як формотворчий елемент світогляду народу, зміни у культурі впливають на зміни у мові.

Як приклад, трактування мовної картини світу з *позиції антропоцентричної парадигматичної лінгвістики* можна навести визначення С.Є. Нікітіної.

Зафіксовані в мові процеси та результати концептуалізації дійсності як прояв творчої мисленнєвої та мовної / мовленнєвої активності людини, що характеризується кількісною та якісною нетотожністю з процесами та результатами наукової концептуалізації світу у свідомості людини.²⁸

Дослідниця стверджує, що НМКС можуть мати подібні інтерпретації картин світу, проте, є варіативними.²⁹ Таким чином, погляди представниці антропоцентричного підходу корелюють з гіпотезою В. фон Гумбольдта про національний характер мови та картини світу.

Ріст цікавості до проблеми МКС у ХХ ст. В.А. Маслова пов'язує з когнітивними дослідженнями останніх років, в рамках яких з'являються

²⁷ Евгения Кукушкина, *Познание, язык, культура* (Изд-во Московского ун-та 1984) <https://books.google.com.ua/books?redir_esc=y&hl=ru&id=gMozAAAAMAAJ&focus=searchwithinvolume&q=%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁸ Светлана Никитина, *Устная народная культура и языковое сознание* (Наука 1993) <http://philologos.narod.ru/nikitina/Contents_rus.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁹ Там само.

спроби пов'язати теорію мовних гештальтів з теорією фреймів як структур мови.³⁰

Аналізуючи розвиток уявлень про картину світу у рамках *когнітивної лінгвістики*, М.О. Серьогіна розкриває зміст цього явища з позиції семіотики: 'Культура за такого підходу трактується як "неспадкова пам'ять колективу" і її головним завданням визнається структурна організація навколишнього світу, що знаходить своє відображення у моделі світу Лотмана'.³¹ Відповідно, якщо різні знакові системи по-різному моделюють світ, то і різні мови формують різні неоднакові моделі світу.

У роботі, присвяченій національній специфіці мовної картини світу, І.І. Токарева наголошує на тісній взаємодії мовної та концептуальної картин світу, доповнюючи останню поняттям '*перцептивна картина світу*', яка 'являє собою діяльнісний історичний досвід народу на основі якого відбувається концептуальна діяльність та формування поведінки людини у соціумі',³² наголошуючи на необхідності паралельного прояву історичного досвіду: у змісті мовних концептів, у мові та у поведінці. Таким чином, дослідниця аналізує вплив мови на поведінку народу, доходячи висновку, що 'мови, які фіксують різний досвід та світогляд народів, тим самим повинні інспірувати різноманітну поведінку цих народів'.³³

У роботі, присвяченій константам та перемінним російської мовної картини світу, лінгвіст А.А. Залізник зазначає: 'Сукупність уявлень про світ, представлених у значенні слів та виразів тієї чи іншої мови, формують систему поглядів, яку, самі того не помічаючи, приймають всі носії цієї мови'.³⁴ Таким чином, дослідниця проводить паралель між людською мовою, свідомістю та поведінкою.

³⁰ Валентина Маслова, *Лінгвокультурологія* (Академія 2001) <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/maslova/index.php> дата звернення 19 Березень 2017.

³¹ Марія Серьогіна, *Понятіе языковой картины мира в когнитивной лингвистике: аспекты и виды* <http://tverlingua.ru/archive/006/section_3_6/3_3_6.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

³² Ирина Токарева, *Языковая картина мира и ее национальное своеобразие* (2008) <<http://www.twirpx.com/file/91539/>> дата звернення 19 Березень 2017.

³³ Там само.

³⁴ Анна Залізник та Ирина Левонтина, *Константы и переменные русской языковой картины мира* (Языки славянских культур 2012).

На підтримку цієї думки виступає китайський лінгвіст 陈叶军 (Чен Єцун): ‘Мова виступає засобом пізнання навколишнього світу і кожна мова продукує власну картину світу. У мові фіксуються схеми та стереотипи людської поведінки’.³⁵ В своїх роботах він розглядає дослідження мови як складову частину лінгвокультурологічної герменевтики.

Поняттю “картина світу” дотичним є поняття “національно мовна картина світу”, оскільки воно відображає національні особливості кожного народу. У своєму дослідженні О.Р. Кальмук визначає *національно мовну картину світу* як ‘зафіксоване в лексиці відповідної мови специфічне бачення реального світу й усього, що привноситься в нього людською свідомістю’.³⁶ Можемо припустити, що ця дефініція є близькою до поняття “культурна картина світу”, яку Т.Ю. Дерюгіна трактує як ‘результат різного світогляду, оскільки в різних культурах люди сприймають, відчують та переживають світ по-різному і тим самим створюють свій неповторний образ світу, сукупне уявлення про світ’.³⁷ Професор С.Г. Тер-Мінасова пропонує об’єднати ці поняття, оскільки НМКС первинна і повніша по відношенню до мовної, яка, у свою чергу, зберігає її і передає з покоління у покоління.³⁸

Як суміжне поняття до національно мовної картини світу О.Р. Кальмук пропонує розглядати *пареміологічну картину світу*, яка є невід’ємною частиною мовної картини світу. Якщо мовна картина світу, на думку ученої, – це світобачення, закріплене в мові, то пареміологічна картина світу – ‘це світобачення, яке виявляється при аналізі

<https://books.google.com.ua/books?id=dAVJAgAAQBAJ&pg=PA3&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁵ 陈叶军, ‘语言世界图景的文化阐释: 理论与方法’

<<http://cpc.people.com.cn/GB/219457/219506/219508/219527/14640262.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁶ О Кальмук, ‘Національна мовна картина світу та її зв’язок із пареміологічним фондом’ (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <<http://naub.oa.edu.ua/2014/natsionalna-movna-kartyna-svitu-ta-jiji-zvyazok-iz-paremiolohichnym-fondom-2/>> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁷ Татьяна Дерюгина, *Языковое разнообразие в межкультурной коммуникации* (Симферополь 2010) 7.

³⁸ Светлана Тер-Минасова, *Война и мир языков и культур* (Слово 2008) <<http://www.regionalstudies.ru/publication/monograph/war.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

пареміологічного фонду етносу'.³⁹ Паремії утворюють завершену частину мовної системи, що дає можливість реконструювати необхідний фрагмент мовної картини світу і точно описати погляди на світ, адже реконструкція мовної картини світу загалом через свою комплікативність є майже неможливою.⁴⁰

Підводячи підсумок, можна сказати, що наявна різноманітність класифікацій картин світу зводиться до того, що мова є тим національно мовним кодом, що засвоюється представником певної етнокультури для передачі власних вражень щодо навколишнього світу, водночас, є засобом його пізнання та видозміни. Проте власне мова не є картиною світу, оскільки остання, хоча і відтворюється у свідомості за допомогою мови, є певною індивідуальною інтерпретацією навколишнього світу, сформованою під впливом соціо- та етнокультурних, історичних та архетипічних уявлень про світ, властивих представникам певної етнокультури.

1.2 Місце індивідуально-авторської картини світу в мовній і концептуальній картинах світу

Джерелом міжкультурних непорозумінь є культурно обумовлені інтерпретації, поведінка та вербальні коди, що сформовані в процесах взаємодії комунікантів з різних культур. Як відзначає професор Л.В. Куликова, міжкультурна комунікація оперує тільки широким розумінням феномену “культура”. У своїй роботі “Міжкультурна комунікація: теоретичні та практичні аспекти” вона цитує Е.Б. Тайлора щодо необхідності ототожнення культури з цивілізацією, адже ‘культура є

³⁹ О Кальмук, ‘Національна мовна картина світу та її зв’язок із пареміологічним фондом’ (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <<http://naub.oa.edu.ua/2014/natsionalna-movna-kartyna-svitu-ta-jiji-zvyazok-iz-paremiolohichnym-fondom-2/>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴⁰ Там само.

комплексне ціле, що включає в себе знання, віру, мистецтво, мораль, право, звичаї, а також все те, що засвоює людина протягом свого життя’.⁴¹

Продовжуючи думку британського етнолога, голландський соціолог Г. Хофстеде зазначає: ‘Культура – це колективне програмування свідомості, яке відрізняє членів однієї групи або типу людей від інших’. Дослідник наголошує на тому, що вплив соціального та національного у згаданому програмуванні сильніший за культури, що з’являються під час трудової діяльності.⁴²

Очевидним є той факт, що мова пов’язана з культурою, а навколишня дійсність за посередництвом мови втілюється в МКС. Кожна людина є індивідуальною, тому наявність різних КС, що обумовлені різними світовідчуттями, в межах однієї нації є звичним явищем. Відтак, доцільно говорити про ІАКС як про складову НМКС.

Стає очевидним неможливість розгляду поняття ІАКС без відношення до картини світу в цілому та впливу етнокультурних та національних особливостей світорозуміння на світогляд окремо взятого письменника.

На підтвердження цієї думки доцільно врахувати твердження російської дослідниці М.О. Євдокимичевої, що наївні уявлення людини про навколишній світ, що формуються на основі чуттєво-інтуїтивного світосприйняття, фіксуються у національній мові та реалізуються у конкретних наївних образах – умовно виділених елементарних частках сфери наївних уявлень, що мають як етнічні риси, так й індивідуально-авторське наповнення.⁴³

Неможливо говорити про ІАКС у відриві від МКС та ККС. Як вже було визначено у попередньому підрозділі, поняття концептуальної картини світу є ширшим за мовну, оскільки воно пов’язане з поведінковою,

⁴¹ Людмила Куликова, *Межкультурная коммуникация : теоретические и практические аспекты. На материале русской и немецкой лингвокультуры* (РиО КГПУ 2004) 11.

⁴² – , *Межкультурная коммуникация: теоретические и практические аспекты. На материале русской и немецкой лингвокультуры* (РиО КГПУ 2004) 10-1.

⁴³ Мария Евдокимичева, ‘Сфера наивных представлений в современной картине мира: лингвокультурологический анализ’ (дис канд культур, 2008) 2-3.

чуттєво-пізнавальною діяльністю людини, а МКС є лише відображенням дійсності за допомогою мови.

Для нашого дослідження, яке базується на аналізі діалогових стратагем у художніх текстах, важливим є виділення картини світу, яка б розкривала НМКС крізь призму ІАКС. Пропонуємо розглянути в такій якості *‘текстову картину світу’*. Одним з учених, хто вивчає це питання, є китайський дослідник Вей Вей. На його думку, текстова картина світу є картиною світу, відображеною у конкретному авторському тексті в мовних формах та категоріях етнокультурних концептів. *‘У системі культурно маркованих текстів картина світу має пізнавальні та оціночні характеристики, які відображають культурну своєрідність описаної країни, її історію та народ’*.⁴⁴ Таким чином, на думку дослідниці, текстова картина світу є відображенням НМКС крізь призму ІАКС.

О.С. Шурупова поділяє погляди китайської дослідниці, постулюючи, що *‘в кожному тексті здійснюється діалектична взаємодія об’єктивного та суб’єктивного, індивідуально-авторської свідомості <...> зафіксованого у національній мовній картині світу’*.⁴⁵

Кожен текст, на думку дослідниці, передбачає власне бачення світу та відтворює процес формування індивідуальної свідомості. Однак культурні особливості відтворюються автором у вибраній темі та наративній програмі тексту. Може відзначатись подібність цих параметрів у роботах одного автора, відзеркалюючи його авторську інтерпретацію речей.⁴⁶

Цю думку продовжує М.О. Петрович, зазначаючи, що *‘результатом роботи колективного мовного суб’єкту <...> є національні мовні картини*

⁴⁴ Вэй Вэй, ‘Национально ориентированный русскоязычный текст: лингвокультурологические средства создания образа Китая’ (автореф дис канд фил наук, 2014) 8.

⁴⁵ О Шурупова, ‘Текстовая и сверткстовая картины мира как объект филологического изучения’ (2013) 3 Филологические науки. Вопросы теории и практики: Научно-теоретический и прикладной журнал 213.

⁴⁶ Там само.

світу, <...> У свою чергу, результатом індивідуального використання мови стає індивідуально-авторська картина світу'.⁴⁷

Робимо висновок, що використання мови та колективно закладені в ній різноманітні КС, надає світогляду автора національно обумовленої специфіки. Відтак, аналізуючи ТКС різних авторів однієї етнічної приналежності робить можливим дослідити НМКС, притаманну представникам цієї культури. Такий аналіз може бути об'єктивним лише за умови паралельного дослідження лінгвокультурних особливостей різних мов, оскільки, як відзначає О.С. Шурупова, 'авторські та читацькі системи сприйняття об'єктів реальності, що отримали відображення у тексті та функціонуючих у текстових просторах у вигляді знаків, відповідає особливостям культури'.⁴⁸

Досліджуючи текстову картину світу, О.С. Шурупова говорить про надтекст як про 'систему текстів, що відіграють важливу роль у розвитку культури та пов'язані не лише спільною тематикою, але й спільними ідейними установками та спільною міфотектонікою'.⁴⁹

Не можна не погодитись з думкою О.С. Шурупової про те, що, окрім ІАКС та ТКС, існують надтекстова КС, яку можна відтворити проаналізувавши компоненти надтексту.⁵⁰

Такий підхід до дослідження світогляду та мовних особливостей народу пов'язує текстову картину світу з індивідуально-авторською, що є відображенням як універсальної культури людства загалом, так й ідіоетнічної зокрема.

Проаналізувавши погляди учених на окреслене питання, ми можемо говорити про ІАКС як про таку, що є віддзеркаленням національно мовної

⁴⁷ М Петрович, 'К проблеме описания текстовой картины мира' в Пименова М. (ред) *Языковые категории и единицы: синтагматический аспект* (ВГГУ 2011) 361.

⁴⁸ О Шурупова, 'Текстовая и сверткстовая картины мира как объект филологического изучения' (2013) 3 Филологические науки. Вопросы теории и практики: Научно-теоретический и прикладной журнал 213.

⁴⁹ —, 'Текстовая и сверткстовая картины мира как объект филологического изучения' (2013) 3 Филологические науки. Вопросы теории и практики: Научно-теоретический и прикладной журнал 214.

⁵⁰ —, 'Текстовая и сверткстовая картины мира как объект филологического изучения' (2013) 3 Филологические науки. Вопросы теории и практики: Научно-теоретический и прикладной журнал 213.

картини світу певного народу і таку, що може бути дослідженою з метою виявлення світоглядних представників певної культури.

В одному ланцюгу це питання розглядає Т.М. Єрошенко відзначаючи, що письменник описує навколишній світ за допомогою мови в якій відтворюється національно-мовне та індивідуально-авторське сприйняття об'єктивної дійсності. 'Стереотипні уявлення мовця про світ відображаються у <...> дефініціях, афоризмах, прислів'ях, ідіомах, з числа яких автор обирає ті, що відповідають стійким зв'язком між поняттями в його тезаурусі'.⁵¹

Т.М. Єрошенко вважає, що слово як самодостатня вартість у художньому тексті віддзеркалює особливості індивідуальної мовотворчості. Вона також зазначає, що 'мовна картина світу у творі відображає також й індивідуальне бачення художником дійсності'.⁵²

Таким чином, підходимо до необхідності розмежування понять ІАКС, мовної особистості та ідіостилю автора.

Поняття 'мовної особистості' було введено членом-кореспондентом РАН Ю.М. Карауловим, який пропонує розглядати її як структуру, що складається з трьох рівнів: 1) вербально-семантичного; 2) лінгво-когнітивного та 3) прагматичного.⁵³

У своїй роботі Х.І. Дідух наводить загальне розуміння 'ідіостилю' як 'сукупності глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, що відрізняють його від інших' та вузьке значення ідіостилю, яке 'пов'язане з системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості автора'.⁵⁴

Для продовження цієї думки доцільно врахувати твердження Ю.Б. Борева про структуру стилю літератури: '*Національна стилістична*

⁵¹Т. Єрошенко, 'До питання про дослідження індивідуально-авторської картини світу' (2010) 52 Вісник Житомирського держ ун-ту 219.

⁵² Там само.

⁵³ Юрій Караулов, *Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть* (ИРЯ РАН 1999) 36.

⁵⁴ Х. Дідух, 'Ідіостиль як відображення авторської картини світу' (2012) Філологічні науки. Риторика і стилістика <http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

цілісність, яка спирається на життєвий досвід даного народу’,⁵⁵ національно-стадіальна цілісність, що відображає національний стиль народу на певному історичному етапі: ‘стилістична цілісність може звужуватись до одного виду мистецтва. З іншого боку, національно-стадіальний стиль може розширяться та охоплювати не лише мистецтво, але й культуру в цілому’.⁵⁶

Синтезувавши погляди різних дослідників, можна визнати, що ідіостиль автора є проявом його світобачення. Таким чином, вважаємо можливим прирівняти мовну особистість, за Ю.М. Карауловим, з ІАКС, вираженою за допомогою авторського ідіостилу в художньому тексті.

Таким чином, доходимо висновку, що при дослідженні художніх текстів важливим є розуміння авторських уявлень, досвіду, концепцій світосприйняття тощо, закладених у його творчості, та вміння відмежовувати прояви власне авторського стилю письма від культурно зумовлених, часто не усвідомлених проявів загальнонаціональних уявлень про світ.

Корелюючою з нашим твердженням є думка Л.А. Лисиченко, яка у своїй роботі “Структура мовної картини світу” вказує на вплив мовної та домовної (психоментальної) картини світу на індивідуально-авторське світосприйняття. Домовний рівень знання, на думку дослідниці, може збагачуватися не тільки за рахунок безпосереднього спостереження, а й за рахунок знань, здобутих за допомогою мовних засобів. Вони мають численні особистісні й суспільні асоціації, пов’язані з особливостями розуміння тексту. Здобуті таким шляхом знання існують у людини на домовному рівні.⁵⁷

Можемо говорити про прямий зв’язок між мовною та концептуальною картинами світу за посередництвом домовної розумової діяльності. Оскільки у процесі такої діяльності слова, які є компонентами МКС, можуть підлягати змінам і таким чином впливати на зміну понять, закладених в ККС.

⁵⁵ Юрий Борев, *Эстетика* (Высшая школа 2002) 83.

⁵⁶ —, *Эстетика* (Высшая школа 2002) 84.

⁵⁷ Л Лисиченко, ‘Структура мовної картини світу’ (2004) 5 Мовозавство: Науково-теоретчний журнал 39.

Дослідниця розрізняє *мовну картину світу сучасного суспільства і архаїчну*, стверджуючи, що архаїчність може зумовлюватися й динамічними процесами в суспільстві і у свідомості за порівняно невеликий відрізок часу.⁵⁸

На сьогодні в когнітивній лінгвістиці прийнята думка, що знання, накопичені в картині світу людини, організовані за принципом концептуальних полів,⁵⁹ або предметних царин. Т.М. Єрошенко пояснює таку царину як ‘певний фрагмент знання, життєвого досвіду індивіда, групи людей, або спільноти, що співвідносяться із життєвим епізодом/ами, які представляють єдність предметів та їх зв’язків у певній перспективі’.⁶⁰

Говорячи про національний характер концептів, Т.М. Єрошенко пропонує розглядати національну концептосферу як ‘сукупність оброблених та стандартизованих концептів у свідомості народу’.⁶¹ Таким чином, досліджуючи національні концепти, можна проаналізувати ІАКС з позиції впливу на неї загальнонаціональних уявлень про світ. Не дивлячись на те, що ІАКС є складовою індивідуальної картини світу, виражаючи національно-мовні особливості народу, вона співвідноситься з текстовою (як продуктом творення) та мовною картинами світу (як засобом зображення світу та світогляду).

На продовження цієї думки виступають Л.О. Бутакова та Т.М. Касенкова⁶² зазначаючи, що так само, як індивідуальна картина світу є відображенням світобачення та світосприйняття окремо взятого представника певної культури, так само ІАКС може вважатись віддзеркаленням етнокультурних особливостей мислення та світосприйняття

⁵⁸ Л Лисиченко, ‘Структура мовної картини світу’ (2004) 5 Мовозавство: Науково-теоретчний журнал 39.

⁵⁹ Т Єрошенко, ‘До питання про дослідження індивідуально-авторської картини світу’ (2010) 52 Вісник Житомирського держ ун-ту 219.

⁶⁰ Там само.

⁶¹ Т Єрошенко, ‘До питання про дослідження індивідуально-авторської картини світу’ (2010) 52 Вісник Житомирського держ ун-ту 220.

⁶² Татьяна Касенкова, ‘Речевые стратегии как модуляции перспективы языкового отображения мира’ (дис канд филол наук, Кубанский гос ун-т 2000) 8.

представників окремо взятого народу.⁶³ Відтак, дослідження текстових продуктів творчої діяльності письменників дасть можливість класифікації стратегічних засобів здійснення комунікації та їх вибір у відповідності до умов комунікативної ситуації.

Підводячи підсумки, можна виділити чотири основні позиції щодо місця ІАКС в мовній та концептуальній картинах світу: по-перше, мова є важливим засобом відтворення світогляду автора; по-друге, національно-мовний світогляд перебуває у динаміці і поділяється на сучасну та архаїчну мовну картину світу, які, на нашу думку, знаходяться у постійній взаємодії, що й обумовлює їх видозміну; по-третє, ІАКС хоча і відрізняється від картини світу окремо взятого представника певної культури притаманним автору ідіостиллю, проте вона (картина світу) так само є відображенням національних, етнічних та культурних особливостей народу, до якого належить письменник.

Відтак, ІАКС пов'язана з ККС, оскільки відтворює динамічну картину світу за допомогою концептів, обумовлених НМКС. Зв'язок ІАКС з МКС полягає в тому, що автор як індивід, маючи свої уявлення про дійсність, висловлює їх за допомогою мови у свій особливий спосіб.

1.3 Діалогова стратегема як концептуальне відображення мовно-культурної ідентичності письменника в індивідуально-авторській картині світу

Вивчення питання *невербальної комунікації*⁶⁴ є одним з ключових напрямів дослідження засновника теорії міжкультурної комунікації Едварда Холла. Воно корелює з проблемою реконструкції мовно-поведінкових стратегій, що беруть участь у формуванні ІАКС людини.

⁶³ Л. Бутакова, 'Языковое сознание индивида: постулаты когнитивной поэтики' в *Поэтический текст в русском лирическом дискурсе конца XVIII – начала XXI веков* (Директ-Медиа 2014) 41-3.

⁶⁴ Edward Hall, *Beyond culture* (Doubleday 1989) 11.

В області теорії та практики міжкультурної комунікації (M.J. Bennet,⁶⁵ K. Halliday,⁶⁶ A. Inkeles,⁶⁷ Ch. Johim,⁶⁸ R. Robertson,⁶⁹ 陆学艺, 景天魁,⁷⁰ 刘宏⁷¹) добре досліджене питання сутності та структури комунікації, її зв'язок з національними концептами та архетипами. Лінгвіст Джордж Трегер, представники FSI (Foreign Service Institute), японські професори Masao Kunihiro та Mitsuko Saito поділяють думку Холла щодо важливості вивчення несвідомого аспекту учасників невербальної комунікації та прямої залежності особливостей світосприйняття та комунікативних традицій з національними особливостями учасників комунікації,⁷² що корелює з поняттям “стратагема”.

Термін “стратагема” був уведений у науковий обіг швейцарським сінологом Харро фон Зенгером та російським – Володимиром Мясниковим у 1970 р. на позначення алгоритму людської поведінки в заданих ситуаціях. Цінний внесок у розробку теорії стратагематики зробили Т.Г. Зав'ялова (запропонувала дослідження стратагем у літературі) та О.О. Нестерова (закцентувала увагу на ролі культурної зумовленості вербальної та невербальної поведінки).

У дисертаційній роботі, присвяченій сучасним комунікативним практикам у просторі російсько-китайської взаємодії, О.О. Нестерова використовує термін ‘*стратагема*’ як ‘культурно обумовлені сценарії

⁶⁵ M Bennet, ‘Towards Ethnorelativism: A Developmental Model of Intercultural Sensitivity’ (1993) *Education for the Intercultural Experience* 21-71.

⁶⁶ Kirkwood Halliday, *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning* (Arnold 1978) 256.

⁶⁷ Alex Inkeles and Daniel Levinson, *National Character: the Study of Madal Personality and Sociocultural System* (1969).

⁶⁸ Christian Johim, *Chinese Religions: A Cultural Perspective* (Prentice-Hall 1985) 202 p.

⁶⁹ Roland Robertson, *Globalization. Social Theory and Global Culture* (Sage Publications 1992) <<http://sk.sagepub.com/books/global-modernities/n2.xml>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁷⁰ 陆学艺, 景天魁, *中国现代化进程中的社会学* (中国社会科学 1997) 87-98.

⁷¹ 刘宏, *中日建交再研究* <<http://sk.sagepub.com/books/global-modernities/n2.xml>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁷² Edward Hall, *Beyond culture* (Doubleday 1989) 11.

позиціонування суб'єктів комунікації, об'єктивовані у вербальній та невербальній формі'.⁷³

Розкриття значення терміна передбачає аналіз його будови. “Етимологічний словник” Дуглоса Харпера визначає XV ст. часом виникнення терміна “стратагема” паралельно у Центральній Франції (“stratageme”), Італії (“stratagemma”) та Греції (“strategema”). Відповідно до словника, “strategema” (форма керівництва) є дериватом “strategiein” (бути підпорядкованим), що, у свою чергу, виступає дериватом “strategos” (військовий керівник, стратег) і складається з наступних компонентів: stratos (армія) + agein (керувати).⁷⁴

Приведений аналіз терміна “стратагема” підводить нас до семантично близького терміна “стратегія”. “Етимологічний словник” визначає відповідність терміна “стратегія” (“strategy”) грецькому “strategos”: strat (os) (армія) + -egos (дериват agein (керувати)) + -ia (y) (суфікс, що одним зі значень має дозвіл або примус до дій).⁷⁵

Згідно з визначенням “Толкового словаря живаго великорускаго языка” В.І. Даля ‘військова хитрість, обман. Стратіг і стратілат – воїн, воєначальник, воєвода’.⁷⁶ “Толковый словарь русского языка” С.І. Ожегова доповнює це тлумачення поясненням переносного значення стратегії як майстерності ведення суспільної або політичної боротьби, а також як майстерності планування, що базується на далекоглядних прогнозах.⁷⁷

Варто зазначити, що не лише китайці займались дослідженням окресленого питання. Праці, присвячені стратагемам (як у військовому, так і в їх буденному розумінні), наявні у різних культурах. Початкові дослідження

⁷³ О Нестерова, ‘Современные коммуникативные практики в пространстве российско-китайского межкультурного взаимодействия’ (дис докт филос наук, 2010) 8.

⁷⁴ Douglas Harper, *Online Etymology Dictionary* (2010) <http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=stratagemma> дата звернення 19 Березень 2017.

⁷⁵ Там само.

⁷⁶ Владимир Даль, *Толковый словарь живаго великорускаго языка* <<http://slovardalja.net>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁷⁷ Сергей Ожегов, *Толковый словарь русского языка* <<http://slovarozhegova.ru>> дата звернення 19 Березень 2017.

вивчали саме тактику ведення воєнних дій (Греція, Європа) та вміння прикидатись і хитрувати, щоб ввести в оману супротивника (Далекий та Близький Схід). Так, першими греками, що започаткували стратегіку, були Симон та Ксенофонт. Про стратегії писали також Геродот та Фуліді. Подібні дослідження проводились і латинськими авторами (Секст Юлій Фронтін)^{78, 79}. Проте, мало хто з них намагався упорядкувати свої знання. Поліен робив певні спроби у цьому напрямі (аналізуючи Сізіфа та Одиссея з поем Гомера), проте провідну роль у класифікації та описі стратагем відводять Китаю (Сунь Цзи / Чжуге Лян “Трактат про тридцять шість стратагем”,⁸⁰ 白淑然,⁸¹ 葛存根,⁸² 张赫⁸³) розвиток дослідження стратагем за межами Китаю завдячує пацям Т.Г. Зав’ялової,⁸⁴ Х. фон Зенгера⁸⁵, С.В. Сидоркову⁸⁶, Сюе Фуцзи⁸⁷, Цао Юнцзе⁸⁸ та ін.

Характеризуючи розвиток науки про стратагеми, О.О. Нестерова наводить її докладну періодизацію, беручи за перший етап всебічного дослідження стратагеми 50-60-ті рр. ХХ ст. ‘У цей час активізуються міжкультурні контакти, що призводить до побудови післявоєнного

⁷⁸ Юлій Секст, *Стратегемы (военные хитрости)* <<http://xlegio.ru/sources/frontinus/book-1.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁷⁹ ‘Свободная энциклопедия. Википедия. Стратагема’ (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%BC%D0%B0>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁸⁰ 孙武, *孙子兵法* (上海古籍 2007).

⁸¹ 白淑然, ‘三十六计与语用策略’ (2011) 西北师范大学 <<http://cdmd.cnki.com.cn/Article/CDMD-10736-1011301841.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁸² 葛存根, ‘《三十六计》的整体特征、系统结构以及谋略思维研究’ (2003) 苏州大学 <<http://cdmd.cnki.com.cn/Article/CDMD-10285-2004031927.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁸³ 张赫, ‘“三十六计”成语维译研究’ (2016) 伊犁师范学院 <<http://cdmd.cnki.com.cn/Article/CDMD-10764-1016182264.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁸⁴ Т Завьялова, ‘Канон о сокровенном Чжао Жуя’ (2002) 1 Вестник Новосибирского гос ун-та <<http://www.nsu.ru/xmlui/handle/nsu/511?show=full>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁸⁵ Харро фон Зенгер, *Стратегемы. О китайском искусстве жить и выживать* (Эксмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.

⁸⁶ Сергей Сидорков, ‘Функционально-семантические аспекты языковой стратагемности’ (дис канд филол наук, Кубанский гос ун-т 1997) 127.

⁸⁷ Сюе Фуцзи, ‘Русская логоэпистема как средство понимания современного текста: С позиции носителя китайского языка’ (дис канд филол наук, Гос ин-т рус яз им АС Пушкина 2006) 25-8.

⁸⁸ Цао Юнцзе, ‘Фразеологизмы как наследие культуры :На материале русского и китайского языков’ (дис канд филол наук, Московский гос ун-т им МВ Ломоносова 2003) 111-9.

глобального культурного простору, одним з важливих етапів якого було всебічне дослідження східного типу мислення’.⁸⁹

Другий етап дослідження страгем, на думку О.О. Нестерової, розпочався з кінця 80-х рр. ХХ ст. та продовжується до сьогодні. ‘У цей період страгемі почали досліджуватись як латентні підстави прийнятих рішень, розпізнання та дослідження яких підвищує адекватність міжкультурної взаємодії’.⁹⁰

У наукових працях, присвячених дослідженню стратегічного мислення китайців (А. Вежбицької, Т.Г. Зав’ялової, Х. фон Зенгера, В.Л. Ларина, Л.О. Мікешіної, О.О. Нестерової, О.П. Семенової та ін.), вживається термін ‘*страгема*’ з такими його тлумаченнями:

а) Особливі, об’єктивовані в актах та артефактах культури стійкі ментальні утворення, пов’язані з типовими для того чи іншого етносу мотиваційними та поведінковими установками.⁹¹

б) “Одиниці” семантичного поля метамови, особливого роду моделі, в яких відображені та втілені досвід культурного освоєння світу.⁹²

в) Переоцінка процесів утворення стійких (універсальних) понять, пов’язана з виявленням “семантичних примітивів”, самозрозумілих, взаємоперекладних, спільних для всіх картин світу, що складають “алфавіт людських думок”.⁹³

г) Аналітичне бачення факторів дружності двосторонньої політики, військової економіки, науки і техніки та географічного положення відповідно до військових намірів⁹⁴ тощо.

⁸⁹ О Нестерова, ‘Современные коммуникативные практики в пространстве российско-китайского межкультурного взаимодействия’ (дис докт филос наук, 2010) 7.

⁹⁰ Там само.

⁹¹ В Ларин, ‘Российско-китайские отношения в региональных измерениях (80-е годы ХХ – начало ХХІ века)’ (2005) 2 Вестник ДВО РАН 121-5.

⁹² Людмила Микешина, *Философия науки: Общие проблемы познания. Методология естественных и гуманитарных наук* (Флинта 2005) 486.

⁹³ Анна Вежбицкая, *Понимание культур через посредство ключевых слов* (Языки славянской культуры 2001) 8.

⁹⁴ Colonel Timothy Thomas, *The Chinese military’s strategic mind-set* (2007) <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/thomas_china_mind-set.pdf> дата звернення 19 Березень 2017.

Існуючі дефініції дають можливість розкрити *три аспекти* тлумачення поняття “стратагема”, що представлені у таблиці 1.1 (див. додаток 1):

1. *Військовий* – алгоритм послідовних дій, спрямований на осмислення ситуації з метою попередження її силового розв’язання (Х. фон Зенгер, “Китайська військова енциклопедія”).

2. *Дипломатичний* – мирне залагодження назриваючого конфлікту (Х. фон Зенгер, О.О. Нестерова).

3. *Лінгвокультурний* – об’єктивовані в актах та артефактах культури стійкі ментальні утворення, пов’язані типовим для конкретного етносу мотиваційними та поведінковими установками, обумовленими поєднанням НМ та ІА КС (Л.О. Мікешина, О.О. Нестерова).

У контексті цього дослідження стратагема розуміється як культурно зумовлений алгоритм поведінки в заданих ситуаціях, що передбачає вербальне та поведінкове втілення досвіду культурного освоєння світу. А тому стратагему розглядаємо як концептуальну модель людської свідомості, що має стратову (шарову) природу, ядром якої є стратегія, а периферійними стратами – національні, культурні, філософські та історичні нашарування (див. схему 1.1 у додатку 2).

Термін “стратагема” вже має послідовну традицію свого наукового вжитку (праці Т.Г. Зав’ялової, Х. фон Зенгера, В.С. Мясникова, О.О. Нестерової та ін.), який у роботі уточнено у плані встановлення гіперо-гіпонімічних відношень між стратагемою і стратегією, де стратагема – є гіперонімом, а стратегія – гіпонімом.

При дослідженні міжкультурної комунікації на перший план виходить діалог як вербалізована форма вираження спілкування двох культур. Таким чином, предметом нашого дослідження стають ‘*діалогові стратагеми*’, які ми розуміємо як культурно зумовлений художній сценарій позиціонування учасників діалогу, що відображає в ІАКС стратегічно-стратумну колекцію ідеологічно-ментальних хитрощів як окремих особистостей, так і цілих

національних колективів у формі різних типів ДК, що мають знаково-символічну природу.

Отже, діалогову стратагему розглядаємо як загально-національний феномен. Він, як і стратагема, має концептуальну природу і представлений у вигляді поєднання ДК та стратагеми для ефективної реалізації поставленої комунікативної мети (див. схему 1.2 у додатку 3).

Розглядаючи діалогову стратагему як соціальний феномен, унікальний для кожного народу, хоча можна припускати його подібність у суміжних культурах, доходимо до розуміння унікальності моделей стратагемного мислення, поведінки та спілкування у представників Заходу та Сходу. На підтримку цієї думки В.І. Біляніна припускає присутність прямої залежності між мовою та свідомістю народу, покладена в основу комунікативних моделей.⁹⁵

Як уже йшлося раніше, стратагеми були історично утворені у Стародавньому Китаї як основа воєнного мистецтва. Швейцарський сінолог Харро фон Зенгер присвятив книгу дослідженню китайських стратагем. У ній він зазначає, що у житті взаємовідносини між людьми на всіх рівнях є певними ігровими системами зі своїми правилами та особливостями. Те, що Ерік Берн називає 'грою', багато сторіч до н.е. було введено у повсякденне життя та у систему цінностей китайської цивілізації. Харро фон Зенгер акцентує увагу на тому, що 'така стратагемність мислення та поведінки належить до характерних особливостей саме китайської цивілізації, досягненню її філософії та політичної думки'.⁹⁶

За своєю глибинною концепцією стратагеми, за Х. фон Зенгером, виводяться з давньокитайського уявлення про взаємодію між двома

⁹⁵ В Біляніна, 'Діалогові стратагеми у китайських та українських художніх текстах' (2016) 19 МГУ 123–7.

⁹⁶ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.

протилежними космогонічними принципами, а окремі китайські стратагеми пройняті даоськими концепціями недіяння.⁹⁷

Посилаючись у своїй книзі на Т.Г. Зав'ялова, Х. фон Зенгер визнає, що на сьогодні у країнах Східної Азії не лише досліджують та видають у широкому масштабі літературу, присвячену стратагемам, але й відбуваються процеси популяризації та введення історичного досвіду стратагем у масову свідомість. Таке явище Т.Г. Зав'ялова пояснює процесами 'трансформації культури Далекосхідного регіону в умовах глобалізації та насильницької вестернізації, формуванням нової парадигми національної та культурної самоідентифікації'.⁹⁸

На нашу думку, найближчим до стратагеми за формою свідомості є міф. Як приклад пояснення цінності міфу для традиції народу можна навести визначення міфу Л.І. Горбунової: 'Міф є втілення особливого типу мислення і є продуктом діяльності несвідомого народу'.⁹⁹ Л.В. Островська є однією з тих учених, хто дотримується цієї думки, бо 'часто неможливо зрозуміти сучасну людину, не звернувшись до міфів, народних казань, легенд та казок'.¹⁰⁰ Посилаючись на С.М. Булгакова, вона зазначає, що міфи мають релігійне походження, кажучи, що міф є синтетичним релігійним судженням.¹⁰¹

У статті "Міф як соціально-психологічне явище" Л.В. Островська пише, що 'зміст міфів відображає особливості народу, людини як члена групи, особливості соціальних норм, спілкування, взаємодії людей'.¹⁰²

Схожій позиції притримується й М.С. Коваленко стверджуючи, що за допомогою міфу люди прагнуть створити символічну картину реальності.

⁹⁷ Харро фон Зенгер, Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать (Эксмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.

⁹⁸ Там само.

⁹⁹ Л Горбунова, 'Духовность как онтологическое понятие философии культуры' (2011) 3 Мысль. Философские исследования 146.

¹⁰⁰ Л Островская, 'Мифы древних славян как культурообразующий фактор' (2012) Социально-гуманитарное знание: история и современность 35.

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Л Островская, 'Мифы древних славян как культурообразующий фактор' (2012) Социально-гуманитарное знание: история и современность 222.

В даній картині через архетипи кодується культурно-історичний досвід певної соціальної спільноти, народу, нації. В рамках колективного буття народу такий міф не лише створює інформаційно-технологічне забезпечення соціальної життєдіяльності, але й формує саме суспільство, генерує групову самосвідомість та розвиває критерії для самоідентичності.¹⁰³

Синтезуючи вищезазначені погляди на міф, можна виділити наступну гіпотезу щодо співвіднесення міфому та страгатагеми як культурно-історичних та соціально-психологічних явищ, існуючих у національно-культурній свідомості народу для позначення прийнятних з моральної та філософської точок зору моделей поведінки.

Встановивши, що за своєю сутністю страгатагема близька до міфу (але не є тотожна йому), вважаємо не менш важливим дослідження її форми вираження. У китайській традиції вони мають вигляд крилатих висловів, прислів'їв, значення та прихований зміст яких передавався з покоління у покоління у вигляді повчальних історій.

Для української культурної традиції також характерно наповнювати прислів'я та приказки страгатагемічним змістом. Так, наприклад, Л.В. Горенкова пов'язує фразеологічні одиниці (метафори, прислів'я тощо) з міфологемами та архетипами і стверджує, що 'будь-який фразеологізм – це текст, осередок культурної інформації, а міфологеми – це те, що забуто людиною, але збережено у мові та свідомості'.¹⁰⁴

Досліджуючи діалогові страгатагеми, ми розглядаємо мовні інтенції учасників комунікації. У межах ДК страгатагема може втрачати своє вербальне вираження, розкриваючи себе за допомогою мовно-поведінкових засобів, використаних для досягнення комунікативної мети.

¹⁰³ Н Коваленко, 'Национальная идея как новое мифотворчество' (2012) Социально-гуманитарное знание: история и современность 421.

¹⁰⁴ Л Горенкова, 'Сердце как высший орган познания' (2012) Социально-гуманитарное знание: история и современность 205.

Дослідивши погляди на дане питання, можна зробити висновок, що у китайській культурі стратагеми є широко розповсюдженою та глибоко культурною традицією мислення та поведінки, що знаходить свій прояв не лише у міжкультурній взаємодії, а й в особистому житті.

Вивчення стратегічного мислення українців не має такого структурованого характеру, як у Китаї. Саме тому дисертаційне дослідження має на меті не лише визначити наявність стратагемної поведінки українців, а й порівняти її з китайською стратагемною традицією. Оскільки, використовуючи у своїх текстах прислів'я або крилаті вислови, китайські та українські письменники мають змогу вводити у текст приховану інформацію соціокультурного змісту, зрозумілу лише представникам даної культури.

Відтак, виходячи з того, що стратагемне мислення має свою національно-культурну специфіку, їх використання у межах художнього діалогу демонструє мовно-культурну ідентичність притаманну ІАКС письменника.

Роль астрології у формуванні світоглядних моделей Заходу та Сходу. Зіркове небо завжди було об'єктом цікавості для усіх народів. Вплив небесних світил на життя рослинного та тваринного світів, так само, як і на життя людей, був безперечним. Залежність розвитку сільського господарства від погодних умов вимагало їх ретельного спостереження та дослідження.

Для існування таких могутніх сільськогосподарських держав як Єгипет, Китай, Месопотамія тощо землеробські традиції та правила мають життєво важливе значення. Потреба у передбаченні погоди та стихійних явищ при оброблянні землі стали першочерговим чинником, що спонукав дослідження зіркового неба.

За свідченням голандського математика Б.Л. Ван-дер-Вардена, давньовавилонську астрологію (найпершу з існуючих астрологічних вчень згідно з археологічними дослідженнями) не цікавили долі окремих людей, оскільки прогнози стосувались погоди, врожаю, війни та здоров'я

володарів.¹⁰⁵ У стародавньому Китаї часів династії Хань (206 р. до н. е. – 220 р. н. е.) до 则哲学 (стародавнє китайське мистецтво вибору часу, аналог астрономії) також звертались лише при розробці військових чи державних стратегій, з питань розвитку аграрного сектору економіки та в даоських алхімічних практиках.¹⁰⁶

Поступово дослідження зірок частково отримало значення астральної релігії.¹⁰⁷ На нашу думку, доцільно врахувати твердження Б.Л. Ван-дер-Верден щодо залежності між розвитком астрології та формування релігійних філософських течій.

Дослідник аргументує цей зв'язок одухотворенням відомих на той час планет з уже існуючими міфічно-релігійними постатями: Зевс – Юпітер, Арес – Марс, Гермес – Меркурій, Іштар – Венера тощо.¹⁰⁸

Подібна ситуація простежується на Україні. До зіркового неба звертались для виміру часових відрізків, як до орієнтирів у подорожах, у ворожінні тощо. Сузір'ям давали назви, що були специфічними для тогочасного побуту українців: Великий Віз (Велика Ведмедиця), Волосожар (Плеяди), Дівка воду несе (Орел), Пасіка (Мала Ведмедиця), Хрест (Лебідь) тощо.¹⁰⁹ Язичницькі вірування знайшли свій вияв у поклонінні Сонцю, Місяцю, природним стихіям. Таким чином, спостерігаємо подібність у прагненні наділити небесні світила магічними силами.

Зокрема, російський історик М.О. Давидов зауважує, що в китайській астрології планетам приділяється не так багато уваги, оскільки на етапі свого зародження вона (астрологія) ‘базувалась на вченні про “п’ять палаців” (п’ять секторів простору) або “п’ять часових палаців”, які ототожнювались з Дао, з Полярною зіркою та Північним Ківшом Великої Ведмедиці’.¹¹⁰

¹⁰⁵ Бартель Ван-дер-Варден, ‘Пробуждающаяся наука II. Рождение астрономии’ (Наука 1991) 56.

¹⁰⁶ Максим Давыдов, *Астрология цзэ жи сюэ* (Золотое сечение 2011) 6.

¹⁰⁷ Бартель Ван-дер-Варден, ‘Пробуждающаяся наука II. Рождение астрономии’ (Наука 1991) 56.

¹⁰⁸ – –, ‘Пробуждающаяся наука II. Рождение астрономии’ (Наука 1991) 294-5.

¹⁰⁹ О Петрук (ред), *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наукових праць* (Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я.С. Підстригача НАН України 2014).

¹¹⁰ Максим Давыдов, *Китайский гороскоп* (Золотое сечение 2011) 162.

З точки зору китайської метафізики, пояснює учений, все у Космосі побудовано у відповідності до певних правил та принципів. Система “восьми знаків долі” (八字), як зазначає дослідник, ‘є науковим інструментом, який до сьогодні використовується народами Китаю з метою визначення впливу Всесвіту на людину’.¹¹¹

Для українців, згідно з Н.В. Федорович, космос був упорядкований і систематизований у вигляді трьох часово-просторових шарів: ‘нижнього (підземного), середнього (земного) та вищого (небесного) світів, що становить концепцію Світового дерева’.¹¹²

За словами дослідниці, ‘після розпаду міфологічної картини світу окремі елементи стародавнього світогляду збереглися в усній народній творчості’.¹¹³ Н.В. Федорович також говорить про існування фольклорної астрономії, яка передає найдавніші розуміння небесних явищ у космологічних і космогонічних міфах, які відтворюють цілісну картину світу тогочасних українців.¹¹⁴

Розвиток науки загалом та астрології зокрема вніс чимало змін, доповнивши або спростувавши багато астрологічних припущень, змінивши ставлення до цієї галузі науки. Це привело до того, що віра у вплив зірок на життя людини на Заході та Сході різниться. Причину знаходимо в метафізичній основі астрологічних вчень.

Основна відмінність давньокитайської від західної астрології полягає у наявності різних небесних орієнтирів. На підтвердження цього М.О. Давидов зазначає, що в західній астрології головним орієнтиром виступає екліптика – шлях Сонця на фоні дванадцяти зодіакальних сузір’їв. Китайська астрологія,

¹¹¹ Максим Давыдов, *Китайский гороскоп* (Золотое сечение 2011) 8.

¹¹² О Петрук (ред), *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наукових праць* (Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я.С. Підстригача НАН України 2014) 96-7.

¹¹³ – –, *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наукових праць* (Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я.С. Підстригача НАН України 2014) 88.

¹¹⁴ – –, *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наукових праць* (Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я.С. Підстригача НАН України 2014) 89.

за М.О. Давидовим, ґрунтується на небесному контурі та положенні Ківшу Великої Ведмедиці відносно Полярної зірки.¹¹⁵

Не дивлячись на різницю дослідницьких орієнтирів, простежується збіг у першопричинах розвитку астрології, подібність міфологізації небесних світил та віри у їх здатність впливати та визначати людську долю у свідомості китайського та українського народів. Думку про те, що особистісні характеристики та домінантні стратегії поведінки, закріплені за зодіакальними архетипами і відтворюють особливості індивідуальної та колективної свідомості висловлюють К. Берт,¹¹⁶ 薛晓兰¹¹⁷ та 杜维明.¹¹⁸ В своїх роботах вони аналізують Східний календар тваринного циклу (В.Є. Лебеденко, E. Kirk, James R. Lewis), оскільки в країнах Східної та Південно-східної Азії вважається, що людина, народжена у певний “тваринний” рік, отримує ряд вроджених якостей, притаманних цьому знаку.

На сьогоднішній день українці запозичили грецький та китайський зодіаки для характеристики особистості, її поведінки та визначення головних орієнтирів у прогнозуванні її майбутнього. Китайській цивілізації не притаманне використання грецького зодіаку, оскільки він не збігається з їх часово-просторовим виміром (чільне місце в китайській свідомості відводиться рокам, а не місяцям). Саме тому з метою валідності здійснення компаративного аналізу ми обрали китайський зодіак на позначення інваріантних типів діалогових стратагем Заходу та Сходу.

1.4 Еволюція поняття діалогу в міждисциплінарних студіях: від М.М. Бахтіна до когнітивної структури свідомості – діалогової стратагеми

¹¹⁵ Максим Давыдов, *Китайский гороскоп* (Золотое сечение 2011) 7.

¹¹⁶ Кэтлин Бэрт, *Архетипы и мифология в зодиаке* (Астрель 2006) 5-11.

¹¹⁷ 薛晓兰, *中国十二生肖的详细介绍* (2006)

<www.ted.com/talks/shaolan_the_chinese_zodiac_explained/transcript?language=zh-cn> дата звернення 19 Березень 2017.

¹¹⁸ 杜维明, ‘文化多元、文化间对话与和谐: 一种儒家视角’ (2010) 3 *中外法学* 326-8.

З середини ХХ ст. ідея діалогу увійшла у проблемне поле філософського мислення та набула свого розвитку. Проблема діалогу та ДК обговорювалася у працях багатьох дослідників (О.С. Ахманова, М.М. Бахтін, Н.С. Валгіна, В.М. Волошин, Р. Хікнер, Р.О. Якобсон, D.F. Tannen та ін.). На сьогодні результати дослідження діалогу в європейській науковій літературі досить чисельні, що не можна сказати про сходознавство, зокрема про вивчення діалогу в китайській мові.

На початку ХХІ ст. проблема діалогу набуває своєї актуальності. Саме шляхом переосмислення та розширення поняття діалогу відбувається маркування нових культурних реалій. Ідеї розширення діалогу стають підґрунтям нового наукового та філософського бачення світу.

Теоретичну базу дослідження діалогу складають праці вчених, що аналізують вербальне спілкування з позиції комунікативної лінгвістики, аналізу дискурсу, прагмалінгвістики, психолінгвістики, теорії спілкування, логіко-семантичного аналізу мови, комп'ютерної лінгвістики, соціолінгвістики, конверсаційного аналізу тощо.

‘Не будь-яке спілкування можна назвати діалогом’, саме таким твердженням американський учений-фізик Д. Бом розпочинає тлумачення своєї теорії діалогу.¹¹⁹ У контексті розвитку саме такої моделі діалогу в комунікативній лінгвістиці сформувалися такі напрями вивчення цього феномену:

- 1) *філософський* (М.М. Бахтін, Д.Дж. Бом, М. Бубер, Г.П. Грайс, Дж. Серль,);
- 2) *психологічний* (М.М. Бахтін, Г.О. Ковальов);
- 3) *лінгвістичний* (Н.Д. Арутюнова, О.С. Ахманова, М.М. Бахтін, Н.С. Валгіна, А. Вежбицька, В.М. Волошин, І.П. Сусов, Р.О. Якобсон, Н. Henne, G.N. Leech);
- 4) *лінгвокогнітивний* (Т.А. ван Дейк, Р. Хікнер, D.F. Tannen);
- 5) *психолінгвістичний* (М.М. Бахтін, К. Джолін);

¹¹⁹ Дэвид Бом, *О самом важном* (Либрис 1996) 78.

б) *комунікативно-прагматичний* (Н.Д. Арутюнова, А. Вежбицька, Г.П. Грайс, Т.А. ван Дейк, О.П. Демиденко, В.З. Дем'янков, О.В. Милосердова, І.І. Морозова, І.П. Сусов, В.С. Третьякова, R.V.Cialdini, U. Charles, P.R. Cohen, Ch. Kaul, G.N. Leech, S.S.A. Marmaridou, J.R. Searle, C. Travis);

7) *дискурсивний* (А. Вежбицька, Т.А. ван Дейк та ін.);

8) *когнітивно-дискурсивний* (Н.Д. Арутюнова, А. Вежбицька, О.О. Селіванова, Г.М. Яворська, A.D. Grimshaw, J.J. Gumperz, R. Scollon, O.T. Yokoуama та інші).

У рамках філософського підходу розгляд діалогу як насамперед 'діалогічного персоналізму', 'діалогічного життя', ¹²⁰ 'поліфонії', 'різноголосся', 'діалогічності', ¹²¹ 'діалогіки' ¹²² та 'дискусії' ¹²³ здійснено у таких аспектах: ствердження внутрішньо суттєвого, інтерсуб'єктивно-інтерперсонального розуміння природи міжособистісної взаємодії, трансакційної моделі комунікації.

Одним із основоположників дослідження діалогу вважається М.М. Бахтін, який за головну рису обрав наявність суб'єкта звернення. 'Про нього не можна говорити, – можна лише звертатись до нього'. ¹²⁴

З іншої позиції, М.М. Бахтін наголошує на тому, що діалог є не перед дією, а власне дією: 'Бути – означає, спілкуватись діалогічно'. ¹²⁵

З цієї тези видно, що бачення діалогу М.М. Бахтіним є набагато ширшим, ніж просто вид спілкування. Окрім того, вчений стверджує, що коли закінчується діалог, закінчується все. Виходячи з цього, діалог не повинен і не може бути закінченим. ¹²⁶ В системі бачення М.М. Бахтіна діалог

¹²⁰ Мартин Бубер, *Два образа веры* (Республіка 1995) 468.

¹²¹ Михаил Бахтин, *Эстетика словесного творчества* (Художественная литература 1979) 412.

¹²² – –, *Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве* (Художественная литература 1976) 324.

¹²³ Дэвид Бом, *О самом важном* (Либрис 1996) 78.

¹²⁴ Михаил Бахтин, *Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве* (Художественная литература 1976) 45.

¹²⁵ – –, *Эстетика словесного творчества* (Искусство 1986) 56.

¹²⁶ – –, *Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве* (Художественная литература 1976) 283.

виступає універсальним способом буття людини, подвійно-двоєдина природа якого полягає у ‘нероздільності – непеєднуваності’ Я та Іншого, а також в органічному взаємозв’язку та взаємодоповненні зовнішньої та внутрішньої інтенціональності, зовнішнього та внутрішнього діалогу. Його розуміння сутності людини як її діалогічного існування дозволяє розуміти поняття діалогу як ‘су-буття та само-буття’.¹²⁷

Витлумачуючи своє бачення діалогу, М.М. Бахтін вводить такі поняття як ‘Я-для-себе’, ‘Я-для-іншого’ та ‘Інший-для-мене’. З погляду М.М. Бахтіна всі слова, висловлювання та рухи визначаються присутністю та впливом співрозмовника, а тому в значній мірі належать співрозмовникові. Таким чином, М.М. Бахтін вводить поняття ‘двоголосся’ (‘на кожне зі слів висловлювання ми нашаровуємо ряд своїх слів-відповідей’).¹²⁸

У своїй праці “Проблеми поетики Достоевського” (1929) М.М. Бахтін формулює протиставлення монологізму та діалогізму як двох типів сприйняття пізнання та істини. Монологізм представлений Бахтіним як ‘ідеологічне перетворення монізму буття в монологізм свідомості’, сфера пізнання в цій монологічній парадигмі принципово безособова, в ній присутнє лише одне усвідомлення пізнавального чи то ‘свідомості взагалі’, ‘абсолютне я’ або ‘абсолютний дух’.¹²⁹

Іншим представником філософського підходу до розгляду діалогу вважається американський учений-фізик Девід Бом. Згідно з теорією Д. Бома,¹³⁰ не будь-яке спілкування можна назвати діалогом. Звичайні розмови, які не мають відчуття загального потоку, належить до розряду дискусії.¹³¹

Сучасна модель діалогу – є не просто моделлю взаємодії. Вона акцентує активну участь всіх сторін у побудові спільного змісту, який може

¹²⁷ Михаил Бахтин, *Эстетика словесного творчества* (Искусство 1986) 284.

¹²⁸ – –, *Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве* (Художественная литература 1976) 240.

¹²⁹ – –, *Эстетика словесного творчества* (Искусство 1986) 45.

¹³⁰ Дэвид Бом, *О самом важном* (Либрис 1996) 104.

¹³¹ – –, *О самом важном* (Либрис 1996) 36-40.

бути несподіваним та незапланованим, так як обидва учасника діалогу відкриті взаємовпливу та спілкуються на рівні.

У рамках психологічного підходу як насамперед ‘інтерсуб’єктивної парадигми психологічного впливу – взаємовпливу (за Г.О. Ковальовим),¹³² ‘внутрішнього діалогу’ (М. Джолін), ‘мікродіалогу’ (М.М. Бахтін) існує наступне бачення діалогу.

Ідею ‘внутрішнього діалогу’ розглядає в своїх працях американський психіатр М. Джолін. Він стверджує, що всі наші мрії та роздуми, фантазії та сни – є формами внутрішнього діалогу.¹³³ Він також пропонує розглядати внутрішній діалог як зіткнення ‘Я’ і ‘не Я’.

Іншою позицією вивчення внутрішнього діалогу є теорія амбівалентності: дослідження множинності особистості, або ‘мінливої особистості’, коли в одній людині існує одночасно декілька ‘Я’, які по черзі захоплюють владу над нею.¹³⁴

Представники суто лінгвістичного підходу, розглядаючи явище діалогу, оперують такими поняттями, як ‘діалог’, ‘діалогічність’, ‘діалогізм’, які свідчать про вузьке та широке розуміння діалогу.

У вузькому розумінні як мовленнєвої форми спілкування діалог визначається в “Словнику лінгвістичних термінів” О.С. Ахманової.¹³⁵ Діалог – це ‘одна з форм мови, за якої кожне з висловлювань прямо адресується співрозмовнику і виявляється обмеженим лише тематикою самої розмови’. В “Лінгвістичному енциклопедичному словнику”¹³⁶ діалог, або діалогічне мовлення, визначається як форма (тип) мови, що складається з обміну висловлюваннями – репліками, на мовний склад яких впливає безпосереднє сприйняття, активізує роль адресанта, в мовленнєвій діяльності адресата.

¹³² Г Ковалев, ‘Три парадигми в психології – три стратегії психологічного впливу’ (1987) 2
Вопросы психологии 41-9.

¹³³ М Джолін, ‘Внутришний диалог в психолінгвистике’ <<http://www.psyinst.ru/library.php?part=article&id=1143>> дата звернення 19 Березень 2017.

¹³⁴ – –, ‘Внутришний диалог в психолінгвистике’ <<http://www.psyinst.ru/library.php?part=article&id=1143>> дата звернення 19 Березень 2017.

¹³⁵ Ольга Ахманова, *Словарь лингвистических терминов* <<http://www.libex.ru/detail/book18140.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

¹³⁶ В Ярцева (ред), *Лингвистический энциклопедический словарь* (Советская энциклопедия 1990) 135.

Для діалогічного мовлення типовим є змістовий (питання/відповідь, погодження/заперечення) та конструктивний зв'язок реплік.

За В.М. Волошиним, діалог є формою, в якій людина висловлює свої думки. Але це повинно бути не ізольованими одиничним монологічним висловлюванням, а взаємодія щонайменше двох висловлювань.¹³⁷ Діалог, за Бомом, це співпраця: дві або більше сторін працюють над досягненням спільного розуміння.¹³⁸ Слово 'діалог' походить від грецького *dialogos* і складається з двох частин: *dia* – наскрізь, через та кореня *logos* – слово, значення, мова. Першу частину терміна можна інтерпретувати як "наскрізний рух, проникнення, розмежування, розділення, взаємність", а, відповідно, діалог – розділене слово, взаємне мовлення, тобто розмова, яку здійснюють два або більше мовців.

М.М. Бахтін виступає проти вузького розуміння діалогу, стверджуючи, що це є зовнішніми, найбільш очевидними, проте грубими формами діалогізму.¹³⁹

Діалогізм Бахтіна – це установка на початковий діалогізм 'тексту взагалі', точніше – мови в розумінні загальності.¹⁴⁰ Свій 'діалогізм' Бахтін бачить у всезагальних визначеннях людської мови. Мова – будь-яка мова, за Бахтіним, істино зрозуміла лише у контексті діалогічного спілкування. Діалогізм як творча модель комунікації доповнює монологізм моделі Якобсона і передбачає наявність двох комунікативних центрів, або поділений центр.

Діалогізм, за М.М. Бахтіним, ставить проблему 'контексту як соціокультурного фону мовців, проблему розмовляючого суб'єкту як

¹³⁷ Валентин Волошинов, *Марксизм и философия языка: Основные проблемы социологического метода в науке о языке* (Прибой 1993) 49.

¹³⁸ Дэвид Бом, *О самом важном* (Либрис 1996) 90-3.

¹³⁹ Михаил Бахтин, *Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве* (Художественная литература 1976) 300.

¹⁴⁰ – –, *Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве* (Художественная литература 1976) 300-1.

‘голосу’, що представляє ціннісно-смислову позицію особистості, що розкривається в діалозі’.¹⁴¹

М.М. Бахтін виділяє два полюси діалогів. Це мікро- та макродіалоги. Мікродіалог є мова індивіда, що співпадає з його самоусвідомленням власного буття та діяльності: ‘внутрішній діалог (тобто, - мікродіалог)’ М.М. Бахтін тлумачить як: ‘я та інше співвідносяться особливим та неповторним чином: я – у формі іншого, інший – у формі я’.¹⁴² Таким чином, мікродіалог існує навіть за відсутності реального опонента.

Сучасна дослідниця діалогу Валгіна Н.С., у своїй праці “Теорія тексту”, стверджує, що художня література дає приклади особливого виду діалогу, який охоплює весь текст, стаючи наскрізним літературним предметом, на основі якого власне і будується твір – як у змістовому, так і в композиційному плані.

Валгіна Н.С. стверджує, що діалогічне мовлення може бути представлене в тексті наступним чином: як зміна неініційованих реплік персонажів, відмежовані одна від одного абзацом чи відступом (як у класичній прозі), і як ініційований діалог з авторськими ремарками (як у драмі).¹⁴³

Вона, як і М.М. Бахтін, виділяє два головні види діалогу, проте називає їх ‘відкритим’ та ‘прихованим’ видами. З погляду Валгіної Н.С., відкритий вид діалогу може бути застосованим у текстах науково – популярної літератури, де, з метою створення сюжетності, автор звертається до прямої мови – або у вигляді цитування, або шляхом конструювання певного діалогу з читачем. Тоді, як прихований діалог ‘автор-читач’ може мати місце у монологічно побудованому тексті, коли виникає потреба активного впливу на читача. На думку Валгіної Н.С., подібний вид діалогу потрібен авторові не лише задля переконання читача, а й задля підтвердження власної думки. Цим

¹⁴¹ Михаил Бахтин, *Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве* (Художественная литература 1976) 303.

¹⁴² – –, *Эстетика словесного творчества* (Искусство 1986) 14-16.

¹⁴³ Нина Валгина, *Теория текста* (Логос 2003) 250.

дослідниця пояснює наявність прямих звернень та апелювання до погляду читача.¹⁴⁴

Стосовно засобів притаманних діалогізації Валгіна Н.С. виділяє синтаксичні (комплекс питання – відповідь, риторичні запитання, ввідні та вставні конструкції, різні форми звернення до читача тощо) та текстові (посилання, зноски, звернення до точки зору іншого тощо).¹⁴⁵

Представники лінгвокогнітивного підходу продовжують бахтінівську ‘Я-Ти’ концепцію, відрізняючи при цьому ‘Я-Ти’ установку, як діалогічного прояву, від ‘Я-Ти’ моменту, як найповнішого та найглибшого здійснення діалогу, який являє собою єдність повторюваних ‘Я-Ти’ та ‘Я-Вони’ моментів.¹⁴⁶

Учені Н. Henne, Н. Rehbock¹⁴⁷ розробили принципи рівневого аналізу діалогів:

- 1) категорія-макрорівня – фази розмови (початок завершення, середина, нецентральні фази ‘поля’);
- 2) категорія множинного рівня (крок в діалозі, зміна мовців за правилами обміну репліками, хід розмови, мовленнєвий акт, сигнал членування діалогу, проведення каналу зворотного зв’язку);
- 3) категорія макрорівня (синтаксичні, лексичні, фонологічні та просодичні структури).

Окрім запропонованого рівневого аналізу, вчені також виділюють характеристики, притаманні діалогам:¹⁴⁸

- 1) види діалогів (природний, спонтанний, підготовлений, фактично-літературний, діалог інсценування);
- 2) констеляція учасників (міжособистісний діалогічний обмін, групова бесіда, в малих групах, у великих групах);

¹⁴⁴ Нина Валгіна, Теория текста (Логос 2003) 250.

¹⁴⁵ Там само.

¹⁴⁶ Михаил Бахтин, *Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве* (Художественная литература 1976) 293-316.

¹⁴⁷ Helmut Henne and Helmut Rehbock, *Einführung in die Gesprächsanalyse* (Broschiert 2001).

¹⁴⁸ Там само.

3) ступінь відкритості (інтимні діалоги, напіввідкриті, висловлювання на публіку);

4) соціальне відношення між мовцями (симетричне, асиметричне, антропологічне, соціокультурне);

5) структура дій в діалозі (директиви, повідомлення, роздуми);

6) ступінь знайомства мовців (повне, дружнє, просто знайомство, поверхове, незнайомі);

7) ступінь підготовленості мовців (відсутність підготовки, підготовленість на рівні буденної бесіди. Спеціальна підготовка до даної розмови);

8) фіксованість теми (відсутність фіксованості, фіксованість загальної тематики спілкування, вузька специфіка).

Представники психолінгвістичного підходу розглядають явище діалогу як бачення спільно-взаємодіючої діяльності.

Проте, не беручи до уваги, яка саме зі сторін організації діалогу формалізується в методі, всі вони базуються на одному з двох підходів до розуміння взаємодії:¹⁴⁹

1) класичний, картезіанський (спирається на вчення Декарта), базується на тому, що будь-які взаємодіючі елементи розглядаються як окремі, незалежні явища;

2) сучасний, бахтінський (базується на вченні Бахтіна), розуміння взаємодії як процесу, що створює єдність, ціле, взаємопов'язаних та доповнюючи один одного суб'єктів.

Перший підхід виключає суб'єктивність, зводиться до звичайного обміну репліками, не беручи до уваги емоції, оцінки, відносин, що виражаються учасниками взаємодії.

Другий підхід базується на розумінні взаємодії суб'єктів як динаміки інтерсуб'єктивності, тобто як процесу розвитку відносин суб'єктів,

¹⁴⁹ Г Дьяконов, 'Концепция диалога М.М. Бахтина как методология научно-гуманитарного мышления и мировоззрения' (2006) 5 Соціальна психологія 22-27.

формування їх оцінок, емоцій, змістів під впливом один одного під час діалогічного спілкування.

Представники комунікативно-прагматичного підходу запропонували вивчення структури діалогу, що ґрунтувалося на поняттях ‘мовленнєвих актів’ та ‘ілокутивної сили’. За основний сегмент діалогу вони обрали мінімальні комунікативні одиниці – групи мовленнєвих актів, пов’язані чіткими ілокутивними відношеннями такими, як питання – відповідь, наказ – вираження згоди тощо.¹⁵⁰

Говорячи про взаємодію учасників спілкування в рамках діалогу, А.М. Баранов та Г.Є. Крейдлін вводять поняття ‘ілокутивного примусу’ як ‘одного з проявів законів зчеплення, діючого у просторі діалогу’.¹⁵¹ Мовленнєві акти, пов’язані у мовленнєвому контексті відношенням ілокутивного примусу, автори пропонують назвати відповідно ілокутивної незалежним та ілокутивної залежним.

Ілокутивно незалежний мовленнєвий акт вони виділяють як мовленнєвий акт, ілокутивне призначення якого на даному етапі обумовлене інтенціями мовця, а ілокутивно залежний мовленнєвий акт – як мовленнєвий акт, ілокутивне призначення якого цілковито детермінується ілокутивними призначенням будь-якої попередньої репліки (з даного мовленнєвого відрізка), виділяючи відповідно ілокутивно незалежні та ілокутивно залежні репліки.

Структура діалогу, на думку авторів, спирається на відношення ілокутивного примусу, так само як і структура речення формується на основі синтаксичних зв’язків. Проте, як зазначають дослідники, ілокутивний примус не тотожний синтаксичному зв’язку. Він ‘формується не лише під впливом ілокутивних функцій мовленнєвого висловлювання, але й знаходиться під впливом спільних законів формування діалогу’.¹⁵²

¹⁵⁰ А Баранов, ‘Иллокутивное вынуждение в структуре диалога’ (1997) 2 Вопросы языкознания 84-100.

¹⁵¹ – –, ‘Иллокутивное вынуждение в структуре диалога’ (1997) 2 Вопросы языкознания 86-7.

¹⁵² – –, ‘Иллокутивное вынуждение в структуре диалога’ (1997) 2 Вопросы языкознания 88.

Досліджуючи комунікативно-прагматичні та структурно-семантичні характеристики інформаційного конфліктного діалогу, Н.Д. Арутюнова зосередила увагу на формуванні комунікативних стратегій.¹⁵³ У цьому ключі розглядаються дієва складова дослідження комунікативного стратегії (В.І. Карасик,¹⁵⁴ М.М. Полюжин¹⁵⁵), способи організації мовної поведінки відповідно до задуму, інтенцій комуніканта (О.С. Іссерс,¹⁵⁶ О.П. Сковородніков¹⁵⁷) та процедури, що здійснюються над моделями світу учасників ситуації спілкування (В.І. Гордієнко, Л.В. Копець,¹⁵⁸ Т.А. Топольська¹⁵⁹).

Представники дискурсивного підходу, аналізуючи комунікативну взаємодію, пропонують окремий аспект вивчення діалогу, що ґрунтується на його порівняльному зіставленні з поняттям ‘дискурс’ у різних його тлумаченнях.

Важливе місце у дискурсивному підході до вивчення діалогу становлять праці його засновника Т.А. ван Дейка. Учений розробив наступну класифікацію дискурсів:¹⁶⁰

- дискурс у широкому розумінні (як комплексна комунікативна подія)
- комунікативна подія, що відбувається між мовцем та слухачем у процесі комунікативної діяльності. Така комунікативна дія може бути усною або письмовою, мати вербальні або невербальні складники;
- дискурс у вузькому розумінні (як текст або діалог) – завершений або такий, що продовжується, продукт комунікативної діяльності, його писемний або мовний (усний) результат, що інтерпретується реципієнтом;

¹⁵³ Нина Арутюнова, *Метафора и дискурс. Теория метафоры* (Прогресс 1990) 5–32.

¹⁵⁴ Владимир Карасик, *Языковой круг: личность, концепты, дискурс* (Перемена 2002) 208.

¹⁵⁵ Михайло Полюжин, *Напрями та одиниці прагматичного аналізу мовленнєвої комунікації* (Патент 2003) 10.

¹⁵⁶ Оксана Іссерс, *Речевое воздействие* (Наука 2009) 194-9.

¹⁵⁷ Александр Сковородников, ‘О необходимости разграничения понятий “риторический прием”, “стилистическая фигура”, “речевая тактика”, “речевой жанр” в практике терминологической лексикографии’ (2004) СГПУ <<http://www.lib.krasu.ru>> дата звернення 19 Березень 2017.

¹⁵⁸ В Гордієнко та Л Копець, *Діалогічний простір як реальність когнітивної психології спілкування* (ВДЦ НаУКМА 2011) 34-5.

¹⁵⁹ Т Топольская, ‘О понятии “диалог” в психологических исследованиях общения и консультативной практике’ (2011) Московский психотерапевтический журнал 69-90.

¹⁶⁰ Тён ван Дейк, *Язык. Познание. Коммуникация* (БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ 2000) 193-8.

- дискурс як конкретна розмова;
- дискурс як тип діалогу;
- дискурс як соціальна формація.

На думку А. Вежбицької, термін ‘діалог’ близький до терміна ‘дискурс’. Головна відмінність між ними полягає у тому, що діалог підкреслює інтерактивний характер використання мови, тоді як, використовуючи термін дискурс варто пам’ятати про включеність комунікації до соціального контексту.¹⁶¹ Піддавши свого часу критиці положення лінгвістичної прагматики, А. Вежбицька наголошувала на тому, що закономірності діалогу значною мірою залежать від особливостей мови та культури.

У рамках когнітивно-дискурсивного діалог розглядається з позиції дискурсу і приймається за концепт, ‘мобільний конструкт мовної діяльності, спрямований на презентацію мовно-комунікативних актів різної типології у когнітивній парадигмі, шляхом поєднання глибинних та поверхневих мовних структур із різними структурами екстралінгвального й екстрамовного змісту’.¹⁶² Зазначені компоненти дискурсу спрямовані на пізнання та відтворення концептуальної КС людини.

Досліджуючи лінгвістичні прескрипції, Г.М. Яворська говорить про взаємодію індивідуального та соціального: ‘навіть ті норми, які здаються натуральними (природними), при близькому розгляді виявляються соціально-семіотичними’.¹⁶³

Таким чином, діалог представлений в широкому сенсі як певна структура свідомості, яка попре індивідуальні особливості його учасників, відтворює загально-національні концептуальні картини світу.

¹⁶¹ А Вежбицкая, ‘Речевые акты’ (1985) 16 Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика 251-275.

¹⁶² Татьяна Науменко, *Социология массовой коммуникации* <<http://www.studfiles.ru/preview/3963908>> дата звернення 19 Березень 2017.

¹⁶³ Галина Яворская, *Прескриптивная лингвистика как дискурс (методологические, социолингвистические, этнокультурные аспекты)* <<http://cheloveknauka.com/v/498633/a/#?page=2>> дата звернення 19 Березень 2017.

XX ст. стало початком вивчення стратагем в лінгвокультурному, психологічному та політичному аспекті. У контексті нашої роботи розглядаємо поняття стратагема та діалогова стратагема близьким до ‘ритуалу’ запропонованого Е. Берном в книзі “Ігри в які грають люди”. Він характеризує його як ‘стереотипний ряд простих додаткових взаємодій, запрограмований зовнішніми суспільними силами’.¹⁶⁴ Проте, якщо така взаємодія, за Е. Берном, на сьогодні втрачає свою змістовність, набуваючи формального значення, то стратагемність мислення та вчинків зберегла свою значимість, хоча її застосування часом несе несвідомий характер.

Запропоноване нами дослідження діалогової стратагеми обумовлено бажанням розкрити стратегію ведення діалогу у когнітивній парадигмі. Дослідити комунікативні інтенції учасників діалогу, які впливають на їх вибір типу діалогової стратагеми, з одної сторони. А також, виходячи з текстової основи діалогу, розглянути автора як мовну особистість, носія ІАКС, та читача як адресата, представника національно-мовної картини світу. Відтак, охарактеризувати ДС з урахуванням лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників.

1.5 Класична структура діалогу і таксономія діалогових конструкцій

Діалогічне спілкування, на думку І.П. Сусова, – це взаємодія, при якій спостерігається зміна комунікативних ролей та відбувається обмін мовленнєвими ходами комунікантів.¹⁶⁵ Дослідник висловлює один з поглядів на діалог. У статті, присвяченій теоретичним засадам вивчення діалогу, В.І. Білянїна аналізує філософський, психологічний, лінгвістичний, лінгвокогнітивний, психолінгвістичний, комунікативно-прагматичний та дискурсивний підходи і доходить висновку про колоподібний хід думок

¹⁶⁴ Эрик Берн, *Игры в которые играют люди, люди которые играют в игры* (Эксмо 2003) <http://loveread.ec/view_global.php?id=2085> дата звернення 19 Березень 2017.

¹⁶⁵ Иван Сусов, *Лингвистическая прагматика* (Новая книга 2009) 64.

щодо трактувань та сприйняття діалогу – від найзагальніших уявлень про діалог як своєрідний прояв буття, шляхом дослідження його будови та учасників, до можливості бінарного бачення діалогу у його вузькому та широкому розумінні.¹⁶⁶

Говорячи про специфіку композиції діалогу, пропонуємо розпочати із графічного представлення такої композиції з її подальшим тлумаченням на прикладі схеми 1.3.

Р / Вис СК / МД НЄ / Д / Т

Схема 1.3 Композиція діалогу

Як можна побачити зі схеми 1.3, на цьому етапі постає питання первинності репліки чи висловлювання і доцільності їх розмежування чи ототожнення.

На сьогоднішній день термін ‘*репліка*’ вийшов за рамки суто лінгвістичного вжитку.

Так, за “Енциклопедичним словником” репліка визначається як ‘авторське повторення, що не суттєво відрізняється від оригіналу’.¹⁶⁷ С.Ю. Ніколаєва пояснює репліку як ‘висловлювання, межею якого є зміна співрозмовника’.¹⁶⁸ Маємо й інше тлумачення репліки (від лат. *replico* – *заперечую* або франц. *replique* – *знову*) – багатозначний термін, головним значенням якого є коротке зауваження, заперечення, відповідь одного співрозмовника на слова іншого.

У сучасній методиці викладання іноземної мови С.Ю. Ніколаєва виділяє три основних типи реплік:¹⁶⁹

1) ініціативна (репліка, що починає діалог та ‘підштовхує’ нашого співрозмовника до реакції на неї);

¹⁶⁶ Вікторія Біляніна, ‘Теоретико-методологічні засади вивчення діалогічних конструкцій у комунікативній лінгвістиці’ (2013) 64 Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України 12.

¹⁶⁷ В Ярцев (ред), *Лингвистический энциклопедический словарь* (Советская энциклопедия 1990) <<http://taremark.narod.ru/les/#03>> дата звернення 19 Березень 2017.

¹⁶⁸ Світлана Ніколаєва, ‘Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці)’ (Ленвіт 2008) 149.

¹⁶⁹ – –, ‘Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці)’ (Ленвіт 2008) 39-46.

2) реакційна (репліка, що є відповіддю – реакцією на висловлювання опонента);

3) реакційно – ініціативна (репліка, що водночас є відповіддю на слова опонента та обумовлює реакцію опонента на себе. Її важливість полягає у тому, що вона не дає діалогові завершитись).

Розрізняють *питальні репліки* та *репліки у формі ствердження / заперечення*. Відповідно до загальноприйнятої класифікації, існують питання, що передбачають відповідь (звичайні запитання), та такі запитання, що не передбачають відповіді (риторичні запитання). В.І. Горелов звужує та конкретизує питальні репліки з позиції закритої та відкритої конструкції, де *закрита конструкція* передбачає єдину можливу відповідь і є обумовленою, а *відкрита конструкція* передбачає необмежену кількість варіантів відповіді.¹⁷⁰

М.М. Бахтін визначає висловлювання як реальну одиницю, чітко відмежовану зміною суб'єктів, яка завершується передачею слів іншому.¹⁷¹ М.М. Бахтін не ототожнює поняття репліки та висловлювання. З приводу подібності репліки та висловлювання він пише, що вони володіють певною завершеністю, виражають певну позицію мовця, на яку можна відповісти і зайняти відповідну позицію щодо неї. Проте зв'язки, притаманні реплікам в діалозі (пов'язаність питання – відповіді, ствердження – заперечення, ствердження – згоди, наказу – виконання), неможливі в середині висловлювання. Така взаємопов'язаність можлива лише між висловлюваннями різних мовленнєвих суб'єктів.¹⁷²

Н.С. Валгіна вважає, що *висловлювання* – це реалізоване речення. В тексті ми маємо справу не з реченнями, а з висловлюваннями, тобто не з мовними одиницями, а з мовленнєвими одиницями, які конкретизують свій зміст у тексті. 'Висловлювання завжди має два компоненти, на відміну від

¹⁷⁰ Владимир Горелов, *Лексикология китайского языка* (Просвещение 1984) 166.

¹⁷¹ Михаил Бахтин, *Эстетика словесного творчества* (Искусство 1986) 104.

¹⁷² – –, *Эстетика словесного творчества* (Искусство 1986) 104-5.

речення, де може бути один компонент, два та декілька'.¹⁷³ Компоненти висловлювання – *тема* та *рема*.

Таким чином, маємо *інформативні висловлювання*, у яких розгортається змістова інформація, та *верифікаційні висловлювання*, які слугують цілям ствердження або протиставлення, контраргументації.

Функцією інформативних висловлювань є повідомлення. Вони несуть нову інформацію. Функція верифікаційного висловлювання – сформулювати реакцію на погляд співрозмовника. Подібні висловлювання виконують функцію емоційного впливу. Організоване на базі комунікативних типів висловлювання випрацьовують свої власні типи творення. Інформаційне висловлювання передає фактологічну та концептуальну інформацію. Верифікаційні висловлювання створюють оцінкову інформацію.¹⁷⁴

При характеристиці висловлювання використовують поняття 'диктума' та 'модуса'. Основна змістова інформація передається диктумом; додаткова, оцінкова, інтерпретуюча – модусом.¹⁷⁵

Окрім зверненості, висловлюванню притаманна завершеність. Вона, на думку М.М. Бахтіна, необхідна, щоб на висловлювання можна було реагувати.¹⁷⁶

Виходячи з тлумачення М.М. Бахтіним репліки та висловлювання, можна зробити висновок, що, говорячи про діалог у вузькому розумінні (як побутовий діалог різних типів), дослідник оперує поняттям 'репліка'; говорячи ж про діалог у його широкому розумінні – поняттям 'висловлювання'.

Будуючи висловлювання, на думку М.М. Бахтіна, необхідно його активно випередити; намагатись його передбачити, передбачена відповідь безпосередньо впливає на висловлювання мовця. 'Говорячи, мовець завжди бере до уваги апперцептивний фон сприйняття його висловлення

¹⁷³ Нина Валгіна, *Теория текста* (Логос 2003) 18.

¹⁷⁴ —, *Теория текста* (Логос 2003) 19.

¹⁷⁵ Там само.

¹⁷⁶ Михаил Бахтин, *Эстетика словесного творчества* (Искусство 1986) 320-3.

реципієнтом'.¹⁷⁷ Врахування цих аспектів спрямовує і на вибір жанру висловлювання, вибір композиційних прийомів, вибір мовних засобів, тобто стилю.¹⁷⁸

Подібні погляди на висловлювання має і китайський мовознавець Лі Цзя. Він визначає цілий ряд особливих моментів щодо мовного опонента. Він зазначає, що кожному висловлюванню притаманна *зверненість до слухача* (читача), що зумовлюється розумінням опонента (вибір мови, зрозумілої для співрозмовника), *підтримка відношень між співрозмовниками* (дотримання відповідних мовних конструкцій та засобів), *повага до опонента* (вибирати мову, що відповідає рівню розуміння та сприйняття опонента).¹⁷⁹ На підтвердження своєї думки вони зазначають: 'Мао Цзедун зазначав, що коли пишеш статтю, не потрібно завжди думати про те, "який я кмітливий та розумний", натомість варто вийти зі своїм читачем на один рівень сприйняття'.¹⁸⁰

Виходячи зі свого потрактування висловлювання, М.М. Бахтін пропонує структуру позамовного контексту висловлювання, що складається зі спільного для мовців просторового світобачення (єдність баченого), зі спільного для обох знання та розуміння положень, зі спільної для обох оцінки даного положення.¹⁸¹

Говорячи про *складну конструкцію* у межах діалогу, маємо на увазі проміжну ланку між реплікою та надфразовою єдністю. В сучасному мовознавстві таку ланку називають '*мікродіалогом*'. Це з'єднання кількох реплік, пов'язаних між собою спільною темою. Вважається, що до мікродіалогу може входити до двох реплік обох мовців.

Лінгвістичний словник О.С. Ахманової містить таке визначення єдності: '*Єдність* – цілісність вираження та / або змісту, що поєднує різні

¹⁷⁷ Михайл Бахтин, *Естетика словесного творчества* (Искусство 1986) 349.

¹⁷⁸ —, *Естетика словесного творчества* (Искусство 1986) 364.

¹⁷⁹ 李佳, '作文中记叙人物对话的三种格式' <<http://www.thn21.com/base/hu/9477.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

¹⁸⁰ Там само.

¹⁸¹ Михайл Бахтин, *Естетика словесного творчества* (Художественная литература 1979) 294.

мовні одиниці та забезпечує їх спільне семіотичне функціонування; складова одиниця мовлення’.¹⁸²

Відрізок мовлення, що знаходиться на вищому щаблі, ніж єдність і є поєднанням кількох єдностей, становить надфразова єдність.

Надфразова єдність визначається С.Ю. Ніколаєвою як ‘складне синтаксичне ціле, що є групою речень, об’єднаних граматичним і змістовим зв’язком, що виражають думку вільніше, розгорнутіше і повніше, порівняно з реченням’.¹⁸³

Надфразова єдність найчастіше збігається з абзацом, хоч може складатися і з кількох абзаців; як група з двох або більше граматично самостійних речень, пов’язаних між собою спільним змістом та будовою, що висловлює якесь одне розгорнуте повідомлення, називається *синтаксичною (надфразовою) єдністю*. ‘Кожна синтаксична єдність — ніби мініатюрний твір. Вона будується за моделлю: зачин-розгортання думки чи повідомлення – кінцівка’.¹⁸⁴

На базі висловлювання будується складне синтаксичне ціле. Це друга семантико-синтаксична одиниця тексту. Складне синтаксичне ціле організується через тема-ремичну послідовність. Єдність теми може бути розглянуте в обсязі мікротеми та теми всієї мовленнєвої єдності.

Одним з різновидів надфразової єдності, що є групою речень, пов’язаних спільним змістом, становить *діалогічна єдність*.

Китайський мовознавець Чжао Юньпін у “Порівняльній граматиці китайської та російської мови” надає наступне потрактування діалогічної єдності, в якому можна простежити подібність із визначенням Н.С. Валгіною складним синтаксичним цілим: *‘Діалогічна єдність – це об’єднання*

¹⁸² Ольга Ахманова, *Словарь лингвистических терминов* (2-е изд., УРСС 2004) <<http://www.libex.ru/detail/book18140.html>> дата звернення 19 Березня 2017.

¹⁸³ С Ніколаєва, ‘Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці)’ (Ленвіт 2008) 146.

¹⁸⁴ —, ‘Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці)’ (Ленвіт 2008) 148.

декількох речень, пов'язаних спільною думкою, у певну єдність, що за своєю формою та виразом подібна діалогу'.¹⁸⁵

У китайській мові, на відміну від російської, немає настільки детально розробленої теорії діалогу. Головним у діалозі, як зазначає Чжао Юньпін, є обмін думками співбесідників: один запитує – інший відповідає. Відповідь може бути стверджувальною або заперечною, або напівзаперечною, таким чином, діалог перетворюється на дискусію або суперечку. У таких випадках речення перетворюються з простих на складні.¹⁸⁶

Для розуміння специфіки композиції діалогу важливими є його *мовні особливості*. Найголовнішими серед них С.Ю. Ніколаєва виділяє: еліптичність, наявність 'готових' мовленнєвих одиниць, слів-заповнювачів пауз, а також стягнених форм (зумовлених мовою).¹⁸⁷

Розумінню неповних реплік партнерів у діалозі сприяють наявність спільної ситуації, зверненість реплік, знання обома співрозмовниками обставин дійсності, а в більшості випадків – і один одного. Крім того, випущені члени речення можна відновити, виходячи зі змісту попередньої репліки.

'Готові' мовленнєві одиниці мають назву 'формул', 'шаблонів', 'кліше', 'стереотипів' тощо. Вони використовуються для висловлення вдячності, обміну привітаннями, поздоровлення, для привернення уваги співрозмовника на початку розмови, для підтвердження, конкретизації почутого тощо. До того ж, вони надають діалогу емоційності.

Більш розширено зображує комунікативний акт спілкування І.П. Сусов (див. схему 1.4).¹⁸⁸ На його думку, така модель спілкування має включати в себе: прагматичний, семантичний, синтаксичний, номінативний, морфологічний, фонового-фонетичний компоненти. Семантичні та прагматичні компоненти відповідають за формування початкової структури

¹⁸⁵ Чжао Юньпін, *Модернізація китайського мови та писемності* <<http://feb-web.ru/feb/ivl/v18/v18-6012.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.

¹⁸⁶ Там само.

¹⁸⁷ С Ніколаєва, 'Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці)' (Ленвіт 2008) 150.

¹⁸⁸ Иван Сусов, *Лингвистическая прагматика* (Новая книга 2009) 75.

висловлювання (опис стану речей, вираження певної комунікативної інтенції). Перероблена семантичними та прагматичними компонентами інформація переходить до синтаксичного та номінативного компонентів (підбір відповідної синтаксичної конструкції та заповнення її позицій відповідними лексичними одиницями). Морфологічний компонент відповідає за творення слів шляхом трансформації початкових слів. Фонологічний компонент відповідає за інтонацію, складову, фонемно-алюфонічну переробку та звукове виконання висловлювання.¹⁸⁹

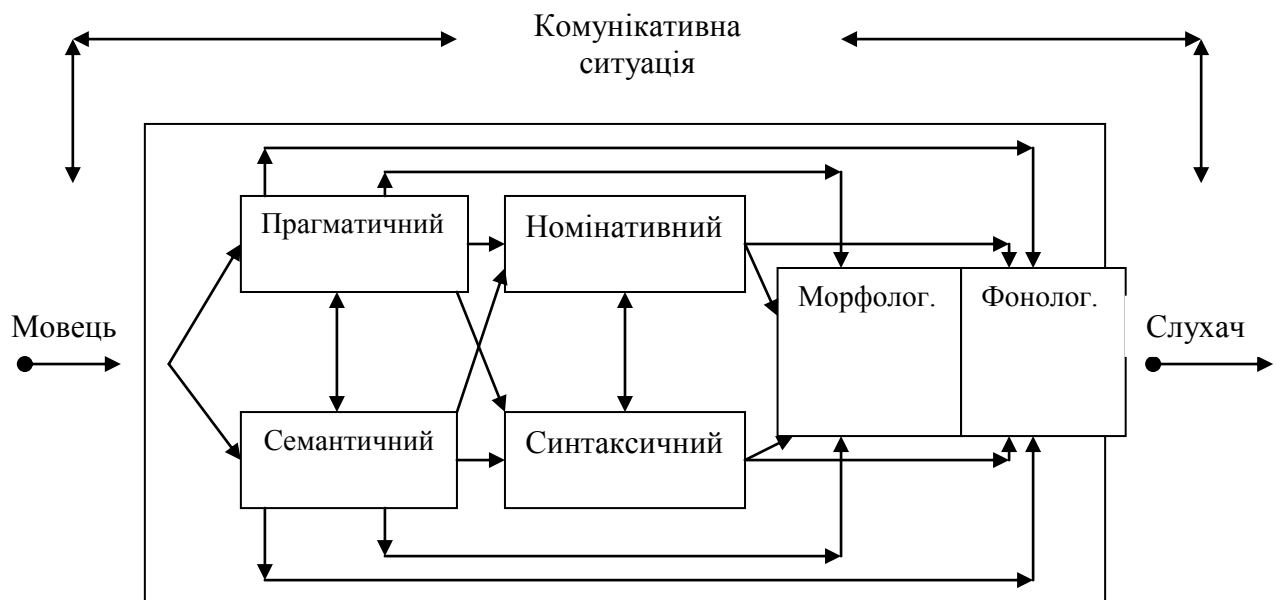

Схема 1.4 Схематичне зображення акту спілкування за І.П. Сусовим

Варто відрізнити прямі мовленнєві акти від опосередкованих. Останні І.П. Сусов визначає як такі, де існує протиріччя між фактично сказаним та фігуральним змістом, яке б реалізувало намір Мовця, що виникає як результат порушення Постулату якості у Принципі кооперації Г.П. Грайса. 'Існують ситуації, коли Мовець передає не лише пряме значення, закодованого в його реченні, а й додаткове. Такі форми висловлювання використовуються мовцем з метою здійснення впливу на опонента'.¹⁹⁰ Такі висловлювання науковець називає опосередкованими, або непрямими.

¹⁸⁹ Иван Сусов, *Лингвистическая прагматика* (Новая книга 2009) 74-6.

¹⁹⁰ - -, *Лингвистическая прагматика* (Новая книга 2009) 161.

Виходячи з перелічених І.П. Сусовим характеристик парадигматичної функції, припускаємо її дотичність до ініціативних, реакційних та реакційно-ініціативних реплік, оскільки саме вони задають комунікативну інтенцію спілкування. Сполучення кількох висловлювань складає мікродіалог, що відповідає тому, що Лінгвістичний словник характеризує як синтаксичну єдність. Об'єднання мікродіалогів створює власне діалог, або надфразову діалогічну єдність (див. схему 1.5).

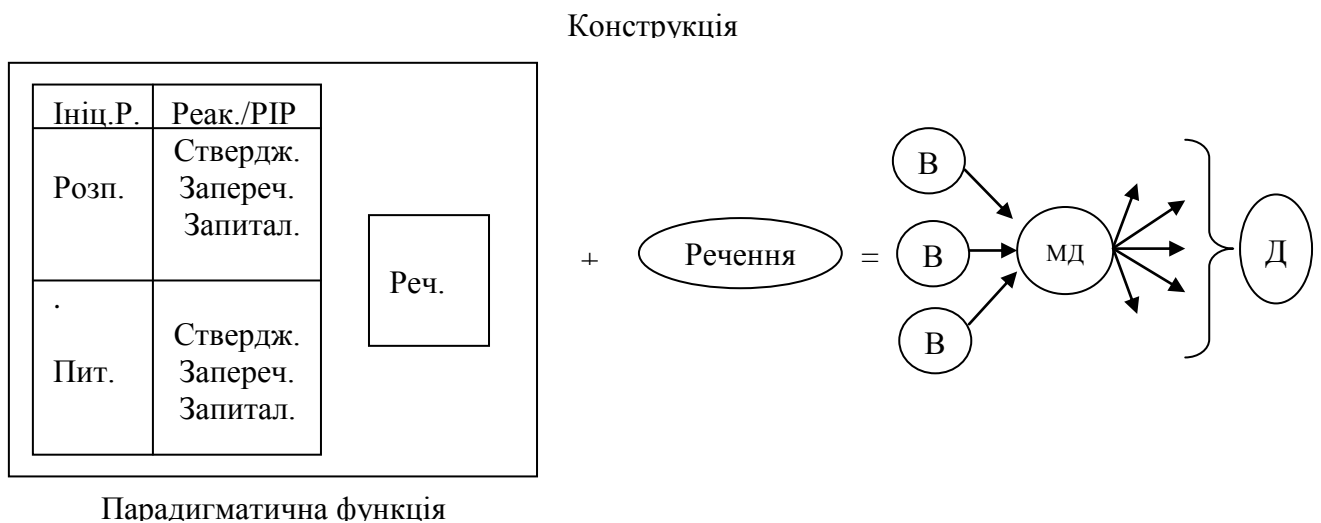

Схема 1.5 Схематичне зображення надфразової діалогічної єдності

Термін *‘конструкції’* або *‘структури’* має цілий спектр значень, що зустрічаються у різних галузях людського знання та практики. У загальному філософському значенні є тим, що Кант називав *‘річчю у собі’*. У гуманітарних науках під структурою розуміють внутрішню будову чогось, прихованість зовнішньої будови предмета. Внутрішня будова пов’язана з категорією цілого та частин.

Конструкція у широкому розумінні – склад і взаєморозташування частин механізму; у вузькому лінгвістичному розумінні, конструкція – це словосполука, якій властиві певні граматичні зв’язки, певна граматична будова.¹⁹¹

Словник лінгвістичних термінів надає наступні потрактування конструкції:

¹⁹¹ Ольга Ахманова, *Словарь лингвистических терминов* (2-е изд., УРСС 2004) <<http://www.libex.ru/detail/book18140.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Конструкція – синтаксичне ціле, що складається з об'єднаних у мові мовних одиниць, що співвідносяться через наявності в них граматичних властивостей.¹⁹²

Синонімом до конструкції у вузькому лінгвістичному розумінні тлумачний словник подає *синтаксичну конструкцію*. Під складними синтаксичними конструкціями розуміють 'предикативні частини складних речень, які складаються з трьох та більше частин, можуть бути поєднані різноманітними граматичними зв'язками'.¹⁹³

Розглядаючи конструкції з цієї лінгвістичної точки зору, варто відрізнити синтаксичні конструкції від синтаксичної єдності. 'Синтаксична єдність (надфразова єдність) – група з двох або більше граматично самостійних речень, пов'язані між собою спільним змістом та будовою, що висловлює якесь одне розгорнуте повідомлення'.¹⁹⁴

Одним з різновидів синтаксичної єдності розрізняють діалогічну конструкцію (М.А. Голованєва,¹⁹⁵ Л.Г. Ступнікова¹⁹⁶). У залежності від функціонального взаємозв'язку реплік у діалозі розрізняють різні види діалогічної єдності.

'Дослідження діалогічних конструкцій, – на думку Біляніної В.І., – дасть змогу надати характеристику типам комунікантів; їхніх дискурсивних ролей, стратегій і тактик'.¹⁹⁷

¹⁹² Ольга Ахманова, Словарь лингвистических терминов (2-е изд, УРСС 2004) <<http://www.libex.ru/detail/book18140.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

¹⁹³ Там само.

¹⁹⁴ Галина Яворская, *Прескрептивная лингвистика как дискурс (методологические, социолингвистические, этнокультурные аспекты)* (2000) <<http://cheloveknauka.com/v/498633/a/#?page=2>> дата звернення 19 Березень 2017.

¹⁹⁵ Марина Голованева, *Коммуникативно-когнитивное пространство драммы (на материале русских пьес 1980-2000 годов)* (Астраханский университет, 2011) 186.

¹⁹⁶ Лариса Ступникова, *Разговорно-прасторечные компоненты в поэзии А.Т. Твардовского: форма, семантика, функции* (Директ-Медиа, 2015) 136.

¹⁹⁷ Вікторія Біляніна, 'Структурно-семантичне дослідження діалогу як одне з провідних завдань дискурсології' в Перинська Н (ред), *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* (НТУУ "КПІ" 2014) 29.

На основі диференціативних, ініціативних та власне запитань ми уточнили та розширили, запропоновані С.Ю. Ніколаєвою, семантичні типи діалогічних єдностей (див. додаток 4).

Діалогічні єдності 1-8 об'єднані у три групи за комунікативною функцією першої репліки: повідомлення (I група), спонукання (II група), запитання (III група); IV група об'єднує діалогічні єдності, що включають репліки мовленнєвого етикету. Під загальним поняттям 'спонукання' розуміють прохання, пропозицію, запрошення, пораду, розпорядження, наказ.

Усі види діалогічних єдностей, згадані в таблиці, називаються простими, бо містять репліки, кожна з яких виконує лише одну комунікативну функцію. Але в реальних діалогах більшість діалогічних єдностей є складними: запитання – відповідь – спонукання тощо.

Залежно від провідної комунікативної функції, яку виконує той чи інший діалог, розрізняють *функціональні типи діалогів*. Результати досліджень, проведені С.Ю. Ніколаєвою,¹⁹⁸ показали, що найпоширенішими є чотири основних типи діалогів: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями/думками, діалог-обговорення/дискусія.

Діалог-розпитування може бути одностороннім або двостороннім. У першому випадку ініціатива запитувати інформацію належить лише одному партнеру, у другому – кожному з них. Двосторонній діалог-розпитування розвиває ініціативність обох партнерів, характерну для природного спілкування.

Діалог-домовленість використовується при вирішенні співрозмовниками питання про плани та наміри.

Метою *діалогу-обміну враженнями/думками* є виклад свого бачення якогось предмета, події, явища, коли співрозмовники висловлюють свої думки, наводять аргументи для доказу, погоджуються з точкою зору

¹⁹⁸ С Ніколаєва, 'Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці)' (Ленвіт 2008) 149.

партнера або спростовують її. При цьому ініціатива ведення бесіди є двосторонньою.

Діалог-обговорення/дискусія передбачає прагнення співрозмовників виробити якесь рішення, дійти певних висновків, переконати один одного у чомусь.

На сьогоднішній день активно продовжується робота над вивченням діалогу, його структури та функцій. Сучасні підходи до класифікації типів діалогу мають різноманітний характер. Так, Douglas Walton пропонує таку класифікацію діалогів:

- переконання;
- дослідження;
- перемовини;
- пошук інформації;
- обговорення;
- еристика.¹⁹⁹

П.О. Беляєва у своїй роботі “Лінгвістичний аналіз діалогічного мовлення у художньому тексті” надає більш розгорнуту класифікацію:

- інформативний (діалог-обмін інформацією, діалог-повідомлення);
- прескриптивний;
- обмін враженнями (діалог-суперечка, діалог-випитування, діалог-зізнання, діалог-сповідь, діалог-ізлиття);
- міжособистісного впливу (діалог-переконання, діалог емоційного впливу);
- фатичний (емоційний, артистичний, інтелектуальний діалог).²⁰⁰

Н.Д. Арутюнова також притримується п'ятиступінчатої класифікації діалогу:

¹⁹⁹ Douglas Walton, *Media argumentation: Dialectic, persuasion and rhetoric* (Cambridge University Press 2007) 60.

²⁰⁰ Полина Беляєва, ‘Лингвистический анализ диалогической речи в художественном тексте’ (дис канд филол наук, 2005) 107-45.

- інформативний;
- прескриптивний;
- обмін думками;
- встановлення міжособистісних відносин;
- інтелектуальні.²⁰¹

Чотириступеневої класифікації також притримується й Т.В. Лебедева:

- еротематичний;
- риторичний;
- карнавальний;
- еристичний.²⁰²

Зробивши узагальнений аналіз філософського, психологічного, лінгвістичного, лінгвокогнітивного, психолінгвістичного, комунікативно-прагматичного та дискурсивного підходів до вивчення діалогу, ми розширили типи діалогічних едностей, запропонованих С.Ю. Ніколаєвою, співвіднесли їх з класифікацією діалогів сучасних дослідників (П.О. Беляєва, Т.В. Лебедева, Ж.В. Ніконова, І.В. Романюк), що дало можливість визначити універсальну типізацію діалогів з детальною класифікацією їх функціональних типів та сукупністю лексико-граматичних засобів на позначення національно-культурних комунікативних стратегій.

Узагальнена класифікація діалогів представлена у додатку 5. У наведеній таблиці узагальнено чотири типи діалогів: риторичний, імперативний, конфліктний та фактичний. Об'єднання діалогів у вищезгадані типи відбувалось за їх основними характеристиками.

Риторичний тип діалогу – це послідовність взаємопов'язаних висловлювань. Для нього характерною є активність однієї зі сторін діалогу. Можна сказати, що це діалог популяризаторського характеру.²⁰³

²⁰¹ Нина Арутюнова, *Язык и мир человека* (Языки русской культуры 1999) 650-3.

²⁰² Татьяна Лебедева, 'Культурный потенциал речевого диалога' (дис канд культур наук, 2000).

²⁰³ Ольга Горбич, *Диалог в преподавании русского языка: учеб. пособие* (Флинта 2013) <https://books.google.com.ua/books?id=XCzUAgAAQBAJ&pg=PA19&lpg=PA19&dq=%D0%A0%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D0%B4%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3&source=bl&ots=B9FAF2PtB5&sig=4XY83QY_rk-znAC-

Імперативний тип діалогу – це такий тип діалогу, для якого характерним є наказ, прохання або порада мовця співрозмовникові, який, у свою чергу, може або виконати дію, або відмовитися від її виконання,²⁰⁴ авторитарна, директивна форма впливу на партнера, з метою досягнення контролю над його поведінкою і внутрішніми установками, примусу до певної дії або рішень.²⁰⁵

Конфліктний тип діалогу – це діалог, що ілюструє конфліктну ситуацію між його учасниками;²⁰⁶ цивілізована форма цілеспрямованої двосторонньої духовної взаємодії різних суб'єктів у процесі реалізації ними своїх прав і повноважень в різних сферах суспільно-політичного, економічного, соціального та духовного буття;²⁰⁷ діалог заперечення у дискурсивному зв'язку.²⁰⁸

Фатичний тип діалогу – це діалог, мета якого висловитись та зустріти розуміння. Маючи рівні права у діалозі, співбесідники не прагнуть прийти до єдиної точки зору; має формальний характер і покликаний встановити контакт.²⁰⁹

Виходячи зі значень типів ДК, було визначено функціональні типи діалогів, де риторичному діалогу відповідають інформативний, розповідний та розмовний функціональні типи діалогу; імперативному – імперативно-переконуючий функціональний тип діалогу; конфліктному – кооперативний та деструктивний функціональні типи діалогу; а фатичному – етикетний, інтелектуальний та емотивний функціональні типи діалогу.

60_3Lf56YOo&hl=ru&sa=X&ei=0oaIVLndHcu9UYefhMgD&ved=0CC8Q6AEwAw#v=onepage&q=%D0%A0%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%B4%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁰⁴ Там само.

²⁰⁵ Олександр Морозов, *Ділова психологія* (Видавн-во Союз 2000) <<http://bibliograph.com.ua/psihologia-4/170.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁰⁶ І Романюк, 'Діалог в оповідному тексті: структурно-семантичні та стилістичні функції' (автореф дис канд філол наук, 2010) 11.

²⁰⁷ Марія Пірен, *Словник-довідник термінів з конфліктології* (Чернів держу ун-т ім Ю Федькова 1995) 65-6.

²⁰⁸ Наталья Формановская, *Культура общения и речевой этикет* (Высшая школа 2002) 158.

²⁰⁹ Глеб Поваляева, 'Реалізація фатичної функції у системі чат комунікації' (2014) 2 Науковий вісник Дрогобицького держ пед ун-ту ім. І.Ф. 103-8.

Подальше дослідження та характеристика типів діалогу та їх компонентів дасть можливість дослідити, які типи діалогів застосовуються китаїцями та українцями для досягнення поставленої комунікативної мети.

Таким чином, доходимо висновку, що китайсько-українська міжкультурна взаємодія має бути досліджена як складна, динамічна та багаторівнева сфера реалізації комунікативних стратегій мовців, що є особливо актуальною в рамках сучасного стратегічного партнерства з Китаєм. Так, розкриття когнітивної природи діалогових стратегем, відображених в ІАКС китайських та українських письменників, сприятиме виявленню національно-мовних кодів, експлікованих світоглядом цих письменників у динаміці.

1.5.1 Діалогова стратегема як конструкт індивідуально-авторської картини світу письменника. У рамках лінгвокультурного підходу (В.Г. Зінченко,²¹⁰ В. Hurt, В. Tomalin,²¹¹ 高永晨²¹²) міжкультурну комунікацію розглядають як ‘міжособистісну взаємодію між представниками різних груп, які відрізняються один від одного багажем знань та мовними формами символічної поведінки, характерними для всіх членів кожної з таких груп’.²¹³ Таке спілкування розглядається на фоні дослідження культурних та мовних особливостей у представників різних культур, яке формує їх своєрідну НМКС.

Роботи сучасних лінгвокультурологів (Є.М. Верещагін,²¹⁴ С.Г. Воркачов²¹⁵) зорієнтована на вивчення спілкування як відображення

²¹⁰ Виктор Георгиевич Зинченко и Валерий Зусман, *Межкультурная коммуникация. От системного подхода к синергетической парадигме* (Наука 2007) 112.

²¹¹ Brian Hurt and Barry Tomalin, *Cross-Cultural Communication* (Palgrave Macmillan UK 2013) 191-207.

²¹² 高永晨, ‘文化全球化与跨文化交际研究’ (1999) 4 苏州大学学报 (哲学社会科学版) 22.

²¹³ Евгения Кукушкина, ‘Познание, язык, культура’ (Изд-во Московского ун-та 1984) <https://books.google.com.ua/books?redir_esc=y&hl=ru&id=gMozAAAAMAAJ&focus=searchwithinvolume&q=%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5> дата звернення 19 Березень 2017.

²¹⁴ Евгений Верещагин и Виталий Костомаров, *Лингвострановедческая теория слова* (Русский язык 1980) 135.

²¹⁵ С Воркачев, ‘Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании’ (2001) 1 Филологические науки 65.

національно-культурної специфіки мовного колективу, особливу роль у якому відіграє розмовне мовлення з його організованими формами – ДК, які Р.О. Будагов,²¹⁶ А.Н. Васильєва²¹⁷, Є.В. Ключев,²¹⁸ Кв. Кожевнікова²¹⁹ Є.В. Милосердова²²⁰ пов'язують із мовно-поведінковими стратегіями комунікантів як у реальному спілкуванні, так і у художньому спілкуванні.

У межах нашого дослідження постає питання взаємозв'язку діалогу зі стратагемою. Такий зв'язок можна простежити за посередництвом національно-мовної картини світу. Як було визначено раніше, людина при здійсненні комунікації несвідомо користується мовно-символічними кодами та стратегіями поведінки, притаманними певній культурі. У продовження цієї думки В.І. Білянїна пропонує враховувати історичний, культурний, політичний, економічний, соціальний та мовний аспекти, що впливають на досягнення ефективності міжкультурної комунікації.²²¹

Як приклад трактування НМКС можна навести визначення А. Вежбицької: 'Національно-культурна специфіка ментальності та характер етносу знаходить своє вираження не лише на лексико-семантичному, а й на морфологічному та синтаксичному рівнях мовної структури'.²²² Цього погляду притримується і В.М. Телія, яка зазначає, що 'особливу роль у трансляції культурно-національної самосвідомості народу та його ідентифікації як такого відіграє фразеологічний склад мови'.²²³

²¹⁶ Рубен Будагов, *Писатели о языке и язык писателей* (Изд-во МГУ 1984) 72.

²¹⁷ А. Васильєва, 'Разговорная речь как функциональный стиль' (1972) *Вопросы стилистики в преподавании русского языка иностранца* 123.

²¹⁸ Евгений Ключев, *Речевая коммуникация* (Рипол Классик 2002) 257.

²¹⁹ Кв. Кожевникова, 'О смысловом строении спонтанной устной речи. Линейное построение речи и нелинейное формирование содержания' (1985) *НЗЛ* 520.

²²⁰ Елизавета Милосердова, *Коммуникативно-прагматическое исследование языковых единиц разных уровней в контексте диалога культур* (ТГУ 2006).

²²¹ В. Білянїна, 'Стратагемний характер міжкультурної комунікації' в Петлюченко Н (ред), *Філологія ХХІ століття : теорія, практика, перспективи* (Одеський лінгвістичний вісник 2016) <<http://www.oljournal.in.ua/index.php/problemsuchasnikh-lingvistichnikh-doslidzhen/118-bilyanina-v-i-stratagemnij-kharakter-mizhkulturnoji-komunikatsiji>> дата звернення 19 Березень 2017.

²²² А. Вежбицкая, 'Речевые акты' (1985) 16 *Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика* 43.

²²³ Вероника Телія, *Русская фразеология. Семантический, прагматический и культурологический аспекты* <<http://www.twirpx.com/file/262905/>> дата звернення 19 Березень 2017.

Таким чином, постає необхідність у новому терміні і понятті ‘діалогова стратагема’ як колективна, індивідуально-авторська і знаково-символічна конструкція художнього тексту, яка має безпосередній зв'язок з ІАКС, за посередництвом якої вона утворюється.

Дослідженням проблеми ефективного спілкування присвячені роботи Г.П. Грайса, G.N. Leech тощо. Так, Г.П. Грайс, розглядає причину наявності Принципів кооперації і чим обумовлено їх використання. Він наголошує, що ‘виконання у процесі спілкування Принципів кооперації та постулатів варто розглядати як своєрідний квазідогівір. <...> комунікація, у свою чергу, може бути вигідною та корисною лише за умови, що виконуються Принципи кооперації’.²²⁴ Н.Л. Овшиєва впевнена, що вони є дійсними для будь-якого суспільства.²²⁵

Таке переконання суперечить існуючому взаємозв'язку між мовою та народом, про який говорить В. фон Гумбольдт, стверджуючи, що ‘слова та форми слів утворюють та визначають поняття, а різні мови, що по-різному впливають на пізнання та на відчуття є, у свою чергу, різними світоглядами’.²²⁶

Ми притрумиємось думки про наявність прямої залежності між мовою та свідомістю народу, покладену в основу комунікативних моделей. Відтак припускаємо, що різні культури по-різному розставляють пріоритетні моделі спілкування. Наприклад, західному світу близькими є коопераційні моделі Г.П. Грайса, тоді як на Сході очевидна пріоритетність розмовної імплікатури ввічливості. Цей термін був введений Дж. Лакоффом, який протиставляв його принципам кооперації Г.П. Грайса та раціональності Р. Келлера, віддаючи перевагу підтримці рівних міжособистісних відносин учасників спілкування.

²²⁴ Е Грайс, ‘Логика и речевое общение’ (1985) 16 Новое в зарубежной лингвистике <<http://kant.narod.ru/grice.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.

²²⁵ Н Овшиєва, ‘О стереотипном речевом поведении’ (2002) 6 On-Line Вестник Оренбургского гос ун-та 145 <<http://www.osu.ru/doc/1026/author/2374/lang/0>> дата звернення 19 Березень 2017.

²²⁶ Вильгельм фон Гумбольдт, *Язык и философия культуры* (Прогресс 1985) 370.

Досить ґрунтовно східний світогляд пояснює М.Б. Марінов, описуючи двомірну китайську культурну традицію і визначаючи стратегію способом взаємодії більш досконалої спільності з менш досконалыми складовими. ‘Між системою та середовищем існує глибинне наступництво, знання цього наступництва, представленого на поверхні явищ як різниця, перервність, протистояння, є стратегічне знання’.²²⁷

У своїх працях М.Б. Марінов розкриває дві сутності китайської стратегії: фронтальну та опосередковану, які знаходяться у постійній взаємодії. На відміну від стратагемної думки європейців, у якій переважає фронтальний підхід.²²⁸ Не менш важливим для досягнення успішної комунікації є досягнення ‘моменту’, що є симбіозом надчасовості та метапростору. Момент, за Маріновим, не є складовим елементом простору або часу або принаймні чимось, що дозволяє відрізнити одну частину простору, або часу від іншої (на кшталт миті), проте він дає початок іншому погляду та бере участь в іншій системі думки.²²⁹

Дослідник переконаний, що розширення меж свідомості та галографічність світосприйняття є причиною континуального мислення китайців, що дає можливість існуванню *континуальної стратегії життя особистості*, що, з одного боку, є спонтанним, з іншого – інтуїтивно-спланованим.²³⁰

Таким чином, відмінність між східним та західним стратегічним мисленням (за М.Б. Маріновим),²³¹ полягає у процесі індивідуалізації. Саме цей процес передбачає відхід від традицій і унеможлиблює здатність людини ‘читати’ коди суспільної свідомості.

На підтримку думки, щодо залежності стратегічного мислення від мови та культури висловились Б.Й. Бірштейн та В.І. Боршевич:

²²⁷ М. Марінов, ‘Принципы китайского стратегического мышления’ (2009) 2 Общество: политика, экономика, право 56.

²²⁸ Там само.

²²⁹ Там само.

²³⁰ – –, ‘Принципы китайского стратегического мышления’ (2009) 2 Общество: политика, экономика, право 59.

²³¹ Там само.

Мови цивілізацій відображають не лише комунікативні, але й аналітичні аспекти мислення їх носіїв, адже там, де європейський погляд фіксує системні прямі та зворотні зв'язки, властивості та відношення, як сформовані у дійсності або присутні у оформленому вигляді у намірах дійсних суб'єктів, там далекосхідний погляд вбачає форми у їх зародженні, розвитку, видозміні та перетворенні.²³²

Дослідники переконані, що графічні форми мови визначають стиль та логіку мислення її носіїв. Так, специфічна діалектика далекосхідного мислення визначається аналітичною структурою давньокитайської мови, в особливості лаконічною та символічною структурою ієрогліфічної писемності. Графіка, на думку вчених, сама наштовхує людину, що пише за допомогою веньянь (文 言), до розвитку смислів, зафіксованих у ієрогліфічних формах, за допомогою формотворчих знаків симетрії, до того, щоб отримувати та аналізувати нові лінгвістичні форми. Саме тому європейська фонетична система письма, що є менш аналітичною, ускладнює її користувачам можливість розпізнавати у текстах елементи формальної та смислової симетрії.²³³

Дослідивши відмінності східного та західного мислення, вважаємо доцільним розглянути співвідношення понять 'комунікативної стратегії' та 'діалогової стратагеми'.

Слідом за І.І. Гулаковою, яка присвятила свою роботу дослідженню комунікативних стратегій і тактик, під *комунікативною стратегією* ми розуміємо: 'план мовленнєвих дій, згідно з яким, учасники спілкування реалізують свою комунікативну мету та завдання'.²³⁴

²³² Б. Бірштейн, 'Стратагеми рефлексивного управління в западной и восточной культурах' (2002) 1. Рефлексивные процессы и управление 10.

²³³ Там само.

²³⁴ Ирина Гулакова, 'Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения' (автореф. кан. филол. наук, 2004) 5.

Мовленнєві стратегії певною мірою поєднують у діалозі елементи гри та ритуальної поведінки, оскільки існує взаємозалежність між комунікативними ходами та напрямом розгортання діалогу. Саме таке явище носить назву *діалогової стратагеми*, тобто сукупність комунікативних ходів, спрямованих на досягнення поставленої мети, у межах комунікативного акту, вибір яких зумовлений інтуїтивною поведінкою, історично сформованою та закладеною у свідомість представників певної культури.

Широке розуміння цього поняття розкривається через зміст, що у нього вкладають світові сінологи (Т.Г. Зав'ялова, Х. фон Зенгер, В.В. Малявін та ін.) та китайські дослідники (Сима Гуан, У Цзінтянь та ін.), а саме – стратагемічність буття, тобто усвідомлення того, що людське життя підпорядковується певним правилам, гармонія досягається лише за рахунок балансування зовнішнього та внутрішнього, реального та прихованого, а досягнення балансу можливе лише при повному абстрагуванні від емоцій та почуттів. Радянський сінолог В.В. Малявін, пояснюючи таке світосприйняття, проводить паралель з грою, яка передбачає 'відсторонення від мотивів та цілей вчинків та передбачає повний спокій граючого'.²³⁵

Двоїстість світу та пошук гармонії між його протилежностями бере початок у китайській філософії Інь та Ян, де Ян демонструє відкритість та відвертість, а Інь – утаємничений, прихований зміст речей. У своїй праці В.В. Малявін надає пояснення коментарю Тао Хунцзіна (Знаменитий лікар епохи Північних і Південних династій (456-536 рр.)) щодо мистецтва спілкування за посередництвом Інь та Ян. Він каже, що коли сили Інь та Ян знаходяться у балансі все відбувається належним чином. З тим, хто тримається відкрито, варто говорити про високе, а з тим, хто тримається скрито, варто розмовляти про просте та буденне. У розмові про буденне

²³⁵ Владимир Малявин, *Китайская наука стратегии* <http://www.ckp.ru/biblio/m/ma_36/index_36.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

варто звертатись до подробиць, у розмові ж про високе варто вказувати на велике, таким чином, буде легко досягнути своєї мети та порозуміння.²³⁶

Саме на збереження такого балансу при досягненні вигідної для мовця мети і присвячене вчення про стратагемічну природу китайського спілкування. Як відомо, для китайців важливим є те, як їх оцінюють співбесідники, тому за маскою ввічливості та вдячності може приховуватись зовсім протилежний намір. Саме тому стратагемам, а від так і діалоговим стратагемам, присвячувались чимало робіт.

У роботі “Канон о сокровенном” Т.Г. Зав’ялова пропонує класифікацію існуючих праць, присвячених у тематиці. Вона виділяє: першоджерела; видання трактатів “36 стратагем”, “Сунь-цзи бінфа” та присвячена ним література; трактати шкіл військових філософів та присвячена ним література; література, присвячена стратагемам у філософських школах; література, присвячена стратагемам у чотирьох класичних романах (“Сон у червоному теремі”, “Річні заводи”, “Мандрівка на Захід” та “Троєцїрство”) та інших літературних творах; словники та видання загального характеру.²³⁷ Окрім згаданих груп матеріалу, присвяченого стратагемам, Х. фон Зенгер вказує на наявність алюзій та прямих згадок стратагем у сучасних інтерв’ю, мас-медіа, пресі та масовій літературі. За свідченнями науковців, на стратагемних притчах виховується молодше покоління сучасних китайців, яким з малечку закладається певна варіативність вчинків на певні життєві ситуації.

Таким чином, формується стратагемний світогляд, притаманний китайцям як представникам своєї окремої культури. І в такому випадку йдеться вже не про стратегії чи тактики у їх первинному військовому сенсі. Вони набувають окремого світського, буденного характеру. Саме про такі стратагеми писав Поліен, називаючи їх: ‘колекцією хитрощів окремих особистостей та народностей, яким притаманна характеристика загальної

²³⁶ Владимир Малявин, *Китайская наука стратегии* <http://www.ckr.ru/biblio/m/ma_36/index_36.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

²³⁷ Т Завьялова, ‘Канон о сокровенном Чжао Жуя’ (2002) 1 Вестник Новосибирского гос ун-та <<http://www.nsu.ru/xmlui/handle/nsu/511?show=full>> дата звернення 19 Березень 2017.

універсальності. Вони є вмонтованими у текст кліше, які демонструють читачеві найкращу поведінку з точки зору моралі’.²³⁸

Оскільки схожі спроби існували у різних країнах, вважаємо доцільним врахувати твердження Ю.Г. Прохорова про те, що ‘приналежність до певної культури визначається наявністю базового стереотипного ядра знань, що повторюється у процесі соціалізації індивіду у даному суспільстві, та досить стереотипного вибору периферії’.²³⁹ Праналізувавши позиції відомих сінологів та істориків, ймовірним стає припущення про можливість розкриття стратагемного мислення народу, базуючись на діалогових стратагемах, використаних автором у художньому тексті як демонстрації ІАКС.

Висновки до розділу 1

В умовах широких міжкультурних контактів представників Заходу і Сходу формуються нові штампи та стереотипи комунікативної поведінки, зумовлені традиціями як своєї культури, так і впливом інших культур. Питання міжкультурної комунікації вже тривалий час посідає одне з провідних місць лінгвістичних досліджень. У роботі розглянуто погляди щодо міжкультурної комунікації, які описували її як процес взаємодії учасників спілкування, кожному з яких притаманний власний світогляд, правила та норми поведінки, зводячи міжкультурне спілкування до особливої форми міжособистісного діалогу, де важливо сприймати та розуміти мовний код, разом із закладеними у ньому національним світоглядом та стратегією поведінки учасників спілкування.

Відстеживши розвиток уявлень про картини світу в історичному розрізі, було виділено наступні підходи до вивчення цього питання:

²³⁸ Полиэн, *Стратагеми* (Евразия 2002) 21-2.

²³⁹ Ю Прохоров, ‘Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в межкультурной коммуникации’ (1997) 4 Функциональные исследования 85.

лінгвістичний (ідеї В. фон Гумбольдта, неогумбольдтіанців та американських етнолінгвістів), лінгвокультурологічний (С.М. Артановський, Г.А. Брутян, С.Є. Нікітіна, В.М. Телія та ін.), підхід з позиції антропоцентричної парадигматичної лінгвістики (Н.Д. Арутюнова, Т.В. Цив'ян та ін.) та підхід з позиції когнітивної лінгвістики (М.О. Серьогіна, І. І. Токарева та ін.). Аналіз різних напрямів вивчення картин світу встановив розвиток думки від уявлення про мову як про дух народу, а відтак, про пряму залежність національно-мовної картини світу від розвитку народу та його уявлень про навколишній світ, до впевненості у тому, що процес розвитку народу знаходить своє відображення у будові мови, таким чином, НМКС має варіативний характер, а перцептивна картина світу має безпосередній вплив на людську поведінку.

Виділивши автора як носія певної культури та НМКС, проаналізовано місце ІАКС в мовній та концептуальній картинах світу. Результатом аналізу стало переконання у тому, що мова є не лише засобом відтворення світогляду автора, на формування якого вплинули сучасна та архаїчна мовні картини світу, вона відображає національні, етнічні та культурні особливості народу, до якого належить письменник.

Визначивши наявність стратегії складовим елементом міжособистісного спілкування, у роботі розглядається поняття 'діалогова стратагема' як культурно зумовлений художній сценарій позиціонування учасників діалогу, що відображає в ІАКС стратегічно-стратумну колекцію ідеологічно-ментальних хитрощів як окремих особистостей, так і цілих національних колективів у формі різних типів ДК, що мають знаково-символічну природу.

Аналіз теоретичного матеріалу визначає закономірність усвідомлення стратагеми концептуальним відображенням мовно-культурної ідентичності письменника в ІАКС, оскільки когнітивною основою адаптації людини у світі є наївні образи, які фіксуються у національно-мовній картині світу, котрі, попри національну специфіку мають індивідуальний характер, а такі

наївні образи знаходять своє відображення у текстових картинах світу за допомогою етнокультурних концептів.

Встановлення приналежності діалогових стратагем та зодіакальних комунікативно-поведінкових стереотипів до категорій свідомості дало нам можливість співвідносити їх між собою при аналізі комунікації представників Заходу та Сходу.

Дослідження міжкультурного діалогу передбачає ґрунтовний аналіз діалогу та діалогової стратагеми. З цією метою була досліджена специфіка композиції діалогу. Насамперед, розмежовано поняття репліки та висловлювання таким чином, що, говорячи про діалог у вузькому розумінні (як побутовий діалог різних типів), оперуємо поняттям 'репліка'; говорячи ж про діалог у його широкому розумінні – поняттям 'висловлювання'.

Було розглянуто існуючі типи та різновиди реплік, що є спільними у європейській та китайській мовознавчій традиції: ініціативні, реактивні, реактивно-ініціативні, розповідні, питальні, питально-риторичні тощо. Разом з тим, в роботі окреслено ряд характеристик, особливо виділених китайськими мовознавцями: зверненість до слухача, підтримка відношень між співрозмовниками, повага до опонента тощо.

Окремо були розглянуті готові мовленнєві одиниці, формули, шаблони, кліше, стереотипи тощо, що входять до складу ДК, визначаючи її тип та вид.

Аналіз лінгвістичної літератури, де висвітлюється питання композиції діалогу, свідчить про можливість визначення поняття єдності, надфразової єдності та діалогової єдності як складової надфразової.

Результатом аналізу опрацьованого матеріалу стала ґрунтовна схема діалогового спілкування. Виходячи з позиції І.П. Сусова, що будь-яке висловлювання становить собою поєднання речення та парадигматичної функції, заданої мовцем, отримуємо те, що О.С. Ахманова потрактовує як конструкція у лінгвістичному розумінні.

Опрацювання теоретичного доробку науковців із проблем природи, структури та функцій діалогів (ДК) дозволило виокремити такі принципи їх

класифікації: *за провідною комунікативною функцією* (інформативний, етикетний та ін.) (І.В. Романюк); *видом модальності* (спонукальний, питальний, розповідний) (С.Ю. Ніколаєва); *характером розвитку діалогу* (діалог-обмін інформацією, діалог-суперечка, діалог-сповідь та ін.) (П.О. Беляєва); *інтерсуб'єктивною парадигмою впливу-взаємовпливу* (внутрішній діалог, мікродіалог) (Г.О. Ковальов, М. Джолін); *ступенем відкритості* (приховані, напіввідкриті, відкриті, висловлювання на публіку) (Н. Henne, Н. Rehbock); *характером учасників спілкування* (міжособистісні, групові, діалоги в малих / великих групах) (Н. Henne, Н. Rehbock); *природою походження* (спонтанні, підготовлені, літературні, діалог-інсценування) (Н. Henne, Н. Rehbock) та ін.

Узагальнений аналіз підходів до вивчення діалогу дав можливість розширити типи діалогових едностей, запропонованих С.Ю. Ніколаєвою, а дослідження типізації діалогів сучасними дослідниками (П.О. Беляєва, Т.В. Лебедева, Ж.В. Ніконова, І.В. Романюк) сприяли визначенню універсальної типізації діалогів з класифікацією їх функціональних типів. Виокремлено чотири основні типи діалогів: риторичний, імперативний, конфліктний та фатичний, кожному з яких притаманні свої функціональні типи, що дають можливість більш повно описати процес спілкування.

Поєднання визначених діалогових типів зі стратагемами створюють унікальні формування – діалогові стратагеми, які ми розглядаємо як ментальні конструкти ІАКС китайців та українців, відображених ДК.

Аналіз діад ‘діалогова стратагема – комунікативна стратегія’ показав, що поняття діалогова стратагема ширше за комунікативну стратегію, оскільки обумовлено історично сформованою та закладеною в людській свідомості інтуїтивною поведінкою. Останні різняться на Заході (кооперативні моделі Г.П. Грайса) та Сході (розмовна імплікатура ввічливості); ‘стратагема – стратегія’ визначив їх гіперо-гіпонімічне відношення; ‘діалогова стратагема – ДК’ визначив ДК формотворчим елементом діалогової стратагеми.

Таким чином, було описано теоретичну базу подальшого дослідження, що дасть можливість встановити зв'язок між китайськими стратагемами та українською ментальністю, вираженою у літературних текстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н, *Метафора и дискурс. Теория метафоры* (Прогресс 1990).
2. Арутюнова Н, *Язык и мир человека* (Языки русской культуры 1999).
3. Ахманова О, *Словарь лингвистических терминов* (2-е изд, УРСС 2004) <<http://www.libex.ru/detail/book18140.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
4. Бахтин М, *Эстетика словесного творчества* (Художественная литература 1979).
5. Бахтин М, *Эстетика словесного творчества* (Искусство 1986).
6. Бахтин М, *Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве* (Художественная литература 1976).
7. Беляева П, 'Лингвистический анализ диалогической речи в художественном тексте' (дис канд филол наук, 2005).
8. Берн Э, *Игры в которые играют люди, люди которые играют в игры* (Эксмо 2003) <http://loveread.ec/view_global.php?id=2085> дата звернення 19 Березня 2017.
9. Бэрт К, *Архетипы и мифология в зодиаке* (Астрель 2006).
10. Бирштейн Б, 'Стратегемы рефлексивного управления в западной и восточной культурах' (2002) 1 Рефлексивные процессы и управление 27-44.
11. Білянiна В, 'Теоретико-методологiчні засади вивчення дiалогiчних конструкцiй у комунiкативнiй лiнгвiстицi' (2013) 64 Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України 3-14.
12. Білянiна В, 'Дiалоговi стратагеми у китайських та українських художнiх текстах' (2016) 19 МГУ 123-7 .

13. Білянiна В, 'Структурно-семантичне дослідження діалогу як одне з провідних завдань дискурсології' в Перинська Н (ред), *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* (НТУУ "КПІ" 2014).

14. Білянiна В, 'Стратагемний характер міжкультурної комунікації' в Петлюченко Н (ред), *Філологія XXI століття : теорія, практика, перспективи* (Одеський лінгвістичний вісник 2016) <<http://www.oljournal.in.ua/index.php/problemi-suchasnikh-lingvistichnikh-doslidzen/118-bilyanina-v-i-stratagemnij-kharakter-mizhkulturnoji-komunikatsiji>> дата звернення 19 Березень 2017.

15. Бом Д, *О самом важном* (Либрис 1996).

16. Брутян Г, 'Язык и картина мира' (1973) 1 Филологические науки 45-69.

17. Будагов Р, *Писатели о языке и язык писателей* (Изд-во МГУ 1984).

18. Бутакова Л, 'Языковое сознание индивида: постулаты когнитивной поэтики' в *Поэтический текст в русском лирическом дискурсе конца XVIII – начала XXI веков* (Директ-Медиа 2014).

19. Буш Г, *Диалогика и творчество* (АВОТС 1985).

20. Валгина Н, 'Теория текста' (Логос 2003).

21. Ван-дер-Варден Б, 'Пробуждающаяся наука II. Рождение астрономии' (Наука 1991).

22. Васильева А, 'Разговорная речь как функциональный стиль' (1972) Вопросы стилистики в преподавании русского языка иностранца.

23. Вежбицкая А, *Понимание культур через посредство ключевых слов* (Языки славянской культуры 2001).

24. Вежбицкая А, 'Речевые акты' (1985) 16 Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика 251-75.

25. Верещагин Е и Костомаров В, *Лингвострановедческая теория слова* (Русский язык 1980).

26. Вэй Вэй, 'Национально ориентированный русскоязычный текст: лингвокультурологические средства создания образа Китая' (автореф дис канд фил наук, 2014).

27. Волошинов В, *Марксизм и философия языка: Основные проблемы социологического метода в науке о языке* (Прибой 1993).

28. Воркачев С, 'Лингвокультурология, языковая ность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании' (2001) 1 Филологические науки.

29. Голованева М, *Коммуникативно-когнитивное пространство драммы (на материале русских пьес 1980-2000 годов)* (Астраханский университет, 2011).

30. Горбич О, *Диалог в преподавании русского языка: учеб. пособие* (Флинта 2013)

<https://books.google.com.ua/books?id=XCzUAgAAQBAJ&pg=PA19&lpg=PA19&dq=%D0%A0%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D0%B4%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3&source=bl&ots=B9FAF2PtB5&sig=4XY83QY_rk-znAC-6o_3Lf56YOo&hl=ru&sa=X&ei=0oaIVLndHcu9UYefhMgD&ved=0CC8Q6AEwAw#v=onepage&q=%D0%A0%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%B4%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

31. Горбунова Л, 'Духовность как онтологическое понятие философии культуры' (2011) 3 Мысль. Философские исследования 146-162.

32. Гордієнко В та Коpecь Л, *Діалогічний простір як реальність когнітивної психології спілкування* (ВДЦ НаУКМА 2011).

33. Горелов В, *Лексикология китайского языка* (Просвещение 1984).
34. Горенкова Л, 'Сердце как высший орган познания' (2012) Социально-гуманитарное знание: история и современность 204-7.
35. Грайс Г, 'Логика и речевое общение' (1985) 16 Новое в зарубежной лингвистике <<http://kant.narod.ru/grisce.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.
36. Гулакова И, 'Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения' (автореф кан филол наук, 2004).
37. Гумбольдт В, *Язык и философия культуры* (Прогресс 1985).
38. Гумбольдт В, *Избранные труды по языкознанию* (Прогресс 2000) <https://vk.com/doc280125750_410726301?hash=812e368af5f6de08c3&dl=4b885fb0081eb63999> дата звернення 19 Березень 2017.
39. Гураль С, 'Мировоззрение, картина мира, язык: лингвистический аспект соотношения' (2007) 1 Вестник Томского гос ун-та.
40. Давыдов М, *Китайский гороскоп* (Золотое сечение 2011).
41. Давыдов М, *Астрология цзэ жи сюэ* (Золотое сечение 2011).
42. Даль В, *Толковый словарь живаго великорускаго языка* <<http://slovardalja.net>> дата звернення 19 Березень 2017.
43. Дейк Т, *Язык. Познание. Коммуникация* (БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ 2000).
44. Демиденко О, 'Стратегії комунікативного впливу у прагмалінгвальному аспекті' (2013) <http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2013/Philologia/7_132924.doc.htm> дата звернення 19 Березень 2017.
45. Демьянков В, 'Теория речевых актов в контексте современной лингвистической литературы' (1986) Новое в зарубежной лингвистике.
46. Дерюгина Т, *Языковое разнообразие в межкультурной коммуникации* (Симферополь 2010).

47. Джолин М, *Внутришній діалог в психолінгвістике* <<http://www.psyinst.ru/library.php?part=article&id=1143>> дата звернення 19 Березень 2017.
48. Дідух Х, 'Ідіостиль як відображення авторської картини світу' (2012) Філологічні науки. Риторика і стилістика <http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm> дата звернення 19 Березень 2017.
49. Евдокимычева М, 'Сфера наивных представлений в современной картине мира: лингвокультурологический анализ' (дис канд культур, 2008).
50. Єрошенко Т, 'До питання про дослідження індивідуально-авторської картини світу' (2010) 52 Вісник Житомирського держ ун-ту 218-20.
51. Завьялова Т, 'Канон о сокровенном Чжао Жуя' (2002) 1 Вестник Новосибирского гос ун-та <<http://www.nsu.ru/xmlui/handle/nsu/511?show=full>> дата звернення 19 Березень 2017.
52. Зализняк А та Левонтина И, *Константы и переменные русской языковой картины мира* (Языки славянских культур 2012) <https://books.google.com.ua/books?id=dAVJAgAAQBAJ&pg=PA3&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.
53. Зенгер Х, *Стратегемы. О китайском искусстве жить и выживать* (Эксмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.
54. Зинченко В и Зусман В, *Межкультурная коммуникация. От системного подхода к синергетической парадигме* (Наука 2007).
55. Иссерс О, *Речевое воздействие* (Наука 2009).

56. Кальмук О, 'Національна мовна картина світу та її зв'язок із пареміологічним фондом' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <<http://naub.oa.edu.ua/2014/natsionalna-movna-kartyna-svitu-ta-jiji-zvyazok-iz-paremiolohichnym-fondom-2/>> дата звернення 19 Березень 2017.

57. Карасик В, *Языковой круг: личность, концепты, дискурс* (Перемена 2002).

58. Караулов Ю, *Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть* (ИРЯ РАН 1999).

59. Касенкова Т, 'Речевые стратегии как модуляции перспективы языкового отображения мира' (дис канд филол наук, Кубанский гос ун-т 2000).

60. Ключев Е, *Речевая коммуникация* (Рипол Классик 2002).

61. Ковалев Г, 'Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия' (1987) 2 Вопросы психологии.

62. Коваленко Н, 'Национальная идея как новое мифотворчество' (2012) Социально-гуманитарное знание: история и современность 420-6.

63. Кожевникова Кв, 'О смысловом строении спонтанной устной речи. Линейное построение речи и нелинейное формирование содержания' (1985) НЗЛ.

64. Корнилов О, *Языковые картины мира как производные национальных менталитетов* (ЧеРо 2003).

65. Кукушкина Е, *Познание, язык, ультура* (Изд-во Московского ун-та 1984) <https://books.google.com.ua/books?redir_esc=y&hl=ru&id=gMozAAAAMAAJ&focus=searchwithinvolume&q=%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5> дата звернення 19 Березень 2017.

66. Куликова Л, *Межкультурная коммуникация : теоретические и практические аспекты. На материале русской и немецкой лингвокультур* (РИО КГПУ 2004).

67. Ларин В, 'Российско-китайские отношения в региональных измерениях (80-е годы XX – начало XXI века)' (2005) 2 Вестник ДВО РАН 121-5.
68. Лебедева Т, 'Культурный потенциал речевого диалога' (дис канд культур наук, 2000).
69. Лебеденко В, *Архетипическое исследование Валиких Арканов Таро* (Золотое Сечение 2010).
70. Лисиченко Л, 'Структура мовної картини світу' (2004) 5 Мовозавство: Науково-теоретчний журнал 36-41.
71. Малявин В, *Китайская наука стратегии* <http://www.ckp.ru/biblio/m/ma_36/index_36.htm> дата звернення 19 Березень 2017.
72. Маринов М, 'Принципы китайского стратегического мышления' (2009) 2 Общество: политика, экономика, право 11.
73. Маслова В, *Лінгвокультурологія* (Академия 2001) <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/maslova/index.php> дата звернення 19 Березень 2017.
74. Микешина Л, *Философия науки: Общие проблемы познания. Методология естественных и гуманитарных наук* (Флинта 2005).
75. Милосердова Е, 'Национально-культурные стереотипы и проблемы межкультурной коммуникации' (2004) ИЯШ.
76. Науменко Т, *Социология массовой коммуникации* <<http://www.studfiles.ru/preview/3963908>> дата звернення 19 Березень 2017.
77. Нестерова О, 'Современные коммуникативные практики в пространстве российско-китайского межкультурного взаимодействия' (дис докт филос наук, 2010).
78. Никитина С, *Устная народная культура и языковое сознание* (Наука 1993) <http://philologos.narod.ru/nikitina/Contents_rus.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

79. Ніколаєва С, 'Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці)' (Ленвіт 2008).
80. Овшієва Н, 'О стереотипном речевом поведении' (2002) 6 On-Line Вестник Оренбургского гос ун-та 145-146.
81. Ожегов С, *Толковый словарь русского языка* <http://slovarozhegova.ru> дата звернення 19 Березень 2017.
82. Островская Л, 'Мифы древних славян как культурообразующий фактор' (2012) Социально-гуманитарное знание: история и современность 34-7.
83. Очиров О, *Введение в современную китайскую деловую культуру* (ЗабГГПУ 2008).
84. Петрович М, 'К проблеме описания текстовой картины мира' *Языковые категории и единицы: синтагматический аспект* (ВГГУ 2011).
85. Пименова М, *Концептуальные исследования* (Наука 2011).
86. Пірен М, *Словник-довідник термінів з конфліктології* (Чернів держу ун-т ім Ю Федькова 1995).
87. Планк М, *Единство физической картины мира* (Наука 1966).
88. Поваляєва Г, 'Реалізація фатичної функції у системі чат комунікації' (2014) 2 Науковий вісник Дрогобицького держ пед ун-ту ім. І.Ф. 103-8.
89. Полиэн, *Стратегемы* (Евразия 2002).
90. Полюжин М, *Напрями та одиниці прагматичного аналізу мовленнєвої комунікації* (Патент 2003).
91. Постовалова В, *Картина мира в жизнедеятельности человека* (Наука 1988).
92. Прохоров Ю, 'Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в межкультурной коммуникации' (1997) 4 Функциональные исследования 5-21.

93. Регзенова Д, 'Исторический опыт стратагемности и принципа "мягкой силы" в социально-экономических реформах Китая' (дис канд культур наук, 2012).

94. Романюк І, 'Діалог в оповідному тексті: структурно-семантичні та стилістичні функції' (автореф дис канд філол наук, 2010).

95. Рудик І, *Діалог-конфлікт: стратегії розгортання і захисту* <<http://studentam.net.ua/content/view/8327/97>> дата звернення 19 Березень 2017.

96. 'Свободная энциклопедия. Википедия. Стратагема' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%BC%D0%B0>> дата звернення 19 Березень 2017.

97. Секст Ю, *Стратегемы (военные хитрости)* <<http://xlegio.ru/sources/frontinus/book-1.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

98. Семашко Т, 'Стереотип как фрагмент языковой картины мира' (2014) Филологические науки. Вопросы теории и практики 176-9.

99. Сепир Э, *Избранные труды по языкознанию и культурологии* <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/sepir/index.php> дата звернення 19 Березень 2017.

100. Серёгина М, *Понятие языковой картины мира в когнитивной лингвистике: аспекты и виды* <http://tverlingua.ru/archive/006/section_3_6/3_3_6.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

101. Сидорков С, 'Функционально-семантические аспекты языковой стратагемности' (дис канд філол наук, Кубанский гос ун-т 1997).

102. Сковородников А, 'О необходимости разграничения понятий "риторический прием", "стилистическая фигура", "речевая тактика",

“речевой жанр” в практике терминологической лексикографии’ (2004) СГПУ
<<http://www.lib.krasu.ru>> дата звернення 19 Березень 2017.

103. Ступникова Л, *Разговорно-просторечные компоненты в поэзии А.Т. Твардовского: форма, семантика, функции* (Директ-Медиа, 2015).

104. Сусов И, *Лингвистическая прагматика* (Новая книга 2009).

105. Сюе Фуцзи, ‘Русская логоэпистема как средство понимания современного текста: С позиции носителя китайского языка’ (дис канд филол наук, Гос ин-т рус яз им АС Пушкина 2006).

106. Теля В, *Русская фразеология. Семантический, прагматический и культурологический аспекты* <<http://www.twirpx.com/file/262905/>> дата звернення 19 Березень 2017.

107. Тер-Минасова С, *Война и мир языков и культур* (Слово 2008)
<<http://www.regionalstudies.ru/publication/monograph/war.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

108. Топольская Т, ‘О понятии “диалог” в психологических исследованиях общения и консультативной практике’ (2011) Московский психотерапевтический журнал.

109. Третьякова В, *Конфликт глазами лингвиста* (2000)
Юрислингвистика-2: русский язык в его естественном и юридическом бытии.

110. Формановская Н, *Культура общения и речевой этикет* (Высшая школа 2002).

111. Хрищенья О, ‘Поняття мовної та концептуальної картини світу у науці про мову’ (*Науковий блог НаУ. Острозька академія*, 2012)
<<http://naub.oa.edu.ua/2012/ponyattya-movnoji-ta-kontseptualnoji-kartyn-svitu-u-nautsi-pro-movu/>> дата звернення 19 Березень 2017.

112. Цао Юнцзе, ‘Фразеологизмы как наследие культуры :На материале русского и китайского языков’ (дис канд филол наук, Московский гос ун-т им МВ Ломоносова 2003).

113. Чесноков П, 'Неогумбольдтианство' (1977) *Филосовские основы зарубежных направлений в языкознании* 7-63
<<http://www.twirpx.com/file/1182967/>> дата звернення 19 Березень 2017.

114. Чесноков П, 'Картина мира в языке и речи' (2011) 2 *Ярославский педагогический вестник* 149-153
<http://vestnik.yspu.org/releases/2011_2g/33.pdf> дата звернення 19 Березень 2017.

115. Чжао Юньпін, *Модернизация китайского языка и письменности*
<<http://feb-web.ru/feb/iv1/vl8/vl8-6012.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.

116. Шурупова О, 'Текстовая и сверхтекстовая картины мира как объект филологического изучения' (2013) 3 *Филологические науки. Вопросы теории и практики: Научно-теоретический и прикладной журнал* 213-5.

117. Яворская Г, *Прескрептивная лингвистика как дискурс (методологические, социолингвистические, этнокультурные аспекты)* (2000)
<<http://cheloveknauka.com/v/498633/a/#?page=2>> дата звернення 19 Березень 2017.

118. Ярцев В (ред), *Лингвистический энциклопедический словарь* (Советская энциклопедия 1990) <<http://tapemark.narod.ru/les/#03>> дата звернення 19 Березень 2017.

119. Colonel T, *The Chinese military's strategic mind-set* (2007)
<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/thomas_china_mind-set.pdf>
дата звернення 19 Березень 2017.

120. Grimshaw A, *Conflict Talk: Sociolinguistic Investigations of Arguments in Conversations* (Cambridge University Press 1990).

121. Gumperz J, *Discourse Strategies* (Cambridge University Press 1982).

122. Harper D, *Online Etymology Dictionary* (2010)
<http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=stratagem> дата звернення 19 Березень 2017.

123. Hall E, *Beyond culture* (Doubleday 1989).

124. Halliday K, *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning* (Arnold 1978).
125. Henne H und Rehbock H, *Einführung in die Gesprächsanalyse* (Broschiert 2001).
126. Hurn B and Tomalin B, *Cross-Cultural Communication* (Palgrave Macmillan UK 2013).
127. Inkeles Alex and Levinson Daniel, *National Character: the Study of Madal Personality and Sotiocultural System* (1969).
128. Johim Ch, *Chinese Religions: A Cultural Perspective* (Prentice-Hall 1985).
129. Robertson R, *Globalization. Social Theory and Global Culture* (Sage Publications 1992) <<http://sk.sagepub.com/books/global-modernities/n2.xml>> дата звернення 19 Березень 2017.
130. Scollon R, 'Discourse Identity, Social Identity, and Confusion in Intercultural Communication' (1996) 1 Intercultural Communication Studies 1-16.
131. Searle J, *Spreech Acts: An essay in the philosophy of language* (Cambridge University Press 1969).
132. Walton D, *Media argumentation: Dialectic, persuasion and rhetoric* (Cambridge University Press 2007).
133. Yokoyama O, 'Disbeliefe, lies and manipulations in a transactional discourse model' (1988) 2 Argumentation 133-51.
134. 白淑然, '三十六计与语用策略' (2011) 西北师范大学 <<http://cdmd.cnki.com.cn/Article/CDMD-10736-1011301841.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.
135. 杜维明, '文化多元、文化间对话与和谐: 一种儒家视角' (2010) 3中外法学.
136. 陈叶军, '语言世界图景的文化阐释: 理论与方法' <<http://cpc.people.com.cn/GB/219457/219506/219508/219527/14640262.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

137. 高永晨, ‘文化全球化与跨文化交际研究’ (1999) 4苏州大学学报 (哲学社会科学版).
138. 刘宏, 中日建交再研究 <<http://sk.sagepub.com/books/global-modernities/n2.xml>> дата звернення 19 Березень 2017.
139. 李佳, ‘作文中记叙人物对话的三种格式’ <<http://www.thn21.com/base/hu/9477.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
140. 陆学艺, 景天魁, 中国现代化进程中的社会学 (中国社会科学 1997) 87-98.
141. 孙武, *孙子兵法* (上海古籍 2007).
142. 葛存根, “三十六计”的整体特征、系统结构以及谋略思维研究’ (2003) 苏州大学 < <http://cdmd.cnki.com.cn/Article/CDMD-10285-2004031927.htm> > дата звернення 19 Березень 2017.
143. 薛晓兰, 中国十二生肖的详细介绍 (2006) <www.ted.com/talks/shaolan_the_chinese_zodiac_explained/transcript?language=zh-cn> дата звернення 19 Березень 2017.
144. 张赫, “三十六计”成语维译研究’ (2016) 伊犁师范学院 <<http://cdmd.cnki.com.cn/Article/CDMD-10764-1016182264.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.
145. 张红玲, *外语交际中的文化迁移及其对外语教改的启示* (广东海洋大学出版社 2000) <<http://www.cnki.com.cn/Article/CJFDTOTAL-WYJY200002000.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІЙ КАРТИНІ СВІТУ

2.1 Принципи антропоцентризму, історизму, культурного детермінізму, структуралізму та прагматичного аналізу у вивченні діалогових стратагем

Визначивши місце діалогової стратагеми у комунікативному процесі, розглядаючи її як історично визначену форму національної свідомості, що має стратегічно-стратумну форму і вербалізується у вигляді крилатих висловів та прислів'їв, вважаємо за доцільне досліджувати її, керуючись принципами антропоцентризму, історизму, культурного детермінізму, структуралізму та функціоналізму.

У сучасній лінгвістиці намагання вивчити мовні явища у зв'язку “мова та людина” відбувається за посередництвом антропоцентричного принципу. Виходячи з неможливості дослідження діалогу без врахування людського фактору, виникає необхідність у врахуванні у нашій роботі *принципу антропоцентризму*. Так, наприклад, О.С. Кубрякова, відзначає, що антропоцентризм характеризується як особливий принцип дослідження, який полягає в тому, що наукові об'єкти досліджуються, насамперед, за їх значенням для людини, за їх призначенням у її життєдіяльності, за їх функціями для розвитку людської особистості та її вдосконалення.²⁴⁰ Він, на думку дослідниці, спостерігається в тому, що людина перетворюється на точку відліку у аналізі тих чи інших явищ, що вона задіяна у цьому аналізі, визначаючи його перспективу та кінцеву мету.²⁴¹

²⁴⁰ Елена Кубрякова, *Человеческий фактор в языке. Человек и порождение речи* (Наука 1991).

²⁴¹ Там само.

В одному ланцюгу розглядає це питання П.І. Костомаров, виділяючи такі аспекти застосування принципу антропоцентризму у лінгвістичних дослідженнях: мова та духовна активність людини; мова, мислення та свідомість людини; мова та фізіологія людини; мова та культура; мова та комунікація; мова та людські цінності.²⁴²

Спираючись на роботи О.С. Кубрякової, П.І. Костомаров говорить, що ‘антропоцентричний принцип у сучасній лінгвістиці реалізується у двох напрямках: “людина в мові”, що виступає як носій свідомості та транслятор культури, та “мова в людині”, що є мірою всіх речей у мові та культурі’.²⁴³

Принцип історизму вимагає розгляду всіх історичних фактів, явищ і подій відповідно до конкретно-історичних обставин у їх взаємозв’язку і взаємообумовленості. Будь-яке історичне явище, як зазначає О.М. Голікова, має вивчатися в динаміці: як воно виникло, які етапи в своєму розвитку пройшло, чим стало на той чи інший момент часу.²⁴⁴ Дослідниця акцентує увагу на тому, що принцип історизму вимагає розглядати кожне історичне явище у зв’язку з конкретним досвідом історії, у світлі подальших подій.²⁴⁵

Не дивлячись на те, що принцип історизму є одним з основних у пізнавальній діяльності, існують різні погляди, щодо його трактування. Один з поглядів розкриває І.В. Музика, яка у роботі “Принцип історизму у царині досліджень вітчизняної соціології права кінця XIX – початок XX століття”, спираючись на праці Ф. Садикова, відзначає, що принцип історизму концентрує у собі найважливіші методологічні установки діалектики і означає підхід до дійсності як до такої, що змінюється та розвивається у часі.²⁴⁶

²⁴² Петро Костомаров, *Антропоцентризм как важнейший признак современной лингвистики* <file:///C:/Users/Vika/Desktop/antropotsentrizm-kak-vazhneyshiy-priznak-sovremennoy-lingvistiki.pdf> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁴³ Там само.

²⁴⁴ Ольга Голікова, *Історія України* <<http://www.studfiles.ru/preview/5079493/page:4/>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁴⁵ Там само.

²⁴⁶ Ірина Музика, *Принципи історизму у царині досліджень вітчизняної соціології права кінця XIX – початку XX сторіччя* <<http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/63916/49-Music.pdf?sequence=1>> дата звернення 19 Березень 2017.

На підтвердження цієї думки дослідниця відзначає, що ‘сутність принципу історизму розкривається через аналіз його змісту, характеристики методів та інших пізнавальних процедур і через з’ясування його евристичного значення в науковому пізнанні’.²⁴⁷

Принцип історизму надає можливість наукового передбачення в пізнавальній та практичній діяльності, зокрема, виявлення закономірностей суспільного розвитку та продиктованих цим розвитком змін. При дослідженні діалогових стратагем цінність цього принципу полягає у можливості встановлення динаміки використання різних їх типів протягом визначеного часового проміжку.

Центральне положення у вивченні діалогової стратагеми на фоні діалогу культур займає *принцип культурного детермінізму*. Формулювання загальної установки цього принципу відносять до теорії марксизму та освоєння діалектико-матеріалістичного світогляду, де дано матеріалістичне пояснення багатьох соціальних явищ, а також відкриті деякі реальні закони розвитку суспільства. Саме цей матеріал і послужив основою для подальшого ходу наукової думки, щодо специфічних властивостей людської психіки і свідомості. В основі принципу покладено розуміння того, що психіка людини, перш за все, визначається її способом життя, і, як наслідок, здатна зазнавати різного роду зміни паралельно з тим, як змінюється спосіб життя.²⁴⁸

Таким чином, йдеться про те, що все, що відбувається в світі, має свою причину. В нашому випадку йдеться про культурно зумовлений характер людської поведінки та світосприйняття, що, перебуваючи на рівні несвідомого, впливають на стратегію її спілкування та вибір відповідних діалогових стратагем.

²⁴⁷ Ірина Музика, *Принципи історизму у царині досліджень вітчизняної соціології права кінця XIX – початку XX сторіччя* <<http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/63916/49-Music.pdf?sequence=1>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁴⁸ ‘Принцип детермінізму’ (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <<http://wjournal.com.ua/princip-determinizmu.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Загальну концепцію *принципу структуралізму* сформулював Ф. де Соссюр, досліджуючи мову як універсальну знакову систему з чіткою структурою: ‘кожен мовний елемент представляє *articulus* – виокремлений сегмент, в якому поняття закріплюється певними звуками, а звук стає знаком поняття’.²⁴⁹ Центральне положення принципу структуралізму розкриває М.І. Горлач у своїй роботі “Структуралізм і постструктуралізм: Клод Леві-Строс, Мішель Фуко”, вказуючи на те, що структуралізм використовувався для пошуку універсальних та незмінних законів життя людини, що діють на всіх рівнях – від простіших до найбільш розвинутих.²⁵⁰

Застосування такого принципу ми знаходимо у відстеженні синтаксичних та семантичних відмінностей ДК та діалогових стратагем через подібності та відмінності в наборах їх трансформацій.

Термін ‘функціоналізм’ використовується для визначення певного набору методологічних установок в ряді гуманітарних наукових дисциплін, перш за все, у лінгвістиці, психології та соціології.²⁵¹

Останнім із зазначених принципів є *принцип прагматичного аналізу*. Прагматичний аналіз пов’язаний з використанням мови або знакової структури взагалі для комунікації або для наукових цілей, коли говорять про формалізовані мови. Цей принцип стає актуальним через те, що зміст і розуміння творів мистецтва, результатів культурно-історичної та духовної діяльності людей, і навіть вчинків і мотивів поведінки вимагають глибокого знання того життєвого середовища, соціально-історичних умов, у яких створювалися культурно-історичні цінності.²⁵²

²⁴⁹ Фердинанд де Соссюр, *Курс общей лингвистики* (Изд-во Уральского ун-та 1999) 112.

²⁵⁰ Микола Горлач, *Структуралізм і постструктуралізм: Клод Леві-Строс, Мішель Фуко* <<http://westudents.com.ua/glavy/53112-strukturalizm-poststrukturalizm-klod-lev-stros-mshel-fuko.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁵¹ Ольга Ахманова, *Словарь лингвистических терминов* (2004) <<http://www.libex.ru/detail/book18140.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁵² Світлана Соколовська, *Історія становлення лінгвістичної прагматики в зарубіжній і вітчизняній науці* <<http://www.uk.xlibx.com/4kulturologiya/221555-1-suchasna-lingvistichna-pragmatika-naukoyu-doslidzhu-funkcionuvannya-movnih-znakiv-procesi-vza-modii-komunikativ.php>> дата звернення 19 Березень 2017.

Принципи прагматичного аналізу дозволяють нам розглянути діалогові стратагеми як схематично організовану послідовність мовленнєвих актів, які відповідають культурно та національно обумовленим комунікативним стратегіям. Детальне дослідження мовленнєвих актів та їх типологізація за допомогою прагматичного методу дає можливість продемонструвати психологічні та прагматичні складники мовленнєвих актів діалогових стратагем.

Проаналізувавши принципи дослідження діалогової стратагеми: *принципи антропоцентризму, історизму, культурного детермінізму, структуралізму та прагматичного аналізу*, можемо зробити висновок про наявність достатньої теоретико-методологічної бази для виведення комплексної методики реконструкції та аналізу діалогових стратагем в ІАКС китайських та українських письменників.

2.2 Принцип прагматичного аналізу діалогових стратагем як сукупності культурно обумовлених схем мовленнєвих актів та їх варіативного авторського моделювання

Сучасна лінгвістична прагматика є наукою, що досліджує функціонування мовних знаків у процесі взаємодії комунікантів з урахуванням їхніх особистісних характеристик і ситуації спілкування. Прагмалінгвістика займається дослідженням мови як засобу взаємодії між учасниками комунікації, мовленнєві акти, соціокультурні та ситуативні особливості комунікації, приділяючи меншу увагу контексту та людині.

Починаючи з другої половини ХХ ст., здійснюються дослідження мовних одиниць та екстралінгвальних чинників, соціального контексту, ситуацій спілкування тощо.

У нашій дисертаційній роботі важливе місце при аналізі ДК мають ключові положення теорії мовленнєвих актів, запровадженої Дж. Остіним, який запропонував цілісну концепцію мовленнєвого акту шляхом виділення

в ньому трикомпонентної структури у вигляді: 'локуція – ілокуція – перлокуція',²⁵³

Ми розглядаємо локутивний акт при аналізі комунікативних ходів у межах діалогів різних функціональних типів. Ілокутивний акт ілюструє стратагемне наповнення діалогу. Ефективність використання діалогової стратагеми розкривається перлокутивним актом.

Для здійснення попереднього *семантико-прагматичного аналізу* мовленнєвих актів та типізації ДК у співвідношенні з діалоговими стратагемами важливу роль має типологія мовленнєвих актів, запропонована фундатором Київської школи лінгвістичної прагматики Г.Г. Почепцовим, що охоплює констатив, директив, квеситив, комісив, перформатив, які, у свою чергу, мають підтипи: директив включає ін'юнктив (наказ) і реквестив (прохання), комісив поділяється на менасив (обіцянка) і промісив (погроза).²⁵⁴ Його дослідження дають змогу визначити та проінтерпретувати комунікативну ситуацію, інтенцію мовців і, відповідно, здійснити правильну класифікацію діалогових стратагем.

Важливе значення у роботі має *контекстуально-інтерпретаційний метод*, який є сукупністю процедур, спрямованих на встановлення статусу тексту щодо інших текстів, його значимості в соціокультурному контексті, а також на реконструкцію авторського (комунікативного) задуму, мотивів і цілей, загального змісту, рецептивної спрямованості тексту тощо.²⁵⁵

Контекстуально-інтерпретаційний метод, описаний О.О. Селівановою, передбачає два етапи: контекстуалізацію й інтерпретацію, де при визначенні безперервного контексту, враховується контексти породження-рецепції, комунікативний контекст, макроконтекст цілого текстового масиву і мікроконтексти фрагментів тексту.²⁵⁶

²⁵³ Олена Селіванова, *Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці* (2013) <<http://selivanova.net/ru/publications/>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁵⁴ Георгій Почепцов, *Теорія комунікації* (Ваклер 2001).

²⁵⁵ Олена Селіванова, *Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці* (2013) <<http://selivanova.net/ru/publications/>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁵⁶ Тамм само.

На підставі контекстуалізації здійснюється інтерпретація інформації, закладеної в тексті, установлення авторської мети та стратегій впливу на читача як опонента діалогу.

Для виявлення впливу ІАКС на продукований ним тест, складовою якого є діалог як відображення динамічної дійсності, визначення ступеню свідомості вибору діалогових стратегем застосовуємо *методи когнітивної прагматики*. Його особливість О.О. Селіванова визначає у здатності фокусування на ментальних операціях, пов'язаних із смислами, що передаються в дискурсивних ситуаціях, а предмет – породження і тлумачення смислів як ментальних / мисленневих феноменів у мовленнєвій діяльності суб'єктів.²⁵⁷

Проаналізований матеріал дає можливість здійснення аналізу найбільш типових схем мовленнєвих актів, закладених в основу діалогічних єдностей та визначення впливу автора на їх варіативність і характер застосування.

2.3 Комплексна методика реконструкції діалогових стратегем в індивідуально-авторських картинах світу

У сучасній лінгвістиці ще не вироблено єдиного підходу як до класифікації, так і до методів дослідження діалогових стратегем. Методологія дослідження стратегем розроблена у працях: П.О. Беляєвої, Т.Г. Зав'ялової, Х. фон Зенгера, О.О. Нестерової, Ж.В. Ніконової та ін. З-поміж цих досліджень окреме місце посідають ті, що присвячені аналізу мовленнєвих актів, їх структури, комунікативної ситуації, стратегій та такти поведінки учасників діалогу.

Так, наприклад, П.О. Беляєва велику увагу приділяє саме комунікативній ситуації та суміжним з нею факторам:

- домінантна комунікативна установка;

²⁵⁷ Олена Селіванова, Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці (2013) <<http://selivanova.net/ru/publications/>> дата звернення 19 Березень 2017.

- фактор запланованості / не запланованості мікроструктури діалогу;
- розподіл комунікативних ролей;
- можливість “згортання” діалогу у монологічне мовлення;
- характерні маргінальні форми для кожного типу діалогу.²⁵⁸

Цікавим є підхід до аналізу діалогу з позиції фреймів як каркасу мовленнєвого акту, запропонований Ж.В. Ніконовою. Вона пропонує здійснювати аналіз у два етапи:

1) на парадигмальному рівні – виявити статичні фрейми мовленнєвого акту;

2) на синтагматичному рівні – визначити інваріантні та термінальні вузли фреймових структур мовленнєвого акту, розкрити концептне наповнення слотів фреймів мовленнєвого акту з урахуванням структур динамічних фреймового породження мови, виявити специфічні для мовленнєвого акту засоби вираження прототипних структур мовленнєвого акту.²⁵⁹

Т.В. Шмельова, у свою чергу, пропонує досліджувати ДК, виходячи з теорії мовленнєвих жанрів:

- мета комунікативного акту;
- концепція адресанта;
- концепція адресата;
- подієвий зміст;
- чинники комунікативного минулого;
- чинники комунікативного майбутнього;
- параметри мовних втілень.²⁶⁰

У ході синтезу наукових праць у дисертації розроблено методологічний алгоритм реконструкції діалогової стратагеми, зміст якої полягає у

²⁵⁸ П. Беяева, ‘Лингвистический анализ диалогической речи в художественном тексте’ (дис канд філол наук, 2005) 6.

²⁵⁹ Ж. Ніконова, ‘Фреймовый анализ речевых актов (на материале современного немецкого языка)’ (дис докт філол наук, 2009) 8.

²⁶⁰ І. Романюк, ‘Діалог в оповідному тексті: структурно-семантичні та стилістичні функції’ (автореф дис канд філол наук, 2010) 9.

зіставленні типів діалогових страатагем у китайських та українських художніх текстах у діахронії, що передбачає не лише структурно-семантичний аналіз цих конструкцій, а й врахування характеру комунікативної ситуації.

Дослідження діалогових страатагем в ІАКС китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст. здійснено у *чотири* етапи.

На *першому* етапі з китайських та українських художніх текстів XVIII – поч. XXI ст. відібрано 1308 ДК, у тлумаченні яких міститься семантична вказівка на їх страатагемність (647 – з китайських художніх текстів та 661 – з українських).

Другий етап передбачав ідентифікацію типів діалогів із подальшою трансформацією у діалогові страатагеми, визначивши їх здатність до впливу на адресата, та встановлення відповідності народним прислів'ям. На основі *методики прагматичного аналізу*, виходячи з класифікації мовленнєвих актів, стало можливим визначення 4 універсальних типів ДК (риторичного, фатичного, конфліктного, імперативного). *Метод комунікативних парадигм та лінійно-акцентних перетворень* сприяв установленню їх трансформацій у національно-марковані діалогові страатагеми. На основі *методу перцептивного аналізу* описано комунікативні наслідки через механізм сприйняття повідомлення адресатом. *Лінгвокультурологічний аналіз* дозволив виявити ступінь відповідності діалогових страатагем прислів'ям як утворенням, що акумулювали багатовікові традиції китайського й українського етносів, а *контент-аналіз* – впорядкувати отриману інформацію при дослідженні змісту текстів.

На *третьому* етапі важлива роль була відведена *описовому методу*, за допомогою якого було здійснено семантичну і функціональну характеристику варіантних видів діалогу та інваріантних типів ЗДС (“Змія”, “Кролик”, “Миша”, “Тигр” та “Кінь”). За допомогою *контекстно-інтерпретаційного методу* встановлено пряму залежність між впливом історичних та соціокультурних чинників на формуванням діалогових страатагем як проявів колективного й індивідуально-авторського

світоглядів (подібний історичний контекст сприяв утворенню 3 спільних типів ЗДС : “Змія”, “Кролик” та “Кінь”).

Четвертий етап був зорієнтований на виявлення динаміки та структурно-функціональних трансформацій ДЗС у зіставній площині. Ґрунтуючись на *методиці трансформаційного аналізу*, визначено семантичні (зміна стратагемного наповнення) і формальні перетворення (видозміна схематичних формул та прагматичні трансформації) у ДК в ІАКС китайських та українських письменників у певну історичну добу. Застосування *зіставного методу* дало можливість простежити динаміку діалогових стратагем в китайських та українських художніх текстах протягом XVIII – поч. ХХІ ст. Ця процедура супроводжувалась *кількісно-якісними підрахунками*.

Для того, щоб правильно здійснити зіставне дослідження, важливо також дотримуватися послідовності процедур під час його проведення.²⁶¹ У роботі присвяченій мотиваційним основам іхтіонімів, Н.В. Швець посилається на А.В. Корольову, визначаючи таку процедуру зіставлення:

- 1) встановлення основи зіставлення (*tertium comparationis*);
- 2) зіставна інтерпретація;
- 3) типологічна характеристика (встановлення типових закономірностей і відмінностей).²⁶²

Установлення *tertium comparationis* полягає у виборі певної властивості чи ознаки мовного явища – фонетичної, граматичної, лексичної, семантичної як еталона зіставлення. Основою зіставлення можуть бути всі мовні одиниці (їхні значення, складники значення (наприклад, семи) тощо) та відношення і зв’язки між ними – від фонем до речень і навіть текстів.²⁶³

²⁶¹ Наталія Швець, ‘Мотиваційна основа іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах’ (дис канд філол наук, 2015) 51.

²⁶² Там само.

²⁶³ А Корольова, ‘Нові виклики сьогоденної компаративістики і контрастивістики’ (2013) 11 Проблеми зіставної семантики 12.

За основу зіставлення (*tertium comparationis*) було обрано діалогову стратегию, ступінь вияву якої сприяв ідентифікації спільних і відмінних інваріантно-зодіакальних типів діалогових стратегем, притаманних китайській та українській культурам у період з XVIII – поч. XXI ст.

Запропонована методика зіставлення типів діалогових стратегем ІАКС китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст. дозволяє визначити їх динаміку з урахуванням структурної, семантичної, комунікативної та національно-маркованої специфіки.

Висновки до розділу 2

Зіставне дослідження діалогових стратегем у китайській та українській мовах базується на таких методологічних принципах: *антропоцентризму* (врахування людського фактору), *історизму* (виявлення закономірностей суспільного розвитку та продиктованої ним динаміки використання різних типів діалогових стратегем), *культурного детермінізму* (відображення впливу культурно зумовленого характеру людської поведінки та світогляду на вибір діалогових стратегем), *функціоналізму* (встановлення функцій діалогових стратегем у мовленні), *прагматичного аналізу* (розуміння діалогової стратегем як схематично організованої послідовності мовленнєвих актів, які відповідають культурно та національно обумовленим комунікативним стратегіям), *структуралізму* (визначення синтаксичних та семантичних відмінностей діалогових стратегем через подібності і відмінності в наборах їх трансформацій).

За *tertium comparationis* було обрано діалогову стратегию, ступінь вияву якої сприяв ідентифікації спільних і відмінних інваріантно-зодіакальних типів діалогових стратегем, притаманних китайській та українській культурам у період з XVIII – поч. XXI ст. Безпосередньо інваріантні типи діалогових стратегем визначено відповідно до архетипних зодіакальних найменувань за Східним календарем. Варіантні

види діалогових стратагем за культурним змістом було співвіднесено із прислів'ями, що відповідають домінантним стратагемам.

У результаті синтезу наявних у мовознавстві методик дослідження діалогу розроблено комплексну методику аналізу діалогових стратагем, що проводилася у *чотири етапи* з використанням таких методів як *структурний метод*, зокрема *методика трансформаційного аналізу* – для визначення семантичних і формальних перетворень у діалогових конструкціях в індивідуально-авторських картинах світу китайських та українських письменників у певну історичну добу; *контекстуально-інтерпретаційний метод* – для аналізу впливу контексту та авторських інтенцій на вибір діалогових стратагем та відповідних діалогових конструкцій; *прагматичного аналізу* – для ідентифікації типів діалогу на основі класифікацій мовленнєвих актів. *Метод комунікативних парадигм та лінійно-акцентних перетворень* – для установлення способів і засобів трансформації нейтральних комунікативних структур у національно-марковані діалогові стратагеми; *лінгвокультурологічний аналіз* – для виявлення ступеня відповідності діалогових стратагем прислів'ям як утворенням, що акумулювали багатовікові традиції китайського й українського етносів; *описовий метод* – для здійснення семантичної і функціональної характеристики варіантних ДК та інваріантних ЗДС; *контент-аналіз* – для дослідження змісту художнього тексту та впорядкування інформації, пов'язаної з конструюванням діалогів; *процедура кількісних підрахунків* – для забезпечення достовірності та об'єктивності здобутих наукових результатів; *зіставно-типологічний метод* – для систематизації типів діалогових стратагем, характерних для індивідуально-авторських картин світу китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахманова О, *Словарь лингвистических терминов* (2004) <<http://www.libex.ru/detail/book18140.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
2. Беляева П, 'Лингвистический анализ диалогической речи в художественном тексте' (дис канд фил наук, 2005).
3. Горлач М, *Структурализм і постструктурализм: Клод Леві-Строс, Мішель* <<http://westudents.com.ua/glavy/53112-strukturalzm-poststrukturalzm-klod-lev-stros-mshel-fuko.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
4. Корольова А, 'Нові виклики сьогоденної компаративістики і контрастивістики' (2013) 11 Проблеми зіставної семантики 9-15.
5. Костомаров П, *Антропоцентризм как важнейший признак современной лингвистики* <<file:///C:/Users/Vika/Desktop/antropotsentrizm-kak-vazhneyshiy-priznak-sovremennoy-lingvistiki.pdf>> дата звернення 19 Березень 2017.
6. Кубрякова Е, *Человеческий фактор в языке. Человек и порождение речи* (Наука 1991).
7. Музика І, *Принципи історизму у царині досліджень вітчизняної соціології права кінця ХІХ – початку ХХ сторіччя* <<http://dspace.nbuu.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/63916/49-Music.pdf?sequence=1>> дата звернення 19 Березень 2017.
8. Никонова Ж, 'Фреймовый анализ речевых актов (на материале современного немецкого языка)' (дис докт філол наук, 2009).
9. Почепцов Г, *Теория коммуникации* (Ваклер 2001).
10. 'Принцип детермінізму' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <<http://wjournal.com.ua/princip-determinizmu.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
11. Романюк І, 'Діалог в оповідному тексті: структурно-семантичні та стилістичні функції' (авторєф дис канд філол наук, 2010).

12. Селіванова О, *Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці* (2013) < <http://selivanova.net/ru/publications/>> дата звернення 19 Березень 2017.
13. Соссюр Ф, *Курс общей лингвистики* (Изд-во Уральского ун-та 1999).
14. Швець Н, 'Мотиваційна основа іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах' (дис канд філол наук, 2015).

РОЗДІЛ 3

ТИПИ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ

В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ

КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ XVIII ст.

3.1 Інваріантно-зодіакальні діалогові стратагеми “Змія” та “Кролик” як відображення художнього мислення китайських та українських письменників XVIII ст.

У межах нашого дисертаційного дослідження діалогова стратагема розглядається не просто як стратегічний елемент комунікації, а як концептуальна структура, що відображає особливості національної свідомості, історично сформоване уявлення про дійсність і встановлений характер поведінки за певних життєвих обставин. Зважаючи на зазначене вище, виявляється можливим розглядати діалогову стратагему як культурний концепт китайського та українського народу.

Інформаційна природа концепту зумовлює кодування у стратагемі певного знання поведінкових моделей, що несе інформацію про досвід поколінь.

Те, що Г.Г. Слишкін²⁶⁴ та Ю.С. Степанов²⁶⁵ визначають як культурологічний концепт – осередок культури в ментальній свідомості людини – ми, слідом за Н.Д. Арутюною²⁶⁶ та В.В. Колесовим²⁶⁷, розглядаємо як індивідуально-авторський концепт, який, виступаючи ‘згустком культури’, містить екстралінгвальну, прагматичну, тобто позамовну інформацію.

Досліджуючи підходи до визначення концепту в когнітивній лінгвістиці, звернулись до праць Г.В. Токарева, який пояснює складну

²⁶⁴ Геннадий Слишкін, *Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе* (Academia 2000) 115.

²⁶⁵ Юрий Степанов, *Константы: Словарь русской культуры* (Академический проект 2004) 42-67.

²⁶⁶ Нина Арутюнова, *Метафора и дискурс. Теория метафоры* (Прогресс 1990) 5-32.

²⁶⁷ Владимир Колесовим, *Язык и ментальность* (Петербургское Востоковедение 2004) 146.

структуру концепту тим, що 'він оперативний і в той самий час відображає результати всього людського досвіду, має інваріантний стрижень і, разом з тим, увесь час змінюється'.²⁶⁸ Доповнюючи цю думку, Ж.А. Вардзелашвілі стверджує, що будь-яка ознака концепту, яка належить до ареалу його смислів, може бути визнана такою, що належить до цієї множини, якщо декодується на рівні стандартної мовної особистості; вступає у відносини 'варіант-інваріант' з ядерним компонентом мікросистеми; або, якщо встановлені зв'язки верифікуються при відповідних процедурах мікро-компонентного лінгво-культурного аналізу.²⁶⁹

Більшість сучасних дослідників (Р. Brown,²⁷⁰ С. Fraser²⁷¹ та ін.) розглядають концепт з позиції фрейму.

Одним з напрямів дослідження концептів у сучасній лінгвістиці є *теорія концептуальної метафори*, представлена в роботах М. Джонсона та Дж. Лакоффа.²⁷² У статті, присвяченій методам дослідження концептів, Г.Д. Заньковська описує аналіз образно-змістового боку концепту шляхом встановлення корелятивів когнітивних метафор: 'Концепт, що репрезентується за допомогою метафор, визначається як концептуальний референт, а концепт, що застосовується для порівняння, є концептуальним корелятом'.²⁷³

Грунтуючись на положеннях, які поєднують думки вчених щодо можливого аналізу концептів, ми розробили концептуальну модель аналізу діалогових стратагем в ІАКС з 'варіант-інваріантної' позиції. Відповідно до визначення В.М. Солнцева, під '*варіантом*' розуміємо різні прояви однієї сутності. '*Інваріант*' розглядаємо як абстрактне визначення однієї і тої самої сутності без відношення до її конкретних модифікацій, що відображає

²⁶⁸ Григорий Токарев, *Введение в семиотику* (Флинта 2013) 60.

²⁶⁹ Ж Вардзелашвили, 'Лексическая единица как культурно маркированная понятийная система' (2007) Congresso Internacional "La lengua y literature rusas en el espacio educativo internacional: estado actual y perspectivas" <http://vjanetta.narod.ru/page_2.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁷⁰ Penelope Brown, *Politeness. Some Universals in Language Usage* (Cambridge University Press 1987) 345.

²⁷¹ Р Brown and С Fraser, 'Speech as a Marker of Situation' (1979) *Social Markers in Speech*. Cambridge 33-62.

²⁷² George Lakoff, *Metaphors: We Live by* (University Chicago Press 1980).

²⁷³ Г Заньковская, 'Методи дослідження концептів' (2015) 19 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія 103.

загальні властивості класу об'єктів, утвореного варіантами та притаманного кожному з варіантів.²⁷⁴

Укладачі “Лінгвістичного енциклопедичного словника”²⁷⁵ зазначають, що у понятті інваріанта відображені різні властивості об'єктів, утворених варіантами. Сам інваріант при цьому не існує як окремий об'єкт. Кожен варіант-об'єкт, що належить до варіантного роду, несе у собі інваріантні властивості, притаманні кожному члену цього ряду.²⁷⁶

Змістовим інваріантом діалогової стратагеми виступають загальнонаціональні стереотипні поведінкові хитрощі та тактики, які оформлюються під впливом певних історичних та соціальних чинників і є репрезентативними для всіх представників конкретного народу у певну історичну добу. Зважаючи на те, що діалогові стратагеми таким чином виступають фрагментом об'єктивної дійсності, який включає в себе стереотипні знання та поведінкові кліше, припускаємо, що їх інваріанти близькі за змістом до світоглядних та поведінкових архетипів (P.R. Broughton,²⁷⁷ T. Fang,²⁷⁸ P. Farb,²⁷⁹ E. Goffman,²⁸⁰ C. Harland,²⁸¹ Liu Hong,²⁸² Ev.L. Wheeler,²⁸³ 陈明²⁸⁴), закладених в основу зодіакальної системи східного календаря, що відтворюють космогонічні та міфологічні

²⁷⁴ Іван Білодід, *Словник української мови : у 11 томах* (Наукова думка 1973) <<http://www.twirpx.com/file/184794/>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁷⁵ В Ярцев (ред), *Лингвистический энциклопедический словарь* (Советская энциклопедия 1990) <<http://tapemark.narod.ru/les/#03>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁷⁶ Там само.

²⁷⁷ Panthea Broughton, *The Art of Walker Percy: Stratagems for Being (Southern literary studies)*

²⁷⁸ Tony Fang, *Chinese Stratagem and Chinese Business Negotiating Behaviour: An Introduction to Ji* <https://books.google.com.sg/books?id=FJYKEhpXaqEC&pg=PR9&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁷⁹ Peter Farb, *Word play : What happens when people talk* (Alfred A. Knopf 1974) 421.

²⁸⁰ Ervin Goffman, *Strategic Interaction* (University of Philadelphia Press 1969) 145.

²⁸¹ J Nandhakumar and C Harland, 'Enacting e-relations with ancient Chinese military stratagem' (2005) 26th International Conference on Information Systems.

²⁸² Liu Hong. *The Chinese strategic mind* <https://books.google.com.ua/books/about/The_Chinese_Strategic_Mind.html?id=LbgkCwAAQBAJ&redir_esc=y> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁸³ Everett L. Wheeler, *Stratagem and the Vocabulary of Military Trickery* <<https://books.google.com.ua/books?id=WsF8FF40qKUC&pg=PR9&lpg=PR9&dq=stratagem+studies&source=bl&ots=iP8jyhds6&sig=7zMAAdVhsZNf3c4SzbAAOrgOHkaM&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiu65nH4obUAhXSO SwKHch5C58Q6AEITzAG#v=onepage&q=stratagem%20studies&f=false>> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁸⁴ 陈明, *中医治略与兵法三十六计举隅* <http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTTotal-BZSX200605030.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

уявлення про світ, про які пишуть А. Золотокрилін²⁸⁵ та Є.М. Щепановська.²⁸⁶

Варіантні види діалогових стратагем репрезентують мікроконцепти поведінкових хитрощів. Аналіз закладеного в них культурного змісту дозволяє припустити можливість співвіднесення варіантних видів діалогових стратагем із прислів'ями, що відповідають домінантним стратагемам.

У межах нашого дослідження було встановлено, що кожний інваріантний тип діалогової стратагеми представлений чотирма варіантними видами діалогів. Вони демонструють культурно зумовлену поведінку учасників спілкування у межах чотирьох визначених видах діалогу.

Досліджуючи фактичний матеріал, було встановлено, що діалогові стратагеми реалізуються у тексті за допомогою ДК певної формули, яка узгоджується з однією із 36 стратагем (описаних Сунь Цзи та охарактеризованих Х. фон Зенгером) (див. додаток 6). Кожна зі стратагем розкриває ціннісний бік ДС. Їх застосування різняться залежно від культури, часу та комунікативної ситуації, відтворюючи, таким чином, загальне уявлення про світ та поведінку у ньому представників Заходу та Сходу.

Розглядаючи діалогову стратагему як конструкт ІАКС, припускаємо пряму залежність між історичним та соціокультурним фоном, а також світоглядними уявленнями, які є в однаковим чином характерними і для письменника як представника соціуму, і для всього народу. НМКС знаходить своє відображення у текстах – продуктах творчої праці письменника у вигляді крилатих висловів, прислів'їв, оціночних суджень тощо.

Для глибинного розуміння природи діалогової стратагеми необхідно здійснити аналіз мовленнєвої поведінки індивіду в умовах заданого контексту. Таким чином, стає можливим припущення щодо сутності діалогової стратагеми як сукупності певних стратагем, що співвідносяться з когнітивним рівнем організації мовленнєвої поведінки індивідів.

²⁸⁵ Александр Золотокрылин, *Практика психической саморегуляции* (Золотое сечение 2011) 450.

²⁸⁶ Елена Щепановская, *О связи архетипической логики философских идей с психотипом их создателей* (Эйдос 2013) 307-12.

Результатом системного аналізу фактичного матеріалу є спостереження щодо того, що XVIII ст. у китайських художніх текстах представлено ДЗС “Змія”. Образно-сміслова сутність ДЗС “Змія” визначається хитрістю, обережністю, брехливістю, підступністю, мінливістю, показною поведінкою та здатністю до маніпуляцій.²⁸⁷ В ДК вона відображає обережність, вміння приховувати дійсні наміри за вдаваною поведінкою, збивати з пантелику та маніпулювати.

ДЗС “Кролик” представляє XVIII ст. в українських художніх текстах таку поведінку учасників спілкування, що передбачає стриманість, обережність, схильність до творчості та вигадок, капризність, егоїстичність, впертість, співчутливість тощо,²⁸⁸ формуючи образно-сміслову сутність цієї ДЗС. У ДК ця ДЗС виражає схильність до прикрашання дійсності, жертвовності, скритності та лицемірства.

3.1.1 Варіантний риторичний вид китайської діалогової стратагеми “走為上計” “Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись” (“Лучше в боцці, неже в чужій головці”) та української діалогової стратагеми “Пристав нові двері до старої лазенки” XVIII ст. Риторичний вид діалогу спрямований охопити всі типи діалогів, в основі яких лежить просте спілкування як пошук або обмін інформацією.

За визначенням Г. Буша, риторичний діалог є передачею та обговоренням конкретної теми.²⁸⁹ В одному ланцюгу це питання розглядає Л. Мамчур. У своїй статті “Основні форми міжособистісної комунікації” дослідниця стверджує, що риторичний діалог можна вважати когнітивним,

²⁸⁷ ‘Калейдоскоп гороскопов’ (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <http://astroscope.ru/horoskop/kitaiskiy_zodiak/monkey.html> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁸⁸ Там само.

²⁸⁹ Генрих Буш, *Диалогика и творчество* (АВОТС 1985).

оскільки його мета – передати інформацію слухачеві, вислухати його реакцію і сприйняти нову інформацію від другого комуніканта.²⁹⁰

Як показав аналіз опрацьованого матеріалу, риторичний діалог є одним з домінуючих у мові китайських художніх текстів XVIII ст. Таке явище В.І. Білянїна пояснює тим, що XVIII ст. є початком діалогізації мовлення персонажів у китайських художніх текстах. Як результат – провідне місце займає монологізоване діалогічне мовлення. За словами авторки, у цей час переважають функціональні типи діалогів з домінантою на обмін повідомленнями.²⁹¹

Базуючись на класифікаціях діалогових типів сучасних дослідників (П.О. Беляєва, Д. Волтон, Т.В. Лебедева, Ж.В. Ніконова, І.В. Романюк) ми вивели універсальну типізацію діалогів з деталізацією їх функціональних типів. Ця класифікація виділяє інформативний, розповідний та інтимний функціональні типи діалогів.

Було встановлено, що для китайського риторичного діалогу XVIII ст. притаманна формула: Пов-П-В-Пов та стратагеми №27 “假癡不癡” (“Не будеш глупим та глухим, не станеш тецюю або тестем”) / “В Петрівку на лёду розчахнувся”, №29 “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) / “Пристав нові двері до старої лазенки” та №36 “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) / “Лучче в боці, неже в чужій голові”. Проте, за відсотковим показником домінуючою є стратагема №36 “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) / “Лучче в боці, неже в чужій голові”.

²⁹⁰ Л. Мамчур, ‘Основні форми міжособистісної комунікації’ (2006) 15 Психолого-педагогічні проблеми сільської школи <http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/15/visnuk_11.pdf> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁹¹ В. Білянїна, ‘Типи діалогових конструкцій у мові китайської художньої літератури XVIII ст.’ (2014) 28 Science and education a new dimension: Philology 40.

Українська риторична діалогова стратагема, натомість, представлена формулою: П-В-Пов-Пов та домінуючою стратагемою №29 “*Пристав нові двері до старої лазенки*”.

Інформативно-пошуковий клас діалогової стратагеми “Пристав нові двері до старої лазенки” в українських художніх текстах XVIII ст. Інформативно-пошуковий діалог ми розглядаємо у якості складового інформаційного функціонального виду діалогу. Його прагматичний зміст передбачає запит інформації, що цікавить адресанта та її надання, або відмова у її наданні адресатом. У межах цього типу діалогу квеситив співвідносяться з директивами з метою досягнення комунікативної мети – подолання різного рівня поінформованості адресанта та адресата. Як ілюстрацію, пропонуємо розглянути уривок з “Енеїди” І.П. Котляревського²⁹² (див. додаток 7), якому відповідає така формула: П-В-Пов-Пов.

У наведеному уривку квеситив (виражений дієсловами неозначеної форми I дієвідміни та особової форми II дієвідміни): “*Гай, гай же, слихом послухати, Анхізенка у віч видати, а як забрів ти в сі міста?*” демонструє факт відсутності певної інформації у адресанта (Сивілі) і стимулює адресата (Енея) до відповіді. Комунікативну інтенцію директиву розкривають: ін’юктиви та реквестиви, присутні у тексті. Ін’юктивом (вираженим дієсловами особової форми II дієвідміни) виступають звичайні форми простих спонукальних речень: “*Мене до батька **проведи***”, “*Та ну ж! **скажи**, щоб я вже знав*”, що спрямована на спонукування адресата (Сивілі) до дії. Лексичними показниками ін’юктивності речень у наведеному уривку є “*Ану!*”, “*Та ну ж!*”, що демонструють наявність соціальної нерівності між адресантом та адресатом. Реквестив (виражені дієсловами особової форми I та II дієвідміни) представлений поширеною формою спонукального речення: “*Тепер **ходімо** лиш в каплицю, там Фебові ти **поклонись**, і **обіщай** йому телицю, а послі гарно **помолись**. **Не пожалій** лиш золотого для Феба світлого, ясного, та і мені що **перекинь***”.

²⁹² Іван Котляревський, *Енеїда*. Наталка Полтавка (БАО 2007) 67-73.

Іллокутивна сила розглянутого діалогу характеризується стратагемою №35 “*В мутній воді непогано ловити рибу, та й зручно схватись*”, що демонструє можливість одночасного використання різних стратагем у межах комунікації. Хитра та користолюбна поведінка Сивіли, у цьому випадку, демонструє стратагему №29 “*Пристав нові двері до старої лазенки*”, а її спонукання Енея принести жертву Фебові розкриває зміст стратагеми №16 “*Граєця, як кіт з мишою*”.

Причини домінування такої стратагеми мають історичне підґрунтя. XVIII ст. для України було часом суворого та підконтрольного існування. Жорстка цензура з боку правлячої верхівки, контроль за мовою та думками людей обумовлює використання стратагем №29 “*Пристав нові двері до старої лазенки*”, оскільки, людина, яка боїться бути осужденною за свої думки та переконання, уважно слідкує за способом вираження своїх думок. Хитрість та завуальованість стають звичними для повсякденного спілкування.

Досліджуючи історичне підґрунтя України у XVIII ст., ми звернулись до роботи Л.І. Мацько, яка стверджує, що: ‘у XVII—XVIII ст. сформувався український бароковий риторичний ідеал з перевагою кардоцентризму, ліроепічності, естетичності, вільнодумства’.²⁹³

Лінгвоцид української мови, постійні заборони й утиски усіх культурних форм суспільного життя в одних українців гасили національну свідомість, а в інших – її пробуджували, спонукали до опору, гартували волю, змушували до винахідливості у художній мовотворчості. ‘Український риторичний ідеал стає пристрасним, вольовим, образним, багатожанровим, бо шукає шляхи свого вираження в умовах заборон’.²⁹⁴

Опрацьовані тексти XVIII ст. показують активне використання в українських художніх текстах стратагеми №29 “*Пристав нові двері до старої лазенки*”. Це дає нам можливість робити припущення про те, що саме

²⁹³ Любов Мацько, *Риторика* (Вища школа 2006) 187.

²⁹⁴ Там само.

таке поєднання інформативно-пошукового функціонального класу діалогу (П-В-Пов-Пов) зі стратагемою №29 “*Пристав нові двері до старої лазенки*” і буде проявом інформативно-пошукової діалогової стратагеми для української мови XVIII ст.

Інформативно-обмінний клас діалогової стратагеми “*走為上計*” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) у китайських художніх текстах XVIII ст. Інформативно-обмінний діалог ми досліджуємо як складову інформативного функціонального типу риторичного діалогу. Його прагматичний зміст передбачає взаємообмін інформацією, яка є важливою для адресанта та адресата. Комунікативна інтенція цього діалогу реалізується за допомогою квеситивів та констативів. Розглянемо це на прикладі уривку зі “Сну у червоному теремі” Цао Сюецина (“*红楼梦*” 曹雪芹)²⁹⁵ (див . додаток 8).

У наведеному уривку за допомогою квеситиву: “*你满口说些什么*” – “*Що ти там з повним ротом кажеш?*” адресант вказує на свою обмеженість в інформації. Форма звернення “*你... 说些什么*” – “*Що ти там ... кажеш?*” демонструє соціальну рівність учасників комунікації. Лексичним показником квеситивності виступає питальний займенник *什么* – *що*.

Комунікативно-інтенційний зміст констативу має репліка-відповідь, в якій констатується: “*可知世上万般，好便是了，了便是好*” – “*У світі існує безліч речей, добро – скінченне, кінець – перетворюється на добро*”. Складнопідрядна форма репліки-відповіді демонструє докір адресата адресанту за його необізнаність у темі розмови.

У цьому уривку відбувається підривання авторитету співрозмовника, виставляючи його необізнаність про давньокитайські філософські погляди на буття. Розмова відбувається у присутності інших. Таким чином, за спокійним тоном мовців приховується ‘боротьба за лідерство’ у колективі. Адресат

²⁹⁵ 曹雪芹, 红楼梦 (哈尔滨出版社 2007) 390.

ввічливо відповідає на всі запитання та пристає на пропозицію адресанта, демонструючи йому свою повагу, тим сами не провокуючи конфлікт. У такий спосіб ілюструється комунікативно-інтенційний зміст стратагеми №36 “走为上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”). Формула уривку демонструє запит та отримання інформації, характерне для діалогу такого типу: П-В, Пов-П-В-Пов.

Значення стратагеми №36 “走为上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) полягає у тому, що втеча не є поразкою, а дає можливість перегрупувати свої сили.²⁹⁶ Для Китаю XVII – поч. XIX ст. об’єктом незадоволення виступала династія Цін. Починають активно з’являтися антифеодальні та анти-маньчжурські повстання, керовані такими таємними товариствами, як: ‘Тріада’, ‘Білий лотос’ тощо.²⁹⁷ Як наслідок, правляча династія була вимушена використовувати стратагему №36.

Інший уривок зі “Сну у червоному теремі” Цао Сюецина (“红楼梦” 曹雪芹)²⁹⁸ демонструє практичне використання стратагеми №27 “假癡不癲” (“Не будеш глупим та глухим, не станеш тещою або тестем”) (див. додаток 9). Стратагема №27 “假癡不癲” (“Не будеш глупим та глухим, не станеш тещою або тестем”), за Х. фон Зенгером, передбачає необхідність прикидатися глупим, некомпетентним, з метою ослабити опонента.²⁹⁹

У наведеному уривку прагматичний зміст інформаційно-обмінного діалогу виражений за допомогою квеситивів та перформативів. Комунікативно-інтенційний зміст квеситиву розкрито питальними реченнями з використанням 可不是 – невже, 为什么 – чому, 这不过是 – хіба.

²⁹⁶ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Эксмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.

²⁹⁷ Роберт Крюгер, *Китай. Полная история Поднебесной* (Эксмо 2007) 375.

²⁹⁸ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 397-400.

²⁹⁹ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Эксмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.

Перформативи представлені реченнями, що мають відношення до дій у момент мовлення з дієсловами теперішнього часу (“该找人买” – “вимушені докупувати”).

Наведений уривок представлений формулою: Пов,П-В,Пов,РП, демонструє, як дівчина під час пояснення витрат на жінок гарему переводить розмову до того, що починає скаржитись на несправедливість і піднімає питання більших свобод для наложниць. Таким чином розкривається іллокутивна сила стратагеми №27 “假癡不癡” (“Не будеш глупим та глухим, не станеш тещою або тестем”).

Використання цієї стратагеми у китайській мові XVIII ст. пояснюємо пригнобленим станом мови та підконтрольною роботою письменників. Гоніння на літераторів, що почались ще за правління імператора Кан Сі (1662-1722), продовжувались особливо жорстоко. Почався, як пише О.Л. Фішман, новий етап “літературної інквізиції”, що досяг свого апогею в останній третині XVIII ст., коли за наказом імператора Цянь Луна (1736-1795) про пошук книг, що підлягають знищенню, були спалені 13862 книги, а більше 2000 книг були повністю або частково заборонені. До таких книг належали твори з несхвальними відгуками щодо маньчжурів, розповіді про патріотичні виступи китайського народу, згадки заборонених політичних угруповань, “єретичні” висловлювання про конфуціанські канони тощо. Проаналізувавши історичне підґрунтя, стає зрозумілим використання стратагем, спрямованих на приховання істинності думок саме у XVIII ст.

За результатом аналізу фактичного матеріалу було встановлено, що інформативно-обмінна діалогова стратагема в китайському художньому мовленні XVIII ст. представлена формулою: Пов-(РП)-П-В-Пов(РП) з варіативним риторичним запитанням та передбачає використання стратагеми №36 “走为上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”).

Інформативно-обмінний клас діалогової стратагеми “Ворог мого ворога – мій приятель” в українських художніх текстах XVIII ст. Інформативно-обмінний діалог в українських художній текстах реалізує свій прагматичний зміст за допомогою квеситивних, перформативних та констативних типів речень, покликаних надати кожному з учасників діалогу необхідну інформацію. Комунікативно-інтенційний зміст цього діалогу виражений стратагемою №23 “*Ворог мого ворога – мій приятель*”, яка визначає доцільність об’єднання проти спільного ворога. Продемонструємо використання цієї діалогової стратагеми уривком з “Енеїди” І.П. Котляревського³⁰⁰ (див. додаток 10).

Схематично уривок представлений такою формулою: П-В,Пов. Квеситив (виражений дієсловами особової форми І дієвідміни 2 особи множини) представлений простими питальними реченнями з питальними частками: “*Чи по неволі, чи по волі? Чи мир нам везете, чи брань?*”. Запитальна форма *чи...*, *чи....* передбачає розлогу, інформативну відповідь-повідомлення. Частина репліки-відповіді виступає констативом (“*Троянець я*”, “*Латинців ворог я*”, “*Евандр цар добрий*”) і, водночас, визначає причину, з якої до Енея та його поплічників мають ставитись добре: “*Латинців ворог я присяжний*”. Так, за принципом ворог мого ворога – мій друг Еней заручається довірою співрозмовника, реалізуючи стратагему №23 “*Ворог мого ворога – мій приятель*”. Перформативом є остання частина репліки: “*Іду к Евандру погостити, на перепутті одпочити*”, в яких дієслова-присудки виражають інтенцію адресата та виражені дієсловами теперішнього часу.

Х. фон Зенгер розкриває зміст стратагеми №23 “*Ворог мого ворога – мій приятель*”, відзначаючи її спрямованість на наголошення недоцільності боротьби одночасно з двома супротивниками.³⁰¹ Вона якнайкраще

³⁰⁰ Іван Котляревський, *Енеїда. Наталка Полтавка* (БАО 2007) 300.

³⁰¹ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.

демонструє політичну ситуацію в Україні XVIII ст. Темко Г.Д. характеризує цей період нашої історії таким чином: ‘Після закінчення правління династії Хмельницьких відбувалась активна та напружена боротьба за владу як в середині країни, так і з боку сусідів, які прагнули отримати контроль над Україною’.³⁰²

Проведений аналіз українських художніх текстів XVIII ст. дає нам можливість визначати українську інформативно-обмінну діалогову стратегию як таку, що представлена формулою: П-В, Пов та поєднується зі стратегією №23 “*Ворог мого ворога – мій приятель*”.

Розповідний клас діалогової стратегії “*樹上開花*” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) / “Пристав нові двері до старої лазенки” у китайських та українських художніх текстах XVIII ст. Розповідний діалог передбачає таку форму обміну інформацією, коли повідомлення адресанта має монологічний характер, а висловлювання адресата носять оцінний характер, або спрямовані на підтримку діалогу. Прагматичний зміст розповідного діалогу виражений реченнями директивного, квестивного та констативного змісту.

Спираючись на результати проведеного дослідження, встановили, що розповідним діалогам у китайських художніх текстах XVIII ст. характерне використання стратегії №29 “*樹上開花*” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) та формули: Пов-Пов-П-В.

Виходячи з тлумачення Х. Зенгера, стратегія №29 “*樹上開花*” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) прагне приховати власні недоліки, слабкості або некомпетентність, шляхом прикрашання дійсності. Ця стратегія відтворює різновид тактики інформаційної війни: будується на властивій людській психіці віри в те, що побачено на власні очі.

³⁰² Григорій Темко, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Використовується чужий авторитет, відбувається відсилання до альтернативної дійсності – стратегія дезінформації.³⁰³

У межах українських художніх текстів XVIII ст. розповідний діалог характеризується стратагеми №16 “Граєця, як кіт з мишою”, №23 “Ворог мого ворога – мій приятель” та №29 “Пристав нові двері до старої лазенки”.

Для глибшого розуміння української розповідної діалогової стратагеми “Пристав нові двері до старої лазенки” необхідно розкрити зміст вказаних стратагем. Згідно з описовою характеристикою стратагем за Х. фон Зенгером, стратагема №16 “Граєця, як кіт з мишою” передбачає можливість піти на поступки, з метою досягнення певної стратегічної мети.³⁰⁴ Стратагему №23 “Ворог мого ворога – мій приятель” Х. фон Зенгер описує як стратегію союзу на знищення.³⁰⁵ Використання стратагеми №29 “Пристав нові двері до старої лазенки” обумовлюється бажанням прикрасити дійсність в очах опонента.³⁰⁶

Як приклад, пропонуємо розглянути формулу українського розповідного класу діалогу уривком з “Енеїди” І.П. Котляревського³⁰⁷ (див. додаток 11): Пов-П-В. Реалізацією вказаної формули слугує уривок, що розкриває сутність розповідного діалогу: репліки-повідомлення виражені складними поширеними реченнями. Вони інформативні та емоційно забарвлені.

Комунікативно-інтенційний зміст директиву (реквестиву) (вираженого дієсловами особової форми II дієвідміни) розкриває проста форма спонукального речення: “Скажи ж, моя голубко сиза”, ускладненого зворотом із використанням експресивно забарвленої лексики, що виражають дружнє ставлення адресанта до адресата. Квеситиви виражені питальними

³⁰³ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁰⁴ Там само.

³⁰⁵ Там само.

³⁰⁶ Там само.

³⁰⁷ Іван Котляревський, *Енеїда. Наталка Полтавка* (БАО 2007) 109-11.

реченнями з питальними прислівниками (*чом, куди* тощо) та частками (*хіба* тощо). Прагматичний зміст констативів передається стверджувальними реченнями: “*Се бідні нищі, навіжені*”, “*Бувають всякії пани*”, “*Тут люди всякого завіту*” тощо.

Наведений приклад демонструє використання стратагеми №29 “Пристав нові двері до старої лазенки” – Сивілла має на меті ‘вислужитись’ перед Енеєм, тому перебільшує значення всього, що навколо них відбувається. Її емоційність спрямована надати її словам реалістичності.

Використання стратагеми №29 “Пристав нові двері до старої лазенки” вважаємо типовим для розповідного типу діалогу, оскільки вона зустрічається в обох мовах. Таке явище можна пояснити схожістю історичного підґрунтя. Як вже зазначалось раніше, XVIII ст. було часом боротьби за владу в Україні. Як відомо, розповідний діалог має монологічну домінанту, саме тому його використання було найбільш продуктивним під час агітаційної роботи.

Інтимний функціональний клас китайської діалогової стратагеми “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) XVIII ст. У межах дисертаційного дослідження розглядаємо інтимний діалог як складову риторичного діалогу, який реалізується у двох аспектах: розмова закоханих та опозиція до експресивного, емоційного діалогу – спокійна бесіда з другом, однодумцем. Прагматичний зміст інтимного діалогу розкривають квеситиви, констативи та дерективи (реквестиви). Наведемо приклад інтимного діалогу в китайській мові уривком зі “Сну у червоному теремі” Цао Сюецина (“红楼梦” 曹雪芹)³⁰⁸ (див. додаток 12).

В уривку квеситиви представлені простими не поширеними та складними поширеними питальними реченнями з питальними займенниками (*怎么* – як, *哪里* – звідки, куди) та прислівником (*难道* – невже).

³⁰⁸ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 60-1.

Комунікативно-інтенційний зміст констативів представлений стверджувальною конструкцією “是...的”. Комунікативно-інтенційний зміст дерективів представлений реченнями реквестивами на позначення спонукання до дії у формі прохання: *想着 – думай, 貪嚼 – підійди, 要保重 – зосередься*. Наявність експресивних висловлювань для вираження ставлення адресанта до адресата: “你放心” – “Не переживай за мене”, “你们也可别闷死” – “Ти теж бережи себе” знімають імперативність висловлювання.

Наведений уривок ілюструє стратагему №36 “走为上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”), яка передбачає тимчасовий відступ, компроміс, щоб підготуватись для наступного бою (атаки) – розуміючи важливість освіти для Бао Юя і його майбутнього, закохані поступаються своїми почуттями.

Розглянувши погляди істориків та сінологів (в роботах Т.Г. Зав’ялової, Х. фон Зенгера, В.В. Малявіна та ін.) щодо можливої причини використання такої стратагеми, можемо стверджувати, що для китайської культурної традиції інтимний діалог, особливо його форма XVIII ст., перебуває у тісному зв’язку з етикетним діалогом, оскільки відкрите інтимне спілкування протирічить моралі китайського суспільства. Такий зв’язок простежується у подібності схематичної будови цих діалогових стратагем.

За результатами проведеного дослідження було встановлено, що китайська інтимна діалогова стратагема представлена формулами: Пов-П-П-Пов / П-В / Пов-Пов / Пов-П-В-Пов та супровідною стратагемою №36 “走为上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”).

Інтимний функціональний клас української діалогової стратагеми “Простав нові двері до старої лазенки” XVIII ст. Наше дослідження довело, що український варіант інтимної діалогової стратагеми

виражений формулою: Пов-Пов та стратагемою №29 “Пристав нові двері до старої лазенки”.

З огляду на історичні перипетії того часу в Україні, про які йдеться у Темка Г.Д., можемо стверджувати, що використання стратагеми №29 “Пристав нові двері до старої лазенки” у зверненнях до населення активно використовувалось під час спроб заспокоїти внутрішні конфлікти. ‘Козацька старшина обрала гетьманом Ю. Хмельницького, сподіваючись, що пам'ять людей про видатного гетьмана допоможе їм у цьому’.³⁰⁹

Проілюструємо використання інтимної діалогової стратагеми в українських текстах уривком з “Наталки Полтавки” І.П. Котляревського³¹⁰ (див. додаток 13).

Прагматичний зміст наведеного діалогу виражений перформативами та констативами. Констатив представлені поширеними складносурядними реченнями з дієсловами особової форми І дієвідміни (*вийти, перейти, жити* та ін.). Комунікативно-інтенційний зміст перформативів, виражених дієсловами особової форми І дієвідміни (*живуть, єсть* та ін.), передається за допомогою складносурядних речень. Поведінка учасників діалогу ілюструє стратагему №29 “Пристав нові двері до старої лазенки” – Виборний вкотре сватає Наталці Возного, але цього разу звертається до її матері.

Аналізуючи опрацьований матеріал з китайських та українських художніх текстів, робимо висновок про те, що у XVIII ст. риторичний діалог є домінуючим для українського літературного спілкування. Простежується закономірність у використанні спрямованих на обман та прикрашання дійсності стратагем №29 “Пристав нові двері до старої лазенки”, №27 “假癡不癡” (“Не будеш глупим та глухим, не станеш тещою або тестем”) / “В Петрівку на лёду розчахнувся” та №36 “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) для реалізації змісту

³⁰⁹ Григоій Темко, Історія України <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

³¹⁰ Іван Котляревський, *Енеїда. Наталка Полтавка* (БАО 2007) 318-21.

риторичного діалогу в обох мовах. Прагматичний зміст риторичного діалогу реалізують квеситиви, констативи, директиви та перформативи. Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** (виражених в українській мові дієсловами неозначеної форми I дієвідміни та особової форми I та II дієвідміни) виражають питальні речення з використанням питальних займенників (什么 – що, 怎么 – як, 为什么 – чому), прислівників (як, чому, куди), часток (укр. – чи...чи, хіба), прислівників (难道 – невже), що збігається у межах запитань на визначення причини, способу дії та істинності події, або явища. В обох мовах **констативами** виступають стверджувальні речення теперішнього часу, у китайській мові вживаються стверджувальною конструкцією “是...的”, в українській – іменним присудком з дієсловом I дієвідміни. Комунікативно-інтенційний зміст **директивів** реалізують реквестиви у китайській мові (要 – потрібно, слід; 应该 – необхідно) та ін’юктиви – в українській (“Ану!”; “та ну ж!”; дієслова особової форми II дієвідміни у наказовому способі). **Перформативи** в обох мовах виражені стверджувальними реченнями теперішнього часу з дієсловами особової форми I дієвідміни в українській мові.

3.1.2 Варіантний фатичний вид китайської діалогової стратагеми “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигреня зубів не показує”) та української діалогової стратагеми “Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати” XVIII ст. Початок філософського пояснення терміна “фатика” пов’язують з Людвигом Вітгенштейном. Разом з Г.С. Поваляєвою, схилиємось до розуміння фатичного спілкування як засобу організації інтеракції, тобто використання у процесі комунікації мовних засобів для початку, підтримки та припинення контакту.³¹¹

Такі дослідники діалогу як П.О. Беляєва, Д. Волтон, Т.В. Лебедева, Ж.В. Ніконова, І.В. Романюк виділили етикетний, інтелектуальний та

³¹¹ Г Поваляєва, ‘Реалізація фатичної функції у системі чат комунікації’ (2014) 2 Науковий вісник Дрогобицького держ пед ун-ту ім. І.Ф. 103-8.

емотивний діалоги складовими фатичного. Проведене дослідження продемонструвало, що китайський фатичний діалог XVIII ст. представлений формулою: Пов-(ВвічП-ВвічВ) / (РП)-Пов. Кількісний аналіз стратагем виділив домінування стратагеми №8 “(明修棧道) 暗渡陳倉 (“Кусюче тигреня зубів не показує”). Тоді як для українського діалогу фатичного виду характерними є формула: Пов-РП-Ввіч-Пов з використанням стратагем №11 “Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати” та №20 “Не замутиш води — не піймаєш риби”, з домінуванням стратагеми №11 “Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати”, що спрямована відволікати опонента, впливаючи на його почуття та емоції його оточення.

Інтелектуальний функціональний клас китайської діалогової стратагеми “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигреня зубів не показує”) XVIII ст. Інтелектуальний діалог, як складова фатичного, передбачає інформаційно-безцільну розмову. Прагматичний зміст інтелектуального діалогу реалізується квеситивами, констативами та директивними.

Проілюструємо цей тип діалогової стратагеми уривком зі “Сну у червоному теремі” Цао Сюецина (“红楼梦” 曹雪芹)³¹² (див. додаток 14).

Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів представлений заперечними конструкціями з питальними модальними допоміжними словами (“不是... 吗” – “хіба” тощо) числівниками (几 – скільки) та займенниками (谁 – хто тощо). Перформативи виражені простими не поширеними усіченими реченнями: “叫蕙香” – “Звати Хуї Сян”, “四个” – “Четверо”, що стверджують факти, дійсні на момент мовлення. Прагматичний зміст директива реалізується ін’юктивним спонукальним реченням: “明日就叫‘四儿’” – “Починаючи з завтра будеш ‘Четвірка’”. Іллокутивна сила діалогу виражається за допомогою стратагеми №8 “(明修棧

³¹² 曹雪芹, 红楼梦 (哈尔滨出版社 2007) 136-7.

道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигрєня зубів не показує”) – Бао Юй не просто добирає служниці нове ім’я, він чітко встановлює межі, вказуючи на її низьке становище щодо нього та демонструє свою ерудованість, переглядаючи можливі варіанти.

Проаналізувавши ДК на позначення інтелектуального класу діалогу в китайських текстах XVIII ст., було зроблено висновок про те, що інтелектуальна діалогова стратагема в китайських текстах цього періоду представлена формулою: Пов-РП-Пов та стратагемами №8 “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигрєня зубів не показує”) та №17 “拋磚引玉” (“Муха не оселиться на яйці без тріщини”).

Для повного розуміння змісту діалогової стратагеми необхідно розкрити значення невідомих стратагем, що її утворюють. Спираючись на тлумачення Х. фон Зенгера, розглядаємо стратагему №8 як спрямовану на отримання синергічного ефекту за рахунок несподіваної атаки в неочікуваному місці, зберігаючи свої сили та позиції, а стратагему №17 – як необхідність поступитися менш важливим (цінним), щоб отримати більш важливе (цінне).³¹³

Китайська культура багата на філософські традиції, а віршування, як одна з пристрастей освіченого шару суспільства, зробило інтелектуальний діалог цариною, в якій можна приховати різну інформацію.

Інтелектуальний функціональний клас української діалогової стратагеми “Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати” XVIII ст. Для глибокого аналізу інтелектуального діалогу в українському художньому мовленні розгляньмо уривок з “Енеїди” І.П. Котляревського³¹⁴ (див. додаток 15). Прагматичний зміст українського інтелектуального діалогу реалізують квеситиви, директиви, перформативи, етикетні комунікативи та промісиви, марковані експресивно-оцінною лексикою (“*фигу показав*”,

³¹³ Г Поваляєва, ‘Реалізація фатичної функції у системі чат комунікації’ (2014) 2 Науковий вісник Дрогобицького держ пед ун-ту ім. І.Ф. 103-8.

³¹⁴ Іван Котляревський, *Енеїда, Наталка Полтавка* (БАО 2007) 102-3.

“світлий, знаменитий”, “твоїми мед устами пити”, “всіх благійший” тощо). Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів (представлених дієсловами особової форми I дієвідміни) виражений питальними реченнями з питальними займенниками (*що* тощо) та частками (*чи* тощо). Перформатив представлений означено особовими односкладними реченнями з дієсловами I та II дієвідміни (напр., *не приберу, поселить*). Директив (представлений дієсловами означеної форми I дієвідміни наказового способу) реалізован спонукальним реченням: “*Йому Лавинію **оддай***”, імперативний зміст якого зміщений емоційно-експресивним звертанням до адресата.

У наведеному уривку через образи грецьких міфологічних персонажів зображено вплив на Латина як на авторитетну особу для знищення опонента – Тура та встановлення миру, отримавши користь з приїзду Енея. Така поведінка розкриває зміст стратагеми №11 “*Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати*”.

Наповненість інтелектуальної діалогової стратагеми могла також бути продиктована великою кількістю таємних масонських товариств, що перейшли з філософських організацій до політично настроєних з чіткою патріотичною політикою.³¹⁵

Результатом проведеного дослідження стає розуміння вираженості української інтелектуальної діалогової стратагеми формулою: Пов-РП-Пов у поєднанні зі стратагемою №11 “*Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати*”.

Етикетний функціональний клас китайської діалогової стратагеми “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигреня зубів не показує”) XVIII ст. Китайський етикетний діалог передусім орієнтований на збереження репутації, тому зміст, прихований за етикетною бесідою, можливо збагнути лише за допомогою знання стратагем. Так, китайський етикетний діалог представлений формулами: Пов-ВвічП-ВвічВ-Пов / Пов-

³¹⁵ Іван Огородник, *Українська філософія в іменах* (Львів 1997).

Пов / ВвічП-ВвічВ-Пов-Пов та стратагемами №8 “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигрєня зубів не показує”).

Для ґрунтового аналізу такої діалогової стратагеми необхідно розкрити її зміст на прикладі уривку зі “Сну у червоному теремі” Цао Сюєцина (“红楼梦” 曹雪芹)³¹⁶ (див. додаток 16): ВвічП-ВвічВ, П-Пов-ОПов!-Пов-Пов-П, Пов!-ВПов-ОПов!-ОПов! Прагматичний зміст наведеного уривку представлений квеситивами, перформативи, директивами та промісивами. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів виражений простими питальними реченнями з питальними займенниками (*谁 – хто, 什么 – що, 往哪里 – куди*). Перформативи представлені складносурядними реченнями з використанням рамкових конструкцій типу “还... 呢”. Зміст директивів розкривають короткі прості не поширені речення: “你瞧瞧” – “*Ти подивись*”, “别哄我” – “*Не сварись*”, ускладнені емоційно-оціночним звертанням “好妹妹” – “*Сестро (дослівно: хороша старша сестра)*”, що знімає імперативність висловлювання і визначає його як прохання. Етикетним маркером у контексті даного діалогу може виступати репліка промісив: “只等你的病好了, 只怕我的病才得好呢” – “*Як тільки ти одужаєш, то й мені стане краще*”, що висловлює співчуття до адресата. Іллокутивну силу цього діалогу розкриває стратагема №8 “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигрєня зубів не показує”) – брат намагається підбадьорити свою хвору та засмучену сестру, відволікти її, водночас зізнаючись їй у коханні.

Етикетний функціональний клас української діалогової стратагеми “Не замутиш води — не піймаєш риби” XVIII ст. За результатами проведеного аналізу встановлено, що в українських художніх текстах етикетний діалог представлений формулою: ВвічП-ВвічВ-П, Пов-

³¹⁶ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 216-17.

ВічВ- ВвічП-ВвічВ, Пов-Пов-Пов у поєднанні зі стратагемою №20 “*Не замутиш води — не піймаєш риби*”.

Пропонуємо розглянути уривок з “Наталки Полтавки” І.П. Котляревського³¹⁷ у якості демонстрації практичного застосування цієї діалогової стратагеми (див. додаток 17). Прагматичний зміст наведеного діалогу розкривають квеситиви (у формі особових дієслів І дієвідміни 2 особи однини), виражені простими питальними реченнями з питальними займенниками (*хто, що* тощо) та прислівниками (*як* тощо). Прагматичний зміст діалогу також розкривають перформативи у формі особових дієслів І дієвідміни І особи множини (“*живемо і маємося*”), які виражені дієсловами теперішнього часу множини і використані адресатом з метою надання емоційно-оцінного значення своїй репліці-відповіді. Іллокутивними маркерами етикетного діалогу виступає етикетний комунікатив з використанням особових дієслів І дієвідміни: “**Помагай-бі, Наталко!**”. Іллокутивну силу діалогу виражає стратагема №20 “*Не замутиш води — не піймаєш риби*” – Вибірний ‘торкається’ наболілої теми і своїми словами намагається схилити Терпилиху на свою сторону.

Аналізуючи результати дослідження, робимо висновок, що для фатичного діалогу XVIII ст. характерне домінування у китайських художніх текстах. Іллокутивна сила фатичного діалогу реалізують стратагеми №8 “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“*Кусюче тигреня зубів не показує*”), №11 “*Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати*”, №17 “*拋磚引玉*” (“*Муха не оселиться на яйці без тріщини*”) та №20 “*Не замутиш води — не піймаєш риби*”, чий зміст реалізує відволікання уваги буденним спілкуванням від події, або теми, важливої для адресанта. Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** (утворених в українській мові за допомогою особових дієслів І дієвідміни) виражений реченнями з питальними займенниками (кит. – *誰* – *хто*, *怎么* – *як*, *哪里* – *де*; укр. – *яке, хто*), числівниками (*几* – *скільки*),

³¹⁷ Іван Котляревський, *Енеїда, Наталка Полтавка* (БАО 2007) 318.

прислівниками (*як, де*), частками (*що*), заперечними конструкціями з модальними допоміжними словами (“不是... 吗” – “*хіба*”), з-поміж яких збігаються у інтенційному змісті запитання про особу, місце і спосіб дії. **Перформативи** в китайській мові представлені простими не поширеними усіченими реченнями та складносурядними реченнями з використанням рамкових конструкцій типу “还... 呢”, а в українській – означено особовими односкладними реченнями з дієсловами I та II дієвідміни (напр., *не приберу; поселить*). Прагматичний зміст **директивів** реалізується в обох мовах у відповідності до комунікативних інтенцій адресантів: у китайській мові – представлений ін’юктивами з імперативним маркером 就 – *зараз же*, а в українській – реквестивами (утвореним за допомогою особових дієслів I дієвідміни), залишаючи за адресатом можливість самостійного прийняття рішень. **Етикетні комунікативи** виражені звертаннями з використанням особових дієслів I дієвідміни.

3.1.3 Варіантний конфліктний вид китайської діалогової стратегії “空城計” (“У світлі лампи колір не розрізнити”) та української діалогової стратегії “Тиха вода греблі рве” XVIII ст. За І.В. Романюк, конфліктний вид діалогу розуміємо як такий, що охоплює більш радикальні емоційні прояви ніж еристичний. Цей тип діалогу ілюструє конфліктну ситуацію.³¹⁸

Відповідно до класифікації діалогів, отриманої в результаті опрацювання поглядів таких дослідників діалогу як П.О. Беляєва, Д. Волтон, Т.В. Лебедева, Ж.В. Ніконова, І.В. Романюк до складу конфліктного виду діалогу входять конструктивний (еристичний) та деструктивний функціональні класи діалогу.

Аналіз особливостей конфліктного виду діалогу в художніх текстах XVIII ст. продемонстрував, що для китайського конфліктного виду ДС характерна формула: Пов-П-В-Пов з можливим емоційним забарвленням та

³¹⁸ Ілона Романюк, ‘Діалог в оповідному тексті: структурно-семантичні та стилістичні функції’ (автореф дис канд філол наук, 2010) 11.

використання стратагем №21 “金蟬脫殼” (“Нікому не відомо, що приховано у нього в рукаві”) та №32 “空城計” (“У світлі лампи колір не розрізнити”), тоді як конфліктний діалог в українських художніх текстах реалізується за допомогою формули: ОП-ОВ-ОПов-ОПов та домінуючої стратагеми №19 “Тиха вода греблі рве”.

Конструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “空城計” (“У світлі лампи колір не розрізнити”) в китайських та українських текстах XVIII ст. Під конструктивним конфліктним діалогом розуміємо суперечку заради перемоги, що використовує беззаперечну аргументацію для переконання адресата в істинності поглядів адресанта і передбачає принципову перемогу. Прагматичний зміст такого діалогу розкривається за допомогою квеситивів, реквестивів та констативів, що мають емоційно-оцінний характер (див. додаток 18).³¹⁹

Такий клас діалогу наявний в обох мовах і має однакове стратагемне наповнення. Аналіз опрацьованого матеріалу продемонстрував, що для китайських текстів типовою є формула: ОПов-П-В-ОПов у поєднанні зі стратагемою №32 “空城計” (“У світлі лампи колір не розрізнити”), яка націлена на зумисне перебільшення, створення ілюзії в очах опонента стосовно певної ситуації.

Конструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “Тиха вода греблі рве” в українських текстах XVIII ст. Для української мови такий клас діалогу має сталу формулу вираження упродовж XVIII-XXI ст., а саме: ОП-ОВ-ОПов-ОПов у поєднанні зі стратагемою №19 “Тиха вода греблі рве”, яка за Х. фон Зенгером, передбачає підступні дії щодо опонента із послаблення його сили.³²⁰

³¹⁹ 曹雪芹, *紅樓夢* (哈尔滨出版社 2007) 220.

³²⁰ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Эксмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.

Проілюструємо практичне використання перелічених стратагем уривком з “Енеїди” І.П. Котляревського³²¹ (див. додаток 19). Прагматичний зміст цього діалогу виражений за допомогою квеситивів, представлених питальними частками (*чи*), займенниками (*що*) та риторичними запитаннями, які спрямовані дізнатись думку адресата та об’єм відомої йому інформації з метою подальшої маніпуляції ними.

Реквестиви (виражені дієсловами особової форми II дієвідміни), що присутні у цьому уривку, виражають головну комунікативну мету діалогу – припинити бійку. Менасиви представлені складно сурядними реченнями з використанням дієслів II дієвідміни і спрямовані на залякування обурених жінок. Прагматичний зміст наведеного уривку ілюструють стратагема №19 “Тиха вода греблі рве” – поступове переконання Зевса у тому, що бійка підлаштована і всім буде на користь її припинення.

Кожна з визначених стратагем має своє історичне підґрунтя. Розглянувши роботи Голікової О.М.,³²² Темка Г.Д.³²³ та ін., резюмуємо, що XVIII ст. було неспокійним для України, з її внутрішнім та зовнішнім неспокоєм. Така емоційно напружена ситуація в обох країнах обумовлює наявність конфліктного діалогу, а стратагеми, спрямовані на хитрування та отримання переваг з конфліктних ситуацій, якнайкраще відповідають нечесній грі тогочасних політиків.

Деструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “反間計” (“І пошепки сказане слово, часом можуть за тисячу верст почути”) в китайських текстах XVIII ст. Під деструктивним конфліктним діалогом розуміємо таку суперечку, для якої характерне заперечення у дискурсі.³²⁴

³²¹ Іван Котляревський, *Енеїда. Наталка Полтавка* (БАО 2007) 228-32.

³²² Олена Голікова, *Історія України* <<http://www.studfiles.ru/preview/5079493/page/4/>> дата звернення 19 Березень 2017.

³²³ Григорій Темко, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

³²⁴ Наталія Формановская, *Русский речевого этикет: лингвистический и методический аспекты* (Русский язык 1987) <<http://www.twirpx.com/file/831777/>> дата звернення 19 Березень 2017.

За результатами аналізу діалогових стратагем було встановлено, що деструктивний клас конфліктного діалогу наявний у китайських художніх текстах у вигляді: ОПов-П-В-ОПов та доповнений стратагемами №33 “反間計” (“І пошепки сказане слово, часом можуть за тисячу верст почути”), яка передбачає створення передумов для конфлікту.

Пропонуємо розглянути китайську конфліктну діалогову стратагему на прикладі уривку зі “Сну у червоному теремі” Цао Сюецина (“红楼梦” 曹雪芹)³²⁵ (див. додаток 20): ОПов! РП?! ОПов! – ВПов, П – ВПов, РП?! Пов – РП, ОПов!

Прагматичний зміст конфліктного діалогу виражають переважно квеситиви та директиви. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів виражених простими, поширеними питальними реченнями, іноді риторичного характеру, ускладнений експресивно-оцінною лексикою, що відтворюють емоційну напруженість комунікативного акту. Директиви (“你快夹着尻嘴离了这里” – “Закрий свою *пельку!*”; “不犯着牵三挂四的” – “Досить займатись *порожньою балаканиною!*”; “你倒别这么说” – “Не *кажіть так!*”) виражені простими не поширеними реченнями, ускладненими експресивно-оцінною лексикою. Іллокутивну силу діалогу виражає стратагема №33 “反間計” (“І пошепки сказане слово, часом можуть за тисячу верст почути”).

Робимо висновок, що конфліктний діалог в китайських та українських художніх текстах XVIII ст. реалізується за допомогою квеситивів, директивів, менасивів та емоційно-оцінного оформлення повідомлень. Комунікативно-інтенційний зміст *квеситивів* реалізують риторичні та прості питальні речення з питальними займенниками (*怎么* – *як*), прислівниками (*куди, де, чому*) та частками (*хіба*). *Директиви* представлені іню’ктивами в китайській мові, із використанням *快, 倒别* на позначення спонукання, а в

³²⁵ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 318-20.

українській – реквестивами, вираженими дієсловами особової форми II дієвідміни. *Менасиви* представлені складносурядними реченнями з використанням дієслів II дієвідміни. Іллокутивна сила конфліктного діалогу розкриває стратагеми №33 “反間計” (“І пошепки сказане слово, часом можуть за тисячу верст почути”), №32 “空城計” (“У світлі лампи колір не розрізнити”) та №19 “Тиха вода греблі рве”.

3.1.4 Варіантний імперативний вид китайської діалогової стратагеми “借刀殺人” (“Панувати над варварами, використовуючи їх самих”) та української діалогової стратагеми “На словах милості просить, а за халявою ніж носить” XVIII ст. Згідно з дефініцією запропонованою Морозовою О.В., імперативне спілкування є авторитарною, директивною формою впливу на партнера у спілкуванні з метою досягнення контролю над його поведінкою і внутрішніми установками, примусом до певних дій або рішень.³²⁶

Аналіз китайських художніх текстів XVIII ст. засвідчив, що для китайського імперативного діалогу характерним є формула: Пов-СпонПов, поєднана зі стратагемами №3 “借刀殺人” (“Панувати над варварами, використовуючи їх самих”) та №4 “以逸待勞” (“Якщо довго сидіти на березі річки, то можна побачити як по ній пропливає труп твого ворога”).

Виходячи з описової характеристики стратагем Х. фон Зенгера, обидві стратагеми передбачають обман, перетворення дійсності або уявлення про дійсність об’єкта, зменшення пильності останнього з метою його усунення. У межах діалогу йдеться про реальне усунення співрозмовника, радше про його переконання та змушення змінити свої погляди, використовуючи різні методи.

Спираючись на роботи істориків Р. Крюгера,³²⁷ В.В. Малявіна,³²⁸ які свідчать, що в Китаї XVIII ст. відзначається боротьбою за владу та заручення

³²⁶ Наталия Формановская, *Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты* (Русский язык 1987) <<http://www.twigrx.com/file/831777/>> дата звернення 19 Березень 2017.

³²⁷ Роберт Крюгер, *Китай. Полная история Поднебесной* (Эксмо 2007).

прихильністю населення, робимо припущення, що ці умови можуть демонструвати доцільність використання імперативного типу діалогу як способу маніпуляції.

Для кращого розуміння закладеного в нього змісту, пропонуємо розглянути приклад імперативного діалогу зі стратагемою №3 в уривку зі “Сну у червоному теремі” Цао Сюецина (“红楼梦” 曹雪芹)³²⁹ (див. додаток 21).

Прагматичний зміст цього діалогу реалізується за допомогою директивів та констативів, що складають основу імперативного діалогу. Комунікативно-інтенційний зміст директивів розкривається за допомогою спонукальних рамкових конструкцій типу “带...来”. Прагматичний зміст перформативів, виражених поширеними складносурядними реченнями з використанням 呢, спрямованих на переконання адресата у доцільності дій, запропонованих адресатом.

З результатів опрацьованого фактичного матеріалу робимо припущення, що імперативний діалог в українських художніх текстах XVIII ст. виражається поєднанням формули: Пов-Пов та стратагем №3 “Добре чужими руками жар загрібать” та №10 “На словах милості просить, а за халявою ніж носить” (спрямована приспати пильність опонента з метою нанесення несподіваної атаки. ‘Оскільки прямий прояв агресії або неприязні буває мало ефективним його пильність присипляється дружньою поведінкою після чого наноситься удар у найбільш неочікуваний момент слабкості’).³³⁰

³²⁸ Владимир Малявин, *Китайская наука стратегии* <http://www.ckp.ru/biblio/m/ma_36/index_36.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

³²⁹ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 193-4.

³³⁰ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Эксмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.

В Україні XVIII ст., як вказує О.М. Голікова, відзначається боротьбою за владу та заручення прихильністю населення.³³¹ Такі умови демонструють доцільність використання імперативного типу діалогу як способу маніпуляції.

Продемонструємо практичне застосування імперативної діалогової страгатеми уривком з “Енеїди” І.П. Котляревського (див. додаток 22).³³² Прагматичний зміст цього діалогу демонструють директиви та етикетні комунікативи. Комунікативно-інтенційний зміст директивів реалізують складні поширені спонукальні речення з використанням особових дієслів II дієвідміни наказового способу (*послухайте, зробім, палім* та ін.). Іллокутивна сила цього діалогу розкриває страгатема №3 “Добре чужими руками жар загрібать” – Яга намовляє жінок зіпсувати човни, щоб утримати чоловіків.

Робимо висновок, що прагматичний зміст імперативного діалогу розкривають квеситиви, перформативи та директиви. Комунікативно-інтенційний зміст **директивів** у китайській мові реалізують спонукальні речення з використанням таких іллокутивних маркерів імперативу: у китайській мові – “帶...来”, 不中用 – не потрібно, 不许 – неможна, 让 + дієслово, а в українській – особових дієслів II дієвідміни наказового способу (*зробім, палім, слухайте* та ін.). Прагматичний зміст **квеситивів** виражають питальні речення напрямку. **Перформативи** виражені поширеними, складно сурядними реченнями з використанням *呢*. Іллокутивна сила імперативного діалогу розкривається страгатагемами №1 “以逸待勞” (“Якщо довго сидіти на березі річки, то можна побачити як по ній пропливає труп твого ворога”), №3 “Добре чужими руками жар загрібать”, №10 “На словах милості просить, а за халявою ніж носить”.

³³¹ Олена Голікова, *Історія України* <<http://www.studfiles.ru/preview/5079493/page:4/>> дата звернення 19 Березень 2017.

³³² Іван Котляревський, *Енеїда, Наталка Полтавка* (БАО 2007) 22-3.

Висновки до розділу 3

Аналіз китайських та українських художніх текстів XVIII ст. (“Сон у червоному теремі” Цао Сюецина, “Енеїда”, “Наталка Полтавка” І.П. Котляревського та ін.) на наявність у них діалогових страатегем дав можливість виділити ДЗС “Змія” для Китаю та ДЗС “Кролик” для України.

Спираючись на результати досліджень М. Джонсона, Г.Д. Заньковської, Дж. Лакоффа, Ю.С. Степанова, Г.В. Токаревої та ін., аналіз діалогової страатегеми як культурно зумовленого художнього сценарію позиціонування учасників діалогу у формі різних типів ДК, здійснюємо у термінах інваріантно-варіантного лінгвокультурного концепту.

Китайська інваріантна діалогова страатегема “Змія”, яка відображає у китайських художніх текстах XVIII ст. обережність, вміння приховувати дійсні наміри за вдаваною поведінкою, збивати з пантелику та маніпулювати, моделюється чотирма варіантними видами діалогових страатегем: моделюється чотирма варіантними видами ДК: риторичним (“*难道怕我上学去, 撂的你们了不成?*”. “*念书是很好的事*” – “*Невже ти боїшся, що я поїду на навчання та віддаюся від Вас?*”. “*Навчання дуже важливе*”), фатичним (“*你第几个?*”. “*第四*”. “*明日就叫‘四儿’。没的玷辱了好名好姓的!*” – “*Тя яка?*”. “*Четверта*”. “*Починаючи з завтра будеш ‘Четвірка’.* *Не варто псувати гарні імена*”), конфліктним (“*你老只会混说, 难道叫我打劫去不成?*”. “*谁叫你去打劫呢? 我倒替你们想出一个机会来*” – “*Тя завжди говориш дурниці, невже ти схилиєш мене до крадіжки?*”. “*Хто змушує тебе красти? Я мушу вигадати щось замість вас*”) та імперативним (“*一个小道士儿剪蜡花的*”. “*快带了那孩子*” – “*Один монах на доріжці вирізає візерунок на тканині*”. “*Приведіть його сюди*”).

Такий вибір діалогових страатегем пояснюється повстанницькими настроями, що панували у Китаї. Протягом XVIII ст. країною ширились антифеодальні та антиманьчжурські повстання, значну роль у яких було

відведено таємним товариствам та організаціям. Це пояснює домінування у використанні варіантного фатичного виду діалогової стратагеми “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигреня зубів не показує”) (59%), оскільки він не лише відтворює морально-етичну специфіку китайського спілкування, а й демонструє здатність до передачі певних комунікативних інтенцій опосередкованим шляхом.

Іллокутивна сила фатичного діалогу реалізують стратагеми №8 “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигреня зубів не показує”), №17 “拋磚引玉” (“Муха не оселиться на яйці без тріщини”), чий зміст передбачає відволікання уваги буденним спілкуванням від події, або теми, важливої для адресанта. Прагматичний зміст фатичного діалогу розкривається квеситивами, констативами та директивами. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів виражений реченнями з питальними займенниками (誰 – хто, 哪里 – де, 怎么 – як), числівниками (几 – скільки), заперечними конструкціями з модальними допоміжними словами (“不是... 吗” – “хіба”). Перформативи в китайській мові представлені простими не поширеними усіченими реченнями та складносурядними реченнями з використанням рамкових конструкцій типу “还... 呢”. Прагматичний зміст директивів реалізується ін’юктивними з імперативним маркером 就 – зараз же.

Протягом всього XVIII ст. формувались народні сили для повалення династії Цін, яка проводила антикитайську політику та створила штучну самоізоляцію для країни. Її усунення стало початком нового етапу розвитку Китаю. Радикальні настрої суспільства стали головною причиною формування інваріантно-зодіакальної діалогової стратагеми “Змія”, спрямованої на зумисне заподіяння шкоди, підлаштування до ситуації, обман та підступність.

Існуючі історичні умови вплинули на входження ДС “Змія” у НМКС китаїців і знаходили свій прояв не лише у тематичних бесідах, а й у буденному спілкуванні.

Українська інваріантно-зодіакальна діалогова стратагема “Кролик”, яка виражає схильність до прикрашання дійсності, жертвовності, скритності та лицемірства, моделюється чотирма варіантними видами ДК: риторичним (“*Ви люди не багаті*”. “*Єсть і бідніші*”. “*Та можна вашому горю і пособити; у мене єсть на приміті чолов'яга <...> наш возний*”), фатичним (“*А щоб з Енеєм лад зробити <...> мушу дари одрядити*”. “*Йому Лавинію оддай. Сим сватовством нам мир даруєш*”), конфліктним (“*Ви глядіть своїх чубів*”. “*Тебе ніхто не проведе <...> Спаси народ фригійський бідний, щоб жив і Тур, щоб жив Еней!*”) та імперативним (“*Я добрую вам раду дам <...> човни попалім*”. “*Спасеть же біг тебе, бабусю!*”).

Таку ситуацію пояснюють історичні обставини, що формують умови конкретних комунікативних ситуацій. XVIII ст. було не лише часом боротьби за владу. В цей історичний період українці були вимушені перебувати під впливом як Російської, так і Речі Посполитої. Кожна з яких намагалась отримати повноту влади над територією. Українське гетьманство, у свою чергу, не маючи достатнього авторитету серед більшості населення, було вимушене співпрацювати з кожною із сторін, намагаючись відстояти українську державність. Така ситуація пояснює домінування варіантного риторичного виду діалогу “Пристав нові двері до старої лазенки”.

Прагматичний зміст риторичного діалогу реалізують квеситиви, констативи, директиви та перформативи. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів (виражених дієсловами неозначеної форми I дієвідміни та особової форми I та II дієвідміни) виражають питальні речення з використанням питальних прислівників (*як, чому, куди*) та часток (*чи...чи, хіба*). Констативами виступають стверджувальні речення теперішнього часу з дієсловом I дієвідміни. Комунікативно-інтенційний зміст директивів реалізують ін'юктиви (“*Ану!*”; “*Та ну ж!*”; дієслова особової форми II

дієвідміни у наказовому способі). Перформативи виражені стверджувальними реченнями теперішнього часу з дієсловами особової форми I дієвідміни.

Не дивлячись на те, що така поведінка притаманна переважно активним членам суспільства, проте загальні настрої оточення вплинули на підсвідомий характер використання цих типів ДС у повсякденному житті китайців та українців.

Порівнюючи типи діалогових стратагем у китайських та українських художніх текстах XVIII ст., можемо виділити такі спільні та відмінні риси.

Спільне: наявність виділених варіантних видів ДК в обох мовах.

Відмінне: форми реалізації директивів у риторичному, конфліктному та імперативному типах ДК, які в китайській мові виражені реквестивами 应该, 罢了 та імперативними конструкціями: “*让* + дієслово”; “дієслово + 着 + 了”. В українській мові – ін’юктивними з використанням особових дієслів I та II дієвідміни наказового способу (*прийміть, погалім, послухайте*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н, *Метафора и дискурс. Теория метафоры* (Прогресс 1990).
2. Білодід І, *Словник української мови : у 11 томах* (Наукова думка 1973) <<http://www.twirpx.com/file/184794/>> дата звернення 19 Березень 2017.
3. Білянїна В, 'Типи діалогових конструкцій у мові китайської художньої літератури XVIII ст.' (2014) 28 Science and education a new dimension: Philology 38-42.
4. Буш Г, *Диалогика и творчество* (АВОТС 1985).
5. Вардзелашвили Ж, 'Лексическая единица как культурно маркированная понятийная система' (2007) Congresso Internacional "La lengua y literature rusas en el espacio educativo internacional: estado actual y perspectives" <http://vjanetta.narod.ru/page_2.htm> дата звернення 19 Березень 2017.
6. Голікова О, *Історія України* <<http://www.studfiles.ru/preview/5079493/page:4/>> дата звернення 19 Березень 2017.
7. Гришина Н, *Психология конфликта* (Питер 2008).
8. Демченко Г, *Концепт інформативно-фатичного монологу у жанрі фентезі (на матеріалі роману "Володар кілець" Дж. Толкієна)* <http://www.rusnauka.com/8._NPE_2007/Philologia/21178.doc.htm> дата звернення 19 Березень 2017.
9. 'Еристика' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <uk.wikipedia.org/wiki/Еристика> дата звернення 19 Березень 2017.
10. Завьялова Т, 'Канон о сокровенном Чжао Жуя' (2002) 2 Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: история, филология <<http://www.nsu.ru/xmlui/handle/nsu/5111?show=full>> дата звернення 19 Березень 2017.

11. Зенгер Х, *Стратегемы. О китайском искусстве жить и выживать* (Эксмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.
12. Золотокрылин А, *Практика психической саморегуляции* (Золотое сечение 2011).
13. 'Императив' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2>> дата звернення 19 Березень 2017.
14. 'Калейдоскоп гороскопов' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <http://astroscope.ru/horoskop/kitaiskiy_zodiak/monkey.html> дата звернення 19 Березень 2017.
15. Колесов В, *Язык и ментальность* (Петербургское Востоковедение 2004).
16. Котляревський І, *Енеїда. Наталка Полтавка* (БАО 2007).
17. Крюгер Р, *Китай. Полная история Поднебесной* (Эксмо 2007).
18. Малявин В, *Китайская наука стратегии* <http://www.ckp.ru/biblio/m/ma_36/index_36.htm> дата звернення 19 Березень 2017.
19. Мамчур Л, 'Основні форми міжособистісної комунікації' (2006) 15 Психолого-педагогічні проблеми сільської школи <http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/15/visnuk_11.pdf> дата звернення 19 Березень 2017.
20. Мацько Л, *Риторика* (Вища школа 2006).
21. Мишанич С та Пазяк М, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984).
22. Морозова А, *Ділова психологія* (Союз 2000) <<http://bibliograph.com.ua/psihologia-4/170.htm>> дата звернення 19 Березень 2017.

23. Мясников В та Чирк І, *Китайські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984).
24. Номис М, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993).
25. Огородник І, *Українська філософія в іменах* (Львів 1997).
26. Поваляєва Г, 'Реалізація фатичної функції у системі чат комунікації' (2014) 2 Науковий вісник Дрогобицького держ пед ун-ту ім. І. Франка 103-8.
27. Романюк І, 'Діалог в оповідному тексті: структурно-семантичні та стилістичні функції' (автореф дис канд філол наук, 2010).
28. Слишкин Г, *Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе* (Academia 2000).
29. Степанов Ю, *Константы: Словарь русской культуры* (Академический проект 2004).
30. 'Суперечка: види, форми' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <<http://osvita.ua/vnz/reports/logika/25101/>> дата звернення 19 Березень 2017.
31. Темко Г, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
32. Токарев Г, *Введение в семиотику* (Флинта 2013).
33. Фишман О, 'Введение: Китайская литература: История всемирной литературы' (1988) 5 История всемирной литературы <<http://www.abirus.ru/content/564/623/625/645/654/12137/12138.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
34. Формановская Н, *Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты* (Русский язык 1987) <<http://www.twirpx.com/file/831777/>> дата звернення 19 Березень 2017.

35. Щепановская Е, *О связи архетипической логики философских идей с психотипом их создателей* (Эйдос 2013).

36. Ярцев В (ред), *Лингвистический энциклопедический словарь* (Советская энциклопедия 1990) <<http://tapemark.narod.ru/les/#03>> дата звернення 19 Березень 2017.

37. Broughton P, *The Art of Walker Percy: Stratagems for Being* (Southern literary studies 1979).

38. Brown P, *Politeness. Some Universals in Language Usage* (Cambridge University Press 1987).

39. Brown P and Fraser C, 'Speech as a Marker of Situation' (1979) *Social Markers in Speech*. Cambridge 33-62.

40. Fang T, *Chinese Stratagem and Chinese Business Negotiating Behaviour: An Introduction to Ji* <https://books.google.com.sg/books?id=FJYKEhpXaqEC&pg=PR9&hl=ru&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

41. Farb P, *Word play: What happens when people talk* (Alfred A. Knopf 1974).

42. Goffman E, *Strategic Interaction* (University of Philadelphi Press 1969).

43. Lakoff G, *Metaphors: We Live by* (University Chicago Press 1980).

44. Liu Hong. *The Chinese strategic mind* <https://books.google.com.ua/books/about/The_Chinese_Strategic_Mind.html?id=LbgkCwAAQBAJ&redir_esc=y> дата звернення 19 Березень 2017.

45. Liwei Jiao and Stone B, *500 Common Chinese Proverbs and Colloquial Expressions. An annotated frequency dictionary* (Routledge 2014).

46. Nandhakumar J and Harland C, 'Enacting e-relations with ancient Chinese military stratagem' (2005) 26th International Conference on Information Systems.

47. Wheeler E, *Stratagem and the Vocabulary of Military Trickery* <<https://books.google.com.ua/books?id=WsF8FF40qKUC&pg=PR9&lpg=PR9&dq=stratagem+studies&source=bl&ots=iP8jyhdns6&sig=7zMAAdVhsZNf3c4SzbAAOrgOHkaM&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwui65nH4obUAhXSOSwKHch5C58Q6AEITzAG#v=onepage&q=stratagem%20studies&f=false>> дата звернення 19 Березень 2017.

48. 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007).

49. 陈明, *中医治略与兵法三十六计举隅* <http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTotol-BZSX200605030.htm> дата звернення 19 Березень 2017.

50. 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008).

51. 五南辭書編輯小組, *好查好用成語熟語辭典* <https://books.google.com.ua/books?id=GBpqCgAAQBAJ&pg=RA1-PA59&dq=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7+%E6%88%90%E8%AF%AD&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjx0_Ly4IjUAhUkJ5oKHaTxAXsQ6AEIJzAB#v=onepage&q=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7%20&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

РОЗДІЛ 4
ТИПИ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ
В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ
КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХІХ ст.

4.1 Інваріантно-зодіакальні діалогові стратагеми “Миша” та “Змія” як відображення художнього мислення китайських та українських письменників ХІХ ст.

На визначення інваріантних типів діалогових стратагем впливають не лише культурні та морально-філософські переконання представників певної культури, а й історичне та соціальне підґрунтя їх наявності. У статті В.І. Білянної присвяченій китайській літературі ХІХ ст. визначено чинники, що вплинули на її формування, зокрема: розшарування китайського суспільства і початок ‘боротьби ідей’, який завершується збройними конфліктами (боротьбою іхетуанців проти іноземних сил та “Союзної ліги” з імператорським ладом).³³³

Населення Китаю було втомлене антикитайською політикою маньчжурів, однак протистояння прорадянських комуністів та проєвропейського керівництва Гоміндан призвело до неспокою в середині країни, що проявлялось масовими народними рухами та повстаннями.³³⁴ Припускаємо, що все це впливало на формування комунікативних тактик поведінки, що сформували ДЗС “Миша”. У ході дослідження, встановили, що для цієї ДЗС характерна мстивість, маніпуляція, брехливість, безжальність та схильність до інтриг, що узгоджується з астрологічною характеристикою “Миші”.³³⁵ В ДК вона відображає хитрість, безжалісність, цинічність та опосередковану критику.

³³³ В Білянна, ‘Типи діалогових конструкцій у мові китайської художньої літератури ХІХ ст.’ (2014) 67 Нова філологія 23.

³³⁴ Роберт Крюгер, *Китай. Полная история Поднебесной* (Ексмо 2007) 93-4.

³³⁵ ‘Калейдоскоп гороскопов’ (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <http://astroscope.ru/horoskop/kitaiskiy_zodiak/monkey.html> дата звернення 19 Березень 2017.

Аналіз фактичного матеріалу продемонстрував однаковий ступінь використання діалогів риторичного, еристичного, конфліктного та фатичного видів.

Якщо для Китаю ДЗС “Змія” є домінантою у XVIII ст, то в Україні вона відтворює суспільні настрої XIX ст. Праці істориків Р. Крюгера,³³⁶ В.В. Малявіна³³⁷ свідчать про те, що між людьми наростало невдоволення, яке знаходило свій вияв у низці народних повстань. Наростаючий опозиційний дух проявлявся у створенні масонських організацій, таємних товариств, братств, таємних та відкритих організацій, що почали активно ширитись Україною.

Г.Д. Темко відзначає, що їх піднесений патріотичний дух та прагнення незалежності для України зустріло опір тодішньої влади і дало початок антиукраїнським компаніям (Валуєвський циркуляр, Емський указ).³³⁸ Припускаємо, що всі ці події впливали на свідомість та самосвідомість українців і знаходили вираження у створенні певної стратегії поведінки та комунікації, яку називаємо “Змія”.

Для цієї ДЗС характерна непряма участь комунікатора у впливі на ситуацію. Чільне місце відводиться хитруванню, впливу на свідомість опонента та підміні його уявлень про дійсність, відволікаючи його увагу від суті справи.

4.1.1 Варіантний риторичний вид китайської діалогової стратагеми “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”) та української діалогової стратагеми “В Петрівку на лёду розчухнувся” XIX ст. Встановлено, що характер китайського риторичного діалогу XIX ст. проявляється формулою: Пов-П-П-В та домінуванням стратагеми №1 “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”), українського – формулою: Пов-Пов (вона є базовою і

³³⁶ Роберт Крюгер, *Китай. Полная история Поднебесной* (Ексмо 2007).

³³⁷ Владимир Малявин, *Китайская цивилизация* (Астрель 2000).

³³⁸ Григорій Темко, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

спільною для всіх типів риторичного діалогу) та стратагемою №27 “В Петрівку на лёду розчахнувся”.

Інформативно-обмінний клас діалогової стратагеми “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”) у китайських художніх текстах ХІХ ст. Аналіз опрацьованого матеріалу продемонстрував наявність інформативно-обмінного класу діалогу як в китайських, так і в українських художніх текстах ХІХ ст. Прагматичний зміст діалогу виражений перформативами, промісивами та квеситивами. Було визначено, що для Китаю типовою стала формула: Пов-П-П-В у поєднанні зі стратагемою №1 “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”).

Наведений уривок з “П’яного вітерцю весняного вечора” Юй Дафу (“春风沉醉的晚上” 郁达夫),³³⁹ що має наступну формулу: ВвічПов-П-В, Пов, демонструє стратагему №21 в контексті інформативно-обмінного діалогу (див. додаток 23).

У межах наведеного діалогу промісив реалізується складносурядним, поширеним, ускладненим етикетною лексикою: “对不起, <...> 以后要请你照应” – “**Вибачте**, <...> **пізніше запрошу Вас**”. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів розкривається питальними реченнями з питальними займенниками 什么 – що. Перформатив реалізується у поширеному складнопідрядному реченні, що при перекладі відповідає двом складним: “我并不在读书, 不过什么也不做呆坐在这里, 样子一定不好看, 所以把这几本书摊放着的” – “Я не **читаю** ніякої книжки, нічого не **роблю**, просто **сиджу тут**. З боку це виглядає не гарно, тому я і розклав тут книжки”. Перформативність виражають дієслова у теперішньому часі. Іллокутивну силу діалогу репрезентує стратагема №1 “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”) – діалог розпочинається з етикетних реплік, які допомагають

³³⁹ 郁达夫, 春风沉醉的晚上 (1998) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55238.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

встановити необхідний невимушений зв'язок між комунікаторами. У ввічливому початку діалогу простежується приховане небажання продовжувати бесіду, яке співбесідник свідомо ігнорує, що змушує сусіда, який щойно переїхав, до відвертості.

Результати дослідження свідчать про активне використання стратагеми №1 у китайській літературі XIX ст. Це можна пояснити тим, що цей період був підготовчим до літературної революції XX ст. Хоча у творах багатьох письменників своє відображення знайшли події другої Опіумної війни,³⁴⁰ народного повстання Тайпінів,³⁴¹ розширення контактів Китаю із Заходом, франко-китайська та японо-китайська війни, натомість, основний сюжет більшість із них використовували з посиланням на далеке минуле Китаю. Навіть відомий політичний діяч та реакційний літератор Цзен Гофань (інтерпретував творчість стародавніх письменників, виокремивши чотири характерні риси стародавнього стилю: “сила духу”, “рівень знання”, “гармонія почуттів” та “цікавість”) усвідомлював, що, описуючи один і той самий сюжет, різні автори створюють цілковито різні твори, що так чи інакше дає поштовх до розвитку літератури.³⁴²

Інформативно-обмінний клас діалогової стратагеми “В Петрівку на лёду розчахнувся” в українських художніх текстах XIX ст. Досліджуючи стратагемну природу розмовного діалогу було виявлено особливість його репрезентації формулою: Пов-П-В-Пов у поєднанні зі стратагемою №27 “В Петрівку на лёду розчахнувся”.

Для більш ґрунтовного ознайомлення з українським варіантом розмовної діалогової стратагеми, пропонуємо розглянути приклад вживання домінуючої у межах такого виду діалогу стратагеми №27 “В Петрівку на

³⁴⁰ Роберт Крюгер, *Китай. Полная история Поднебесной* (Ексмо 2007) 378-390.

³⁴¹ —, *Китай. Полная история Поднебесной* (Ексмо 2007) 396-7.

³⁴² Владимир Малявин, *Китайская цивилизация* (Астрель 2000) 615.

лѣду розчахнувся” в уривку з “Конотопської відьми” Г.Ф. Квітки-Основ’яненка³⁴³ (див. додаток 24).

Прагматичний зміст діалогу розкривається реченнями у формах квеситиву, директиву та промісиву з викрестаням стилістично забарвленої розмовної лексики (“*цур вам*”, “*пек вам*”, “*а бодай ви показались*” та ін.), що демонструє експресивну оцінку ситуації адресатом.

Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів реалізується у простих питальних реченнях з питальними частками (*чи* тощо). Директиви (представлені особовими дієсловами II дієвідміни), присутні у цьому уривку (“*А перелічи*”, “*Годі ж, Ригоровичу, не сердься!*”), виражені простими спонукальними реченнями імперативного характеру. Прагматичний зміст промісиву (у формі особового дієслова I дієвідміни 1 особи однини), у наведеному прикладі, корелює з менасивом, оскільки адресант висловлює погрозу, проте, вона стосується не адресата, а його самого: “*Ізйду у пустиню і уселюся у горах Араратських, у послідніх моря*”. У такий спосіб адресант висловлює обурення поведінкою адресата та підтверджує свою значимість для нього. Іллокутивна сила діалогу реалізується за рахунок стратагеми №27 “*В Петрівку на лѣду розчахнувся*” означає – одержання зиску з розгубленості та дезорієнтованості опонента – Уласович, скориставшись невдачею свого писаря, вирішує підняти свій авторитет в очах людей, висміюючи писаря.

Пригноблений стан мови та підконтрольність роботи письменників вважаємо причиною використання стратагем №27 “*В Петрівку на лѣду розчахнувся*” в українській мові XIX ст. На підтвердження цієї думки наведемо характеристику XIX ст. Т. Гаєв, що протягом XIX ст. відбувалася насильницька соціально-економічна й політична інтеграція життя України з

³⁴³ Григорій Квітка-Основ’яненко, *Конотопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

життям Російської держави.³⁴⁴ Т. Гаєв, зокрема, зауважує, що така ситуація має вияв у піднесенні до ідеалу поняття загальноімперського “загального добра”. Історик пояснює це тим, що в межах загальнослов’янського відродження перші діячі національного руху в Україні працювали в царині мови, літератури, народної культури, не займаючи радикальної позиції в питанні політичної автономії. Подібне спостерігалось за тих часів й на західноукраїнських землях.³⁴⁵ Не можна не погодитись з тим, що представники офіційних кіл Росії з особливою увагою стежили за українськими письменниками того часу, що, на нашу думку, і знайшло свій вияв у вживанні зазначених стратагем.

Розповідний функціональний клас української діалогової стратагеми “Взяти те, що погано лежить” XIX ст. Дослідження діалогових стратагем у XIX ст. показало наявність розмовної діалогової стратагеми в українських художніх текстах у вигляді формули: Пов-Пов та стратагем №12 “Взяти те, що погано лежить” та №36 “*Лучче в боці, неже в чужій голові*”.

Усі наведені стратагеми демонструють слабкість суб’єкта і направлені на підступне відвертання від себе уваги та втечі, не визнаючи поразки. Ми пояснюємо такий вибір стратагем становищем в якому опинилось політично активне населення України.

Згідно з твердженням Г.Д. Темко, у першій половині XIX ст. посилюється соціально-політичне і національне невдоволення феодально-кріпосницькою системою та зростає опозиційність до самодержавної влади серед освічених кіл громадськості та широких народних мас України. “Зростаюча опозиційність до самодержавної влади серед освічених кіл <...> призвели до появи таємних політичних товариств (“Союз порятунку”, “Союз

³⁴⁴ Тетяна Гаєв, *Українська література XIX ст.* (2008) <<http://www.ukrajnistika.edu.rs/preuzimanje/pdf/predavanja/Ukrajinska%20knjizvenost%20III%20%20predavanja.pdf>> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁴⁵ Там само.

благоденства” тощо)’.³⁴⁶ Не зважаючи на придушення активних революційних виступів, національний патріотичний дух не був зламаний. Усвідомлення своєї слабкості по відношенню до Російської імперії сприяло, на нашу думку, використанню зазначених стратагем.

Для ілюстрації практичного використання розмовної діалогової стратагеми, пропонуємо розглянути уривок з роману “Чорна рада” П.О. Куліша³⁴⁷ (див. додаток 25). Прагматичний зміст наведеного діалогу розкривається квеситивами з емоційно-оцінними зворотами, менасивами з ознаками реквестиву та промісивами. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів (виражених особовими дієсловами II дієвідміни та I дієвідміни I та 3 особи однини) розкривають риторичні питальні речення, мета яких – підтримка діалогу і надання емоційності висловлюванню, та запитання, утворені питальними частками (*чи.., чи..., хіба* тощо) та прислівниками (*куди, звідки*). Менасив у цьому прикладі виражає побажання, а не погрозу і збігається за змістом з реквестивом (спонукання адресантом третьої особи до певних дій по відношенню до адресата), проте, без певного контексту може мати прямі ознаки менасиву: **“Нехай на тебе так господь оглянеться, як ти на мене оглянуся!”**. Прагматичний зміст промісивів (з дієсловами особової форми II дієвідміни) розкритий поширеними складнопідрядними реченнями з дієсловами майбутнього часу (*ніду, буду* тощо). У цьому діалозі вони вживаються з метою ілюстрації причинно-наслідкової поведінки адресанта. Іллокутивна сила наведеного діалогу реалізується стратагемою №12 “Взяти те, що погано лежить” – під час бесіди між Василем та ‘божим чоловіком’ відбувається процес самоприниження. Він передбачає демонстрацію набожності, вірності та незламності. Наявність корисливих намірів Василя робить його дії нещирими та розкриває значення стратагеми №12.

³⁴⁶ Григорій Темко, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁴⁷ Пантелеймон Куліш, *Чорна рада* (ТОВ ВКФ, БАО 2013) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=61&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

Розповідний функціональний клас китайської діалогової стратагеми “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”) XIX ст. Аналіз фактичного матеріалу виявив реалізацію розмовної діалогової стратагеми в китайському художньому мовленні XIX ст. формулою: Пов-П-В та стратагеми №1 “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”).

Такий вибір стратагемного наповнення інтелектуального діалогу продиктований характером розвитку філософської думки Китаю у XIX ст. Як свідчить Р. Крюгер, після поразок в Опіумних війнах Китай був вимушений покінчити з політикою самоізоляції і почати співпрацю з Європою. Метою китайських посольств до Європи було виявлення писемних пам'яток, які б розкривали секрет їх могутності. Як пояснював Вей Юань (один з теоретиків доктрини засвоєння заморських справ при Циньському уряді), головною метою та завданням китайської філософії того часу було: ‘Нападати на варварів за допомогою їх же методів. Вивчати сильні сторони варварів, щоб використати їх для приборкання самих варварів’.³⁴⁸

Пропонуємо розглянути приклад китайської розмовної діалогової стратагеми уривком з “沉沦” 郁达夫 (“Занепад” Юй Дафу)³⁴⁹ (див. додаток 26). Прагматичний зміст уривку розкривають квеситиви, констативи та непрямі менасиви. У межах наведеного діалогу комунікативно-інтенційний зміст квеситивів виражають питальні прислівники (难道 – *невже*) та займенники (谁 – *хто*). В реченнях-констативах цього діалогу вжито стверджувальну дієслівну конструкцію (“是...的”), яка має на меті акцентування на дійсності певного явища. Цим прикладом демонструється вживання непрямого менасиву: “那你可不必搬来的” – “То тобі ліше не переїздити”, який за змістом співвідноситься з реквестивом і виражає пораду, натякаючи на небажаність певних дій адресата.

³⁴⁸ Роберт Крюгер, *Китай. Полная история Поднебесной* (Ексмо 2007).

³⁴⁹ 郁达夫, *沉沦* (1982) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55237.html>> дата звернення 20 Березень 2017.

Іллокутивна сила цього діалогу реалізується за допомогою стратагем №1 “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”) – мовець, у прагненні отримати квартиру, знайомиться з власником дворику і намагається йому сподобатись, демонструючи себе освіченою людиною та ідеальним орендаром.

Інтимний функціональний клас української діалогової стратагеми “Взяти те, що погано лежить” ХІХ ст. Аналіз фактичного матеріалу продемонстрував наявність інтимного діалогу у мові українських художніх текстів ХІХ ст., вираженого формулою: Пов-П-В, Пов та стратагемою №12 “Взяти те, що погано лежить”. Продемонструємо цей вид діалогу уривком з “Конотопської відьми” Г.Ф. Квітки-Основ’яненка (див. додаток 27).³⁵⁰ Прагматичний зміст наведеного уривку розкривають квеситиви та констативи, з використанням емоційно-оцінної лексики, яка надає діалогу дружнього, інтимного характеру. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів виражений питальними займенниками (*хто*) та прислівниками (*чому*). Констативи (з дієсловами особової форми І дівідміни) представлені стверджувальними реченнями: “*Нема його тутечка*”, “*Знаю, де що діється*”. Іллокутивна сила наведеного уривку реалізується у стратагемі №12 “Взяти те, що погано лежить”.

Робимо висновок, що риторичний діалог в китайських та українських текстах ХІХ ст. виражений квеситивами, констативами, перформативами та менасивами. Прагматичний зміст **квеситивів** (з використанням дієслів особової форми ІІ дівідміни та І дівідміни 1 та 3 особи однини в українській мові) реалізується питальними реченнями з використанням питальних займенників (кит. – 什麼 – *що*; укр. – *яким*), частками (*чи, куди, звідки*), рамковими питальними конструкціями з модальними дієсловами та питальною займенниковою часткою, з-поміж яких відзначається

³⁵⁰ Григорій Квітка-Основ’яненко, *Конотопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1017&page=10>> дата звернення 19 Березень 2017.

закономірність у використанні питальних пошукових речень. **Констативи** розкривають іллокутивну силу у китайській мові за допомогою стверджувальних дієслівних конструкцій (“是...的”), в українській – стверджувальними реченнями з дієсловами особової форми I дієвідміни. Комунікативно-інтенційний зміст **менасивів** корелює з промісивами (з використанням у кит. – “以后...要”; укр. – особового дієслова I та II дієвідміни). Іллокутивна сила риторичного діалогу XIX ст. розкривається стратагемами №1 “瞞天過海” (“*Лисиця повчає, щоб обікрасти*”), №12 “*Взяти те, що погано лежить*” та №27 “*В Петрівку на лёду розчахнувся*”.

4.1.2 Варіантний фатичний вид китайської діалогової стратагеми “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”) та української діалогової стратагеми “Часи для краси, а врем’я по сонцю” XIX ст. Результати дослідження показали, що китайська фатична діалогова стратагема XIX ст. представлена формулою: Пов-ВвічП-ВвічВ зі стратагемою №31 “美人計” (“*Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки*”), а українська – формулою: ВвічПов-ВвічПов,П-В у поєднанні зі стратагемою №8 “*Часи для краси, а врем’я по сонцю*”.

Етикетний функціональний клас китайської діалогової стратагеми “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”) XIX ст. У межах XIX ст. етикетний діалог виражений формулою: ВвічП-В-СпонПов-ВвічПов та представлений стратагемою №31 “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”).

Як відзначає Р. Крюгер, упродовж XIX ст. Китай був охоплений антиколоніальними повстаннями (повстання Тайпінів) та стрімким зростанням незадоволених політикою правлячих кіл (примусова політика самоізоляції,

активний імпорт іноземних товарів та втручання іноземних держав не лише в економіку, а й у територіальне питання країни. Як результат – Опіумні війни 1856-1860 рр.),³⁵¹ національно-визвольні настрої суспільства перебували у піднесеному стані. Припускаємо, що ця ситуація обумовила використання стратагеми №31 “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”).

Для більш ґрунтовного аналізу такого виду діалогової стратагеми, пропонуємо розглянути уривок із “Занепаду” Юй Дафу (“沉沦” 郁达夫)³⁵² (див. додаток 28). Прагматичний зміст етикетного діалогу реалізується квеситивами, констативами, директивами та етикетними комунікативами. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів демонструють прості питальні речення (“这被是你的么?” – “Ця кружка твоя?”, “现在是什么时候了?” – “*Котра* зараз година?”), що виконують функцію топіків, визначаючи подальший напрям діалогу. У межах цього уривку констативами виступають стверджувальної дієслівної конструкції “是...的”.

Комунікативно-інтенційний зміст директивів реалізують спонукальні речення з використанням спонукальної конструкції дії “去...了...罢” – “*Иди*”. Іллокутивними маркерами діалогу виступають етикетні комунікативи на позначення ввічливості (“你早” – “Добридень”, “谢谢!” – “Дякую!”).

Ввічлива бесіда учасників діалогу приховує їх нерівність та демонструє стратагему №31 “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”) – ініціатор діалогу намагається викликати до себе довіру в свого опонента, щоб потім використати його для своїх цілей. Так, давши йому можливість сплатити борг, він прагне мати з цього користь у майбутньому.

Етикетний функціональний клас української діалогової стратагеми “Часи для краси, а врем’я по сонцю” ХІХ ст. У

³⁵¹ Роберт Крюгер, *Китай. Полная история Поднебесной* (Ексмо 2007).

³⁵² 郁达夫, *沉沦* (1982) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55237.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

результаті проведеного аналізу було визначено, що етикетний діалог в українському художньому мовленні виражений формулою: ВвічПов, ВвічПов, П-В та поєднується зі стратагемою №8 “Часи для краси, а врем’я по сонцю”. Пропонуємо розглянути приклад його застосування уривком з “Конотопської відьми” Г.Ф. Квітки-Основ’яненка (див. додаток 29).³⁵³

Прагматичний зміст уривку реалізують квеситиви, констативи та етикетні комунікативи. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів (з дієсловами особової форми II дієвідміни) виражають питальні речення з питальними прислівниками (*відкіля*) та роторично-питальні: “*Та ти не проста?*”. Констативи представлені розповідними неокличними поширеними реченнями. Репліці притаманна усічена форма, що відображає недосказаність і спонукають до продовження розмови. Етикетні комунікативи покликані надати етикетний характер діалогу (напр., “*Дай, боже, вам, панночко, вечір добрий! Нехай вам бог помага!*”). Іллокутивна сила діалогу розкрита стратагемою №8 “Часи для краси, а врем’я по сонцю”.

Інтелектуальний функціональний клас китайської діалогової стратагеми “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”) XIX ст. Аналіз фактичного матеріалу показав наявність цього виду діалогової стратагеми у китайських художніх текстах XIX ст. у вигляді формули: Пов, П-В, Пов та стратагеми №31 “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”). Пропонуємо розглянути інтелектуальну діалогову стратагему на прикладі “Занепаду” Юй Дафу (“沉沦” 郁达夫) (див. додаток 30).³⁵⁴ Прагматичний зміст наведеного діалогу розкривається квеситивами та констативами. Комунікативно-прагматичний зміст квеситивів передають питальні

³⁵³ Григорій Квітка-Основ’яненко, *Конотопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

³⁵⁴ 郁达夫, *沉沦* (1982) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55237.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

займенники (*什么* – *що*) та конструкції з модальними дієсловами та питальними займениковими суфіксами (“ *可以 ... 么* ”). Комунікативно-інтенційний зміст констативів передають стверджувальні конструкції: “*Іменник+是+Іменник*”, “*是...的*”.

Інтелектуальний функціональний клас української діалогової стратагеми “Хоч і коня загнав, зате зайця піймав” ХІХ ст. Аналіз фактичного матеріалу продемонстрував присутність інтелектуального виду діалогу в українських художніх текстах у формі: Пов, П-В, Пов-П-В, поєднаною зі стратагемою №17 “Хоч і коня загнав, зате зайця піймав”. Пропонуємо розглянути приклад, що демонструє цей діалог в українському художньому мовленні ХІХ ст. (див. додаток 31).³⁵⁵

Прагматичний зміст уривку реалізують перформативи, констативи, менасиви, квеситиви та директивами. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів передають риторично-питальні речення, що виражають емоційну збудженість адресанта, та власне питальними реченнями з питальною часткою *чи*. Менасиви представлені спонукальними окличними поширеними складнопідрядними стверджувальними реченнями з особовими дієсловами І дієвідміни, які висловлюють погрозу адресанта самому собі, визначаючи умови її здійснення, відтак, він сам виступає гарантом реалізації менасиву (“*І да пожреть меня общая матер наша земля на соньмищі, аще збрешу хоч півслова*”).

Комунікативно-інтенційний зміст констативів передають розповідні стверджувальні односкладні інфінітивні речення, типу: “*Чоловік – Конопська сотня; глава – пан сотник; розум во главі – аз, мізерний писар*”. Перформативи реалізуються розповідними окличними стверджувальними односкладними безособовими реченнями з використанням особових дієслів І дієвідміни 1 особи однини (“*Не лгу!*”).

³⁵⁵ Григорій Квітка-Основ'яненко, *Конопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

Прагматичний зміст директивів передають спонукальні окличні означено-особові / неозначено-особові та безособові речення з використанням особових дієслів I дієвідміни (“Зділай же дружбу, не сердься на мене, та з серця не говори мені з письма, а кажи просто”, “Та зділай милость, Ригоровичу, годі мені сього докладати”, “Ось давай про се толкуватись” та ін.). Присутність емоційно-оцінної лексики (“зділай же дружбу”, “зділай милость”) у директивах знімає з висловлення імперативний характер і перетворює його на прохання, пропозицію. Іллокутивна сила уривку реалізується у стратагемі №17 “Хоч і коня загнав, зате зайця піймав”.

Робимо висновок, що фатичний діалог XIX ст. реалізують стратагеми №8 “Часи для краси, а врем’я по сонцю”, №17 “Хоч і коня загнав, зате зайця піймав” та №31 “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”). Його прагматичний зміст розкривають *квеситиви* у формі риторично-питальних речень, питальних речень з питальними займенниками (“是(你)的么” – “твоя”, 什么 – котра) у китайській мові та питальними частками (чи) і прислівниками (відкіля) з дієсловами особової форми II дієвідміни – в українській. Комунікативно-інтенційний зміст *констативів* виражають: кит. – “Ім.+是+Ім.”, “是...的”, “是的”; укр. – розповідні неокличні поширені речення; односкладові інфінітивні речення. *Директиви* в китайській мові представлені спонукальними граматичними конструкціями (“去...了...罢!” – “Іди”), в українській – спонукальними окличними означено-/неозначено-/безособовими реченнями з особовими дієсловами I дієвідміни наказового способу.

4.1.3 Варіантний конфліктний вид китайської діалогової стратагеми “趁火打劫” (“Кидати камінням у впалого до колодязю”) та української діалогової стратагеми “Хвастливого з багатим не розбереш” XIX ст. Китайський конфліктний діалог XIX ст. виражений формулами: ОПов-ОП-

ОВ / ОРП-П-В-ОРП-Пов та стратагемою №5 “趁火打劫” (“Кидати камінням у впалого до колодязю”), а український – формулами: П-В-ОПов-ОПов / ОПов-ОП-ОВ-ОПов з домінуючою стратагемою №32 “Хвастливого з багатим не розбереш”.

Конструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) у китайських текстах ХІХ ст. Аналіз китайських художніх текстів ХІХ ст. продемонстрував наявність конфліктного діалогу у вигляді формули: ОПов-ОП-ОВ та стратагеми №36 “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”). Пропонуємо розглянути приклад застосування цього діалогу уривком з “Занепаду” Юй Дафу (“沉沦” 郁达夫) (див. додаток 32).³⁵⁶

Прагматичний зміст наведеного уривку розкривають квеситиви, менасиви та констативи, з використанням емоційно-забарвленої лексики. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів реалізують питальні речення з питальними займенниками (“上哪儿去” – “куди”). Зміст констативів передають розповідні окличні стверджувальні речення. Комунікативна інтенція менасивів передана розповідними стверджувальними простими реченнями з використанням граматичних конструкцій з дієслівним дублюванням та сепарацією. Іллокутивну силу діалогу передає стратагема №36 – адресат, відчувши загострення ситуації, намагається змінити тему розмови.

Конструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “Хвастливого з багатим не розбереш” в українських текстах ХІХ ст. За результатами проведеного аналізу було встановлено, що кооперативний конфлікт в українських художніх текстах ХІХ ст. виражений формулою: П-В-ОПов-ОПов у поєднанні зі стратагемою №32 “Хвастливого з багатим не розбереш”. Вважаємо за необхідне розглянути

³⁵⁶ 郁达夫, 沉沦 (1982) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55237.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

приклад використання стратагеми №32 “Хвастливого з багатим не розбереш” уривком з “Чорної ради” П.О. Куліша³⁵⁷ (див. додаток 33).

Прагматичний зміст цього діалогу розкривають промісиви, менасиви, директиви та квеситиви, ускладнені емоційно забарвленою лексикою (“*Іроде!*”, “*Пху! Сатано!*”). Простежується збіг комунікативно-інтенційного змісту деяких промісивів із менасивами, виражених особовими дієсловами II дієвідміни (“*Коли б не таке місто, то **навчив би** я тебе шануватись!*”) та промісивів із директивами, вираженими особовими дієсловами I дієвідміни (“***Розкажу, тільки не доводь** мене до гріха*”). Таке співвіднесення прагматичних змістів висловлювань обумовлено кооперативними характеристика конфлікту – суперечки як маніпуляції по завершенню якої опоненти залишаються у дружніх відносинах. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів (з особовими дієсловами I дієвідміни 2 особи однини) виражений питальними реченнями (“*Чого ж ти, осьо, од мене хочеш?*”), спрямованими на встановлення порозуміння між мовцями.

Іллокутивна сила цього діалогу розкриває стратагема №32 “Хвастливого з багатим не розбереш”, яку ми розглядаємо як психологічну тактику поширення сумнівів та невпевненості щодо ситуації. Ця стратагема може бути вокористаною адресантом при представленні беззаперечної аргументації своєї правоти. Так, наприклад, у межах наведеного діалогу, адресант використовує вказану стратагему, щоб перевести конфліктний діалог в розмову, за допомогою перебільшеної емоційності і уведення адресата у сумнів, щодо причини непорозуміння (“*Козацьке слово, я оддав би шалевий свій пояс за таку честь!*”).

Такий вибір стратагем можна пояснити антиукраїнськими акціями з боку російської влади про які йдеться у працях О.М. Голікова³⁵⁸ та

³⁵⁷ Пантелеймон Куліш, *Чорна рада* (ТОВ ВКФ, БАО 2013) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=61&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

³⁵⁸ Олена Голікова, *Історія України* <<http://www.studfiles.ru/preview/5079493/page:4/>> дата звернення 19 Березень 2017.

Г.Д. Темка.³⁵⁹ Українські патріотично налаштовані маси перебували у складному психологічному стані. Після ряду невдалих революційних повстань, учасники яких були висланні до таборів, національний дух був ‘підірваним’, а деякі колишні революціонери втрачали свою радикальність і перетворювались на прихильників імперії. У таких умовах було необхідно не лише піднімати національний дух, але й демонструвати імперії свою силу та незламність.

Деструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “趁火打劫” (“Кидати камінням у впалого до колодязю”) у китайських текстах XIX ст. Аналіз фактичного матеріалу продемонстрував, що у китайському мовленні XIX ст. деструктивний діалог має форму: П, Пов-Пов, РП у поєднанні зі стратагемою №5 “趁火打劫” (“Кидати камінням у впалого до колодязю”). Продемонструємо цей клас діалогової стратагеми прикладом з “Занепаду” Юй Дафу (“沉沦” 郁达夫) (див. додаток 34).³⁶⁰

Прагматичний зміст уривку реалізується у квеситивах, менасивах та констативах. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів передають власне питальні речення, оформленні питальними займенниками (怎么, 什么). Емоційність менасиву передається риторичним запитанням. Констативи виражені простими поширеними розповідними реченнями з використанням стверджувальної рамкової конструкції “是...的”. Іллокутивна сила діалогу реалізується стратагемою №5.

Деструктивний конфліктний функціональний клас української діалогової стратагеми “Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт” XIX ст. Аналіз фактичного матеріалу дає можливість говорити про наявність вказаної діалогової стратагеми в українських художніх текстах у вигляді: Пов-П-В-Пов у поєднанні зі стратагемою №21 “Кавкає, як ворона, а хитрий,

³⁵⁹ Григорій Темко, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁶⁰ 郁达夫, 沉沦 (1982) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55237.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

як *чорт*”, мета якої відволікти адресата своїми словами, від прихованого змісту вчинків.³⁶¹

XIX ст. стало вдалим підґрунтям для використання діалогу конфліктного типу, оскільки це був час масових революційних виступів, антиукраїнської компанії та невдалих намагань влади схилити українських патріотично настроєних активістів на свій бік, як його описує Голікова М.О.,³⁶² Темко Г.Д.³⁶³ В умовах порожніх обіцянок, які роздавала Російська імперія, політично-свідомі освічені верстви українського населення були вимушені вдаватись до відволікаючих маневрів, щоб мати змогу перегрупувати свої сили після чергових поразок.

Пропонуємо демонстрацію української деструктивної конфліктної діалогової стратагеми прикладом з “Конотопської відьми” Г.Ф. Квітки-Основ’яненка³⁶⁴ (див. додаток 35). Прагматичний зміст цього діалогу розкривають речення квеситиви, директиви, констативи та промісиви.

Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів (виражених особовими дієсловами II дієвідміни) виражають питальні займенники (*що* тощо) та частки (*чи* тощо). Використання таких лексичних одиниць як *чи*, *ж*, *таки* у поєднанні з дієсловами з експресивною оцінкою (*обуяли*, *одурили* та ін.) визначають високу емоційність висловлювання. Директиви представлені спонукальними реченнями з використанням особових дієслів I дієвідміни 3 особи однини наказового способу: *дерзайте*, *тягніть*, *слухайте*, *скажи*, *воздайте*, *пойміте*, *водворіте*, *присовокупіте* та ін. Комунікативно-інтенційний зміст констативів реалізується у простих не поширених реченнях, що стверджують певний факт дійсності і вживаються, в

³⁶¹ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004).

³⁶² Олена Голікова, *Історія України* <<http://www.studfiles.ru/preview/5079493/page:4/>> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁶³ Григорій Темко, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁶⁴ Григорій Квітка-Основ’яненко, *Конотопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

контексті цього уривку, з метою обмовлення інших, або самоствердження (“не відьма”, “я сотник”, “він є колдун, чаклун” та ін.). Показниками промісиву виступають лексеми на позначення часу та дієслів I дієвідміни 1 особи однини у майбутньому часі (“воутріє ізбию киями сього грішника”). Ілокутивними маркерами конфліктного діалогу виступають експресивно забарвлені вирази: “Тресугубо окаярную дщерь хананейськую!”, “Матері її дуля!”, “Гаспидська Левурда!”.

Іллокутивну силу діалогу реалізує стратагема №21 “Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт” – підступність героя виявляється у використанні авторитету сотника при ‘полювання на відьом’ для помсти своєму опоненту. В його двоїстому характері розкривається зміст цієї стратагеми. З одного боку, сотник чинить суд, відгукуючись на прохання суспільства. З іншого – його до цього підштовхує писар, який прагне помститись тим жінкам, які йому відмовили.

Аналізуючи конфліктний вид діалогу XIX ст. робимо висновок, що він реалізується за допомогою **квеситивів**: у кит. – речень з питальними займенниками (什么, 怎么); в укр. – речень з питальними частками (чи) та питальними займенниками (що, за що), з використанням особових дієслів I та II дієвідміни; корелюючих між собою **промісивів** (укр. – дієслів I дієвідміни 1 особи однини) з **менасивами** (“再也不...了” – рамоквих конструкцій на передачу емоційності та риторичних запитань) та **промісивів з директивами** (укр. – дієслів I дієвідміни 3 особи однини наказового способу), оформлених емоційно забарвленою лексикою; **констативами** у формі розповідних окличних стверджувальних речень (укр.), та рамкової конструкції “是...的” (кит.). Іллокутивна сила конфліктного діалогу реалізується стратагемами №5 “趁火打劫” (“Кидати камінням у впалого до колодязю”), №21 “Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт” та №32 “Хвастливого з багатим не розбереш”.

4.1.4 Варіантний імперативний вид китайської діалогової стратагеми “指桑罵槐” (“З’їла м’ясо кішка, а сварять пса”) та української діалогової тратагеми “Добре чужими руками жар загрібать” XIX ст. Аналіз фактичного матеріалу показав присутність імперативного діалогу у китайському художньому мовленні у вигляді формули: П-В-СпонПов та стратагеми №26 “指桑罵槐” (“З’їла м’ясо кішка, а сварять пса”). Пропонуємо розглянути уривок з “Пісні молоді” Ян Мо (“青春之歌” 杨沫) для демонстрації цієї діалогової стратагеми (див. додаток 36).³⁶⁵

Прагматичний зміст уривку розкривають директиви (реквестиви) у поєднанні з квеситивами. Комунікативно-прагматичний зміст директивів реалізують прості поширені спонукальні речення з використанням заперечного спонукального слова 别. Квеситиви представлені запитальними реченнями з використанням питальних: займенників (啥 – що, 怎样 – як), модальних допоміжних слів (吗) та формули повтору через заперечення (好不好). Ілюкутивна сила діалогу реалізується стратагемою №26 “指桑罵槐” (“З’їла м’ясо кішка, а сварять пса”).

Опрацьовані художні тексти XIX ст. розкрили зміст українського імперативного діалогу, що представлений формулою: Пов-П-СпонВ у поєднанні зі стратагемою №3 “Добре чужими руками жар загрібать”. Для кращого розуміння характеру української імперативної діалогової стратагеми, пропонуємо розглянути уривок з “Конотопської відьми” Г.Ф. Квітки-Основ’яненка³⁶⁶ (див. додаток 37). Прагматичний зміст діалогу у межах наведеного уривку розкривають квеситиви та директиви.

Комунікативну інтенцію квеситивів (позначених дієсловами II дієвідміни 2 та 3 особи однини) виражають прості запитальні речення з питальними прислівниками (як тощо) та частками (чи тощо). У межах наведеного діалогу директиви (виражені особовими дієсловами I та II

³⁶⁵ 杨沫, 青春之歌 (1958) <<http://www.kanunu8.com/book3/8368/index.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁶⁶ Григорій Квітка-Основ’яненко, *Конотопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

дієвідміни 3 особи однини) реалізуються простими та складнопідрядними спонукальними реченнями: “*Нам не подобається їх устрашатися, а довілється іскореняти до третього роду*”; “*Та топить їх*”. Ілокутивна сила діалогу продемонстрована страгатегою №3 “Добре чужими руками жар загрібать” – писар нав’язує сотнику ритуал з ‘полювання на відьом’, переслідуючи власні корисливі наміри. Відповідно до визначення Х. фон Зенгера, характеризуємо страгатею №3 спрямованістю на використання інших для досягнення власної вигоди.³⁶⁷

Ми поділяємо погляд М.Т. Яценко, що ХІХ ст. стало часом, коли українська література, не зважаючи на утиски уряду та заборони, стає провідною формою суспільної свідомості, а письменство – виявом громадської діяльності. ‘По-новому аналізується міфічна основа текстів. У них автори шукають суть людської природи <...> Особлива увага приділяється індивідуальним характерам та дослідженню масової психології’.³⁶⁸

Таким чином, підсумовуємо, що імперативний діалог у ХІХ ст. був реалізован за допомогою квеситивів, виражених у китайській мові питальними займенниками (啥, 怎样), модальними допоміжними словами (吗) та формулами повтору через заперечення (好不好), а в українській – (дієсловами ІІ дієвідміни 2 та 3 особи однини) питальними речення з питальними прислівниками (як) та частками (чи); **директивів**, вираженими: у кит. – простими поширеними спонукальними реченнями з використанням заперечного спонукального слова 别; в укр. – особовими дієсловами І та ІІ дієвідміни 3 особи однини. Ілокутивну силу імперативного діалогу реалізують страгатеми №3 “Добре чужими руками жар загрібать” та №26 “指桑罵槐” (“З’їла м’ясо кішка, а сварять пса”).

³⁶⁷ Харро фон Зенгер, *Страгатеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004).

³⁶⁸ Михайло Яценко, *Історія української літератури ХІХ ст.* <<http://www.ukrlit.vn.ua/info/xix/hk17z.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Висновки до розділу 4

Аналіз китайських та українських художніх текстів XIX ст. (“呐喊” 鲁迅, “沉沦” 郁达夫, “青春之歌” 杨沫, “Записки Кирпатого Мефістофеля” В.К. Винниченко, “Конотопська Відьма” Г.Ф. Квітка-Основ’яненка, “Чорна рада” П.О. Куліша, “Повія” П. Мирний) на наявність у них діалогових стратагем дав можливість об’єднати наявні стратагеми у два інваріантно-зодіакальні типи: китайську – “Миша” та українську – “Змія”.

Китайська ДЗС “Миша”, яка відображає у китайських художніх текстах XIX ст. хитрість, безжалісність, цинічність та опосередковану критику, моделюється чотирма варіантними видами ДК: риторичним (“你天天在这里看的是什么书?”. “我并不在看书, 不过样子一定不好看, 所以把这几本书堆放着的” – “Що за книжку Ви тут цілий день читаете?”. “Я нічого не читаю, просто це виглядає не гарно, тому я і розклав тут книжки”), фатичним (“你有什么痛苦的事?”. “可以告诉你。我看出你跟你堂兄余敬唐不是一样的人” – “Що в тебе за проблеми?”. “Скажу. Мені здається, що ти не схожа на інших”), конфліктним (“你每晚在外边, 可在与坏人作伙友么?”. “恶魔, 你现在是没有爱人的资格的呀!” – “Цими днями ти всі вечори проводиш не вдома, чи не завела якихось поганих знайомих?”. “Диявол! Твоя поведінка нелюдяна!”) та імперативним (“咱中国岂不眼看就要亡国了!”. “您别这样说好不好? 国家兴亡匹夫有责” – “Нашу країну чекає загибель!”. “Не кажіть так, пане Лін! Майбутнє країни – справа кожного громадянина”).

ДЗС “Миша” вимагає відвернення уваги та ухилення від конфлікту, який не передбачає завершення транзакції, а лише дає можливість перегрупувати свої сили. Такий тип діалогової стратагеми відображає ситуацію загостреного конфлікту в середині Китаю. Тайпінське повстання, яке змогло лише частково ослабити цінську владу було лише одним з проявів

наростаючого невдоволення. Протягом ХІХ ст. вплив іноземних держав на життя китайців активно посилювався. Вони нав'язували країні не вигідні договори та прагнули поділити між собою його територію. Таким чином, уряд був вимушений застосовувати ДЗС “Миша”, щоб мати можливість виграти час та згуртувати сили.

Вплив іноземних держав на життя Китаю ХІХ ст. зумовив домінування риторичного виду діалогу. Одночасно із збільшенням частоти використання з 18% у ХVІІІ ст. до 55% у ХІХ ст., відбувається стратагемна зміна з варіантного риторичного виду діалогової стратагеми “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) на варіантний риторичний вид діалогової стратагеми “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”), від прагнення уникнути конфлікту, до застосування хитрощів та маніпуляцій.

Домінантний протягом ХVІІІ ст. фатичний діалог демонструє зниження частоти використання з 59% у ХVІІІ ст. до 22% у ХІХ ст., що супроводжується зміною його стратагемного наповнення (від варіантного фатичного виду діалогової стратагеми “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигрєня зубів не показує”) до варіантного фатичного виду діалогової стратагеми “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”) від приховання істинних намірів від іншого, до підступного нападу із відволіканням уваги.

Прагматичний зміст риторичного діалогу в китайських текстах ХІХ ст. виражений квеситивами, констативами та менасивами. Прагматичний зміст квеситивів реалізується питальними реченнями з використанням питальних займенників (什麼 – що), рамкових питальних конструкцій з модальними словами та займенниковими суфіксами (“可以... 么” – “чи можна”). Констативи розкривають іллокутивну силу за допомогою стверджувальної дієслівної конструкції (“是... 的”). Комунікативно-інтенційний зміст менасивів корелює з промісивами (з використанням “以后... 要”). Іллокутивна

сила риторичного діалогу XIX ст. розкривається стратагемами №1 “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”) та №36 “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”).

Українська ДЗС “Змія” моделюється чотирма варіантними видами ДК: риторичним (*“Ізйду у пустиню”. “Годі ж, Ригоровичу!”*), фатичним (*“А відкіля тебе бог приніс?”. “Я і тутешня, я й зовсім не відсіль”*), конфліктним (*“Іроде! <...> навчив би я тебе шануватись! Чого ж ти, осьо, од мене хочеш?”. “Нічою більш, розкажи тільки, як ти добравсь піхтурою до табору”*) та імперативним (*“Нам довлієть іскореняти (їх)”. “Як же ти їх, Ригоровичу, скорениш?”. “Отець ваш їх у річці топляше. Повеліть чи топить їх?”. “Та топить!”*).

Формування такого типу діалогової стратагеми обумовлено тим, що протягом XIX ст. українці перебували під постійним утиском та переслідуванням. Їх спроби відкрито висловлювати свої погляди зазнали поразки та спричинили ще більш активну антиукраїнську політику. За таких умов використання стратагем, які б відволікали увагу та допомагали висловлюватись не розкриваючи себе було неминучим.

Порівняно з XVIII ст. у XIX ст. збільшується кількісний показник використання імперативного виду діалогу (з 14% до 50%), що майже не позначається на стратагемному наповненні діалогу (варіантний імперативний вид діалогової стратагеми “На словах милості просить, а за халявою ніж носить” заміщено на варіантний імперативний вид діалогової стратагеми “Добре чужими руками жар загрібать” – продовжується тенденція до лицемірства, що доповнюється спробами використання інших для власної користі).

Прагматичний зміст українського імперативного діалогу XIX ст. реалізується за допомогою квеситивів, виражених питальними прислівниками (*як, чого*); директивів, вираженими простими складнопідрядними спонукальними реченнями з особовими дієсловами II

дієвідміни; та промісивів з дієсловами I дієвідміни, виражених розповідними реченнями майбутнього часу.

У порівнянні з XVIII ст. у XIX ст. простежується зменшення частоти використання риторичного виду діалогу (з 54% до 13%), що супроводжується змінами стратагемного наповнення цієї діалогової стратагеми з варіантного риторичного виду діалогової стратагеми “Пристав нові двері до старої лазенки” на варіантний риторичний вид діалогової стратагеми “Лучче в боці, неже в чужій головці”. Тобто, тактика використання обману була заміщена спробами втечі від конфліктних та несприятливих обставин.

Аналізуючи інваріантні типи діалогових стратагем в китайських та українських художніх текстах XIX ст., можемо виділити наступні спільні та відмінні риси.

Спільне: збіг китайської діалогової стратагеми “Змія” XVIII ст. з українською – XIX ст.; збільшення показників імперативних ДК в обох ДЗС; кореляція промісивів з менасивами (кит. – рамкова конструкція для передавання емоційності (“*再也...了*”)); укр. – особові дієслова II дієвідміни) та промісивів з директивами (кит. – наказових граматичних конструкцій (“*别...了*”)); укр. – дієслів I дієвідміни 3 особи однини наказового способу у конфліктних ДК).

Відмінне: домінування риторичного та імперативного типів ДК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білянiна В, 'Типи дiалогових конструкцiй у мовi китайської художньої лiтератури ХІХ ст.' (2014) 67 Нова фiлологiя 21-7.
2. Винниченко В, *Записки Курнатового Мефiстофеля* (Фолио 2012).
3. Гаєв Т, *Українська лiтература ХІХ ст.* (2008)
<<http://www.ukrajinistika.edu.rs/preuzimanje/pdf/predavanja/Ukrajinska%20knjizvenost%20III%20predavanja.pdf>> дата звернення 19 Березень 2017.
4. Голікова О, *Исторія України*
<<http://www.studfiles.ru/preview/5079493/page:4/>> дата звернення 19 Березень 2017.
5. Зенгер Х, *Стратагемы. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004).
6. 'Калейдоскоп гороскопов' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <http://astroscope.ru/horoskop/kitaiskiy_zodiak/monkey.html> дата звернення 19 Березень 2017.
7. Квітка-Основ'яненко Г, *Конотопська вiдьма* (Клуб сiмейного дозвілля 2011).
8. Крюгер Р, *Китай. Полная история Поднебесной* (Ексмо 2007).
9. Малявин В, *Китайская цивилизация* (Астрель 2000).
10. Мирний П, *Повiя* (Школа ТОВ 2008).
11. Темко Г, *Исторія України*
<<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
12. Яценко М, *Исторія української лiтератури ХІХ ст.*
<<http://www.ukrlit.vn.ua/info/xix/hk17z.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
13. 鲁迅, *呐喊* (1953)
<<http://www.kanunu8.com/book/4416/index.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

14. 郁 达 夫 ， 沉 沦 (1982)
<<http://www.kanunu8.com/book/4438/55237.html>> дата звернення
19 Березень 2017.
15. 郁 达 夫 ， 春 风 沉 醉 的 晚 上 (1998)
<<http://www.kanunu8.com/book/4438/55238.html>> дата звернення
19 Березень 2017.
16. 杨 沫 ， 青 春 之 歌 (1958)
<<http://www.kanunu8.com/book3/8368/index.html>> дата звернення
19 Березень 2017.

РОЗДІЛ 5

ТИПИ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХХ ст.

5.1 Інваріантно-зодіакальні діалогові стратагеми “Кролик” та “Тигр” як відображення художнього мислення китайських та українських письменників ХХ ст.

Неспокій, що зародився поміж населення у Китаї ще на початку XVIII ст., продовжував ширитись країною і у ХХ ст. Досліджуючи історію Китаю ХХ ст., Р. Крюгер пише, що активні революційні виступи заявляли про необхідність наближення літератури до людей, замінивши книжну мову розмовною. Результатом поступового виходу з самоізоляції стала активна взаємодія із Заходом. Ведеться перекладацька діяльність, яка розкриває китайським літераторам нові форми та стилі вираження, а пересічним китайцям надає можливість ознайомитись із культурними здобутками іноземців.³⁶⁹

На формування та структуризацію ДК значною мірою вплинуло послаблення цензури. ‘Письменники потрапляють під вплив західних колег. Важливим кроком уперед стало оформлення стандартів літературної мови та запровадження путунхуа, як єдиної можливої літературної мови’.³⁷⁰

Всі ці перипетії, на нашу думку, дали поштовх до формування ДЗС “Кролик”, що передбачає хитрість, підступність, нерозумні вчинки, вміння прикрашати дійсність та об’єднуватись заради спільної мети.

Історичні події, що становлять підґрунтя для формування людської свідомості, переконань, характеру та форм поведінки, лягли в основу діалогової комунікативної стратегії поведінки українців, яку ми визначаємо

³⁶⁹ Роберт Крюгер, *Китай. Полная история Поднебесной* (Эксмо 2007) 426-7.

³⁷⁰ В Білянїна, ‘Типи діалогових конструкцій у мові китайських художніх текстів другої половини ХХ ст.’ (2015) Вісник Київського нац ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Серія “Східні мови та літератури” 5–8.

як ДЗС “Тигр”. Вона передбачає практицизм, конфліктність та здатність до нанесення безжальної, неочікуваної атаки.

Астрологічна характеристика знаку “Тигр” вказує на її непередбачуваність, нерозсудливість, впертість, агресивність та бунтівливість,³⁷¹ що відповідає образно-смісловій сутності цієї ДЗС. У ДК відображає схильність до перебільшення, до створення конфліктних ситуацій і агресії, вміння користуватись слабостями противника.

5.1.1 Варіантний риторичний вид китайської діалогової стратагеми “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) та української діалогової стратагеми “З комара зробити вола” ХХ ст. Не дивлячись на те, що кожен із компонентів риторичного діалогу зазнавав змін, станом на ХХ ст. можемо говорити про його вираженість у китайських художніх текстах формулою: П-В-Пов та стратагемою №29 “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”). Українська риторична діалогова стратагема ХХ ст. має вигляд: П-В-Пов-Пов у поєднанні зі стратагемою №7 “З комара зробити вола”, яка за нашими підрахунками домінує у межах риторичного діалогу ХХ ст.

Інформативно-пошуковий клас діалогової стратагеми “欲擒故縱” (“Кіт грається з мишею”) у китайських художніх текстах ХХ ст. У межах дисертаційного дослідження інформативно-пошуковий діалог розглядаємо як складву риторичного. Пропонуємо продемонструвати на прикладі цей клас риторичного діалогу у китайському художньому мовленні ХХ ст. Наведена формула ілюструє уривок з роману “На світанку” Мао Дуня (“子夜” 矛盾)³⁷² (див. додаток 38): П-В,Пов-ОПов!, П-В,ОПов!-ОПов!

³⁷¹ ‘Калейдоскоп гороскопов’ (Google, дата звернення 19 Березень 2017) http://astroscope.ru/horoskop/kitaiskiy_zodiak/monkey.html дата звернення 19 Березень 2017.

³⁷² 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 346-49.

Прагматичний зміст інформативно-пошукового діалогу реалізують квеситиви, директиви та констативами у поєднанні з розлогими репліками-повідомленнями у відповідь (комунікативами). Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів розкривають питальні конструкції, утворені через заперечення: *是不是* та ін. Іntenційний зміст директивів представлено простими поширеними наказовими реченнями: “*你去看, 回来报告我!*” – “*Сходи подивись, як повернеться – повідом мене!*”, “*招呼一声就行了!*” – “*Поклич і все*”, “*你叫五六个人跟我们一道走!*” – “*Поклич п'ять-шість чоловік **іти** з нами!*”. В цих реченнях імператив виражений поєднанням наказового дієслова з дієсловом, що виражає предмет наказу. Констативи у межах наведеного прикладу виражені простими стверджувальними реченнями з використанням (*有 – є, мати, 是 – є, наявний* та ін.). Іллокутивну силу наведеного діалогу розкриває страгатагема №16 “*欲擒故縱*” (“*Кіт грається з мишею*”) – керівництво фабрики використовує своїх робітників у якості шпигунів, з метою довідатись про настрої на фабриці конкурентів, попередньо надавши їм хибну інформацію про стан власних справ.

XX ст. для Китаю було періодом активної боротьби за самовираження. Як пише І.О. Родіонов: ‘Рух 4-го травня 1919 р. <...> викликав безпрецедентне піднесення національної самосвідомості і патріотизму. У Китаї з’явилося близько чотирьохсот нових газет і журналів розмовною, живою мовою’.³⁷³ Проте перші революційні спроби наражались на опір критиків. На підтвердження цього факту історик Н.А. Кірносова пише, що мало хто вважав, що введення байхуа (*白话*) протримається довго, адже не всі зможуть її зрозуміти.³⁷⁴ Починають активно перекладатись іноземні твори і розпочався літературний та культурний діалоги з іноземними літераторами,

³⁷³ І Родіонов, ‘Китайська література нового і новітнього часу’ (2010) Всесвіт 229-32.

³⁷⁴ Н Кірносова, ‘Китайська література в 20 столітті: погляд здалеку’ (2009) ЛітАкцент <<http://litakcent.com/2009/07/08/kytajska-literatura-v-hh-stolitti-pohljad-zdaleka/>> дата звернення 19 Березень 2017.

що зробило інформативно-пошуковий діалог найбільш актуальним для цього століття.

Таки чином, бачимо пряму залежність між мовними та суспільно-історичними процесами. Припускаємо, що активне провладне переслідування мови знайшло свій вияв у виборі стратагемних форм спілкування, спрямованих на приховання інформації.

Інформативно-обмінний клас діалогової стратагеми “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) в китайських художніх текстах ХХ ст. Результатом аналізу фактичного матеріалу стало наше визначення такого типу діалогу формулою: Пов-Пов та стратагемою №29 “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”). Для ґрунтовнішого аналізу китайського інформативно-обмінного діалогу ХХ ст. пропонуємо розглянути уривок з роману “На світанку” Мао Дуня (“子夜” 茅盾)³⁷⁵ (див. додаток 39).

Прагматичний зміст наведеного діалогу реалізують речення форми констативу та квеситиву. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів передають риторичні запитання, спрямовані надати емоційності висловленню. Прагматичний зміст констативів виражений простими поширеними реченнями, з використанням стверджувальних дієслів теперішнього часу, рамкових конструкцій у повній і скороченій формах (“是... (的)”) та вказівної конструкції 这是. Іллокутивну силу діалогу передає стратагема №29 “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) – змінивши причину відмови у поверненні грошей, адресант намагається переконати адресата у правильності таких дій.

Така поведінка розкриває зміст стратагеми №29 “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”), яка, за Х. фон Зенгером, спрямована приховати власні слабкості, недоліки або некомпетентність за рахунок

³⁷⁵ 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 240-1.

прикрашання (перетворення) дійсності.³⁷⁶ Ця стратегія є типовою технікою інформаційної війни, яка базується на вірі людини у те, що вона бачить на власні очі. У таких випадках на показ виводять несправжню, прикрашену дійсність.

XX ст. було надзвичайно неспокійним для Китаю. Як пише історик І.Л. Наумов, починаючи з приходу до влади Юань Шикая, який не мав масової підтримки серед населення, так і після його смерті за владу змагалось кілька політичних сил, кожна з яких прагнула привернути до себе якомога більше прихильників, користуючись поразками своїх політичних супротивників.

Так, Юань Шикай, у намаганнях уособити у своїх руках правління над всім Китаєм провів урочисте жертвопринесення у храмі Неба, звернувшись до атрибутики монархів, сподіваючись отримати прихильність проімперсько налаштованого населення.³⁷⁷

Промарксистсько налаштована молодь, за твердженням вченого, прагнула долучити до своїх лав освічене населення, закликаючи їх наслідувати Жовтневую революцію в Росії. Їх риторику підтримали відомі лідери місцевого революційного руху (“Рух за нову культуру”) Чи Дачжао та Чень Дусю,³⁷⁸ які мали значний авторитет серед населення.

Таким чином, чітко простежується як тактика політичної ‘битви за голоси’, якій сприяє використання стратегіми №29 “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”), так і використання інформативно-обмінного типу діалогу, оскільки саме він допомагає розповсюджувати революційну риторику.

Інформативно-обмінний клас діалогової стратегіми “З комара зробити вола” в українських художніх текстах XX ст. Опрацьований

³⁷⁶ Харро фон Зенгер, *Стратегіми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004).

³⁷⁷ Наумов І, ‘Китай у першій половині XX ст. Революція 1925-1927 рр.’ (2006) <http://ua-referat.com/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9_%D1%83_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%96%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%96_%D0%A5%D0%A5_%D1%81%D1%82_%D0%A0%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_1925-1927_%D1%80%D1%80> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁷⁸ Там само.

фактичний матеріал продемонстрував, що формула такого діалогу представлена: Пов-Пов / Пов-Пов-П-В-Пов та передбачає застосування стратеми №7 “З комара зробити вола”. Продемонструємо інформативно-обмінний діалог в українській мові уривком з “Жовтого князя” В. Барки: Пов, П-В (див. додаток 40).³⁷⁹

Прагматичний зміст діалогу розкриває квеситив, виражений питальними прислівниками (*як тощо*) та частками (*чи тощо*). Комунікативно-інтенційний зміст констативи у межах наведеного діалогу представлені простими та складносурядними поширеними стверджувальними реченнями з дієсловами І дієвідміни 3 особи однини та множини (*прийдуть, заберуть, встане, ждуть*). Іллокутивну силу уривку реалізує стратегема №7 “З комара зробити вола” – батько у наведеному діалозі переконує сам себе у необхідності скористатись з ситуації та забрати для голодних дітей кошик померлої жінки.

Звернення до такої стратеми пояснюємо неспокійним життям України у ХХ ст. Не дивлячись на те, що у повоєнні роки Україна починає повертатись на міжнародну арену, цей рух був суворо обмежений політикою СРСР. Як зазначають Г.Д. Темко та Л.С. Тупчієнко, суспільне життя у повоєнні роки залишалося надзвичайно складним і суперечливим: з одного боку, відновлювалися традиційні для радянської системи політичні форми, а з іншого – зберігались обмеження й деформації. Розгорнулася нещадна боротьба з ‘українським націоналізмом’, безперервно мінялися й зазнавали утисків керівні кадри.³⁸⁰ Варто пам’ятати про активну пропагандистську роботу ОУН-УПА, які, окрім збройних акцій, проводили активне розповсюдження своїх ідей. Все це знайшло своє вираження не лише в Інформативно-обмінному типі діалогу, адже саме таким чином відбувалась переважна пропагандистська діяльність, але й у застосуванні стратеми №7

³⁷⁹ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2009) 196.

³⁸⁰ Григорій Темко, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

“З комара зробити вола”, оскільки це був важливий чинник дестабілізації провладних позицій.

Розповідний клас діалогової стратагеми “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) у китайських художніх текстах ХХ ст. За результатом проведеного дослідження було встановлено, що для китайської розповідної діалогової стратагеми характерною є формула: Спон-Пов-Пов,П-В у поєднанні зі стратагемою №29 “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”).³⁸¹

Продемонструвати практичне використання цієї діалогової стратагеми пропонуємо уривком з “На світанку” Мао Дуня (“子夜” 茅盾)³⁸² (див. додаток 41). Прагматичний зміст діалогу розкривають квеситиви, директиви та констативи. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів відтворюють питальні займенники та займенникові суфікси (什么 – що, “... 么”), спрямовані на отримання інформації від адресата та його згоди, або заперечення щодо думок адресанта. Директиви реалізують прості поширені речення з використанням спонукальних конструкцій: “Дієсл. + 出来 罢”, “дієслівне подвоєння + 罢”. Прагматичний зміст констативів виражений стверджуючими репліками теперішнього часу з використанням конструкцій: “这么”, “是... 的”. Іллокутивна сила наведеного прикладу розкривається стратагемою №29.

Розповідний клас діалогової стратагеми “З комара зробити вола” в українських художніх текстах ХХ ст. Аналіз опрацьованого матеріалу дав можливість виокремити формули розповідного класу діалогу: П-В-Пов-Пов / Пов-Пов-П-В.

У межах української риторичної діалогової стратагеми ХХ ст. використовували стратагему №7 “З комара зробити вола”. Вона передбачає

³⁸¹ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004).

³⁸² 茅盾, *子夜* (人民文学出版社 1996) 242.

змусити опонента сумніватись у реальності важкого становища співрозмовника. Використовується з метою затягування часу. Ця стратагема є психологічною пасткою сіяння сумнівів, невпевненості та настороги у перший погляд вигідному для супротивника положенні. Як описує її Х. фон Зенгер, така стратагема може бути використана лише у відношенні до розумного, мислячого та обережного опонента. Під час використання такої хитрощі обов'язково враховується спосіб мислення та картина світу опонента, його знання та ставлення до суб'єкта. Опоненту дозволяють побачити майже всю правду про стан речей, проте підводять його до хибних висновків. 'Велике значення має репутація суб'єкта як здатного на більше, а також його показова впевненість та байдужість. Посилити ефект може демонстративна, нелогічна, недоцільна або неочікувана поведінка'.³⁸³

Для розгляду практичного застосування такої діалогової стратагеми, пропонуємо розглянути уривок з "Жовтого князя" В. Барки³⁸⁴ (див. додаток 42). Прагматичний зміст уривку реалізують квеситиви, директиви, констативи, перформативи та менасиви.

Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів виражають питальні прислівники (*чому* та ін.) та частки (*хіба* та ін.). Директиви виражені простими односкладовими реченнями-реквестивами (*стримайся* та ін.). Прагматичний зміст менасивів розкривають прості не поширені речення з дієсловами І дієвідміни 3 особи однини у майбутньому часі ("*Горе прийде!*; *Пропадем!*" та ін.). Реалізація менасиву не залежить від адресанта, або адресата, а є результатом зовнішніх обставин. Комунікативно-інтенційний зміст перформативів та констативів розкривають прості поширені речення теперішнього часу (лексичні маркери перформативів – дієсловами І дієвідміни 1 особи однини (*бачу, кажу, жаліються* та ін.); лексичні маркери констативів – *правда* та ін.). Іллокутивна сила наведеного діалогу демонструє стратагема №7 "*З комара зробити вола*".

³⁸³ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004).

³⁸⁴ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2009) 40-3.

Спираючись на праці Т. Гаєв,³⁸⁵ І.І. Огнієнко³⁸⁶ та ін., відзначаємо, що для української літератури ХХ ст. було часом “розстріляного відродження”, намаганням у своїх творах надати народу слабку надію на краще життя у майбутньому. Це був не простий час для соціально-економічного життя у країні. Як пишуть Г.Д. Темко та Л.С. Тупчієнко, ‘перехід капіталізму в стадію імперіалізму, посилення боротьби проти феодальних пережитків, піднесення робітничого, революційно-демократичного та національно-визвольного рухів, створення політичних партій’ мали значний вплив на життя пересічних українців.³⁸⁷ Такою ситуацією пояснюємо використання письменниками стратагеми “Зробив з дуба сірник”. Своїм часто провокаційним текстом вони прагнули створити ілюзію могутності та переваги українців, їх сили у боротьбі з радянським режимом.

Інтимний функціональний клас української діалогової стратагеми “Очима світить, а боком душу тягне” ХХ ст. Як показав аналіз фактичного матеріалу, в українських художніх текстах ХХ ст. інтимний діалог представлений формулою: П-В-Пов-Пов та стратагемою №6 “Очима світить, а боком душу тягне”, яка за характеристикою Х. фон Зенгера, демонструє тактику хибного маневрування.³⁸⁸ Як відомо, для українців використання хитрощів, особливо у інтимній бесіді, суперечить християнській моралі. Проте припускаємо, що вплив радянської ідеології міг позначитись на зміні КС українського населення, переконавши їх у можливості отримання зиску з будь-якого становища та ситуації.

Проілюструємо інтимну діалогову стратагему прикладом з “Жовтого князя” В. Барки³⁸⁹ (див. додаток 43). Прагматичний зміст діалогу розкривають квеситиви, менасиви, промісиви, реквестиви, констативи та перформативи. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів демонструють

³⁸⁵ Тетяна Гаєв, *Українська література ХХ століття* (2008).

³⁸⁶ Іван Огнієнко, *Історія української літературної мови* (Наша культура і наука 2001).

³⁸⁷ Григорій Темко, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁸⁸ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004).

³⁸⁹ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2009) 68-70.

питальні речення з використанням питальних прислівників (*чого, куди, як та ін.*). Констативи та перформативи представлені простими поширеними розповідними реченнями теперішнього часу (констативи – *“Я винен”*; *“Тут нема”*; *“Скрізь однаково!”* та ін.; перформативи – *“Голова не болить, завертається”*). Менасив та промісив (з дієсловами II дієвідміни 3 особи множини) контекстуально узгоджуються як причина та наслідок: *“Роботи не буде!”*, *“Звільнять!”* (менасив) та *“Роботу знайдем!”* (промісив). Комунікативно-інтенційний зміст директивів виражають реквестиви, виражені простими спонукальними реченнями з дієсловами II дієвідміни: *“Відхиліться думками!”*, *“Спішіть звідси”*. Іллокутивну силу цього діалогу розкриває стратагема №6 *“Очима світить, а боком душу тягне”* – чоловік розповідає дружині про розмову з Вартимцем і потім пропонує утечу до міста.

Інтимна діалогова стратагема *“樹上開花”* (*“На залізному дереві розквітнуть квіти”*) у китайських художніх текстах ХХ ст. За результатами аналізу фактичного матеріалу було встановлено наявність інтимної діалогової стратагеми в обох мовах. У китайських художніх текстах вона виражена формулою: П-В-Пов та стратагемами №23 *“遠交近攻”* (*“Ворог для того, щоб відвести біду”*) та №29 *“樹上開花”* (*“На залізному дереві розквітнуть квіти”*). Прикладом китайської інтимної діалогової стратагеми може стати уривок з *“На світанку”* Мао Дуня (*“子夜” 茅盾*): Пов, П – В, ОПов! – П, ОПов! РП? ОПов! (див. додаток 44).³⁹⁰

Прагматичний зміст наведеного діалогу розкривають квеситиви, констативи та директиви. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів виражений питальними реченнями з використанням питальних займенникових суфіксів (*“... 么”*) та конструкцій (*“дієслово + 了没有”* – *“чи”*). Констативи реалізовані у формі простих поширених стверджувальних речень з використанням таких граматичних конструкцій: *“非要...(дієслово) ...*

³⁹⁰ 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 418-23.

不可” – “поки ..., то не ...”, “是...的”. Комунікативно-інтенційний зміст директивів виражений ін’юктивними: “吮干!” – “До дна!”, “赶快到差” – “Швидше до справ, діймо!” та ін. Іллокутивну силу уривку розкриває стратагема №29 “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) – сп’янілий Мен Сян перекручує почуте з користю для себе.

У працях Р. Крюгера відзначаємо, що починаючи із силового придушення Руху 4 травня (початок боротьби з напівколоніальним ладом) у Китаї розпочинається активна боротьба за владу між КПК та Гомінданом. Так, наприклад, Р. Крюгер пише, що не дивлячись на різницю у поглядах на майбутнє країни, яка призвела до початку громадянської війни, КПК (який користувався підтримкою радянських комуністів) та Гоміндан (політика Чан Кайши мала прозахідні погляди на майбутнє Китаю) були вимушені об’єднати зусилля задля протидії Японії, що прагнула отримати в свої володіння частину китайських портів провінції Шаньдун.³⁹¹

Підсумовуючи робимо висновок, що риторичний діалог в обох мовах реалізується за допомогою **квеситивів**: кит. – запитаннями через заперечення (是不是 – чи не так, 没有 – хіба ні), питальних конструкцій (“дієслово + 了没有”); укр. – питальними прислівниками (як) та частками (чи) та ін. Відзначаємо закономірність вживання питальних речень причини. Прагматичний зміст **констативів** визначають стверджувальні дієслівні конструкції, або дієслова стверджувальної форми теперішнього часу: кит. – 有 – мати, “是...的” (віддієслівна стверджуюча конструкція), 这是 – це, “非要...不可” – “поки ..., то не...” та ін.; укр. – простими та складносурядними поширеними стверджувальними реченнями з дієсловами І дієвідміни 3 особи однини та множини (прийдуть, заберуть, встане, ждуть). **Директиви** виражені поєднанням імперативних дієслів (去, 叫) з дієсловом на позначення мети директиву у китайській мові, та простими односкладовими спонукальними реченнями з дієсловами II дієвідміни (стримайся) – в

³⁹¹ Роберт Крюгер, *Китай. Полная история Поднебесной* (Эксмо 2007) 429-34.

українській. **Менасиви** розкриваються простими не поширеними реченнями з дієсловами I дієвідміни 3 особи однини у майбутньому часі. **Перформативіви** – дієсловами I дієвідміни 1 особи однини (*бачу, кажу, жаліються* та ін.), а **промисиви** (з дієсловами II дієвідміни 3 особи множини). Іллокутивна сила риторичного діалогу виражається за допомогою стратагем №6 “*Очима світить, а боком душу тягне*”, №7 “*З комара зробили вола*”, №23 “*遠交近攻*” (“*Ворог для того, щоб відвести біду*”) та №29 “*樹上開花*” (“*На залізному дереві розквітнуть квіти*”).

5.1.2 Варіантний фатичний вид китайської діалогової стратагеми “*李代桃僵*” (“*Втратив майно – уникнув біди*”) та української діалогової стратагеми “*Як кажуть, то й батька вьязуть*” ХХ ст. Результати опрацьованого фактичного матеріалу демонструють, що китайська фатична діалогова стратагема представлена формулою: П-В-Пов та домінуючою стратагемою №11 “*李代桃僵*” (“*Втратив майно – уникнув біди*”), а українська – формулою: ВвічПов-ВвічПов та стратагемою №2 “*Як кажуть, то й батька вьязуть*” (зміст якої у зниженні пильності опонента, підносячи його над іншими).

Інтелектуальний функціональний клас китайської діалогової стратагеми “*李代桃僵*” (“*Втратив майно – уникнув біди*”) ХХ ст. Дослідивши діалогові стратагеми, наявні у китайських художніх текстах ХХ ст., було встановлено, що для китайської інтелектуальної діалогової стратагеми характерна формула: П-В-Пов-Пов та використання стратагем №11 “*李代桃僵*” (“*Втратив майно – уникнув біди*”).

Обидві стратагеми ґрунтуються на викривленні дійсності, впливі на підсвідоме людини з метою її усунення у якості ворога. Риторика такого діалогу сповнена посиланнями на вдавані або не перевірені факти, дезорієнтуючи об’єкт своєю переконливістю. З метою повнішого розуміння змісту цієї діалогової стратагеми, пропонуємо розглянути приклад “*На*

світанку” Мао Дуня (“子夜” 茅盾) (див. додаток 45): Пов,П,Пов-ВПов-РП,Пов- ВПов.³⁹²

Прагматичний зміст уривку реалізують квеситиви, констативи та перформативи. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів виражають питальні речення з використанням питальних рамкових конструкцій із запереченням та займенниковим суфіксом (“不是...么” – “хіба”) та займенників (为什么 – чому та ін.). Констативами виступають складні поширені речення зі стверджувальним дієсловом (是). Перформативи представлені простими поширеними реченнями з використанням рамкових конструкцій типу: “是...的...了”. Іллокутивну силу наведеного діалогу реалізує стратагема №11 “李代桃僵” (“Втратив майно – уникнув біди”) – учасники діалогу крок за кроком підводять оточення до думки про некомпетентність свого опонента. Головне смислове навантаження у прикладі покладене на репліки-повідомлення. Вони представлені складними поширеними реченнями і несуть аргументовані думки, що якісно узгоджуються у межах інтелектуального діалогу.

Інтелектуальний функціональний клас української діалогової стратагеми “Лис став монахом не на те, аби гріхи спокутувати, але щоб нові зробити” ХХ ст. Результати опрацьованого фактичного матеріалу показали, що для українського інтелектуального діалогу ХХ ст. типовою є формула: Пов-Пов у поєднанні зі стратагемою №14 “*Лис став монахом не на те, аби гріхи спокутувати, але щоб нові зробити*”.

Українська філософська думка ХХ ст., як визначає її О.М. Голікова, ‘дала поштовх до розвитку науки, літератури, духовності’,³⁹³ розкриваючи ідеї державності та демократії, через які була переслідувана радянською владою. Таким чином, поширюючи новий світогляд було необхідно використання стратагем, які б відволікали об’єкт від реального стану речей.

³⁹² 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 50.

³⁹³ Олена Голікова, *Історія України* <<http://www.studfiles.ru/preview/5079493/page:4/>> дата звернення 19 Березень 2017.

Розглянемо приклад інтелектуальної діалогової стратагеми уривком з “Око Прірви” В.О. Шевчука³⁹⁴ (див. додаток 46). Прагматичний зміст цього діалогу реалізують констативи, виражені розповідними стверджувальними односкладними називними реченнями. Іллокутивна сила уривку розкривається стратагемою №14.

Етикетний функціональний клас китайської діалогової стратагеми “反客為主” (“Підкорюй, поширюючи розбрат”) ХХ ст. Результатом проведеного дослідження стає твердження, що китайська етикетна діалогова стратагема ХХ ст. представлена формулою: П-В-Пов та стратагемою №20 “反客為主” (“Підкорюй, поширюючи розбрат”), яка за характеристикою Х. Зенгера, направлена на влаштування неспокійних ситуацій і отримання переваги з утвореного становища. Пропонуємо розглянути спосіб практичного використання етикетної діалогової стратагеми уривком з “На світанку” Мао Дуня (“子夜” 茅盾)³⁹⁵ (див. додаток 47).

Прагматичний зміст діалогу розкривають квеситиви, констативи та директиви. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів виражають конструкції з питальною часткою (“是... 罢” – “чи”) та питальні займенники (怎么 – як та ін.). Констативи представлені стверджувальними поширеними реченнями. Прагматичний зміст директивів, у свою чергу, реалізується етикетними спонукальними конструкціями: “请... 罢!”, 来 та ін. Іллокутивна сила наведеного діалогу розкриває стратагема №20 “反客為主” (“Підкорюй, поширюючи розбрат”) – дідусь У (літній буркотун, що не любить змін та всього нового) приїздить до Шанхаю, де його оточують його рідні, яких він намагається виховувати своєю зухвалою та вимогливою поведінкою.

Етикетний функціональний клас української діалогової стратагеми “Як кажуть, то й батька в'яжуть” ХХ ст. Виходячи з

³⁹⁴ Валерій Шевчук, *Око Прірви* (Український письменник 1996) 9-10.

³⁹⁵ 茅盾, *子夜* (人民文学出版社 1996) 73-5.

аналізу фактичного матеріалу, для українського варіанту етикетної стратагеми характерна формула: Пов-Пов та використання стратагеми №3 “*Як кажуть, то й батька в'язуть*”, чий зміст, за визначенням Х. фон Зенгера, полягає у тому, щоб використати слабку сторону опонента.³⁹⁶

Ми припускаємо, що така тактика в межах ХХ ст. була обумовлена намаганням протидіяти радянській владі. Особливо вдало це відбувалось в західних областях, де активно працювали ОУН-УПА.³⁹⁷ Там придушити рух не змогли спромоглись кращі радянські підрозділи, аж допоки рух самостійно не ослабив своїх позицій.

Пропонуємо продемонструвати приклад етикетного діалогу уривком з “Жовтого князя” В. Барки³⁹⁸ (див. додаток 48). Прагматичний зміст цього уривку розкривають констативи, оформлені етикетними комунікативами (*добри вечір*). Комунікативно-інтенційний зміст констативів виражають стверджувальні прості поширені двоскладні речення з дієсловами I та II дієвідміни (*думаю, буде, спішить* та ін.). Іллокутивна сила наведеного діалогу відтворена у стратагемі №3 – дідові аргументи вплинули на чоловіка і він ділиться з ним рештками конини.

Робимо висновок, що фатичний вид діалогу реалізується квеситивами, директивами, констативами, перформативами та етикетними комунікативами. Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** передають питальні речення з питальними займенниками (*怎么 – як, 为什么 – чому*), питальними конструкціями із запереченням та займениковим суфіксом (“*不是... 么*” – “*хіба*”) та конструкціями (“*是... 罢*”). **Констативи** виражені розповідними ствержувальними односкладовими називними та двоскладовими реченнями з дієсловами I, II дієвідміни – в українській мові, у китайській – ствержувальною рамковою конструкцією “*是... 的*”.

³⁹⁶ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004).

³⁹⁷ Григорій Темко, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

³⁹⁸ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2008) 182.

Прагматичний зміст *директивів* виражають рамкова конструкція (“*请... 罢*”) та спонукальні дієслова (кит. – *来* – *заходь, давай*; укр. – *ну ж бо, давай* та ін.). *Перформативи* представлені простими поширеними реченнями з використанням рамоквих конструкцій типу: “*是... 的... 了*”, а *етикетні комунікативи* – етикетно маркованою лексикою (*добривечір*).

5.1.3 Варіантний конфліктний вид китайської діалогової стратагеми “*釜底抽薪*” (“Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки”) та української діалогової стратагеми “Мое діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи” ХХ ст. Аналіз матеріалу визначає китайську конфліктну діалогову стратагему ХХ ст. як поєднання формули: П-В-Пов зі стратагемою №19 “*釜底抽薪*” (“Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки”), а українську – формули: ОП-ОВ-ОПов-ОПов зі стратагемою №33 “Мое діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи”.

Конструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “*釜底抽薪*” (“Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки”) у китайських текстах ХХ ст. Аналіз китайських художніх текстів ХХ ст. продемонстрував, що для китайських текстів характерною є формула: Пов-Пов у поєднанні зі стратагемою №19 “*釜底抽薪*” (“Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки”).

Така стратагема є характерною для конфліктного діалогу, тому пропонуємо розглянути приклад її використання уривком з “На світанку” Мао Дуня (“*子夜*” 茅盾) (див. додаток 49).³⁹⁹ Прагматичний зміст наведеного уривку реалізується квеситивами, констативами, директивами та емоційно-оцінною лексикою (“*你们表兄妹捣什么鬼*” – “*Бісові діти*”; “*范诗人!*” – “*Буквоїде!*” та ін.). Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів реалізують питальні займенники (*怎么* – *як*) та питальні конструкції (*是不是* – *чи не так*,

³⁹⁹ 茅盾, *子夜* (人民文学出版社 1996) 19-22.

对不对 – чи не так). Директиви представлені короткими не поширеними спонукальними реченнями, констативи – стверджувальними реченнями з використанням таких граматичних конструкцій: “非要...不行” – “не можеш не ...”, 是的, 是. Іллокутивна сила цього діалогу розкривається стратагемою №19 “釜底抽薪” (“Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки”) – представлена емоційна суперечка між членами родини на фоні раптової хвороби голови сім’ї – літнього пана У. В уривку простежуються риси, характерні для емоційно-суперечного діалогу: окличні репліки містять лайливу лексику, звинувачення сторін мають необґрунтований характер як результат непорозумінь або недомовок.

Конструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи” в українських текстах ХХ ст. За результатом опрацювання українських художніх текстів ХХ ст. було визначено, що конструктивний конфліктний діалог презентує розлога формула: ОП-ОВ-ОПов-ОПов у поєднанні зі стратагемою №33 “Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи”.

Пропонуємо розглянути приклад її використання в українській мові уривком з “Жовтого князя” В. Барки⁴⁰⁰ (див. додаток 50). В уривку наводиться приклад емоційно напруженого діалогу. Він обумовлений ненавистю голодних селян до представників радянської влади на місцях та нетерпимістю останніх до всіх селян априорі. У діалозі простежуються риси, характерні для конфліктного діалогу кооперативного виду: окличні репліки містять лайливу лексику, звинувачення сторін мають необґрунтований характер як результат непорозумінь або недомовок.

Прагматичний зміст наведеного діалогу розкривають квеситиви, менасиви, констативи, директиви та емоційно-забарвлена лексика (*куркуль, підкуркульник, есплутатор* та ін.). Комунікативно-інтенційний зміст

⁴⁰⁰ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2009) 34-40.

квеситивів передають питальні прислівники (*де* тощо) та займенники (*хто* тощо). Менасив виражений простим розповідним реченням з дієсловом І дієвідміни 1 особи множини майбутнього часу (*“Ось покажем!”*), що висловлює погрозу адресанта адресату. Констативи та директиви виражені простими не поширеними реченнями: констативи – *“Забрано!”*, *“Ми не зможники!”*; директиви у формі дієслів II дієвідміни – *розкажіть, беріть, віддай*. Іллокутивна сила цього діалогу розкриває стратагема №33 *“Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи”*.

Деструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “假道伐虢” (*“Не вір свині у городі, а вовку на вівчарні”*) у китайських текстах XX ст. Результатом опрацьованого фактичного матеріалу є висновок щодо характеру китайської деструктивної діалогової стратагеми. Вона представлена формулою: Пов-П-В-Пов, що відповідає її формі у XVIII ст., у поєднанні зі стратагемою №24 “假道伐虢” (*“Не вір свині у городі, а вовку на вівчарні”*).

XX ст. у Китаї було важливим періодом як для політичного життя країни, так і для розвитку мови та літератури. Як відзначає історик І.Л. Наумов, з одного боку, в цей час точиться боротьба за владу різно направлених політичних сил (КПК, які прагнули насадити комуністичну диктатуру за прикладом СРСР та Гомінданом, чиї прихильники вбачали подальше покращення життя в країні за рахунок реформування всіх галузей та напрямів життя).⁴⁰¹ З іншого боку, Рух 4 травня дав поштовх до розвитку китайської літературної мови, створення доступної та зрозумілої масової літератури та активної взаємодії з Заходом. Такі події, на нашу думку, призвели до зіткнення інтересів та потребували роз'яснень, що обумовлювало використання такого типу діалогу.

⁴⁰¹ Наумов І, ‘Китай у першій половині XX ст. Револуція 1925-1927 рр.’ (2006) <http://ua-referat.com/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9_%D1%83_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%96%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%96_%D0%A5%D0%A5_%D1%81%D1%82_%D0%A0%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_1925-1927_%D1%80%D1%80> дата звернення 19 Березень 2017.

Для глибшого аналізу китайської конфліктної діалогової стратагеми, наведемо приклад з “На світанку” Мао Дуня (“子夜” 茅盾)⁴⁰² (див. додаток 51). Прагматичний зміст наведеного діалогу розкривають квеситиви та констативи у поєднанні з експресивно-оцінною лексикою (“太心狠” – “надто скупий”, “太笨” – “надто дурний” та ін.). Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів релізують питальні займенники (什么 – що, 怎样 – який, 怎么 – як) та рамкові конструкції (“何必...呢” – “невіщо” тощо). Прагматичний зміст констативів розкривають стверджувальні конструкції розповідних речень: “是...的”, “用...了”. Ілюкутивну силу наведеного уривку демонструє стратагема №24 “假道伐虢” (“Не вір свині у городі, а вовку на вівчарні”) – учасники діалогу ведуть активну, емоційну суперечку, реалізовану комунікативними ходами: ширення чуток, приниження іншого. Проте, один з комунікаторів має таємну домовленість з третьою стороною – об’єктом критики опонента.

Деструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “Мое діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи” в українських текстах ХХ ст. У художніх текстах ХХ ст. він реалізується фрмулою: П-В, ОПов-ОПов та стратагемою №33 “Мое діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи”. У додатку 52⁴⁰³ такий діалог реалізується за допомогою квеситивів, утворених питальними прислівниками (чому, чого) та констативів, утворених складними поширеними реченнями з дієсловами І дієвідміни. Ілюкутивна сила діалогу реалізує стратагему №33 – вводиться спірна та важлива для обох комунікаторів тема для обговорення.

Підсумовуючи вищезазначене доходимо до висновку про те, що конфліктний діалг ХХ ст. розкривається за допомогою **квеситивів** у формі питальних займенників (кит. – 哪一样 – яка, 怎样 – який, 怎么 – як, 什么 – що; укр. – що), прислівників (де), форм запитання через заперечення (кит. –

⁴⁰² 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 73-5.

⁴⁰³ Валерій Шевчук, Око Прірви (Український письменник 1996) 79.

是不是 – чи не так, 对不对 – чи не так). **Констативи** представлені простими розповідними реченнями зі стверджувальними конструкціями: кит. – “是...的”, “非要...不可”, “用...了”; укр. – дієсловами безособової форми (*забрано*) та поширеними реченнями з дієсловами I дієвідміни. **Менасив** виражений простим розповідним реченням з дієсловом I дієвідміни 1 особи множини майбутнього часу. **Директиви** в українській мові за допомогою дієслів II дієвідміни, у китайській – стверджувальними реченнями з використанням таких граматичних конструкцій: “非要...不行”, 是的, 是. Іллокутивна сила конфліктного діалогу розкривають стратагеми №19 “Тиха вода греблі рве”, №24 “假道伐虢” (“Не вір свині у городі, а вовку на вівчарні”) та №33 “Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи”.

5.1.4 Варіантний імперативний вид китайської діалогової стратагеми “笑裡藏刀” (“На вустах мед, а за пазухою ніж”) та української діалогової стратагеми “Не кождий слабий, що стогне” XX ст.

За результатом дослідження фактичного матеріалу було встановлено, що в китайських художніх текстах імперативна діалогова стратагема передана за допомогою формули: П-В-СпонПов-СпонПов та стратагеми №10 “笑裡藏刀” (“На вустах мед, а за пазухою ніж”), яка передбачає загравання з опонентом, з метою отримати його прихильність, а потім нанести неочікуваний удар, або використати опонента для своїх цілей.⁴⁰⁴

Наведемо приклади китайської імперативної діалогової стратагеми уривком з роману “На світанку” Мао Дуня (“子夜” 茅盾)⁴⁰⁵ (див. додаток 53). Прагматичний зміст цього діалогу розкривають директиви, виражені за допомогою спонукальних модальних дієслів (要, 就). Іллокутивна сила цього діалогу представляє стратагема №10 “笑裡藏刀” (“На вустах мед, а за пазухою ніж”) – спонукування членів спілки до таємної підтримки повстанців.

⁴⁰⁴ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004).

⁴⁰⁵ 茅盾, *子夜* (人民文学出版社 1996) 57.

В українських текстах ХХ ст. формула імперативного діалогу збігається з китайською (Пов,П-В-Спон), різницю знаходимо у стратагемному наповненні – стратагеми №34 “*Не кождий слабый, що стогне*”. Таким чином, український варіант імперативної ДС схиляється до перемоги за рахунок психологічного впливу на свідомість та підсвідомість об’єкта, викликавши його співчуття до себе і приспавши пильність.

Пропонуємо розглянути імперативну діалогову стратагему на прикладі уривку з “Жовтого князя” В. Барки⁴⁰⁶ (див. додаток 54). Прагматичний зміст цього діалогу реалізують квеситиви, виражені риторичними запитаннями, та директиви, утворені спонукальними реченнями з дієсловами наказового способу (*підождіть*) та прислів’ями (“Як багато збереться, мурав’ї ведмедя женуть”). Іллокутивна сила діалогу представлена стратагемою №34 “*Не кождий слабый, що стогне*” – нетутешній чоловік підбурює людей до бунту.

Робимо висновок, що імперативний діалог реалізується у мові китайських та українських художніх текстів ХХ ст. за допомогою **квеситивів**, вираженими риторично-питальними реченнями, та **директивів** у формі спонукальних речень з дієсловами наказового способу (*要, 就*).

Висновки до розділу 5

Аналіз китайських та українських художніх текстів ХХ ст. (“老张的哲学” 老舍, “子夜” 茅盾, “黄金时代” 王小波, “幻城” 郭敬明, “Московіада” Ю.І. Андрухович, “Жовтий князь” В. Барка, ““Аристократ” із Вапнярки” О.Ф. Черногуз) на наявність у них діалогових стратагем дав можливість об’єднати виявлені стратагеми у два інваріантно-зодіакальні типи: китайську ДЗС “Кролик” та українську – “Тигр”.

Якщо у XVIII ст. ДЗС “Кролик” характеризувала картину світу українців, то у ХХ ст. вона домінує у Китаї і моделюється чотирма

⁴⁰⁶ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2009) 141-2.

варіантними видами ДК: риторичним (“要是三先生马上把各店收歇，那么，就到了中秋节，也收不回我们的款子”。“到那时候，也许我不必提那注钱到上海来了！” – “Якщо навіть пан Сань закриває свої магазини та банк, то до свята Середини осені нам своїх грошей не повернути”. “До того часу мені ймовірно не буде потреби переводити гроші у Шанхай”), фатичним (“要是你和荪甫肯加入，这件事就算定规了，不然，大家拉倒！”。“我就不明白为什么你还想做多头” – “Якщо ти з Сунь Фу зможете докласти, то справа, вважай, вирішилася, а як ні, то всі пропадуть!”). “Ніяк не збагну, чому ти все таки хочеш грати на біржі?!”), конфліктним (“丁医生的使命却是要燃起吴老太爷身里的生命之火，而不是扑灭那个火”。“你又在做诗么？死掉了人，也是你的诗题了！” – “Можна вважати, що місія лікаря Дін – врятувати полум'я життя, що ще жевріє в дідуся, не дати йому загаситися”. “Ти знову все поетизуєш! Людина помре, ти теж будеш писати свої віршики?!”) та імперативним (“所以要到明天后市我们这才动手补进来”。“那时候，西北军退却的捷报也在各方面哄起来了！” – “Так, тому нам варто з завтрашнього вечора до кінця місяця допрацьовувати по-троху”. “До того часу Народна армія відступить і чутка про перемогу розлетиться по всіх усядах!”).

У порівнянні з попередніми століттями відбуваються значні зміни у частоті використання варіантних видів діалогу. Простежується зменшення частоти використання риторичного діалогу до 33% (XVIII ст. – 18%, XIX ст. – 55%), що супроводжується змінами його стратегічного наповнення – від тактики уникання конфліктних ситуацій та обману адресата, до вмілої маніпуляції з його сприйняттям дійсності, варіантний вид риторичної діалогової стратегії “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) стає таким, що передбачає прикрашення дійсності задля задоволення власних потреб. Зміна стратегічного наповнення риторичного виду діалогової стратегії пояснюється тимчасовими поступками влади та її небажанням

вступати у відкрите протистояння з інтелігенцією. Не дивлячись на зменшення частоти використання, домінантна позиція залишається за риторичним діалогом.

Майже без змін залишаються показники фатичного діалогу у порівнянні з попереднім століттям (XIX ст. – 22%, XX ст. – 28%). Стратегічно діалог змінюється від тактики з пригнічення пильності опонента до опосередкованої маніпуляції та здатності отримання користі з ситуації. Історично саме в цей період китайські посольства, виконуючи шпигунську місію, починають з'являтися на території Європи.

Відзначаємо, що риторичний діалог реалізується за допомогою квеситивів у формі запитань через заперечення (是不是 – чи не так, 没有 – ніба ні) та питальних конструкцій (“дієслово + 了没有”). Прагматичний зміст констативів визначають стверджувальні дієслівні конструкції, або дієслова стверджувальної форми теперішнього часу: 有 – мати, “是...的” (віддієслівна стверджуюча конструкція), 这是 – це, “非要...不可” – “поки ..., то не...” та ін. Директиви виражені поєднанням імперативних дієслів (去, 叫) з дієсловом на позначення мети директиву.

Такий тип діалогової стратегії відображає комунікацію влади та революційно налаштованою інтелігенцією Китаю. В країні відбувається боротьба за владу, яка призвела до ряду народних повстань та, як результат, громадянської війни. КПК було вимушено піти на значні поступки, вирішуючи питання мови та літератури. Проте, це дало лише тимчасову перемогу китайській інтелігенції. Згодом проти них розгорнулася активна пропаганда, що призвела до знищення значної кількості освічених китайських громадян.

Українська ДЗС “Тигр” яка відображає в українських художніх текстах XX ст. схильність до перебільшення, до створення конфліктних ситуацій і агресії, вміння користуватись слабостями противника, моделюється чотирма варіантними видами ДК: риторичним (“Другі прийдуть і все одно заберуть

колоски. Бабуся не встане” “Треба забрати”), фатичним (“Нам небагато треба” “Мені б кістка конева поперек горла застрягла”), конфліктним (“Отже, для більшої вигоди треба переступити першу Божу заповідь?” “Маловірний, чому усумнівся?” “Бо маю розум у голові”) та імперативним (“Чи з млина борошно дають. Я нетутешній” “Ждіть” “Когось на млині торкнути в бік, враз би борошно висипав” “Їх торкнеш!” “Як багато збереться, мурав’ї ведмедя женуть”).

Протягом ХХ ст. відбувається зростання показників всіх видів діалогів, окрім імперативного У порівнянні з ХІХ ст. показники фатичного діалогу виросли з 12% у ХІХ ст. до 29% у ХХ ст. Комунікативна спрямованість на відволікання уваги (варіантна фатична діалогова страатегема “Часи для краси, а врем’я по сонцю”) заміщується схильністю до використання слабких місць опонента (варіантна фатична діалогова страатегема “Як кажуть, то й батька вьяжуть”).

Простежується зростання частоти використання риторичного діалогу з 13% у ХІХ ст. до 23% у ХХ ст. Комунікативна інтенція з ухилення від невігідних, конфліктних ситуацій (варіантна риторична діалогова страатегема “Лучче в боцці, неже в чужій головці”) заміщується перебільшенням своїх переваг в очах опонента (варіантна риторична діалогова страатегема “З комара зробили вола”).

Домінуючим визначаємо конфліктний діалог (33%), показники використання якого зросла з 25% у ХІХ ст. до 33% у ХХ ст. Стратегія перебільшення та прикрашання фактів заміщається спрямованістю на омовляння опонента та створення конфліктних ситуацій.

Прагматичний зміст українського конфліктного діалгу ХХ ст. розкривається за допомогою квеситивів у формі питальних займенників (*що*), прислівників (*де*). Констативи представлені простими розповідними реченнями з дієсловами безособової форми (*забрано*) та поширеними реченнями з дієсловами І дієвідміни. Менасив виражений простим розповідним реченням з дієсловом І дієвідміни 1 особи множини

майбутнього часу. Директиви – дієсловами II дієвідміни. Іллокутивна сила конфліктного діалогу розкривають страггеми №19 “Тиха вода греблі рве” та №33 “Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи”.

Аналізуючи китайські та українські типи ДС ХХ ст. можемо виділити наступні спільні та відмінні риси.

Спільне: особливостями китайських та українських ДЗС ХХ ст. є: збіг китайської діалогової страггеми “Кролик” (ХХ ст.) та української – (ХVІІІ ст.); збільшення кількісних показників фатичного та конфліктного типів ДК.

Відмінне: кількісні показники та страггемний зміст варіантних ДК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухович Ю, *Московиада* (Лілея-НВ 2006).
2. Барка В, *Жовтий князь* (Фоліо 2009).
3. Білянiна В, 'Типи дiалогових конструкцiй у мовi китайських художнiх текстiв другої половини ХХ ст.' (2015) *Вiсник Київського нац ун-ту iм. Т.Г. Шевченка. Серiя "Схiднi мови та лiтератури"* 5-8.
4. Гаєв Т, *Українська лiтература ХХ столiття* (2008).
5. Голікова О, *История Украины* <<http://www.studfiles.ru/preview/5079493/page:4/>> дата звернення 19 Березень 2017.
6. Зенгер Х, *Стратегемы. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004).
7. 'Калейдоскоп гороскопов' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) http://astroscope.ru/horoskop/kitaiskiy_zodiak/monkey.html дата звернення 19 Березень 2017.
8. Кiрносова Н, 'Китайська лiтература в 20 столiтті: погляд здалеку' (2009) *ЛiтАкцент* <<http://litakcent.com/2009/07/08/kytajska-literatura-v-hh-stolitti-pohljad-zdaleka/>> дата звернення 19 Березень 2017.
9. Крюгер Р, *Китай. Полная история Поднебесной* (Ексмо 2007).
10. Лендбел Н, 'Тенденції розвитку сучасної китайської прози' (2013) *Синопис: текст, контекст, медiа* <<http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/viewFile/26/20>> дата звернення 19 Березень 2017.
11. Наумов І, 'Китай у першій половині ХХ ст. Революція 1925-1927 рр.' (2006) <http://ua-referat.com/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9_%D1%83_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%96%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%96_%D0%A5%D0%A5_%D1%81%D1%82_%D0%A0%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%8>

6%D1%96%D1%8F_1925-1927_%D1%80%D1%80> дата звернення 19 Березень 2017.

12. Огієнко І, *Історія української літературної мови* (Наша культура і наука 2001).

13. Родіонов О, 'Китайська література нового і новітнього часу' (2010) Всесвіт 229-32.

14. Темко Г, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

15. Черногуз О, "Аристократ" із Ванярки (Дніпро 1983).

16. 郭敬明, 幻城 (2003) <<http://www.kanunu8.com/book3/7431/index.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

17. 老舍, *老张的哲学* (1986) < <http://www.kanunu8.com/book3/8024/>> дата звернення 19 Березень 2017.

18. 茅盾, *子夜* (人民文学出版社 1996).

19. 王小波, *黄金时代* (1978) <<http://www.kanunu8.com/book3/7065/>> дата звернення 19 Березень 2017.

РОЗДІЛ 6
ТИПИ ДІАЛОГОВИХ СТРАТАГЕМ
В ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ КАРТИНАХ СВІТУ
КИТАЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ початку ХХІ ст.

6.1 Інваріантно-зодіакальні діалогові стратагеми “Кінь” як відображення художнього мислення китайських та українських письменників початку ХХІ ст.

Результатом аналізу фактичного матеріалу обох мов стало виокремлення спільної для Китаю та України ДЗС “Кінь”, яка передбачає виверткість, вміння хитрістю та розмовами змусити чинити по-своєму та здатність підпадати під навіювання.

Образно-сміслова сутність ДЗС “Кінь” узгоджується з астрологічною характеристикою цього знаку, яка наділяє його кмітливістю, комунікабельністю, гнучкістю, мінливістю, надмірністю, грубістю, довірливістю, впертістю, схильністю до авантур та маніпуляцій.⁴⁰⁷ У ДК ця ДЗС виражає здатність до нанесення неочікуваної атаки, підступність, раціональність та вміння поставити опонента у не вигідні умови.

6.1.1 Варіантний риторичний вид китайської діалогової стратагеми “隔岸觀火” (“Коли баклан б’ється з устрицею, у виграші лишається рибалка”) та української діалогової стратагеми “Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе” початку ХХІ ст. Аналіз опрацьованого матеріалу продемонстрував, що китайська риторична діалогова стратагема представлена формулою: Пов-Пов-П-В та стратагемою №9 “隔岸觀火” (“Коли баклан б’ється з устрицею, у виграші лишається рибалка”), тоді як

⁴⁰⁷ ‘Калейдоскоп гороскопов’ (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <http://astroscope.ru/horoskop/kitaiskiy_zodiak/monkey.html> дата звернення 19 Березень 2017.

українська – формулою: Пов-П-В-Пов у поєднанні зі страгатегою №30 “Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе” та формули Пов-П-В-Пов.

Інформативно-обмінний клас діалогової страгатеми “隔岸觀火” (“Коли баклан б’ється з устрицею, у виграші лишається рибалка”) у китайських художніх текстах початку ХХІ ст. Результатом аналізу китайських художніх текстів початку ХХІ ст. стало встановлення формул на представлення інформативно-обмінної діалогової страгатеми: Пов-Пов-П-В / П-В-Пов-П-В та страгатеми №9 “隔岸觀火” (“Коли баклан б’ється з устрицею, у виграші лишається рибалка”) – стратегії невтручання, затримки.

Для розкриття практичного аспекту застосування ткого виду діалогової страгатеми, пропонуємо розглянути уривок з “Бос та Я” Гу Мана (“杉杉来了” 顾漫)⁴⁰⁸ (див. додаток 55). Прагматичний зміст діалогу реалізують квеситиви та констативи. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів виражають питальні речення з використанням модальних дієслів можливості (能 – можна), питальних слів щодо істинності суджень (“真的” – “правда”) та займенників (为什么, 怎么回事 – чому). Комунікативні інтенції констативів передають стверджувальні речення теперішнього часу з використанням стверджувальних дієслів (是, 是在 та ін.). Іллокутивна сила наведеного діалогу реалізовано страгатеми №9 “隔岸觀火” (“Коли баклан б’ється з устрицею, у виграші лишається рибалка”) – директор збиває з пантелику невпевнену дівчину своїми запитаннями.

Використання цих страгатем пояснюємо сучасною соціально-політичною ситуацією Китаю, його перехід до соціалізму під пильним наглядом правлячої КПК. Відсутність масової підтримки зміни політичного курсу була передбачена правлячою верхівкою. Саме тому, спираючись на авторитет власної партії та позитивну динаміку розвитку економіки інших соціалістичних країн, в офіційному документі ХІІІ

⁴⁰⁸ 顾漫, 杉杉来了 (2011) <<http://www.ty2016.net/book/guman5>> дата звернення 20 Травень 2017.

Загальнокитайського з'їзду КПК було таке звернення до населення: 'Початковий етап соціалізму – це <...> той період, через який неминуче повинен пройти Китай як соціальна держава за умови нерозвиненої продуктивної сили і товарного господарства'.⁴⁰⁹

Інформативно-обмінний клас діалогової стратагеми "Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе" в українських художніх текстах початку ХХІ ст. За результатом опрацювання фактичного матеріалу було визначено, що найбільш поширеними формулами для української мови на позначення такої діалогової стратагеми є: П-П-Пов-Пов-П-В / Пов-П-В-Пов у поєднанні зі стратагемою №30 "Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе".

На початку ХХІ ст. письменники активно використовують 'заповідально-селянський тип дискурсу, що базується на реалістичній традиції із певними вкрапленнями романтизму та модернізму; будується на селянському гатунку мислення й ментальності'.⁴¹⁰

Розглянути практичний бік застосування інформативно-обмінної діалогової стратагеми пропонуємо уривком з "Мати все" Л. Дашвар⁴¹¹ (див. додаток 56). Прагматичний зміст наведеного діалогу розкривають констативи, реквестиви, квеситиви та промісиви. Комунікативно-інтенційний зміст констативів реалізують прості не поширені стверджувальні називні речення: "Я сирота". Прагматичний зміст директивів передають спонукальні речення з дієсловами II дієвідміни 2 особи множини наказового способу ("Ви **краще** Ліду до тьми тут повертайте!", "Пані Лідо, **сонечко**. **Тримайтеся!**" та ін.). Наявність емоційно-оцінної лексики визначає відсутність імперативного змісту і визначає такі речення – реквестивами. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів розкривають питальні займенники (*що* тощо), прислівники (*як* тощо) та частки (*чи* тощо).

⁴⁰⁹ Документи XIII Всекитайського съезда КПК (Пекин, 1988) 300.

⁴¹⁰ 'Українська література другої половини ХХ – початку ХХІ ст.' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <http://vvpk.at.ua/load/dilovodstvo/ukrajinska_literatura/materiali_do_seminarskogo_zanjattja_quot_ukrajinska_lite_ratura_drugoji_polovini_khkh_pochatku_khkh_st_quot/37-1-0-1796> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴¹¹ Люко Дашвар, *Мати все* (Клуб сім'їного дозвілля 2011) 311-3.

Промісиви виражені простими непоширеними реченнями з дієсловами I дієвідміни 1 особи однини у майбутньому часі (“Я розберусь”, “Я привезу”, “Поїду, пошукаю” та ін.). Іллокутивну силу цього діалогу реалізує стратагема №30 “Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе” – головна героїня, перебуваючи у депресії, розкриває свій характер, якій виявився сюрпризом для усього оточення, адже після смерті матері, вона починає вести себе нахабно.

Розповідний клас діалогової стратагеми “順手牽羊” (“Велику стіну можна розвалити з маленького кута, а колода починає гнити з сучка”) в китайських художніх текстах початку ХХІ ст. Аналіз опрацьованого фактичного матеріалу постановив, що для китайських художніх текстів типовою є формула розповідного діалогу: Пов-Пов-П-П-В-Пов. Початок ХХІ ст. відзначився використанням у китайській мові стратагеми №12 “順手牽羊” (“Велику стіну можна розвалити з маленького кута, а колода починає гнити з сучка”).

Продемонструємо вказану ДС уривком з “Бос та Я” Гу Ман (“杉杉来吃” 顾漫)⁴¹² (див. додаток 57), де керівник фірми приховує своє залицяння до працівниці Шань Шань за розмовами про одяг, здоров’я та повагу. Прагматичний зміст наведеного діалогу розкривають констативи, квеситиви, перформативи, промісиви та директиви. Комунікативно-інтенційний зміст констативів виражають конструкції (“还没...呢”, “是...(的)”). Квеситиви представлені питальними реченнями з використанням питальних конструкцій “不是 + Іменник + 不能 + Дієслово + 吗” та ін. Прагматичний зміст перформативів реалізований за допомогою граматичної формули: “Іменник + Дієслово + 呢”. Маркерами майбутнього часу у промісивах слугують іменники на позначення часу (明天 – завтра, 中午 – по обіді). Комунікативно-інтенційний зміст директивів виражений наказовими

⁴¹² 顾漫, 杉杉来了 (2011) <<http://www.ty2016.net/book/guman5>> дата звернення 20 Травень 2017.

реченнями з використанням спонукальних часток та дієслів допомоги (吧, 帮 – *допоможі*).

Таке явище у китайській літературній мові пояснює професор університету сучасної китайської літератури Чень Цзянь Хуей (陈剑晖) у своїй праці “Критика китайської літератури ХХ ст.” (“世纪中国文学批评史”), яку згадує Н. Лендзел, про прозу ХХ ст. пише: ‘Теорія прози ХХ ст. має серйозні недоліки: по-перше, теорія прози не є незалежною; по-друге, саме поняття прози є досить розмитим; по-третє, не має чіткої системи теорії прози’.⁴¹³ Натомість ХХІ ст. дає можливість вільного висловлювання.

Розповідний клас діалогової стратагеми “Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе” в українських художніх текстах початку ХХІ ст. Аналіз фактичного матеріалу продемонстрував, що українському діалогу розповідного типу притаманна формула: П-П-Пов-П-В. Початок ХХІ ст. відзначився для української мови використанням стратагеми №30 “Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе”.

Для ілюстрації стратагеми №30 розглянемо уривок з тексту “Трохи п'їтьми” Л. Дереша⁴¹⁴ (див. додаток 58), де оповідач вступає у діалог зі своїм Alter ego, яке починає його захоплювати, щоб зрозуміти своє ставлення до дійсності та подій. Прагматичний зміст наведеного прикладу розкривають квеситиви, констативи, директиви та промісиви. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів реалізують питальні займенників (*що, який*), прислівників (*де* та *ін.*) тощо. Констативи виражені простими поширеними та складнопідрядними реченнями. Комунікативно-інтенційний зміст промісивів передають розповідні речення з використанням дієслів майбутнього часу (“*Буду називати*” та *ін.*). Директиви виражені квеситивами у формі спонукальних речень з вказівками на добровільну волю адресата, з

⁴¹³ О Лефтерова, ‘Фонова інформація як стилеутворююча категорія та її роль у структурі авторського тексту’ (2012) 6 *Studia Linguistica* 275-283.

⁴¹⁴ Любка Дереш, *Трохи п'їтьми, або На краю світу* (Клуб сімейного Дозвілля 2008).

використанням дієслів I дієвідміни 2 особи однини наказового способу: “*Дай спрямування*”, “*Якщо хочеш, можеш сказати*” та ін.

Початок XXI ст. в українській літературі охарактеризовано інтернет-виданням “Історія сучасної української літератури”, як час, коли література вступила у постколоніальну стадію саморефлексії, ставши тільки видом мистецтва, оскільки із зникненням цензури, зникає її політична заангажованість та наявність виховної суспільної ролі.⁴¹⁵ Таким чином, стає очевидним, що автор може використовувати різноманітні стилі письма, щоб привернути увагу читачів.

Інтимний функціональний клас китайської діалогової стратегії “*順手牽羊*” (“*Велику стіну можна розвалити з маленького кута, а колода починає гнити з сучка*”) початку XXI ст. Як показало дослідження діалогових стратегій в китайських та українських текстах наявні різні форми діалогових стратегій. Так, для китайських текстів притаманне використання формули: П-В-Пов-П-В та стратегії №12 “*順手牽羊*” (“*Велику стіну можна розвалити з маленького кута, а колода починає гнити з сучка*”).

Для ілюстрації їх практичного використання, пропонуємо розглянути приклад з “*Моя імператорська кар’єра*” Су Тун (“*我的帝王生涯*” 苏童)⁴¹⁶ (див. додаток 59). Прагматичний зміст наведеного діалогу реалізують квеситиви та констативи. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів розкривають питальні конструкції: “*想... 吗*” – “*чи хочеш*”, “*恐怕... 的吧*” – “*боюсь, чи не ...*” тощо. Зміст констативів передає стверджувану дієслівна конструкція “*是... 的*”. Ілюстративна сила цього діалогу представлена стратегією №12 “*順手牽羊*” (“*Велику стіну можна розвалити з маленького кута, а колода починає гнити з сучка*”) – імператор-утікач вирішує казати

⁴¹⁵ ‘Особливості сучасної української літератури’ <<https://sites.google.com/site/sucasnaukraienskialiteratura/home/osoblivosti-sucasnoie-ukraienskoie-literaturi>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴¹⁶ 苏童, *我的帝王生涯* (1993) <<http://www.kanunu8.com/book3/7362/>> дата звернення 19 Березень 2017.

правду або, принаймні ту її частину, яку хоче почути хазяїн ломбарду, щоб отримати гроші. Ми відносимо цей діалог до інтимного через обмежену кількість його учасників та оточення, а також через те, що бесіда ведеться крадькома, ніби ховаючись від сторонніх очей.

Інтимний функціональний клас української діалогової стратегії “Біда, аки в Родні” початку XXI ст. Відзначаємо, що для української інтимної ДС, наявної у художніх текстах початку XXI ст., характерна формула: П-В-Пов-Пов доповнена стратегія №22 “*Біда, аки в Родні*”.

З опрацьованого фактичного матеріалу випливає наявність двох видів інтимного діалогу: діалог між закоханими та таємний діалог. Приклад з “Мати все” Л. Дашвар⁴¹⁷ (П-В-Пов) ілюструє інтимний діалог як бесіду між двома закоханими (див. додаток 60). Прагматичний зміст наведеного діалогу розкрито у репліках форми квеситиву, перформативу та констативу. Комунікативно-інтенційний зміст квеситиву (у формі дієслова II дієвідміни 2 особи однини) представлено питальним займенником *що*. Перформатив виражений простим усіченим реченням теперішнього часу з дієсловами I дієвідміни 1 особи однини (“*Цілую тебе...*”), спрямованим на передачу емоційності та чуттєвості моменту, характерного для інтимного діалогу. Іллокутивна сила діалогу розкрита стратегією №9 “Не пхайте ёго, він и сам упаде” – дівчина стає, опинившись на одинці з Платоном, не може від нього піти і спостерігає .

Можемо припустити, що стратегічне наповнення наявне лише у тих діалогах, які відносяться до інтимного типу у значенні таємного, приватного. У тому випадку, коли йдеться про інтимний діалог у його романтичному значенні, – стратегії майже не вживаються, адже така бесіда орієнтована на відкритість та щирість.

Робимо підсумок, що риторичний діалог в китайських та українських художніх текстах початку XXI ст. реалізують квеситиви, констативи та

⁴¹⁷ Люко Дашвар, *Мати все* (Клуб сімкйного дозвілля 2011) 234.

промисиви. Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** передають питальні речення (кит. – з модальними дієсловами можливості (能 – можна), питальними словами щодо істинності суджень (真的 – правда), займенниками (为什么, 怎么回事 – чому) та питальними конструкціями “不是 + Іменник + 不能 + Дієслово + 吗”, “想... 吗” – “чи хочеш”, “恐怕... 的吧” – “боюсь, чи не”; укр. – (дієслова II дієвідміни 2 особи однини) питальними займенниками (що, який), прислівниками (де тощо) та частками (чи тощо). **Констативи** реалізують поширені прості та складні речення теперішнього часу із використанням (“是”, “是在”, “还没...呢”, “是...(的)”). Іntenційний зміст **промисивів** передають прості непоширені речення з дієсловами I дієвідміни 1 особи однини у майбутньому часі. Іллокутивна сила риторичного діалогу розкривається стратагемами №9 “隔岸觀火” (“Коли баклан б’ється з устрицею, у виграші лишається рибалка”), №12 “Взяти те, що погано лежить”, №22 “Біда, аки в Родні”, №30 “Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе”.

6.1.2 Варіантний фатичний вид китайської та української діалогової стратагеми “偷梁換柱” (“Вивісити на вітрину баранячу голову, а продавати собачатину”) / “Він багато робить, щоб нічого не робити” початку XXI ст. Фатичний діалог, у китайських художніх текстах, демонструє наступну формулу вираження: Пов-Пов-П-В у поєднанні зі стратагемою №25 “偷梁換柱” (“Вивісити на вітрину баранячу голову, а продавати собачатину”) у межах фатичного діалогу. Українська фатична діалогова стратагема, у свою чергу, представлена формулою: Пов-Пов та стратагемою №25 “Він багато робить, щоб нічого не робити”.

Інтелектуальний функціональний клас української діалогової стратагеми “Він багато робить, щоб нічого не робити” початку XXI ст. Аналіз фактичного матеріалу показав присутність інтелектуальної

діалогової стратагеми в українських текстах. Вона виражена формулою: П-П-Пов-Пов та стратагемами №25 “*Він багато робить, щоб нічого не робити*”.

В українській літературі XXI ст. продовжують з’являтися роботи з вираженим Постмодерним дискурсом для якого характерні: екзистенція, рефлексія, відкритість, гра, карнавал, твір як гра цитатами, ремінісценціями, алюзіями зі світового письменства.⁴¹⁸

Розглянемо інтелектуальний діалог початку XXI ст., виражений в українській літературі на прикладі уривку з “Амулет Паскаля” І.В. Роздобудько⁴¹⁹ (див. додаток 61). Прагматичний зміст наведеного діалогу розкривають констативи, квеситиви, реквестиви, промісиви та іллокутивні маркери інтелектуальної розмови (*знаєш, мені здається, за законом та ін.*). Комунікативно-інтенційний зміст констативів виражають стверджувальні прості поширені односкладні називні речення теперішнього часу: “*слова – бульбашки*”; “*слова – п’явки*” та ін. Комунікативно-інтенційний зміст перформативів розкривають стверджувальні речення теперішнього часу: “*Я так не думаю*”, “*Я ненавиджу*”, “*Мені тут подбається*” та ін. Директивами виступають спонукальні прості переважно односкладові безособові речення з дієсловами I дієвідміни наказового способу (*не нагадуй, давай та ін.*). Зміст квеситивів передають питальні прислівники (*чого, як, коли*). Іллокутивна сила уривку представлена трьома стратагемами: №25 “*Він багато робить, щоб нічого не робити*” – потроху зачіпає свого опонента, щоби той змінив свою думку щодо їх місце знаходження, тим самим зменшуючи його впевненість у правильності своїх суджень.

Етикетний функціональний клас китайської та української діалогової стратагеми “偷梁換柱” (“Вивісити на вітрину баранячу голову, а продавати собачатину”) початку XXI ст. За результатами дослідження для китайської етикетної діалогової стратагеми початку XXI ст.

⁴¹⁸ ‘Українська література’ (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <<http://www.ukrlit.vn.ua/textbook/ukrlit11/index.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴¹⁹ Ірен Роздобудько, *Амулет Паскаля* (Нора-друк 2011) 159-63.

характерною була формула: ВвічПов-РП,ВвічПов-ВвічПов, доповнена стратагемою №25 “偷梁換柱” (“Вивісити на вітрину баранячу голову, а продавати собачатину”). Пропонуємо розглянути цей вид діалогової стратагеми прикладом з роману “Думаючи про чоловіка” Жао Сюемана (“想一个男生” 饶雪漫) (див. додаток 62).⁴²⁰

Прагматичний зміст наведеного діалогу реалізують констативи, квеситиви та етикетні комунікативи з використанням етикетних маркерів ввічливості (谢谢 – дякую). Комунікативно-інтенційний зміст квеситиву передає риторично-питальне речення, яке у нашому прикладі оформлено за допомогою прислівника 还– ще. Констативи представлені стверджувальними розповідними окличними реченнями з використанням рамкової конструкції ствердження “是 ... 的么”. Іллокутивна сила наведеного уривку представлена стратагемою №25 “偷梁換柱” (“Вивісити на вітрину баранячу голову, а продавати собачатину”) – контекстно виражена невідповідність діям адресата його словам.

В українській мові етикетний тип діалогу з’являється лише у ХХ ст. і залишається незмінним на початку ХХІ ст.: Пов-Пов. На початку ХХІ ст. цей тип діалогу представлений стратагемою №25 (“Він багато робить, щоб нічого не робити”).

Пропонуємо розглянути етикетну діалогову стратагему на прикладі уривку з “Мати все” Л. Дашвар⁴²¹ (див. додаток 63). Прагматичний зміст наведеного діалогу розкривають директиви, констативи та квеситиви. Комунікативно-інтенційний зміст директиву виражають прості односкладні безособові речення з дієсловами І дієвідміни. Констативи представлені стверджувальними розповідними реченнями теперішнього часу з дієсловами ІІ дієвідміни. Квеситиви реалізуються за допомогою питальних займенників. Іллокутивну силу уривку демонструє стратагема №25 “Він багато робить,

⁴²⁰ 饶雪漫, 想一个男生 (2007) <<http://www.kanunu8.com/files/youth/201101/1060.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴²¹ Люко Дашвар, Мати все (Клуб сімкіного дозвілля 2011) 225.

щоб нічого не робити” – за вдовою доброзичливою поведінкою приховується нелюбов Ліди до дівчини і бажання її позбутися.

Робимо висновок про збіг стратегічного наповнення фатичного діалогу, який на початку XXI ст. в обох мовах реалізує діалогову стратегию №25 “偷梁換柱” (“Вивісити на вітрину баранячу голову, а продавати собачатину”) / “Він багато робить, щоб нічого не робити”. Прагматичний зміст цього виду діалогу розкривають квеситиви, директиви та констативи з використанням фатичних слів-маркерів (кит. – 谢谢 – дякую та ін.; укр. – *знаєш, мені здається, за законом, прошу* та ін.). Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** передають риторично-питальні (утворені за допомогою прислівника 还) та власне питальні речення з питальними прислівниками (чого, як це, коли та ін.). **Директиви** представлені спонукальними простими односкладовими безособовими реченнями з дієсловами I дієвідміни наказового способу. Прагматичний зміст **констативів** виражений у китайській мові – стверджувальною рамковою конструкцією (“是 ... 的么”); в українській – стверджувальними поширеними односкладними називними реченнями з дієсловами II дієвідміни.

6.1.3 Варіантний конфліктний вид китайської діалогової стратегії “擒賊擒王” (“Хочеш убити змію – бий по голові, хочеш знищити банду – лови ватажка”) та української діалогової стратегії “Або зелене жати, або нічого не мати” початку XXI ст. Встановлено, що для китайської конфліктної діалогової стратегії є характерним використання формули: Пов-Пов у поєднанні з домінуючою стратегією №18 “擒賊擒王” (“Хочеш убити змію – бий по голові, хочеш знищити банду – лови ватажка”), а для української – формулою: П-В-Пов-Пов та стратегією №28 “Або зелене жати, або нічого не мати”.

Конструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратегії “擒賊擒王” (“Хочеш убити змію – бий по голові, хочеш

знищити банду – лови ватажка”) у китайських текстах початку ХХІ ст. За результатом аналізу фактичного матеріалу було встановлено, що для китайської конфліктної діалогової стратагеми типовою є формула: Пов-Пов та стратагема №18 “擒賊擒王” (“Хочеш убити змію – бий по голові, хочеш знищити банду – лови ватажка”). Пропонуємо розглянути приклад з роману “Думаючи про чоловіка” Жао Сюемана (“想一个男生” 饶雪漫)⁴²² (див. додаток 64).

Прагматичний зміст наведеного уривку реалізують квеситиви та менасиви. Квеситиви представлені власне питальними реченнями з використанням питальних займенників (怎么 – що). Прагматичний зміст директивів виражений простими спонукальними поширеними реченнями з використанням: 千万不, 就. Іллокутивна сила наведеного уривку розкривається стратагемою №18 “擒賊擒王” (“Хочеш убити змію – бий по голові, хочеш знищити банду – лови ватажка”) – щоб уберегти свою дитину, мати забороняє їй читати книжки, які на її думку, можуть їй нашкодити.

Конструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “Або зелене жати, або нічого не мати” в українських текстах початку ХХІ ст. Аналіз українських художніх текстів початку ХХІ ст. показав, що конструктивна конфліктна діалогова стратагема виражається формулою: ОП-ОВ-ОПов-ОПов та доповнюється стратагемою №28 “Або зелене жати, або нічого не мати”.

Для демонстрації української моделі кооперативно-конфліктної діалогової стратагеми початку ХХІ ст. пропонуємо розглянути уривок з “Мати все” Л. Дашвар: ОП?!-В-ОПов-В (див. додаток 65).⁴²³ Риторичні запитання та окличні репліки роблять діалог емоційно забарвленим. Використання ненормативної лексики (“сучко мала”) також передає ступінь

⁴²² 饶雪漫, 想一个男生 (2007) <<http://www.kanunu8.com/files/youth/201101/1060.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴²³ Люко Дашвар, Мати все (Клуб сімкйного дозвілля 2011) 111-2.

емоційності суперечки та наближає художній діалог до розмовного. Його прагматичний зміст розкривають менасиви та директиви. Комунікативно-інтенційний зміст менасивів реалізують прості речення з дієсловами І дієвідміни. Директиви у формі інюктивних дієслів І дієвідміни виражають високий ступінь емоційності. На цьому етапі використано стратагему №28 “Або зелене жати, або нічого не мати” – мати ставить дитині чітку вимогу за невиконання якої погрожує їй відплатити.

Деструктивний функціональний клас конфліктної діалогової стратагеми “金蟬脫殼” (“Нікому не відомо, що приховано у нього в рукаві”) у китайських та українських текстах початку ХХІ ст. Проаналізувавши твори китайських письменників було визначено, що для китайських онфліктних діалогових стратагем деструктивного класу типовими є формула: Пов-Пов у поєднанні зі стратагемою №21 “金蟬脫殼” (“Нікому не відомо, що приховано у нього в рукаві”). Цю діалогову стратагему гарно демонструє уривок з “Думаючи про чоловіка” Жао Сюемана (“想一个男生” 饶雪漫) (див. додаток 66).⁴²⁴

Прагматичний зміст уривку реалізують квеситиви, констативи, промісиви та директиви. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів реалізують риторично-питальні та власно-питальні речення з питальними рамковими конструкціями (“没...吧”, “那...吗”). Комунікативно-інтенційний зміст констативів представляють стверджувальні розповідні поширені речення з використанням рамкової конструкції порівняння (“跟...一样”). Промісиви представлені поширеними складнопідрядними реченнями з використанням причинно-наслідкових рамкових конструкцій (“如果...的话”, “那...了”). Прагматичний зміст директивів реалізують прості поширені спонукальні речення з використанням дієслівних подвоєнь та наказових форм дієслів (“就安心坐坐。让爸爸好好看看你”). Іллокутивна сила уривку

⁴²⁴ 饶雪漫, 想一个男生 (2007) <<http://www.kanunu8.com/files/youth/201101/1060.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

реалізується за допомогою стратагеми №21 “金蟬脫殼” (“Нікому не відомо, що приховано у нього в рукаві”).

Деструктивна конфліктна діалогова стратагема знаходить своє відображення в українських текстах зазначеного періоду формулою: П-В-Пов-Пов та стратагемою №21 “Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт”. Продемонструємо практичне застосування деструктивної конфліктної діалогової стратагеми прикладом з “Мати все” Л. Дашвар⁴²⁵ (див. додаток 67). Прагматичний зміст наведеного діалгу реалізується менасивами, квеситивами, директивами та перформативами. Комунікативно-інтенційний зміст менасивів представлений стверджувальними поширеними простими реченнями, що виражають погрозу: “Ще трохи – і ти забудеш, що ти Вербицька”, “Ти погубиш його” та ін. Іntenційний зміст перформативів розкривають прості стверджувальні речення теперішнього часу з використанням дієслів, які вказують на те, що дія відбувається у момент мовлення (“ти ридаси”, “я аналізую” та ін.). Квеситиви та реквестиви пов’язані між собою причинно-наслідковим зв’язком: квеситиви – *що, чи, навіщо* та ін.; директиви – *прости, забудь* (реквестиви); “Час вибирати” (ін’юктив). Іллокутивна сила цього діалогу представлена стратагемою №21 “Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт”.

Робимо висновок, що конфліктний вид діалогу в китайських та українських художніх текстах початку XXI ст. реалізується у формі квеситивів, констативів, промісивів, директивів та менасивів. Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** реалізують риторично питальні та власне питальні речення з використанням питальних часток (“чи” тощо), займенників (кит. – 怎么; укр. – *що*) та питальних рамкових конструкцій (“没...吧”, “那...吗”, “是不是”, “什么”, “怎么”). **Констативи** представлені у формі простих стверджувальних речень з можливим використанням рамкової конструкції (“跟...一样”). Комунікативно-інтенційний зміст **промісивів**

⁴²⁵ Люко Дашвар, *Мати все* (Клуб сімкйного дозвілля 2011) 23-7.

розкривають розповідні складнопідрядні поширені речення з використанням рамкової конструкції умови (“如果...的话”, “那...了”). *Директиви* представлені простими наказовими реченнями з використанням дієслів I дієвідміни в українській мові, які у китайській – вживають дієслівні подвоєння таслова 让, 千万不. Комунікативно-інтенційний зміст *менасивів* передають стверджувальні поширені прості речення з дієсловами I дієвідміни, реалізація яких залежить від адресанта.

6.1.4 Варіантний імперативний вид китайської та української діалогової стратагеми “調虎離山” (“Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою”) / “Вислідили лису в ямі” початку XXI ст.

За результатом дослідження було встановлено, що імперативний діалог наявний в обох мовах і має однакову формулу: Спон-Пов-Пов-П-В-Спон-ВвічВ. У китайських текстах імперативний діалог представлений стратагемою №15 “調虎離山” (“Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою”).

Такий вибір стратагем можна пояснити тим, що, як уже йшлося раніше, сьогоденній уряд КНР проводить політику, яка не завжди отримує прихильність широких мас населення і використання стратагеми №15 “調虎離山” (“Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою”) допомагає йому здійснювати переконання. Підміна дійсності або уявлень про дійсність допомагає письменникам змусити читача думати та аналізувати, під час такого діалогу автор-читач, останній має усвідомити істинні мотиви письменника. Продемонструємо цю діалогову стратагему на прикладі уривку з роману “Думаючи про чоловіка” Жао Сюемана (“想一个男生” 饶雪漫) (див. додаток 68).⁴²⁶

⁴²⁶ 饶雪漫, 想一个男生 (2007) <<http://www.kanunu8.com/files/youth/201101/1060.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Прагматично-інтенційний зміст наведеного діалогу реалізують директиви, квеситиви та констативи. Комунікативно-інтенційний зміст директивів виражають прості поширені спонукальні речення з рамковими конструкціями (“不用...了”; “该...的...还是要...”). Квеситиви представлені питальними реченнями з питальними займенниками (为什么 тощо). Комунікативна інтенція констативів виражена стверджувальними поширеними реченнями з можливою усіченою формою рамкової конструкції (“(是)...的”). Іллокутивна сила діалогу реалізується за допомогою стратеми №15 “調虎離山” (“Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою”).

За результатом дослідження було встановлено, що імперативний діалог наявний в обох мовах і має однакову формулу: П-В-Пов-Пов. У поєднанні зі стратегією №15 “Вислідити лису в ямі”, вона спрямована на перекладання акцентів з важливого на неважливе. Проілюструємо наведену ДС уривками з “Мати все” Л. Дашвар⁴²⁷ (див. додаток 69). Прагматичний зміст цього діалогу розкривають директиви та квеситиви. Комунікативно-інтенційний зміст директивів виражають спонукальні речення з використанням дієслів I та II дієвідміни: *ходімо, кайся*. Квеситиви представлені питальними займенниками (*що* тощо). Іллокутивна сила наведеного уривку представлена стратегією №15 “Вислідити лису в ямі” – Ліда кличе няню до церкви, адже там вона буде вимушена казати правду, і розпитує про все, що її цікавить.

Робимо висновок, що імперативний вид діалогової стратегії в обох мовах реалізується за допомогою директивів, квеситивів, констативів. Комунікативно-інтенційний зміст **директивів** реалізують спонукальні прості та складнопідрядні речення з використанням рамоквих конструкцій (“不用...了”; “该...的...还是要...”) у китайській мові, та з використанням дієслів I та II дієвідміни (*ходімо, кайся*) – в українській. **Квеситиви** виражені питальними реченнями з використанням питальних прислівників (*чого ж*) та займенників (кит. – 为什么, 怎么可以这么; укр. – *що*). **Констативи** представлені

⁴²⁷ Люко Дашвар, *Мати все* (Клуб сімкіного дозвілля 2011) 269.

стверджувальними поширеними реченнями з можливим використанням усіченої форми рамкової конструкції (“(是) ... 的”). Іллокутивна сила діалогу реалізується за допомогою стратагеми №15 “調虎離山” (“Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою”) / “Вислідити лису в ямі”.

6.2 Динаміка культурно детермінованих типів діалогових стратагем в українсько-китайському міжкультурному діалозі XVIII – початок XXI ст.

Кожній культурі притаманні певні правила ведення бесіди. Оперування вербальними та невербальними знаками та адекватність їх інтерпретації є запорукою успішної комунікації.

Дослідження етно- та соціокультурних особливостей різних форм стратегічно-стратумного мислення китайців і українців на матеріалі художніх текстів XVIII – поч. XXI ст. дає можливість простежити стратагемні пріоритети досліджуваних періодів (див. додатки 68-71).

Спираючись на роботи Голікової М.О.,⁴²⁸ Темко Г.Д.,⁴²⁹ O. Bedford,⁴³⁰ Lin Yutang,⁴³¹ P.S. Sangren,⁴³² R.P. Wetter,⁴³³ було визначено вплив історичного контексту на формування ДЗС та особливості їх розвитку в кожній з культур. Динаміку розвитку інваріантно-зодіакальних типів діалогових стратагем у китайських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст. демонструють таблиці 6.11, 6.12 (див. додаток 74). Наведена таблиця демонструє не лише розвиток самих діалогових стратагем, а й видозміну тих видів діалогу, що їх репрезентують.

⁴²⁸ Олена Голікова, *Історія України* <<http://www.studfiles.ru/preview/5079493/page:4/>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴²⁹ Григорій Темко, *Історія України* <<http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴³⁰ O Bedford, ‘The individual experiences of guilt and shame in Chinese culture’ (2004) 10 Culture and psychology 29-52.

⁴³¹ Lin Yutang, *My country and my people* (Foreign Language Teaching and Research press 2004) <<https://archive.org/details/MyCountryAndMyPeople1936>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴³² Peter Sangren, *History and Magical Power in a Chinese Community* (Stanford 1987) 268.

⁴³³ R Wetter, *Unities and Diversities in Chinese Religion* (Seattle 1987).

Встановлено, що починаючи з XVIII ст. прагматичний зміст риторичного діалогу формують квеситиви, констативи, директиви та перформативи. Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** виражають питальні речення з використанням питальної лексики, яка також зазнавала змін протягом досліджуваного періоду. Так, станом на XVIII ст. у ролі питальних слів виступали: займенники (*什么* – *що*, *怎么* – *як*, *为什么* – *чому*), прислівниками (*难道* – *невже*). У XIX ст. з питального займенника *什么* було утворено усічену форму (суфікс) *么*, яка почала поєднуватись з іншими питальними словами, утворюючи рамкові питальні конструкції типу: “*可以... 么*” – “*чи можна*”. Протягом XX ст. змінилась форма питального займенника *怎么* – *як*, *怎样* – *як*, *який*, оформились нові форми питальних речень, утворених через заперечення та подвоєння дієслова (*是不是* – *чи не так*, *有没有* – *чи*). На початку XXI ст. квеситиви урізноманітнилися за рахунок питальних займенників (*多少* – *скільки*, *哪* – *де*); модальних дієслів (*能* – *можеш*) та питальних конструкцій (“*不是... 不能... 吗*” – “*не те щоб, ... не...*”; “*想... 吗*” – “*чи хочеш*”, “*恐怕... 的吧*” – “*боюсь чи*”).

Констативами протягом XVIII ст. – XIX ст. виступають стверджувальні речення теперішнього часу, у китайській мові вживається стверджувальна конструкція “*是 ... 的*”, які у XX ст. поповнилися стверджувальними дієслівними конструкціями (*有* – *мати*, “*是 ... 的*” (віддієслівна стверджуюча конструкція), *这是* – *це*, “*非要... 不可*” – “*поки ..., то не...*” та ін.), а на початку XXI ст. отримали ще одну формулу вираження (“*Гм.+Дієсл.+呢*”).

Станом на XVIII ст **директиви** реалізують реквестиви (*要* – *потрібно*, *слід*; *应该* – *необхідно*, *快* – *швидко*), до яких у XX ст. додалися імперативні дієслова (*去*, *叫*) з дієсловом на позначення мети директиву.

Перформативи у китайському риторичному діалозі виражені простими не поширеними усіченими реченнями та складно сурядними реченнями з використанням рамкових конструкцій типу “还...呢”.

Прагматичний зміст фатичного діалогу розкривається квеситивами, констативами та директивами. **Квеситиви** виражені реченнями з питальними займенниками (谁 – хто, 那里 – де, 怎么 – як), числівниками (几 – скільки), заперечними питальними конструкціями з модальним допоміжним словом (“不是...吗” – “хіба”), які у XIX ст. доповнились формулою: “是...的么” – “твоя”, протягом XX ст. були розширені за допомогою питального займенникового суфіксу: “不是...么” – “хіба”. **Констативи** у XVIII ст. представлені стверджувальними реченнями теперішнього часу, які у XIX ст. почали оформлюватись за допомогою конструкцій (“Ім.+是+Ім.”, “是...的”, “是的”). Прагматичний зміст **директивів** реалізується у відповідності до комунікативних інтенцій адресантів, представлений ін’юктивними з імперативним маркером 就 – *зараз же* у XVIII ст., що протягом XX ст. розширюється за допомогою рамкових конструкцій (“请...罢”) та спонукальних дієслів (来 – *заходь, давай*).

Прагматичний зміст конфліктного діалогу реалізується за допомогою квеситивів, директивів, констативів та менасивів. Таким чином, **квеситиви** XVIII ст. реалізують риторичні та прості питальні речення з використанням питальних займенників (怎么过得去 – *як можна*). У XIX ст. – за допомогою речень з питальним займенниковим суфіксом (么). Протягом XX ст. набір питальних слів та конструкцій розширюється питальними займенниками (怎么 – *як*, 哪一样 – *яка*, 什么 – *що*, 怎样 – *який*), питальними конструкціями (“何必...呢” – “*невіщо*”) та формами запитань через заперечення та дієслівний повтор (是不是 – *чи не так*, 对不对 – *чи не так*, 有没有 – *є чи немає*). На початку XXI ст. спостерігаємо використання питальних рамкових конструкцій, деякі з яких, походять від заперечних

питальних форм минулого століття (“没...吧” (від “有没有”), “那...吗”).

Директиви у XVIII ст. представлені іню’ктивами, із використанням схеми: “Дієслово+着+了”, на позначення спонування. Протягом XIX ст. директиви, у формі наказових граматичних конструкцій (“别...了”), оформлених емоційно забарвленою лексикою, корелюють з менасивами. На початку XXI ст. їх форма вираження змінилась на просте, наказове речення з використанням дієслівних подвоєнь та модальних вказівних дієсів типу 让 – змушувати. **Констативи** у межах конфліктного діалогу чітко простежуються у текстах XX ст. та на початку XXI ст., представлені простими розповідними реченнями зі стверджувальними конструкціями (“是...的”, “非要...不可”, “用...了”) у XX ст., а на початку XXI ст. – рамковими конструкціями типу: “跟...一样”. Перші не прозорі спроби реплік **менасивів** простежуються у XIX ст. – менасиви корелюють з промісивами з використанням рамкової конструкторки на передачу емоційності (“再也不...了”) та з директивами (наказових граматичних конструкцій (“别...了”)), оформлених емоційно забарвленою лексикою. На початку XXI ст. комунікативно-інтенційний зміст менасивів передають стверджувальні, поширені прості речення, реалізація яких залежить від адресанта.

Прагматичний зміст імперативного виду діалогу реалізують квеситиви, директиви, промісиви та промісиви. Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** виражають питальні речення напрямку, які лише на початку XXI ст. ускладнюються складними займенниковими формами (怎么可以这么). Зміст **директивів** XVIII ст. реалізують спонукальні речення з використанням таких іллокутивних маркерів імперативу: 罢了 – показники імперативності, 不许 – неможна, “让 + дієслово”. Директиви XIX ст. виражені потрійним дієслівний повтор, а імперативний зміст передають прислівники (一定), модальні наказові дієслова (要) та усічені форми стверджувальної рамочної конструкторки (“是...的”); реквестиви

реалізуються за допомогою 請 та спонукальної частки 罢. Їх форма лишається незмінною протягом XX ст., а на початку XXI ст. доповнюється рамковими конструкціями типу: “不用...了”; “该...的...还是要...”. Чітку форму вираження **промисиви** мають у текстах XVIII ст., де вони представлені простими та складними реченнями з використанням граматичних конструкцій на позначення майбутнього часу: “也...了”, “就是...有...呢” – “*навіть якщо...є...(хто)*”. Використанням **менасивів** відзначилось XX ст., протягом якого вони були виражені розповідними, складними, поширеними реченнями з використанням слів-маркерів умовності (*假如 – якщо*).

Подібну динаміку змін у формі та структурі китайського художнього діалогу В.І. Біляніна пояснює запровадженням путунхуа та впливом європейської літератури, що пояснює максимальне наближення діалогічних конструкцій XX ст. та XXI ст. до класичної європейської моделі.⁴³⁴

Динаміка видозміни варіантних видів китайських та українських ДК протягом XVIII ст. – поч. XXI ст., зумовлена історичним та соціокультурним контекстом, представлена у таблиц 6.13, 6.14 (див. додаток 75).

Прагматичний зміст риторичного діалогу реалізують квеситиви, констативи, директиви та перформативи. Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** XVIII ст. виражають питальні речення з використанням питальних прислівників (*як, чому, куди*) та питальних часток (*чи...чи, хіба*) та дієслів у неозначеній формі та особовій формі I та II дієвідміни. Протягом XIX ст. спостерігаємо усічення дубльованої питальної частки (з *чи...чи* на *чи*), з’являються питальні прислівники (*нащо, звідки*), які на початку XXI ст. доповнюються питальними прислівниками (*що, навіщо, де*). **Директиви** у XVIII ст. представлені ін’юктивами (“*Ану!*”; “*та ну ж!*”; у формі імперативних дієслів наказового способу) з дієсловами означеної форми II дієвідміни. Їх форма лишається незмінною протягом чотирьох століть.

⁴³⁴ В Біляніна, ‘Типи діалогових конструкцій у мові китайської художньої літератури XXI ст.’ (2014) 6 Вісник Житомирського держ ун-ту ім. І. Франка 291

Перформативи у XVIII ст. виражені стверджувальними реченнями теперішнього часу з дієсловами особової форми I дієвідміни. Комунікативний зміст **констативів** протягом досліджуваного періоду виражають стверджувальні речення теперішнього часу з дієсловом I дієвідміни.

Прагматичний зміст фатичного діалогу розкривається квеситивами, директивами та констативами, з використанням фатичних слів-маркерів (*знаєш, мені здається, за законом, прошу* та ін.). Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** XVIII ст. виражений реченнями питальними займенниками (*хто, що, який*) та питальними прислівниками (*як, де* та ін.) та дієсловами означеної форми I дієвідміни, до яких у XIX ст. додаються питальна частка (*чи*) і прислівник (*відкіля*). На початку XXI ст. діапазон питальних речень розширюють питальні прислівники (*чого, як це, коли* та ін.) та риторично-питальні речення. Прагматичний зміст **директивів** реалізується у відповідності до комунікативних інтенцій адресантів у XVIII ст. – реквестивами (утвореними за допомогою особових дієслів I дієвідміни), залишаючи за адресатом можливість самостійного прийняття рішень, протягом XIX ст. вони виражаються спонукальними окличними означено-/неозначено-/безособовими реченнями з дієсловами означеної форми I дієвідміни. Іллокутивними маркерами директивів XX ст. виступають: *ну ж бо, давай* та ін. Комунікативно-інтенційний зміст **констативів** чітко реалізується протягом XIX ст. у формі розповідних неокличних поширених та односкладових інфінітивних речень.

Конфліктний діалог українських художніх текстах XVIII ст. реалізується за допомогою квеситивів, директивів та емоційно-оцінного оформлення повідомлень. Комунікативно-інтенційний зміст **квеситивів** реалізують риторичні та прості питальні речення з питальними займенниками (*що* та ін.) та питальними прислівниками (*для чого, куди, де, чому, хіба* та ін.) з дієсловами особової форми I дієвідміни. У XIX ст. їх склад розширився за рахунок питальних займенників (*защо* тощо) та часток (*чи*

тощо). **Директиви** представлені реквестивами з дієсловами означеної форми II дієвідміни. Протягом XIX ст. форма *промисивів, менасивів та директивів* була нестабільна – простежується їх кореляція, оформлена емоційно забарвленою лексикою та дієсловами означеної форми I дієвідміни. Проте, на початку XXI ст. кожен з них набуває чітко окресленої форми: промисиви реалізують розповідні складнопідрядні поширені речення; менасиви передають стверджувальні поширені прості речення з дієсловами I дієвідміни, реалізація яких залежить від адресанта; директиви представлені простими наказовими реченнями з використанням дієслів I дієвідміни.

Прагматичний зміст імперативного діалогу XVIII ст. розкривають квеситиви, директиви, промисиви та реквестиви із застосуванням іллокутивних маркерів спонукання (“*Ваше слово!*”, “*Почнімо з кінця*” та ін.). Прагматичний зміст **квеситивів** виражають питальні речення напрямку з дієсловами означеної форми I дієвідміни. У XIX ст. вони були доповнені питальними прислівниками (*як, чого*); **Директиви** XVIII ст. реалізують спонукальні речення з дієсловами означеної форми II дієвідміни наказового способу: *зробім, палім, слухайте* та ін.

Лексичні та граматичні зміни в межах визначених типів діалогу протягом чотирьох століть пояснюємо становленням української літературної мови, яка, за словами Л.А. Булаховського,⁴³⁵ виникла лише у другій половині XVIII ст. і зазнавала перешкод політикою русифікації з боку російського уряду, козацьких старшин та православного духовенства. Розмовна та літературна українська мова почали зближуватись у XIX ст., а станом на XX ст. були зафіксовані мовні норми.

Динаміка видозміни варіантних видів китайських та українських ДК протягом XVIII ст. – поч. XXI ст., зумовлена історичним та соціокультурним контекстом, представлена у таблиці 6.15, 6.16 (див. додаток 76).

Частково її результати подано у статті “Інформативно-обмінний тип діалогових стратегій у китайських та українських художніх текстах XVIII-

⁴³⁵ Леонід Булаховський, *Питання походження української мови* (АН УРСР 1956) 154.

XXI ст.”, в якій В.І. Білянiна надає порiвняльну характеристику одного з класiв диалогових стратагем риторичного типу в обох мовах.⁴³⁶

Вiдповiднi змiни, що вiдбувались у китайських диалогових типах протягом досліджуваного перiоду можна простежити за допомогою таблиці 6.17 (див. додаток 77). Динаміка розмовного диалогу проiлюстрована В.І. Білянiною у статтi, присвяченiй наративним диалоговим стратагемам китайської та української мови.⁴³⁷

В розвитку досліджуваних мов простежуються подiбнi закономірності у шляху становлення лiтературних мов та їх стилістичне унормування. У Китаї станом на XVIII ст. лiтературною мовою вважався веньянь, яка повністю вiдрiзнялась вiд розмовної – байхуа і не використовувалась у спілкуванні. В Україні XVIII ст. була поширена слов'яно-руська мова, народною мовою дозволялось писати лише тексти низького стилю.

XIX ст. став часом заміщення веньянь на байхуа, що простежується у зміні службових слів, появи лічильних слів тощо. В Україні протягом XIX ст. відбувається зближення розмовної та лiтературної мов, проте у спілкуванні використовувались як російська, так і українська мови.

Протягом XX ст. в обох країнах відбувається унормування лiтературної мови, яка по сьогодні продовжує свій розвиток та удосконалення.

Висновки до розділу 6

Аналіз китайських та українських художніх текстів початку XXI ст. (“何以笙箫默” 顾漫, “杉杉来吃” 顾漫, “全世界都 8 岁” 皮皮, “我的帝王生活” 苏童, “想一个男人” 饶雪漫, “Мати все” Л. Дашвар, “Трохи пiтьми” Л. Дереш, “Амулет Паскаля” І. Роздобудько) на наявність у них диалогових

⁴³⁶ В Білянiна, ‘Інформативно-обмінний тип диалогових стратагем у китайських та українських художніх текстах XVIII-XXI ст.’ (2016), *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури* (Наукова філологічна організація “ЛОГОС” 2016).

⁴³⁷ В Білянiна, ‘Наративний тип диалогових стратагем у китайських та українських художніх текстах XVIII-XXI ст.’ (2016) 1 Науковий вісник Дрогобицького держ пед ун-ту ім. І. Франка. Серія “Філологічні науки” (Мовознавство) 32–35.

стратагем дав можливість об'єднати наявні стратагеми у спільний для двох мов ДЗС “Кінь”.

ДЗС “Кінь” яка відображає у китайських та українських художніх текстах початку ХХІ ст. здатність до нанесення неочікуваної атаки, підступність, раціональність та вміння поставити опонента у не вигідні умови, моделюється чотирма варіантними видами ДК:

– кит.: риторичним (“你每天来我的办公室是因为我命令你?”. “其实我是在欲擒故纵来着” – “Ти щодня приходиш у мій офіс тому що я твій керівник?”. “Ви загнали мене у кут”), фатичним (“谢谢你来陪我”. “这是我应该做的么” – “Дякую, що пішов зі мною”. “Це мій обов’язок!”), конфліктним (“这书写得挺好的啊!”. “以后这种书不许看! 看多了思想非出岔子不可!” – “Це дуже хороша книжка!”. “Більше її не читай! Інакше все тобі в голові перевернеться!”), імперативним (“我不看电视了, 因为和你玩比看电视更有趣。跟我学美术你会发现更有趣”. “我学” – “Я не дивлюсь телевізор через те, що з тобою гратись цікавіше. Проте, вчитися зі мною малюванню ще цікавіше”. “Я вчитимусь”);

– укр.: риторичним (“Можє, Лідуся і діло каже”. “Ви краще Ліду до тямї повертайте. А з Платоном я сам розберуся”), фатичним (“Я допоможу! Невже не зрозуміла куди потрапила?!”. “Не любите ви мене!”), конфліктним (“Ану прокидайся, сучко мала! Запам’ятай. Не погодишся з нею – загризу!”). “Так, мамо”) та імперативним (“Ходімо до церкви!”. “Та хто тобі в таку рань церкву відчинить?”. “Бог! Кайся, нянько, бо така грішна!”).

У китайській мові маємо найвищий показник використання риторичного діалогу за чотири століття – 59% (XVIII ст. – 18%, XIX ст. – 55%, XX ст. – 33%), в українській мові цей показник близький до позначки XVIII ст. – 50% (XVIII ст. – 54%, XIX ст. – 13%, XX ст. – 23%). Стратагемний зміст цього типу діалогу змінюється, у межах китайського риторичного діалогу, з тактики використання обману для маніпуляції опонентом, на

поведінку невтручання, пасивного очікування виснаження противника. У межах українського риторичного діалогу відбувається заміщення вміння користуватись з ситуації, на тактику протидії активно настроєному опоненту.

Прагматичний зміст риторичного діалогу в китайських та українських художніх текстах початку XXI ст. реалізують квеситиви, констативи та промісиви. Комунікативно-інтенційний зміст квеситивів передають питальні речення (кит. – з модальними дієсловами можливості (能 – можна), питальними словами щодо істинності суджень (真的 – правда), займенниками (为什么, 怎么回事 – чому) та питальними конструкціями “不是 + Іменник + 不能 + Дієслово + 吗”, “想... 吗” – “чи хочеш”, “恐怕... 的吧” – “боюсь, чи не ...”; укр. – (дієслова II дієвідміни 2 особи однини) питальними займенниками (що, який), прислівниками (де тощо) та частками (чи тощо). Констативи реалізують поширені прості та складні речення теперішнього часу із використанням (是, 是在, “还没... 呢”, “是...(的)”). Іntenційний зміст промісивів передають прості непоширені речення з дієсловами I дієвідміни 1 особи однин у майбутньому часі.

Збільшення частоти використання риторичного типу діалогу в Китаї та Україні на початку XXI ст. говорить про розвитку міжособистісної та міжкультурної комунікації в умовах глобалізації.

Спільне: наявність ДЗС “Кінь” в ІАКС китайських та українських письменників та домінантний тип риторичних ДК.

Відмінне: кількісні показники використання варіантних ДК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білянiна В, 'Типи дiалогових конструкцiй у мовi китайської художньої лiтератури ХХI ст.' (2014) 6 Вiсник Житомирського держ ун-ту iм. I. Франка 21-7.
2. Білянiна В, 'Наративний тип дiалогових стратагем у китайських та українських художніх текстах ХVІІІ-ХХI ст.' (2016) 1 Науковий вiсник Дрогобицького держ пед ун-ту iм. I. Франка. Серiя "Фiлологiчні науки" (Мовознавство) 32-35.
3. Білянiна В, 'Iнформативно-обмiнний тип дiалогових стратагем у китайських та українських художніх текстах ХVІІІ-ХХI ст.' (2016), *Сучасні науковi дослідження представникiв фiлологiчних наук та їхнiй вплив на розвиток мови та лiтератури* (Наукова фiлологiчна органiзацiя "ЛОГОС" 2016).
4. Булаховський Л, *Питання походження української мови* (АН УРСР 1956).
5. Дашвар Л, *Мати все* (Клуб сiмкiйного дозвiлля 2011).
6. Дереш Л, *Трохи пiтьми, або На краю свiту* (Клуб сiмейного Дозвiлля 2008).
7. Документи ХІІІ Всекитайського сьезда КПК (Пекин 1988).
8. Зенгер Х, *Стратагемы. О китайском искусстве жить и выживать* (Эксмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.
9. Iздрик Ю, *АМтм* (Клуб сiмейного дозвiлля 2010).
10. 'Калейдоскоп гороскопов' (Google, дата звернення 19 Березень 2017) <http://astroscope.ru/horoskop/kitaiskiy_zodiak/monkey.html> дата звернення 19 Березень 2017.

11. 'Особливості сучасної української літератури'
<<https://sites.google.com/site/sucasnaukraienskaliteratura/home/osoblivosti-sucasnoie-ukraienskoie-literaturi>> дата звернення 19 Березень 2017.
12. Темко Г, *Історія України*
< <http://www.history.vn.ua/book/history2/18.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
13. 'Українська література' (Google, дата звернення 19 Березень 2017)
<<http://www.ukrlit.vn.ua/textbook/ukrlit11/index.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
14. 'Українська література другої половини ХХ – початку ХХІ ст.' (Google, дата звернення 19 Березень 2017)
<http://vvpk.at.ua/load/dilovodstvo/ukrajinska_literatura/materiali_do_seminarskogo_zanjattja_quot_ukrajinska_literatura_drugoji_polovini_khkh_pochatku_khkh_i_st_quot/37-1-0-1796> дата звернення 19 Березень 2017.
15. Bedford O, 'The individual experiences of guilt and shame in Chinese culture' (2004) 10 Culture and psychology 29-52.
16. Lin Yutang, *My country and my people* (Foreign Language Teaching and Research press 2004)
<<https://archive.org/details/MyCountryAndMyPeople1936>> дата звернення 19 Березень 2017.
17. Sangren P, *History and Magical Power in a Chinese Community* (Stanford 1987).
18. Wetter R, *Unities and Diversities in Chinese Religion* (Seattle 1987).
19. 皮皮, *全世界都8岁* (2000)
<<http://www.kanunu8.com/book3/7583/index.html>> дата звернення 19 Березень 2017.
20. 饶雪漫, *想一个男生* (2007)
<<http://www.kanunu8.com/files/youth/201101/1060.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

21. 苏童, *我的帝王生涯* (1993) <<http://www.kanunu8.com/book3/7362/>>
дата звернення 19 Березень 2017.
22. 顾漫, *何以笙箫默* (2007)
<<http://www.kanunu8.com/files/youth/201104/2452.html>> дата звернення 19
Березень 2017.
23. 顾漫, *杉杉来了* (2011) <<http://www.ty2016.net/book/guman5>> дата
звернення 19 Березень 2017.

ВИСНОВКИ

Теоретична концепція дисертаційного дослідження ґрунтується на таких положеннях: 1) художній діалог є когнітивно-дискурсивним феноменом, який у роботі розглядається в широкому сенсі як структура колективної й індивідуально-авторської свідомості, а у вузькому – як діалогова конструкція – група з двох або більше граматично самостійних речень, пов'язаних між собою спільним змістом та будовою, що становлять одне розгорнуте повідомлення; 2) індивідуально-авторська картина світу перебуває у співвідношенні з текстовою та мовною картинами світу як віддзеркаленням етнокультурних особливостей мислення та світосприйняття окремого народу; 3) концептуальним відображенням мовнокультурної ідентичності письменника в ІАКС є діалогова стратагема, під якою розуміємо культурно зумовлений художній сценарій позиціонування учасників діалогу, що відображає в ІАКС стратегічно-стратумну колекцію ідеологічно-ментальних хитрощів як окремих особистостей, так і цілих національних колективів у формі різних типів ДК, що мають знаково-символічну природу.

У роботі було запропоновано комплексну методику аналізу діалогових стратагем в ІАКС китайських та українських письменників, що проводилася у три етапи з використанням низки релевантних методів: методики трансформаційного аналізу – для визначення семантичних і формальних перетворень у ДК в ІАКС китайських та українських письменників у певну історичну добу; контекстуально-інтерпретаційного методу – для аналізу впливу контексту та авторських інтенцій на вибір діалогових стратагем та відповідних ДК; прагматичного аналізу – для ідентифікації типів діалогу на основі класифікацій мовленнєвих актів; методу комунікативних парадигм та лінійно-акцентних перетворень – для встановлення способів і засобів трансформації нейтральних комунікативних структур у національно-марковані діалогові стратагеми; лінгвокультурологічного

аналізу – для виявлення ступеня відповідності діалогових страгем прислів'ям як утворенням, що акумулювали багатовікові традиції китайського й українського етносів; перцептивного аналізу – для пояснення функцій діалогових страгем у результаті їхнього сприйняття читачами художніх текстів; контент-аналізу – для дослідження змісту художнього тексту та впорядкування інформації, пов'язаної з конструюванням діалогів; зіставно-типологічного методу – для систематизації типів діалогових страгем, характерних для ІАКС китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.

Виявлено домінантні для кожного століття типи ДК, відображені діалоговими страгемами в ІАКС китайських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.

ДЗС “Змія”, яка відображає в ДК китайських художніх текстів XVIII ст., а в українських – XIX ст. обережність, вміння приховувати дійсні наміри за вдаваною поведінкою, збивати з пантелику та маніпулювати, корелює з такими прислів'ями: кит. “走為上計” (“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”), “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигрєня зубів не показує”), “空城計” (“При світлі лампи колір не розрізнити”), “借刀殺人” (“Панувати над варварами, використовуючи їх самих”) / укр. “Лучче в боцці, неже в чужій головці”, “Часи для краси, а врем'я по сонцю”, “Хвастливого з багатим не розбереш”, “Добре чужими руками жар загібать”.

ДЗС “Кролик”, яка відображає в ДК китайських художніх текстів XX ст., а в українських – XVIII ст. схильність до прикрашання дійсності, жертвності, скритності та лицемірства, корелює з такими прислів'ями: кит. “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”), “李代桃僵” (“Втратив майно – уникнув біди”), “釜底抽薪” (“Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки”), “笑裡藏刀” (“На вустах мед, а за пазухою ніж”) / укр. “Пристав нові двері до старої лазенки”, “Треба сто пар волів віддати, аби

добру жінку мати”, “Тиха вода греблі рве”, “На словах милості просить, а за халявою ніж носить”.

ДЗС “Миша”, що відображає в ДК китайських художніх текстів ХІХ ст. хитрість, безжалісність, цинічність та опосередковану критику, корелює з такими прислів’ями: “瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”), “美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”), “趁火打劫” (“Кидати каміння у впалого до колодязя”), “指桑罵槐” (“З’їла м’ясо кішка, а сварять пса”).

ДЗС “Тигр”, яка відображає в ДК українських художніх текстів ХХ ст. схильність до перебільшення, до створення конфліктних ситуацій і агресії, вміння користуватись слабостями противника, корелює з такими прислів’ями: “З комара зробили вола”, “Як кажуть, то й батька вьяжуть”, “Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти та й мовчи”, “Не кожен слабий, що стогне”.

ДЗС “Кінь” відображає в ДК китайських та українських художніх текстів поч. ХХІ ст. здатність до нанесення неочікуваної атаки, підступність, раціональність та вміння поставити опонента у не вигідні умови, корелює з такими прислів’ями: кит. “反客為主” (“Негода може прийти несподівано”), “偷梁換柱” (“Вивісити навітрину баранячу голову, а продавати собачатину”), “擒賊擒王” (“Хочеш убити змію – бий по голові, хочеш знищити банду – лови ватажка”), “調虎離山” (“Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою”) / укр. “Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе”, “Він багато робить, щоб нічого не робити”, “Без гетьмана військо гине”, “Вислідити лиса в ямі”.

Установлено закономірності між образно-сисловою сутністю ДЗС та домінантними для кожної доби типами ДК.

Для ДЗС “Змія” домінантним виявився фатичний тип ДК китайських художніх текстів ХVІІІ ст. (з перевагою етикетних комунікативів та перформативів), що зумовлено пануючою цензурою у Китаї та

комунікативною етикою того часу, а в українських художніх текстах ХІХ ст. – імперативний тип (з перевагою директивів), який відтворює форму патріотичної громадської діяльності українських письменників в умовах утисків та заборон з боку владної верхівки.

Для ДЗС “Кролик” домінантним виявився риторичний тип ДК китайських художніх текстів ХХ ст. (з перевагою квеситивів та констативів), що зумовлено початком знайомства Китаю з науковими та культурними надбаннями Заходу, та українських – ХVІІІ ст. (з перевагою квеситивів та констативів), що пояснюється боротьбою за владу між гетьманством, Російською імперією та Річчю Посполитою.

Для ДЗС “Миша” домінантним виявився риторичний тип ДК китайських художніх текстів ХІХ ст. (з перевагою квеситивів та констативів), що зумовлено впливом іноземних держав на життя Китаю.

Для ДЗС “Тигр” домінантним виявився конфліктний тип ДК українських художніх текстів ХХ ст. (з перевагою менасивів), що зумовлено впливом радянської влади на українське письменство.

Для ДЗС “Кінь” домінантним виявився риторичний тип ДК китайських та українських художніх текстів поч. ХХІ ст. (з перевагою квеситивів та констативів), що зумовлено поглибленням міжкультурної комунікації, прагненням до кооперації в умовах глобалізації.

Підтверджено вплив історичних та соціокультурних чинників на формування діалогових стратагем як проявів колективного й індивідуально-авторського світогляду, відображеного у ДК китайських та українських художніх текстів ХVІІІ – поч. ХХІ ст. Антикитайська політика маньчжурів у ХVІІІ ст. та утиски українства з боку Російської імперії у ХІХ ст. відображають характеристики ДЗС “Змія”. Неспокій у зв’язку з боротьбою за владу та мовне питання в Україні ХVІІІ ст. збігається з настроями китайського суспільства в період Культурної революції ХХ ст. і проявляється у вигляді ДЗС “Кролик”. Невдоволення різними політичними

подіями на початку ХХІ ст. в обох соціумах має спільні риси, відображені у ДЗС “Кінь”.

Відмінність зафіксовано у типах китайських ДК ХІХ ст., характерних для ДЗС “Миша”, що відображає боротьбу за владу між маньчжурами, КПК та Гоміндан, та у типах українських ДК ХХ ст, що корелюють з ДЗС “Тигр” як прояв впливу радянської влади на свідомість українського письменства та їхній опір всіма можливими способами.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Таблиця 1.1

Різнобічна характеристика стратагеми

Стратагеми		
<i>Військовий аспект</i>	<i>Дипломатичний аспект</i>	<i>Лінгвокультурний аспект</i>
Аналітичне бачення факторів дружності двосторонньої політики, військової економіки, науки і техніки, та географічного положення відповідно до військових намірів. ⁴³⁸	Латентні підстави прийнятих рішень, розпізнавання і використання яких різко підвищує адекватність міжкультурних взаємодій, істотно впливає на рівень культурної компетентності суб-агентів комунікації і робить процес різнотипної взаємодії між країнами Заходу і Сходу передбачуваним, ефективним і взаємовигідним. ⁴³⁹	Культурно обумовлені сценарії позиціонування суб'єктів комунікації, об'єктивовані у вербальній та невербальній формі. ⁴⁴⁰
Стратагема означає стратегічний план, в якому для супротивника укладена якась пастка або хитрість. ⁴⁴¹	Стратагема подібна алгоритму, вона організовує послідовність дій. ⁴⁴²	Епістемологічні феномени, або як особливі, об'єктивувалися в актах і артефактах культури стійкі ментальні утворення, пов'язані з типовими для

⁴³⁸ Lieutenant Colonel Timothy Thomas, *The Chinese military's strategic mind-set* (2007) <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/thomas_china_mind-set.pdf> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴³⁹ Ольга Нестерова, 'Современные коммуникативные практики в пространстве российско-китайского межкультурного взаимодействия' (дис докт филос наук, 2010).

⁴⁴⁰ Там само.

⁴⁴¹ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (Ексмо 2004) <http://www.e-reading.club/bookreader.php/145114/fon_Zenger_-_Stratagemy._O_kitaiskom_iskusstve_zhit%27_i_vyzhivat%27.html> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴⁴² Там само.

		того чи іншого етносу мотиваційними та поведінковими установками. ⁴⁴³
Стратегічне мислення – продукт осмислення конфлікту або кризи, які неможливо або небажано дозволяти силовими методами. ⁴⁴⁴		Феномен стратегічного пов'язаний з переоцінкою процесу утворення стійких (універсальних) понять, з виявленням так званих “семантичних примітивів”, самозрозумілості, взаємоперекладених, загальних для всіх картин світу, що становлять “алфавіт людських думок”. ⁴⁴⁵
		Поняття стратегічного дозволяє визнати антропоцентричність категоризації об'єктів і явищ світу, мови в цілому. У мові також представлена не тільки картина світу, а й особливості самих мовців, зокрема своєрідність національного характеру його носіїв, і тут значення універсальної семантичної метамови проявляється

⁴⁴³ Ольга Нестерова, ‘Современные коммуникативные практики в пространстве российско-китайского межкультурного взаимодействия’ (дис докт філос наук, 2010).

⁴⁴⁴ Т Завьялова, ‘Канон о сокровенном Чжао Жуя’ (2002) 1 Вестник Новосибирского гос ун-та <<http://www.nsu.ru/xmlui/handle/nsu/511?show=full>> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴⁴⁵ Анна Вежбицкая, *Понимание культур через посредство ключевых слов* (Языки славянской культуры 2001).

		повною мірою – саме переклад на СМ дозволяє зіставляти і поєднувати системи бачення і картини світу. ⁴⁴⁶
		Особливі, об'єктивовані в актах та артефактах культури стійкі ментальні утворення, пов'язані з типовими для того чи іншого етносу мотиваційними та поведінковими установами. ⁴⁴⁷
		“Одиниці” семантичного поля метамови, особливого роду моделі, в яких відображені та втілені досвід культурного освоєння світу. ⁴⁴⁸

⁴⁴⁶ Людмила Микешина, *Философия науки: Общие проблемы познания. Методология естественных и гуманитарных наук* (Флинта 2005).

⁴⁴⁷ В Ларин, 'Российско-китайские отношения в региональных измерениях (80-е годы XX – начало XXI века)' (2005) 2 Вестник ДВО РАН 121-5.

⁴⁴⁸ Там само.

Додаток 2

Схема 1.1 Концептуально-стратова природа стратагеми

Додаток 3

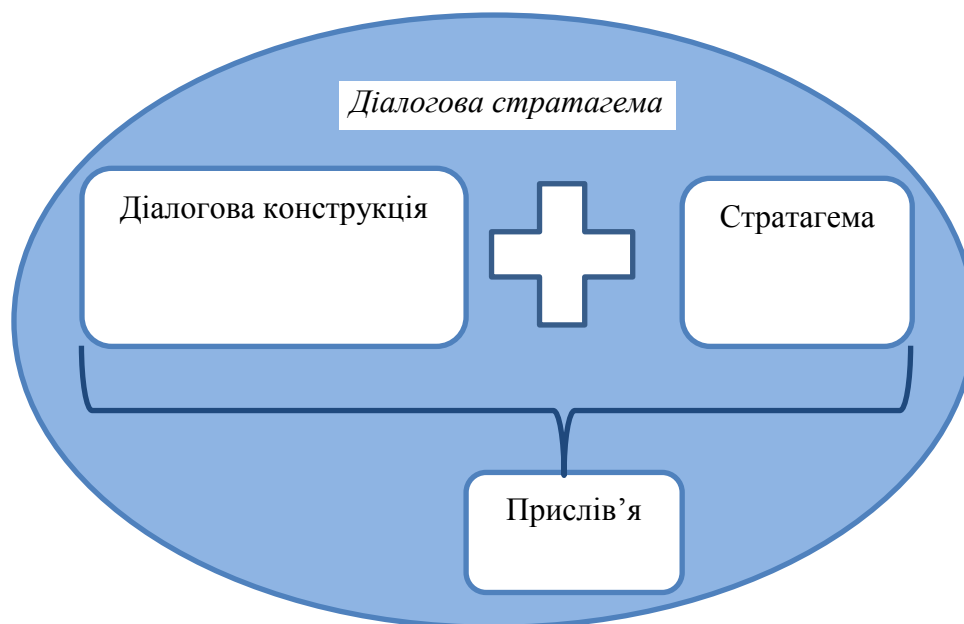

Схема 1.2 Схематичне зображення діалогової стратегіми

Додаток 4

Таблиця 1.2

Основні види діалогічної єдності (ДЄ)

№	Семантичні типи ДЄ	Різновиди діалогічних єдностей
1	Інформативний	Повідомлення – Повідомлення Повідомлення – Запитання Повідомлення – Спонування
2	Ініціативний	Спонування – Згода Спонування – Відмова Спонування – Запитання
3	Запитальний	Запитання – Відповідь на запитання Запитання – Контрзапитання Риторичні запитання
4	Етикетний	Привітання – Привітання Прощання – Прощання Висловлювання вдячності – Реакція на вдячність

Додаток 5

Таблиця 1.3

Типи діалогових конструкцій

№	Типи ДК	Функціональний клас	Під-клас
1	Риторичний	Інформативний (за Н.Д. Арутюновою)	Інформативно-пошуковий (за Д. Уолтоном)
			Інформативно-обмінний (за П.О. Беляєвою)
		Розповідний (за П.О. Беляєвою)	
		Розмовний (за Н.Д. Арутюновою та Д. Уолтоном)	Інтимний (за П.О. Беляєвою та І.В. Романюк)
2	Імперативний	Імперативний (за П.О. Беляєвою та Д. Уолтон)	
3	Конфліктний	Конструктивний (за І.М. Рудик)	Еристичний (за Г. Бушем)
		Деструктивний (за І.М. Рудик)	
4	Фатичний	Етикетний (за І.В. Романюк)	
		Інтелектуальний (за Н.Д. Арутюновою)	

Додаток 6

36 страатагем з китайськими та українськими відповідниками

№	Назва страатагем	Переклад	Китайський відповідник	Український відповідник
1	瞞天過海	Обманути імператора, щоб той переплив море	Лисиця повчає, щоб обікрасти ⁴⁴⁹	На панську мудрість – мужицька хитрость ⁴⁵⁰
2	圍魏救趙	Осадити Вей, щоб урятувати Чжао	Осадити місто, знищити підкріплення ⁴⁵¹	Як кажуть, то й батька вьяжуть ⁴⁵²
3	借刀殺人	Вбити чужим ножом	Панувати над варварами, використовуючи їх самих ⁴⁵³	Добре чужими руками жар загрибать ⁴⁵⁴
4	以逸待勞	У спокої очікувати утомлення ворога	Якщо довго сидіти на березі річки, то можна побачити як по ній пропливає труп твого ворога ⁴⁵⁵	Зозуля своє гніздо не в'є ⁴⁵⁶
5	趁火打劫	Грабувати під-	Кидати камінням у	Тепер її и кури

⁴⁴⁹ 五南辭書編輯小組，好查好用成語熟語辭典 <https://books.google.com.ua/books?id=GBpqCgAAQBAJ&pg=RA1-PA59&dq=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7+%E6%88%90%E8%AF%AD&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjx0_Ly4IjUAhUkJ5oKHaTxAXsQ6AEIJzAB#v=onepage&q=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7%20&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴⁵⁰ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 26.

⁴⁵¹ 五南辭書編輯小組，好查好用成語熟語辭典 <https://books.google.com.ua/books?id=GBpqCgAAQBAJ&pg=RA1-PA59&dq=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7+%E6%88%90%E8%AF%AD&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjx0_Ly4IjUAhUkJ5oKHaTxAXsQ6AEIJzAB#v=onepage&q=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7%20&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴⁵² Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 89.

⁴⁵³ 五南辭書編輯小組，好查好用成語熟語辭典 <https://books.google.com.ua/books?id=GBpqCgAAQBAJ&pg=RA1-PA59&dq=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7+%E6%88%90%E8%AF%AD&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjx0_Ly4IjUAhUkJ5oKHaTxAXsQ6AEIJzAB#v=onepage&q=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7%20&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴⁵⁴ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 340.

⁴⁵⁵ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 65.

⁴⁵⁶ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 63.

		час пожежі	впалого до колодязю ⁴⁵⁷	заклюють ⁴⁵⁸
6	聲東擊西	Здійняти шум на сході – напасти на заході	Голоблі на Північ, колеса на Південь ⁴⁵⁹	Очима світить, а боком душу тягне ⁴⁶⁰
7	無中生有	Отримати щось з нічого	Назвати оленя конем ⁴⁶¹	З комара зробили вола ⁴⁶²
8	(明修棧道) 暗渡陳倉	(Для вигляду лагодити дерев'яний місток), потайки виступати у Ченьцан	Кусюче тигреня зубів не показує ⁴⁶³	Часи для краси, а врем'я по сонцю ⁴⁶⁴
9	隔岸觀火	Спостерігати за вогнем з протилежного берега	Коли баклан б'ється з устрицею, у вираші лишається рибалка ⁴⁶⁵	Не пхайте ёго, він и сам упаде ⁴⁶⁶
10	笑裡藏刀	Приховувати за посмішкою кинджал	На вустах мед, а за пазухою ніж ⁴⁶⁷	На словах милості просить, а за халявою ніж носить ⁴⁶⁸
11	李代桃僵	Пожертвувати сливою, щоб врятувати персики	Втратив майно – уникнув біди ⁴⁶⁹	Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати ⁴⁷⁰

⁴⁵⁷ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 16.

⁴⁵⁸ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Либідь 1993) 128.

⁴⁵⁹ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 25.

⁴⁶⁰ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Либідь 1993) 167.

⁴⁶¹ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 49.

⁴⁶² Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 65.

⁴⁶³ Володимир Мясников та Іван Чирк, *Китайські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 81.

⁴⁶⁴ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 124.

⁴⁶⁵ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 71.

⁴⁶⁶ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Либідь 1993) 200.

⁴⁶⁷ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 22.

⁴⁶⁸ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 286.

⁴⁶⁹ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 109.

⁴⁷⁰ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 183.

12	順手牽羊	Забрати вівцю легкою рукою	Велику стіну можна розвалити з маленького кута, а колода починає гнити з сучка ⁴⁷¹	Взяти те, що погано лежить ⁴⁷²
13	打草驚蛇	Бити по траві, щоб налякати змію	Хочеш налякати мавпу – заріж перед нею курку ⁴⁷³	Кішку б'ють, а невістці замітку дають ⁴⁷⁴
14	借屍還魂	Позичити мерця, щоб повернути душу	Остиглий попіл розпалився знов ⁴⁷⁵	Лис став монахом не на те, аби гріхи спокутувати, але щоб нові зробити ⁴⁷⁶
15	調虎離山	Заманити тигра з гори на рівнину	Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою ⁴⁷⁷	Вислідити лиса в ямі ⁴⁷⁸
16	欲擒故縱	Якщо хочеш щось впіймати, спершу відпусти	Кіт грається з мишею ⁴⁷⁹	Граєця, як кіт з мишою ⁴⁸⁰
17	拋磚引玉	Кинути цеглину, щоб отримати нефрит	Муха не оселиться на яйці без тріщини ⁴⁸¹	Хоч і коня загнав, зате зайця піймав ⁴⁸²
18	擒賊擒王	Щоб упіймати розбійників,	Хочеш убити змію – бий по голові,	Без гетьмана військо гине ⁴⁸⁴

⁴⁷¹ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 126.

⁴⁷² 'Українські прислів'я та приказки' (Google, 20 Березень 2017) <<http://teka.ks.ua/post/narodni/prysliv-ia-ta-prukazku-pro-gubu>> дата звернення 20 Березень 2017.

⁴⁷³ Володимир Мясников та Іван Чирк, *Китайські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 82.

⁴⁷⁴ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Либідь 1993) 199.

⁴⁷⁵ 五南辭書編輯小組, *好查好用成語熟語辭典*

<https://books.google.com.ua/books?id=GBpqCgAAQBAJ&pg=RA1-PA59&dq=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7+%E6%88%90%E8%AF%AD&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjx0_Ly4IjUAhUkJ5oKHaTxAXsQ6AEIJzAB#v=onepage&q=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7%20&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴⁷⁶ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 61.

⁴⁷⁷ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 97.

⁴⁷⁸ 'Українські прислів'я та приказки' (Google, 20 Березень 2017) <

<http://teka.ks.ua/?s=%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B8%D0%BB%D0%B8+&submit=Search>> дата звернення 20 Березень 2017.

⁴⁷⁹ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 30.

⁴⁸⁰ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Либідь 1993) 138.

⁴⁸¹ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 111.

⁴⁸² Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 61.

		варто спіймати їх командира	хочеш знищити банду – лови ватажка ⁴⁸³	
19	釜底抽薪	Потайки витягати хмиз з-під чавуну іншого	Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки ⁴⁸⁵	Тиха вода греблі рве ⁴⁸⁶
20	混水摸魚	Ловити рибу у мутній воді	Підкорюю, поширюючи розбрат ⁴⁸⁷	Не замутиш води — не піймаєш риби ⁴⁸⁸
21	金蟬脫殼	Цикада скидає свій золотий кокон (свою золоту шкіру)	Нікому не відомо, що приховано у нього в рукаві ⁴⁸⁹	Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт ⁴⁹⁰
22	關門捉賊	Закрити двері, щоб упіймати грабіжника	Не забравшись в логово тигра, не добудеш тигренка ⁴⁹¹	Біда, аки в Родні ⁴⁹²
23	遠交近攻	Об'єднатись з далеким ворогом, щоб перемогти ближнього	Ворог для того, щоб відвести біду ⁴⁹³	Ворог мого ворога – мій приятель ⁴⁹⁴

⁴⁸⁴ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 364.

⁴⁸³ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 73.

⁴⁸⁵ 陈士龙, *中华成语大典* (北京出版社 2008) 76.

⁴⁸⁶ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 289.

⁴⁸⁷ 五南辭書編輯小組, *好查好用成語熟語辭典*

<https://books.google.com.ua/books?id=GBpqCgAAQBAJ&pg=RA1-PA59&dq=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7+%E6%88%90%E8%AF%AD&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjx0_Ly4IjUAhUkJ5oKHaTxAXsQ6AEIJzAB#v=onepage&q=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7%20&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴⁸⁸ 'Українські прислів'я та приказки' (Google, 20 Березень 2017) <<http://teka.ks.ua/post/narodni/prysliv-ia-ta-prukazky-pro-gubu>> дата звернення 20 Березень 2017.

⁴⁸⁹ Liwei Jiao and Benjamin M. Stone, *500 Common Chinese Proverbs and Colloquial Expressions. An annotated frequency dictionary* (Routledge 2014) 35.

⁴⁹⁰ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Либідь 1993) 165.

⁴⁹¹ Liwei Jiao and Benjamin M. Stone, *500 Common Chinese Proverbs and Colloquial Expressions. An annotated frequency dictionary* (Routledge 2014) 325.

⁴⁹² Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Либідь 1993) 133.

⁴⁹³ Liwei Jiao and Benjamin M. Stone, *500 Common Chinese Proverbs and Colloquial Expressions. An annotated frequency dictionary* (Routledge 2014) 370.

⁴⁹⁴ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 334.

24	假道伐虢	Об'явити, що лише плануєш перейти крізь державу Го та захопити її	Не вір свині у городі, а вовку на вівчарні ⁴⁹⁵	Богу молицця, а чорту вірує ⁴⁹⁶
25	偷梁換柱	Вкрасти балки та замінити їх гнилими підпірками	Вивісити навітрину баранячу голову, а продавати собачатину ⁴⁹⁷	Він багато робить, щоб нічого не робити ⁴⁹⁸
26	指桑罵槐	Вказуючи на тугове дерево, сварити акацію	З'їла м'ясо кішка, а сварять пса ⁴⁹⁹	Хто винен? – Невістка ⁵⁰⁰
27	假癡不癡	Прикидатись божевільним, зберігаючи розум	Не будеш глупим та глухим, не станеш тещою або тестем ⁵⁰¹	В Петрівку на лёду розчахнувся ⁵⁰²
28	上屋抽梯	Заманити на дах та прибрати драбину	Загнаний у кут пес перестрибує стіну ⁵⁰³	Або зелене жати, або нічого не мати ⁵⁰⁴
29	樹上開花	Прикрасити сухе дерево штучними	На залізному дереві розквітнуть квіти ⁵⁰⁵	Пристав нові двері до старої лазенки ⁵⁰⁶

⁴⁹⁵ Володимир Мясников та Іван Чирк, *Китайські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 110.

⁴⁹⁶ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 91.

⁴⁹⁷ 五南辭書編輯小組, 好查好用成語熟語辭典 <https://books.google.com.ua/books?id=GBpqCgAAQBAJ&pg=RA1-PA59&dq=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7+%E6%88%90%E8%AF%AD&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjx0_Ly4IjUAhUkJ5oKHaTxAXsQ6AEIJzAB#v=onepage&q=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7%20&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

⁴⁹⁸ Степан Мишанич та Михайло Пазяк, *Українські прислів'я та приказки* (Дніпро 1984) 103.

⁴⁹⁹ Liwei Jiao and Benjamin M. Stone, *500 Common Chinese Proverbs and Colloquial Expressions. An annotated frequency dictionary* (Routledge 2014) 24.

⁵⁰⁰ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 158.

⁵⁰¹ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (2010) <<http://www.e-reading.club/book.php?book=145114>> дата звернення 20 Березень 2017.

⁵⁰² Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 366.

⁵⁰³ 五南辭書編輯小組, 好查好用成語熟語辭典 <https://books.google.com.ua/books?id=GBpqCgAAQBAJ&pg=RA1-PA59&dq=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7+%E6%88%90%E8%AF%AD&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjx0_Ly4IjUAhUkJ5oKHaTxAXsQ6AEIJzAB#v=onepage&q=%E4%BB%A5%E5%A4%B7%E5%88%B6%E5%A4%B7%20&f=false> дата звернення 19 Березень 2017.

⁵⁰⁴ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 214.

⁵⁰⁵ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (2010) < <http://www.e-reading.club/book.php?book=145114>> дата звернення 20 Березень 2017.

		квітами		
30	反客為主	Перетворити гостя на господаря	Негода може прийти несподівано ⁵⁰⁷	Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе ⁵⁰⁸
31	美人計	Стратагема красуні	Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки ⁵⁰⁹	Вигрів гадину за пазухою ⁵¹⁰
32	空城計	Стратагема відкритих міських воріт	У світлі лампи колір не розрізнити ⁵¹¹	Хвастливого з багатим не розбереш ⁵¹²
33	反間計	Повернений шпигун	І пошепки сказане слово, часом можуть за тисячу верст почути ⁵¹³	Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи ⁵¹⁴
34	苦肉計	Заподіяння самому собі каліцтва / самостріл	Шкіра вівці, а серце вовка ⁵¹⁵	Не кождий слабий, що стогне ⁵¹⁶
35	連環計	Ланцюг	В мутній воді непогано ловити рибу, та й зручно	

⁵⁰⁶ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 579.

⁵⁰⁷ Liwei Jiao and Benjamin M. Stone, *500 Common Chinese Proverbs and Colloquial Expressions. An annotated frequency dictionary* (Routledge 2014) 73.

⁵⁰⁸ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 158.

⁵⁰⁹ Liwei Jiao and Benjamin M. Stone, *500 Common Chinese Proverbs and Colloquial Expressions. An annotated frequency dictionary* (Routledge 2014) 73.

⁵¹⁰ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 227.

⁵¹¹ Харро фон Зенгер, *Стратагеми. О китайском искусстве жить и выживать* (2010) < <http://www.e-reading.club/book.php?book=145114>> дата звернення 20 Березень 2017.

⁵¹² Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 147.

⁵¹³ Liwei Jiao and Benjamin M. Stone, *500 Common Chinese Proverbs and Colloquial Expressions. An annotated frequency dictionary* (Routledge 2014) 321.

⁵¹⁴ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 170.

⁵¹⁵ Liwei Jiao and Benjamin M. Stone, *500 Common Chinese Proverbs and Colloquial Expressions. An annotated frequency dictionary* (Routledge 2014) 143.

⁵¹⁶ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Львів 1993) 167.

			сховатись (20+36) ⁵¹⁷	
36	走為上計	Втеча	Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись ⁵¹⁸	Лучче в боці, неже в чужій головці ⁵¹⁹

⁵¹⁷ Харро фон Зенгер, *Стратегемы. О китайском искусстве жить и выживать* (2010) < <http://www.e-reading.club/book.php?book=145114>> дата звернення 20 Березень 2017.

⁵¹⁸ Liwei Jiao and Benjamin M. Stone, *500 Common Chinese Proverbs and Colloquial Expressions. An annotated frequency dictionary* (Routledge 2014) 375.

⁵¹⁹ Матвій Номис, *Українські прислів'я, приказки і таке інше* (Либідь 1993) 521.

Додаток 7

Приклад інформативно-пошукового класу діалогової стратегії

“Пристав нові двері до старої лазенки”

в українських художніх текстах XVIII ст.

“Гай, гай же, слихом послухати,
 Анхізенка у віч видати,
 А як забрів ти в сі міста?
 Давно тебе я дожидаю <...>
 Отець твій був у мене тут”.
 “Я кумська зовусь Сивілла<...>
 Тепер ходімо лиш в каплицю,
 Там Фебові ти поклонись
 І обіщай йому телицю,
 А послі гарно помолись.
 Не пожалій лиш золотого
 Для Феба світлого, ясного,
 Та і мені що перекинь;

То ми тобі таки щось скажем,
 А може, в пекло шлях покажем,
 <...>
 “Така богів олімпських рада,
 Що ти і вся твоя громада
 Не будете по смерть в Риму; <...>
 Готовсь свою не раз клясти” <...>
 “Трохи мене ти не морочиш,
 не розчовпу, що ти пророчиш <...>
 Мене до батька проведи; <...>
 Ану! Черкнім – а для охоти
 Тобі я дам на дві охвоти ...
 Та ну ж! скажи, щоб я вже знав”.⁵²⁰

⁵²⁰ Іван Котляревський, *Енеїда*. Наталка Полтавка (БАО 2007) 67-73.

Додаток 8
Приклад інформативно-обмінного класу діалогової стратагеми
“走為上計”

(“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”)
у китайських художніх текстах XVIII ст.

“你满口说些什么？只听见些‘好’‘了’‘好’‘了’。” – “Що ти там з повним ротом кажеш? Можна розібрати лише ‘добро’, ‘скінченне’” <...> “你若果听见‘好’‘了’二字，还算你明白：可知世上万般，好便是了，了便是好。<...> 我将你这“好了歌”你想听吗？” – “Якщо ти почув ці два слова (‘добре’ та ‘скінченне’), то можна було б здогадатись, що йдеться про вислів: у світі існує безліч речей, добро – скінченне, кінець – перетворюється на добро. <...> Я назвав це ‘Пісня про добро та скінченність’ Хочеш послухати?” “我想听” – “Так. Хочу”.⁵²¹

⁵²¹ 曹雪芹, 红楼梦 (哈尔滨出版社 2007) 390.

Додаток 9

Приклад інформативно-обмінного класу діалогової стратагеми

“假癡不癩” (“Не будеш глупим та глухим, не станеш тещою або тестем”)

у китайських художніх текстах XVIII ст.

“我想的事，不为别的，只想着我们一月所用的头油脂粉又是二两的事。我想咱们一月已有了二两月银，丫头们又另有月钱，可不是又同刚才学里的八两一样重重叠叠？<...>” – “Не можу думати ні про що, окрім як про те, що в січні на помаду для волосся, пудру та рум'яна в нас піде сто п'ятдесят лян. Мені здавалось, що за січень в нас вже набігло сто п'ятдесят лян срібла, служниці платні не отримали, невже це треба накласти ще й на шкільні вісімсот п'ятдесят лян? <...> Чому твоя бабуся про це не подумала?” “这有个原故：姑娘们所用的这些东西，自然该有分例，每月每处买办买了，令女人们交送我们收管，不过预备姑娘们使用就罢了，没有个我们天天各人拿着钱，找人买这些去的。<...> 至于姑娘们每月的这二两，原不是为买这些的，为的是一时当家的奶奶太太，或不在家，或不得闲，姑娘们偶然要个钱使，省得找人去：这不过是恐怕姑娘们受委屈意思” – “На це є причина: вважається, що такі жіночі речі є спільними і передаються кожного місяця від дівчини до дівчини, проте так налаштувати дівчат важко. Тому ми вимушені самі докупувати все, чого не вистачає. <...>Що стосується цих ста п'ятидесяти місячних лянів, то вони не передбачують цих витрат. Якщо ж пані господиня або бабуся відсутні, а дівчатам потрібні гроші, то їм немає звідки їх взяти. Хіба це справедливо?”⁵²²

⁵²² 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 397-400.

Додаток 10**Приклад інформативно-обмінного класу діалогової стратагеми
“Ворог мого ворога – мій приятель”
в українських художніх текстах
XVIII ст.**

“Чи по неволі, чи по волі? — <...>

Чи мир нам везете, чи брань?”

“Троянець я, Еней одважний,

Латинців ворог я присяжний, — <...>

Іду к Евандру погостити,

На перепутті одпочити,

Евандр цар добрий, я чував”.⁵²³

⁵²³ Іван Котляревський, *Енеїда*. Наталка Полтавка (БАО 2007) 300.

Додаток 11
Приклад розповідного класу діалогової стратагеми
“Пристав нові двері до старої лазенки”
в українських художніх текстах XVIII ст.

“Не думай, що були чиновні, –
 Сивілла сей дала одвіт, –
 Або що грошей скрині повні,
 Або в яких товстий живіт;
 Не ті се, що в цвітних жупанах,
 В кармазинах або сап’янах,
 Не ті ж, що з книгами в руках,
 Не рицарі, не розбишаки,
 Не ті се, що кричать: “І паки”,
 Не ті, що в золотих шапках.
 Се бідні нищі, навіжені,
 Що дурнями зчисляли їх,
 Старці, хромі, сліпорощенні,
 З яких був людський глум і сміх.
 Се що з нарощніми сумками
 Жили голодні під тинами,
 Собак дражнили по дворах;
 Се ті, що біг дасть получали,
 Се ті, яких випроводжали
 В потилицю і по плечах.

<...>

Тут также старшина правдива, –
 Бувають всякі пани, –
 Но тільки трохи сього дива,
 Не квапляться на се вони!
 Бувають військові, значкові,
 І сотники, і бунчукові,
 Які правдиву жизнь вели;
 Тут люди всякого завіту,
 По білому єсть кілько світу,
 Которі праведно жили”.
 “Скажи ж, моя голубко сиза, –
 Іще Еней Яги спитав. –
 Чом батька я свого Анхіза
 І досі в вічі не видав?
 Ні з грішниками, ні у Плутона,
 Хіба йому нема закона,
 Кудя його щоб засадить?”
 “Він божої, – сказала, – крові,
 І по Венериній любові,
 Де схоче, буде там і жить”.⁵²⁴

⁵²⁴ Іван Котляревський, *Енеїда. Наталка Полтавка* (БАО 2007) 109-11.

Додаток 12
Приклад інтимного класу діалогової стратегії
“走為上計”

(“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”)
у китайських художніх текстах XVIII ст.

“好姐姐，你怎么又不喜欢了？难道怕我上学去，撂的你们冷清了不成？”

- “Що з тобою, сестро? Невже ти боїшся, що я поїду на навчання та віддалюся від вас та цієї тиші?” “这是那里的话？念书是很好的事，不然就潦倒一辈子了，终久怎么样呢？但只一件：只是念书的时候儿想着书，不念的时候儿想着家 <...> 虽说是奋志要强，那工课宁可少些，一则贪多嚼不烂，二则身子也要保重。这就是我的意思，你好歹体谅些” - “Звітки такі думки? Навчання дуже важливе. Інакше все життя проводитимеш у пиятстві. Як тобі таке? Проте, є ще одне: навчаючись – думай про навчання, у вільний від навчання час – згадує рідних. <...> З інтузіазмом та наполегливістю підійди до навчання. Обери цікаві предмети та зосередься на них. Проте, не обирай забагато. Це було по-перше. А по-друге, бережи себе. Це тобі моя настанова. Будь чемним та дослухайся до неї <...> Теплі речі я тобі теж спакувала, якщо будеш мерзнути – одягайся. Не сподівайся на чиєсь піклування, як це є зараз у палаці” <...> “大毛儿衣服我也包好了，交给小子们去了。学里冷，好歹想着添换，比不得家里有人照顾 <...>” . “你放心，我自己都会调停的。你们也可别闷死在这屋里，长和林妹妹一处玩玩儿去才好” - “Не переживай за мене, я зможу все сам донести. Ти теж бережи себе, частіше гуляй з сестрами”.⁵²⁵

⁵²⁵ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 60-1.

Додаток 13
Приклад інтимного класу
діалогової стратагеми
“Пристав нові двері до старої лазенки”
в українських художніх текстах XVIII ст.

Вы б о р н ы й. Правда, замуж вийти — не дощову годину пересидіти; але мені здається, якби чоловік надійний трапився, то б не треба ні для себе, ні для матері йому одказувать; ви люди не багаті.

Те р п и л и х а. Не багаті! Та така бідність, таке убожество, що я не знаю, як дальше і на світі жити!

На т а л к а. Мамо! Бог нас не оставить: єсть і біднійші од нас, а живуть же.

Те р п и л и х а. Запевне, що живуть, але яка жизнь їх! <...>

Вы б о р н ы й. Та можна вашому горю і пособити; (лукаво) у мене єсть на приміті чоловігя і поважний, і багатий, і Наталку дуже собі уподобав. <...> Наш возний, Тетерваковський. Ви його знаєте... Чим же не чоловік? ⁵²⁶

⁵²⁶ Іван Котляревський, *Енеїда*. *Наталка Полтавка* (БАО 2007) 318-21.

Додаток 14

**Приклад інтелектуального класу діалогової стратагеми
 “(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигреня зубів не показує”) /
 у китайських художніх текстах XVIII ст.**

“你不是叫什么 ‘香’ 吗？” <...> – “Хіба тебе не звати ‘Сян’?” “叫蕙香” – “Звати Хуї Сян” “是谁起的名字？” <...> – “Хто дав тебе назвав?” “我原叫芸香，是花大姐姐改的” – “Спочатку мене звали Хун Сян, і’мя мені змінила Хуа Та” “<...> 你姐儿几个？” – “Скільки в тебе сестер?” “四个” – “Четверо” <...> “你第几个？” – “Тя яка?” “第四” – “Четверта” <...> “明日就叫‘四儿’，不必什么‘蕙’香‘兰’气的。 <...> 没的玷辱了好名好姓的！” – “Починаючи з завтра будеш ‘Четвірка’, не потрібно ніяких ‘Хуї’, ‘Сян’, ‘Лан’, ‘Чі’. Не варто псувати гарні імена”.⁵²⁷

⁵²⁷ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 136-7.

Додаток 15

Приклад інтелектуального класу діалогової стратегії

“Треба сто пар волів віддати, аби добру жінку мати”

в українських художніх текстах XVIII ст.

“А що? — сказав, — чи поживились?	Пошлю послів десятків п’ять;
От з Діомидом ви носились,	І мушу дари одрядити, <...>
А він вам фігу показав;	А нуте! як здається вам?”<...>
Заздалегідь було змовлялись,	“Латине світлий, знаменитий,
Як з пан-Енеєм управлялись,	Твоїми мед устами пити! <...>
Поки лапок не розіклав.	Нехай лиш Турн, що верховодить
Тепер не приберу більш глузду,	І всіх панів за кирпи водить,
Як тут сих поселить прочан;	З Енеєм порівня плеча.
<...>	А ти, Латине, всіх благійший,
То буде нам Еней сусід;	Придбав Енею дар смачніший:
Коли ж не схоче він остаться,	Йому Лавинію оддай.
То все ж ізбавимся од бід.	Сим сватовством нам мир даруєш
А щоб з Енеєм лад зробити,	І царства рани уратуєш;
	Дочці ж з Енеєм буде рай. ⁵²⁸

⁵²⁸ Іван Котляревський, *Енеїда*. Наталка Полтавка (БАО 2007) 102-3.

Додаток 16

Приклад етикетного класу діалогової стратегії

“(明修棧道) 暗渡陳倉” (“Кусюче тигреня зубів не показує”) /

у китайських художніх текстах XVIII ст.

“妹妹往那里去? 怎么又哭了。又是谁得罢了你?” – “Сестро, ти куди ідеш? Чому знову плачеш? Хто знову тебе образив?” “好好的, 我何曾哭了。” – “Все добре. Коли це я плакала?” “你瞧瞧, 眼睛上的泪珠儿未干, 还撒谎呢。” – “Ти подивись – сльози на очах ще не висохли. Ще й обманює”. “你又要死了! 作什么这么动手动脚的!” <...> – “Да щоб тебе..! Чому ти вносиш сумятицю!” “好妹妹, 你别哄我。果然不明白这话, 不但我素日之意白用了, 且连你素日待我之意也都辜负了。你皆因总是不放心的原故, 才弄了一身病。但凡宽慰些, 这病也不得一日重似一日。” <...> – “Сестро, не сварись. Якщо і справді не розумієш, то виявляється, що не лише я марно намагаюсь чітко формулювати думку, а й тебе здоровий глузд підводить. Через свої постійні переживання ти сама ж і хворієш. Якби ти трішки заспокоїлась, то побачила б, що ця твоя хвороба за день минула б”. “有什么可说的。你的话我早知道了!” <...> – “Що ти хочеш? Я наперед знаю все, що ти мені можеш сказати!” “好妹妹, 我的这心事, 从来也不敢说, 今儿我大胆说出来, 死也甘心! 我为你也弄了一身的病在这里, 又不敢告诉人, 只好掩着。只等你的病好了, 只怕我的病才得好呢。睡里梦里也忘不了你!” – “Сестро, мені не легко говорити про свої сердешні справи, тільки сьогодні набрався сміливості. Якби я міг забрати твою хворобу ... нікому не можу про це розповісти, вже краще закрити лице руками від сорому. Як тільки ти одужаєш, то й мені стане краще. Засинаючи та уві сні не можу забути тебе!

„529

⁵²⁹ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 216-17.

Додаток 17

Приклад етикетного класу діалогової стратегії

“Не замутиш води — не піймаєш риби”

в українських художніх текстах XVIII ст.

Виборний. Помагай-бі, Наталко! *Як ся маєш, як поживаєш?*

Наталка. Ат, *живемо і маємося*, як горох при дорозі: хто не схоче, той не вскубне.

Терпилиха. На нас, бідних і безпомощних, як на те похиле дерево, і кози скачуть.

Виборний. *Хто ж тобі виноват, стара?* Якби оддала дочку заміж, то і мала, хто вас обороняв би.

Терпилиха. Я сього тільки і хочу, так що ж ...

Виборний. *А що таке?* Може, женихів нема, або що? *А мое, Наталка?* Терпилиха. То бо то і горе! Скільки не траплялись і хороші люці, так: “Не хочу та й не хочу!”

Виборний. Дивно мені та чудно, що Наталка так говорить; я ніколи б од її розуму сього не ждав.

Терпилиха. Так то вам здається, а ніхто не віда, хто як обіда.⁵³⁰

⁵³⁰ Іван Котляревський, *Енеїда, Наталка Полтавка* (БАО 2007) 318.

Додаток 18

Приклад конструктивного класу конфліктної діалогової стратегії

“空城計” (“У світлі лампи колір не розрізнити”)

у китайських текстах XVIII ст.

“你老只会在炕头上坐着混说，难道叫我打劫去不成？” – “Тя завжди, відсиджуєшя у найкращому місці, говориш дурниці, невже ты схилиєш мене до крадіжки?” “谁叫你去打劫呢？也到底大家想个方法儿才好。不然那银子钱会自己跑到咱们家里来不成？” – “Хто змушує тебе красти? Ми краще вигадасмо гарний план. Хіба ж є ймовірність, щоб ці срібні ляни самі прийшли до нас?”

“有法儿还等到这会子呢！我又没有收税的亲戚、做官的朋友，有什么法子可想的？就有，也只怕他们未必来理我们呢。” – “Маєш прлан і досі чекаєш?! Я не можу зібрати податки з рідних та друзів чиновників, який ще тут план? Боюся, вони наврядчи самі нами покерують”. “这倒也不然。‘谋事在人，成事在天’，咱们谋到了，靠菩萨的保佑，有些机会，也未可知。我倒替你们想出一个机会来。” – “Так теж не має бути. “Людина планує – Господь парує”, так ми нічого не зможемо зробити, поклавшись на боже проведіння, нічого не можна передбачити. Я мушу вигадати щось замість вас”.⁵³¹

⁵³¹ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 220.

Додаток 19

Приклад конструктивного класу конфліктної діалогової стратегії

“Тиха вода греблі рве” в українських текстах XVIII ст.

“Чи довго будете казирись
 І стид Олипові робить? <...>
 Нехай Еней і Турн скубуться,
 А ви глядіть своїх чубів”. <...>
 “О тату сильний, величавий!
 Ти всякий помисл зриш лукавий,
 Тебе ніхто не проведе; <...>
 І що такеє Турн за свято,
 Що не вважає і тебе?
 Фригійське плем'я не проклято,
 Що всякий еретик скубе;
 Твої закони б ісполнялись,
 Коли б олимпські не мішались
 І не стравляли би людей.
 Твоїх приказів не вважають,
 Нарошно Турну помагають;
 Бо, бач, Венерин син Еней. <...>
 Спаси народ фригійський бідний, <...>
 Щоб жив Іул, щоб жив Еней!”.⁵³²

⁵³² Іван Котляревський, *Енеїда*. Наталка Полтавка (БАО 2007) 228-32.

Додаток 20

Приклад деструктивного класу конфліктної діалогової стратегії “反間計” (“Хвороби входять через рот, проблеми з нього виходять”) у китайських художніх текстах XVIII ст.

“你快夹着尻嘴离了这里，好多着呢！什么‘喜事’，状元痘儿灌的浆儿—又满是喜事。怪道成日家羡慕人家女儿作了小老婆，一家子都仗着他横行霸道的，一家子都成了小老婆了！看的眼热了，也把我送在火坑里去。我若得脸呢，你们在外头横行霸道，自己就封自己是舅爷了”<...> – “Закрий свою пельку! Тут на всіх вистачить! Що ще за "радісна подія"?! Цій розумниці що не подія, то радісна. Воно й не дивно. Щодня заздрити тому, що інші дівчата стають наложницями, через власну безсоромність й сама опинилась у наложницях. Як подивлюсь, очі так і горять, так і кидає мене у гієну вогненну”. “不犯着牵三挂四的。俗话说，‘当着矮人，别说短话’。姑奶奶骂我，我不敢还言；这二位姑娘并没惹着你，小老婆长小老婆短，人家脸上怎么过得去？” – “Досить займатись порожньою балаканиною. Як каже вислів: “В будинку повішаного не говорять про мотузку”. Хоча хазяюшка й сварить мене, та я не можу відповідати сваркою на сварку. Цим дівкам зовсім не вдалось Вас зачепити? Як після такого можна зберігати відчуття гідності?” “你倒别这么说，他也并不是说我们，你倒别牵三挂四的。你听见那位太太、太爷们封我们作小老婆？况且我们两个也没有爹娘哥哥兄弟在这门子里仗着我们横行霸道的。他骂的人自有他骂的，我们犯不着多心。” – “Не кажіть так. Вона зовсім нас не сварить, не кажіть дурниць. Чи чули Ви, що та бабка з дідом дають нам можливість стати наложницями? До того ж, ми не маємо ні батьків, ні братів, ця родина живе за рахунок нашої безсоромності. Нехай собі сварить кого хочить, не варто брати то до серця”. “他见我骂了他，他臊

了，没的盖脸，又拿话挑出这个空儿来” – “Вона чула як я її сварю?! От свлото! Зажди висмикує слова з контексту!”⁵³³

⁵³³ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 318-20.

Додаток 21

Приклад імперативного класу діалогової стратагеми “借刀殺人” (“Панувати над варварами, використовуючи їх самих”) в китайських художніх текстах XVIII ст.

“一个小道士儿剪蜡花的，没躲出去，这会子混钻呢。” <...> – “Один монах на доріжці не ховаючись вирізає візирунок на тканині. Саме зараз цим займається”. “快带了那孩子来，别唬着他。小门小户的孩子，都是娇生惯养惯了的，那里见过这个势派” – “Приведіть його сюди, проте не лякайте. Дитина з бідної родини не мала можливості насолодитися достатком”.⁵³⁴

⁵³⁴ 曹雪芹, *红楼梦* (哈尔滨出版社 2007) 193-4.

Додаток 22**Приклад імперативного класу діалогової стратагеми
“На словах милості просить, а за халявою ніж носить”
в українських художніх текстах XVIII ст.**

Троянці волокли з собою <...>

Лукаву відьму, злу Берою <...>

“Послухайте лиш, молодиці,

Я добрую вам раду дам;

І ви, дівчата білолиці,

Зробім кінець своїм бідам, <...>

Приймімось, човни попалім.

Тоді і мусять тут остаться”. <...>

“Спасеть же біг тебе, бабусю!”.⁵³⁵

⁵³⁵ Іван Котляревський, *Енеїда, Наталка Полтавка* (БАО 2007) 22-3.

Додаток 23

**Приклад інформативно-обмінного класу діалогової стратегії
“瞞天過海” (“Лисиця повчає, щоб обікрасти”)
у китайських художніх текстах ХІХ ст.**

– 对不起，我是今朝才搬来的，以后要请你照应。<...> – Вибачте, я тільки вранці переїхав, пізніше запрошу Вас.

– 你天天在这里看的是什么书？<...> – Що за книжку Ви тут цілий день читаете?

– 我并不在看书，不过什么也不做呆坐在这里，样子一定不好看，所以把这几本书摊放着的。– Я не читаю ніякої книжки, нічого не роблю, просто сиджу тут. З боку це виглядає не гарно, тому я і розклав тут книжки.⁵³⁶

⁵³⁶ 郁达夫, *春风沉醉的晚上* (1998) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55238.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Додаток 24

Приклад інформативно-обмінного класу діалогової стратегії

“В Петрівку на лёду розчахнувся”

в українських художніх текстах ХІХ ст.

– Здорові були, діти! Чи всі ви тут? – спитав їх пан сотник і, узявшись у боки, обглядав їх оком, неначе облічував або розглядав кожного у пику; а він – я ж кажу – більш тридцяти ліку не знав, а козака ні однісінького у твар не знав і не тямив, хто з них Демко, а хто Процько.

– Здоров, батьку! – торохнула йому громада. – Усі ми тутечки-здесь до єдиного.

– А перелічи, писарю, чи не сховався який, – повелівав пан сотник, надувшись, як той сич. <...>

– Та який же там чорт мандрував, як я увіходив до пана сотника? – крикнув Пістряк з серця та аж ногою тупнув.

– Та тривай лишень, Ригоровичу! – сказав йому, усміхаючись, пан Уласович. – Адже і козаки усі, і з хворостини ні жоден не втікав. Се ти як переломив хворостину, так вона якраз на козакові хруснула. От ти, держачи її на дві половини, тим одного і не долічувавсь. <...>

– А бодай ви показались і з козаками, і з хворостиною, і з ліками, і з начальством, – кричав на всю вулицю Ригорович, а сам як не лопне з серця. Ухопив тую хворостину, поламав, потрощив її на шматочки та й кинув козакам у вічі, приговорюючи: – Цур вам, пек вам; осина вам; нехай вам стонадцять лихорадок і півтора стільки ж чирячок і болячок, коли знайшовсь уже розумніший мене. Нащо я вам? – Та й почав вп'ять з письма: – Ізйду у пустиню і уселюся у горах Араратських, у послідніх моря. Цур вам! <...>

– Годі ж, Ригоровичу, не сердься. Уряди-годи, довелося мені з тебе покепкувати, а ти вже й сердишся. А тямиш, як мені підсунув лепорт, а я, нічого пак не вмючи писати, та на ньому сторч і підписав. А пан полковник і підписав, що, – каже, – конотопський сотник, пане Микито, ти єси дурень! Та

я за те на тебе і не сердився, хоч ти і довго мені об тім доклади докладав і в вічі насміхався. Годі ж, годі! Ходімо обідати....⁵³⁷

⁵³⁷ Григорій Квітка-Основ'яненко, *Конотопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

Додаток 25

Приклад розповідного класу діалогової стратагеми

“Ворог мого ворога – мій приятель”

в українських художніх текстах ХІХ ст.

– Бгатику, – каже (бо трохи картавив), – чи се ти сам, чи се твоя душа прилетіла послухати божого чоловіка? <....>

– Бувай же, – каже, – здоров, панотче і пане полковнику! Чули й ми, як господь наустив тебе взятись ізнов за козакованне.

А Василь Невольник, стоячи коло них, собі радується, похитуючи головою.

– Боже, – каже, – правий, боже правий, єсть на світі такі люде!

– Яким же, бгате, оце случаем? – питає зараз Черевань.

Шрам одвітовав, що на прощу до Києва, да й спитав сам у божого чоловіка:

– А тебе ж, діду, звідки і куди господь несе?

– В мене, – каже, – одна дорога по всьому світу. Блаженні милостивії, яко тіг помиловані будуть...

– Так, батьку мій! Так, мій добродію! – перебив йому Василь Невольник. – Нехай на тебе так господь оглянеться, як ти на мене оглянуся! Три годи, як три дні, промучивсь я в проклятій неволі, на турецькій каторзі, на тих безбожних галерах; не думав уже вбачати святоруського берега. А ти виспівав за мене сто золотих червоних; от я ізнов між хрещеним миром, ізнов почув козацькую мову!

– Не мені дякуй за се, Василю, – каже божий чоловік, – дякуй богові да ще тому, хто не поскупивсь викинуть за тебе з череса сотню дукатів.

– Хіба ж я йому не дякую? – каже Василь Невольник. – Ченці звали мене у монастир, бо я таки й письменний собі трошки; низове товариство закликало мене до коша, бо я всі гирла, як свої п'ять пучок, знаю; зазивав мене і кошовий, і отаманне, як проходив я, повертаючи з неволі, через

Запорожжє, а я кажу: ні, братчики, піду я тому служити, хто визволив мене із бусурменської землі; буду в його грубником, буду в його хоч свинопасом, аби як небудь йому подякувати.⁵³⁸

⁵³⁸ Пантелеймон Куліш, *Чорна рада* (ТОВ ВКФ, БАО 2013) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=61&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

Додаток 26
Приклад розповідного класу діалогової стратагеми
“走為上計”

(“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) у китайських художніх текстах ХІХ ст.

“你早啊！” <...> – “Добридень!”

“难道这农夫也知道了么？” <...> – “Невже цей селяк щось знає?”

“这大约就是 A 神宫了” <...> – “Це А Шаньгу”

“这园大约只有梅花开的时候，开放一下，平时总没有人住的” <...> –

“Напевно цей дворик оживає тільки під час цвітіння сливи, після цього тут ніхто не лишається”

“这园是谁的，你可知道？” – “Ти напевно знаєш чий це дворик?”

“这园是我经管的” <...> – “Правду кажучи, він під моїм керівництвом”

“你可以把园内的那间楼屋租给我住住么？” – “Ти можеш здати мені квартиру у ньому?”

“可是可以的，你只一个人么？” – “Так, а ти будеш один?”

“我只一个人” – “Так. Сам один”

“那你可不必搬来的” – “То тобі ліпше не переїздити”

“这是什么缘故呢？” – “Чого б це?”

“你们学校里的学生，已经有几次搬来过了，大约都因为冷静不过，住不上十天，就搬走的” – “Багато студентів вашого університету переїздили сюди та не проходило і десяти днів як виїзжали назад. Через недостатню тишу”.⁵³⁹

⁵³⁹ 郁达夫, 沉沦 (1982) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55237.html>> дата звернення 20 Березень 2017.

Додаток 27

Приклад інтимного класу діалогової стратегії

“Взяти те, що погано лежить”

в українських художніх текстах ХІХ ст.

– Тужиш, моя зозуленько, за своїм сизим голубоньком, та ба! Нема його тутечка; пішов далеко-далеко, аж до Чернігова...

– Та по чому ти, бабусе, усе знаєш? Хто се тобі розказував, що я там... чи журюся, чи... що там таке... я й не знаю! — питала, соромлячись, Йосиповна.

– Вже-то я не знаю! — каже бабуся. — Нащо ж нам і зорі, коли нам на них не дивитись? Гляну звечора, гляну і опівночі, подивлюсь і перед світанком, тай знаю, де що діється.

– Коли ж ти знаєш усюди, де що діється, то скажи мені, бабусю, що робить тепер... — сказала Олена та й почервоніла, як кармазин, і язик став мов повстаний.⁵⁴⁰

⁵⁴⁰ Григорій Квітка-Основ'яненко, *Конотопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

Додаток 28

Приклад етикетного класу діалогової стратагеми “美人計”

(“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна, як отрута, прихована у серці жінки”)

у китайських художніх текстах ХІХ ст.

“你早！这被是你的么？”<...> – “Добридень, ця кружка твоя?”

“是的” – “Так”

“现在是什么时候了？” – “Котра зараз година?”

“大约是八点四十五分的样子” – “Приблизно за п’ятнадцять дев’ять”

“你去开了账来罢！” – “Іди розрахуйся з боргом!”

“是。谢谢你！”<...> – “Так, дякую!”⁵⁴¹

⁵⁴¹ 郁达夫, 沉沦(1982) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55237.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Додаток 29

Приклад етикетного класу діалогової стратегії

“Часи для краси, а врем’я по сонцю”

в українських художніх текстах ХІХ ст.

- Дай, боже, вам, панночко, вечір добрий! Нехай вам бог помага!
- <...>
- Здорова, бабусю! А відкіля тебе бог приніс?
 - Та я так собі... Я і здалеку і не здалеку, я і тутешня, я й зовсім не відсіль; я і нічого не знаю і усе знаю; і хто і по чому журиться, я і знаю і не знаю; і що подіяти, і вмію і не вмію...
 - Ох, бабусю, та ти не проста? — питається Олена.⁵⁴²

⁵⁴² Григорій Квітка-Основ’яненко, *Котопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

Додаток 30

Приклад інтелектуального класу діалогової стратагеми

**“美人計” (“Отрута чорного скорпіона або зеленої змії не така небезпечна,
як отрута, прихована у серці жінки”)
у китайських художніх текстах ХІХ ст.**

“你不认识我；可是，你一来我就认识你了呢。林道静是不是？我叫余永泽，就是这村子的人。余敬唐是我堂兄。我在北大上学。...今天真太危险了！...可以告诉我么？你有什么痛苦的事？” – “Ти мене не знаєш, проте, як тільки ти приїхав, я одразу все про тебе дізналась. Я навчаюсь у Пекінському національному університеті. Сьогодні дуже небезпечно! Можеш сказати мені, що в тебе за проблеми?”

“当然可以告诉你——我看出你跟你堂兄余敬唐不是一样的人” – “Звичайно. Мені здається, що ти не схожа на інших”.⁵⁴³

⁵⁴³ 杨沫. 青春之歌 (1958) <<http://www.kanunu8.com/book3/8368/index.html>> дата звернення 20 Травень 2017.

Додаток 31

Приклад інтелектуального класу діалогової стратегії

“Хоч і коня загнав, зате зайця піймав”

в українських художніх текстах ХІХ ст.

– Єй, істинно, не лгу. І да пожреть мене общая матер наша земля на соньмищі, аще збрешу хоч півслова. На довлієть ні єдиному начальнику угобзення творити своїй десній руці, сиріч писарю; понеже і поєлику: усяк чоловік імаєть главу, глава імаєть розум, розум імаєть волю, а сія рекомая воля повеліваєть і десницею, і шуйцею, і усяким членом. Но сіє суть приклад і сицевоє розумініє: чоловік — Конопотська сотня; глава — пан сотник; розум во главі — аз, мізерний писар; аз імію волю, сиріч дарованіє, написати бумагу, так що негли і сам полковий писар утне подобную. Аще лі убо чоловік не повинується главі, уне їй єсть... такожде і глава розуму; во оноє урем'я імаєть биті см'ятеніє і содроганіє; тако і зді; аще сотня не імаєть повинутися пану сотнику, а сей вопреки імаєть творити мені хуждшему і, що паче усього, не прикривати його незнаній, но еше і глумитися? Оле! Пощо я й на світі пребиваю?<...>

– Коли правду, братику, сказати, то я не второпав нічогісінько, що отсе ти мені розказав; бо се, бач, з письма, а ти знаєш, що я його не втну і що воно мені зараз завадить, як хто з ним до мене підвернеться. Зділай же дружбу, не сердься на мене, та з серця не говори мені з письма, а кажи просто. Тут і так, не тобі кажучи, лихо та ще з лихом, а тут ще у поход іти. Ось давай про се толкуватись, що нам по тому лепорту робити...

– Чортзна-що ви говорите, — загомонів писар на пана сотника, — чи подобаєть же от начальства до подчиненності писати лепорт? Повелініє. Несметное множество разів казах вам, і се усе всує.

– Та усе ж то лепорт, не що більш. Я рад, що й лепорт витвердив, а другого, що ти кажеш, так я не вимовлю. Так кат їх бери з лепортами, а от

давай товкуватись, як у поход збиратись. Адже сотня уся, то й добре; ну, дальш кажи, що робити?

– Гм, гм! — <...> — Що повелить пан сотник, маю неупустительно сполняти.

– Та зділай милость, Ригоровичу, годі мені сього докладати!⁵⁴⁴

⁵⁴⁴ Григорій Квітка-Основ'яненко, *Конотопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

Додаток 32

Приклад конструктивного класу конфліктної діалогової стратегії “走为上計”

(“Краще піти додому полагодити сітку, ніж біля води на рибу дивитись”) у китайських текстах ХІХ ст.

“他们都是日本人，他们都是我的仇敌，我总有一天来复仇，我总要复他们的仇。” – “Всі вони – японці, всі – мої вороги. Одного дня я обов’язково їм помщуся”

“你这卑怯者！<...> – “Ти той ще боягуз!”

“你们上那儿去？” – “Куди ви йдете?”

“不知道！” – “Не знаємо”.⁵⁴⁵

⁵⁴⁵ 郁达夫, *沉沦* (1982) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55237.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Додаток 33

Приклад конструктивного конфліктного класу діалогової стратегії “Хвастливого з багатим не розбереш” в українських текстах ХІХ ст.

– Іроде! – сказав Шрам, грізно насупивши на його білії брови, – коли б не таке місто, то навчив би я тебе шануватись!

– Себто вийняв шаблюку та сказав: “Ану, Кирило, поміряємось, чия довша?” Козацьке слово, я оддав би шалевий свій пояс за таку честь! Та сього зроду не буде! Лучче, коли хоч, розрубай мене надвоє од чуба до матні, а я не зніму руки на твої шрами і на твою рясу! <...>

– Чого ж ти, осьо, од мене хочеш?

– Нічою більш, розкажи тільки, як ти добравсь піхтурою до табору.

– Пху! Сатано! – каже тоді Шрам, усміхнувшись. – Розкажу, тільки не доводь мене до гріха.⁵⁴⁶

⁵⁴⁶ Пантелеймон Куліш, *Чорна рада* (ТОВ ВКФ, БАО 2013) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=61&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

Додаток 34

**Приклад деструктивного класу конфліктної
діалогової стратагеми “趁火打劫”
 (“Кидати камінням у впалого до колодязю”)
у китайських текстах ХІХ ст.**

“我……我……早想问你了，这几天晚上，你每晚在外边，可在与坏人作伙友么？你何苦要吃这样好的东西，要穿这样好的衣服。你可知道这事情是靠不住的。万一被人家捉了去，你还有什么面目做人。过去的事情不必去说它，以后我请你改过了罢。……” – “Я давно хотів тебе запитати. Цими днями ти всі вечори проводиш не вдома, чи не завела якихось поганих знайомих? Яка тобі потреба так гарно харчуватись та одягатись? Ти маєш розуміти, що шанси щось з цього отримати надзвичайно малі. Не будемо більше про це згадувати, проте у майбутньому я попрошу тебе змінити свою поведінку...”

“你莫再作孽了！你可知道你现在处的是什么境遇，你想把这纯洁的处女毒杀了么？恶魔，恶魔，你现在是没有爱人的资格的呀！” – “Не бери гріха на душу! Ти розумієш, що власноруч вбиваєш невинну дівчину?! Тобі відома яка зараз обстановка?! Диявол! Твоя поведінка нелюдяна!”.⁵⁴⁷

⁵⁴⁷ 郁达夫, *沉沦* (1982) <<http://www.kanunu8.com/book/4438/55237.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Додаток 35

Приклад деструктивно конфліктного класу діалогової стратегії

“Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт”

в українських художніх текстах ХІХ ст.

– Приспі урем'я совокупленіє сотворити і погрузити нечистоту во істочники водня. Ануте, братіє, держайте! <...>

– Тягніть назад, тягніть!.. Не відьма вона, не відьма! <...>

– Погружайте, погружайте паче і паче тресугубо окаярную дщерь хананейськую! – як віл ревів Прокіп Ригорович і спиняв людей, щоб не витаскували назад Векли.

– Слухайте мене, – на усі заводи кричав Уласович. – Адже я сотник. Я повеліваю: тягніть назад! Адже не знирнула, так вона і не відьма.

– Не відьма, не відьма; не знирнула, не відьма; тягніть назад! – кричав увесь народ, і вже писаря ніхто не послухав <...>

– Скажи мені на милость: за що її повелів топити? Жінка ще не стара і багатого і чесного роду; не чути було за нею ніякої примхи.

– Суджу по правоті і без усякого возклоненія дівствую, – сказав Ригорович, – она суть хоча іще і без старості жона, но імать пінязе до біса. Просих – і не дала; позичах – і не повірила; стражі предах – і не відкупалася, якоже другії прочії. Сього ради розмислюю погрузити і не ізторгнути оттолї, дондеже не дасть мені, чого і колико прошу. Живуща, матері її дуля, тресугубо живуща. Зрю, що вже її відтрусилі. Нехай благоденствуєть до якого часу. А воздайте сюди Устю Вечериху! – гукнув Рцгорович на калавурних. <...>

– Будьте ласкаві, пане сотнику Уласовичу, може б, сполоскали і мою жінку трохи, бо трохи вона чи не відьмує...<...>

– А що ж? Так і сполоснути. Пане писарю! ану! – так-то сказав пан сотник Ригоровичу. Як же той крикне на нього, так що ну!

– Чи ви обуяли? – закричав на нього, – Чи ви таки попросту одуріли? Вам не довліє ніякого рішення іспускати без потреби моєї, затим, що треба усяке діло угобзити і законнеє присовокупленіє соєдинити. А ти, гаспидська Левурда! от що касательно тебе закон повеліва: оного неключимого Талимона Левурду, наважденієм своїм приведшего сожитіє своє жінку до дружелюбія з сатаною, – дух свят при вас, пане Уласович! – бо подобаєть забити сякому-такому сину нозі у кладу. Агов, хлопці! Пойміте його і водворіте у ратушу і присовокупіте нозі його до клади, бо сам сознаниє учинив, що видів і осязав живого чорта; бо він є колдун, чаклун; воутріє ізбию киями сього грішника.⁵⁴⁸

⁵⁴⁸ Григорій Квітка-Основ'яненко, *Конотопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

Додаток 36

**Приклад імперативного класу діалогової стратагеми “指桑罵槐”
 (“З'їла м'ясо кішка, а сварять пса”)
 у китайських художніх текстах ХІХ ст.**

“林先生，啥消息呀？国家大事怎样啦？” – “Пане Лін, як там справи державного значення?”

“不好！不好！咱中国岂不眼看就要亡国了吗？唉，亡国！亡国！” –

“Погаано! Погаано! Нашу країну чекає загибель!”

“李先生，您别这样说好不好？听着叫人怪难过！中国怎么也不会亡国的！国家兴亡匹夫有责，我们能叫它亡吗？” – “Не кажіть так, пане Лін! Ви засмучуюте людей! Як Китай може чекати загибель? Майбутнє країни – справа кожного громадянина. Лише ми можемо її занедбати!”⁵⁴⁹

⁵⁴⁹ 杨沫. 青春之歌 (1958) <<http://www.kanunu8.com/book3/8368/index.html>> дата звернення 20 Травень 2017.

Додаток 37

Приклад імперативного класу діалогової стратагеми

“Добре чужими руками жар загрібать”

в українських художніх текстах ХІХ ст.

- Та нам не подобаєть їх устрашатися, а довлієть іскореняти до третього роду.
- Як же ти їх, Ригоровичу, скорениш?
- Часто поминаємий отець ваш їх возхищаше і у річці топляше. Повеліть, пане сотнику, чи топить їх?
- Та топить їх!⁵⁵⁰

⁵⁵⁰ Григорій Квітка-Основ'яненко, *Конотопська відьма* (Клуб сімейного дозвілля 2011) <<http://www.ua-lib.ru/books/printzip.php?id=62&bookid=0>> дата звернення 20 Березень 2017.

Додаток 38

Приклад інформативно-пошукового класу діалогової стратагеми

“欲擒故縱” (“Кіт грається з мишею”)

у китайських художніх текстах ХХ ст.

– 她们路上不说话么？ – Вони дорогою не говорили?

– 对你说过她们只走了不多几步，就分开了。她们出来的时候，三个人臂膀挽臂膀，像煞很要好的样子。 – Так. Як ти і казав, вони пройшли разом декілька кроків і розійшлись. Коли вони втрюх виходили під руки, то мали цілком дружній вигляд.

– 阿祥！全班管车都到草棚那边关照工人明天上工；老板出了布告，有话上了工再讲。你去看看，她们是不是全班都去了；有躲懒的，回来报告我！ – А Сян! Вся група наглядачів повідомила, що завтра піде працювати до Цао Пена; начальник підготував повідомлення, виступить як тільки прийде на роботу. Сходи подивись, чи вони всією бригадою пішли? Чи є хтось, хто відлінує від роботи? Як повернуться, повідом мене!

– 要是闹了事，你不要客气；招呼一声就行了！草棚一带，我们有人！ – Як буде щось термінове, то не соромся, поклич і все. Хоч цих Цао Пен і забрав, та в нас є люди!

– 我们也到草棚里去找一个人。你叫五六个人跟我们一道走！ – Ходім і ми до Цао Пена пошукаєм когось. Поклич п'ять-шість чоловік з нами!⁵⁵¹

⁵⁵¹ 茅盾，子夜 (人民文学出版社 1996) 346-49.

Додаток 39

Приклад інформативно-обмінного класу діалогової стратегії “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) у китайських художніх текстах ХХ ст.

“要是三先生马上把各店收歇，连通源钱庄也收了，那么，就到了中秋节，也收不回我们的款子。” – “Якщо навіть пан Сань закриває свої магазини та банк, то до свята Середини осені нам своїх грошей не повернути”.

“呵！到中秋节么？到那时候，也许我不必提那注钱到上海来了！” – “До Середини осені? До того часу мені ймовірно не буде потреби переводити гроші у Шанхай”.

“那么，三先生就怕眼前镇上还有危险罢？刚才为成兄的一番话，也未免过分一点儿。——省里当真在抽调得力的军队来围剿。现在省里县里都请三先生顾全镇上的市面，到底是三先生的家乡，况且收了铺子和厂房，也未必抽得出现款来，三先生还是卖一个面子，等过了中秋再说。宏昌当是烧了，那就又当别论。” – “То пане Сань боїться небезпеки, що панує на півдні Тайваню? Ваші слова трохи схожі на перебільшення. У ту провінцію направлено сильну армію, щоб зупинити неспокій. Наразі всі містечка провінції звертаються до пана Саня з проханням допомогти зберегти ринок, все таки це його рідні землі. До того ж, закриття магазинів навряд чи допоможе отримати гроші, пан Сань торгує своєю репутацією. Почекаємо Середини осені. Треба бути обачними, Хунчан вже згорів”.⁵⁵²

⁵⁵² 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 240-1.

Додаток 40**Приклад інформативно-обмінного класу діалогової стратегії
“З комара зробили вола” в українських художніх текстах
XX ст.**

– Другі придуть і все одно заберуть колоски. Бабуся не встане, для неї горе кінчилось. А для живих, що дома ждуть, жменька зерна, це — рятунок. Як же покинути?

– Чи згадаєш, Андрійку, хто ця жінка?

– Не знаю, тату.

– Я теж. Можна було б понести кошик до її хати. А раз невідома...

– Треба забрати .⁵⁵³

⁵⁵³ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2009) 196.

Додаток 41
Приклад розповідного класу діалогової стратагеми
“樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”)
у китайських художніх текстах ХХ ст.

“请吉翁讲出来罢！是什么办法？” <...> – “Будь ласка, Цзі Вен, розкажи! Який у тебе план?”

“这件事，吉翁和我谈过好几回了。说来也平常得很，就是打算联合实业界同人来办一个银行，做自己人的金融流通机关。现在内地的现银都跑到上海来了，招股也还容易，吸收存款更不成问题，有一百万资本，再吸收一二百万存款，光景可以弄出一个局面来” <...> – “Цю справу Цзі Венъ та я вже декілька разів обговорювали. Правду кажучи, все дуже просто – заснувати банк разом із торгівельно-промисловими однодумцями, створити власний орган обороту фінансових коштів. Наразі всі готівкові кошти материкового Китаю перевезено до Шанхаю, запропонувати акції дуже легко, а заохотити вкладників іще легше. За наявності капіталу в один мільйон, залучити ще один-два мільйони не створить питань. Умови для цього надзвичайно сприятливі”.

“办法是错不了的。总得要联络各方面有力的人，大规模组织起来。我有一个提议，回头邀吴荪甫来商量。这件事，少了他是不行的。咳，众位看来我这话对么？” – “Непоганий план. Головне – домовитись з усіма впливовими людьми, щоб утворити впливове, масштабне формування”.

“对，对！我和孙吉翁本来就有这个意思” – “Так! Ми з Сун Цзівен саме це й мали на увазі”.⁵⁵⁴

⁵⁵⁴ 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 242.

Додаток 42

Приклад розповідного класу діалогової стратагеми

“З комара зробили вола” в українських художніх текстах ХХ ст.

– Стрінув пічник, – говорить бабуся, – про церкву питаю, чи закрили. Кажу йому, що було. Він і жаліється: не глянемо на Писання – по ньому жити. Читаємо сторінки нивок: туди серця віддали. Так само сказав батюшка.

– І правда! – зітхає мати.

– Про небо забули. Горе прийде.

– Вже почалося.

– Сказав тоді: живемо в кінці часів. Тож антихристи спішать зло довершити. Це з ікон видно; Спаситель на хресті мучиться, а внизу вони, домальовані, скрегочуть, глядячи на безвинного... Люди кажуть, що вкоїться пекельство, аби відзначити дев'ятнадцять віків після розп'яття: так кажуть.

– Вже ж видно! – згодилась невістка.

– Походом на нас рушено, – додав Мирон Данилович. – То тільки видається, що їх прапори червоні; вони темні.

– Дивно говориш, – зауважує дружина.

– Так бачу! Пропадем; а хіба можна жити по-демонському?

– Стримайся! <...>

– Не ми і не Лук'ян, – продовжив господар. – Лук'ян знає одно: голосувати "за". Зразу підніма руку – перший. Завжди "за" і попереду всіх. Не встиг доповідник зачинити рот – Лук'ян підніма руку: згоджується. За позику перший, за розкуркулення перший. Сьогодні розбіглися, а то голосував би "за", хоч гробове віко кладуть на село. Потішає – "зживем". Змії з'їдять!

– Нащо казати? – спиняє жінка, повівши погляд на дітей. – Лук'ян не гірший від начальників.

– Ті не люди, а гаки – тягти хліб! Перед зборами чув новину: вночі потяг приходить, вартою обтиканий: переполох!.. Начальство з міста аж

курить на вокзал, бо там головні, з Москви. Крізь вагонні двері жменьку віддано, самих заводіїв. Стрінули їх: обдутий один і попелястий, вуса під щіточку, Молотов, чи що, а рядом Каганович – бідовий, з вусами, як виновий валет. Наказують розбити кутки в хатах і весь харч винести... Чорнявий підкинувся і кричить на всю станцію: "До зернини! До зернини!" – себто, так забрати хліб; а попелястий гребнув зерно, що було в кишені, і з усієї сили сипнув його в пику окружного партсекретаря. Зерно вдарилося і повідлітало... "Ось ваша хлібозаготівля; як таке зерно негодяще здаватимуть, всіх під розстріл". Відлітавши, зерно вскочило в рот одному з тутешніх і він почав його крутити і розмелювати на зубах: непогане зерно, – він агрономом був і знав. А реву, а тупоту!.. Кажуть, якби паровоз свиснув, не було б чути. Секретаря взято під арешт і невідомо де дівся. А ці два змовлені з третім...

– Може б, тихіше говорив? – попросила жінка. – Всі чуємо.

– Добре! – Мирон Данилович обнизив мову: – Люди взнали, що для двох повно всього в вагоні, як в ресторані: і харчів, і напоїв, м'яса, окороків, ну, всього!.. Питва найкращі, котрі на експорт. Як люди взнали, аж дивно.

– Чому не знати? – втручається бабуся. – Он, коли Журавленків обікрадено, років тому з десять буде, ніхто ж і не бачив і не чув, а всі зразу в одно: не інакше, як Корінчук заліз. Пішли шукати – так і є!.. Повитрушували крадене.

– А наїдків зібрано в вагоні: риба консервна і корейка – закушувати сорокаградусну, нарізати і на булку класти; курятина і масло; скільки чого хочеш! – помаранчі і виноград...⁵⁵⁵

⁵⁵⁵ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2009) 40-3.

Додаток 43

Приклад інтимного класу діалогової стратегії

“Очима світить, а боком душу тягне”

в українських художніх текстах ХХ ст.

– Знайдем роботу в місті! – сказав Максим. Жінка оглянулась. –
Роботу знайдем, – пояснив він. – Сказали: тут нема <...>.

– Чудно якось: голова колгоспу Вартимець зустрівся, напроти так і
валить – аж ми носами близько стали, тоді він стріпнув брови, неначе
розбудився: “Максime, ти?” – питає він і дивиться несвоїм поглядом.

“Мабуть, вам прикрість або голова болить”, – кажу йому. А він:

“Не болить, уже завертається”.

“Чого ж?”

Він оглянувся на розорені сараї, де худоба подохла.

“Чого? Дзижчать газетки, що ми заморочені від успілів”.

Як приглушений, стоїть; протягає гірко:

“Та-а-ак...”

Жаль стало його, я і раджу:

“Відхиліться думками від клопоту!”

“Куди? – питає він. – Скрізь однаково, і акти складені, що я винен; з
посади відхилять, от що. Спішіть і ви звідси, бо роботи ремісникам не буде.
Звільняйте, аби залишити без копійки”. <...> Думаю: бідний чоловік з
посадою і партквитком! Бісові приписаний, а той першого ж його калічить.
Нам би тут берегти, що люди довірили, – ні, тягнися під городські паркани.
Заб’ю вікна дошками: комісія вгледить пустку і без мацання одшиється. Хіба
влізуть злодії. Та чого, по щербаті горшки? Я їх сховаю в підпіччя і цеглою
закладу: там низько, ніби глухий підмузок ліг. А робота в місті знайдеться.
Ти – як?

– Про мене! – сказала жінка; себто, їй однаково.⁵⁵⁶

⁵⁵⁶ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2009) 68-70.

Додаток 44

Приклад інтимного класу діалогової стратегії “樹上開花” (“На залізному дереві розквітнуть квіти”) у китайських художніх текстах ХХ ст.

– 今天尽欢，应得留个久长的纪念！请孙吉翁把这条船改名做‘曼丽’罢！各位赞成么？– Сьогодні, щоб отримати максимальну насолоду, необхідно залишити довгі спогади! Сунь Дзівен, зміни назву цього човна на “Граціозний”! Чи всі з цим погоджуються?

– 孟翔，冒失鬼！头发里全是酒了，非要你吮干净不可！– Мен Сян, ну ти і навіжений! Ти вже сп’янів до кінчиків волосся, поки все не вип’єш не заспокоїшся!

– 各位听清了没有？王母娘娘命令韩孟翔吮干她头发上的酒渍呢！吮干！各位听清了没有？孟翔！这是天字第一号的好差使，赶快到差 – Всі це чули? Богиня Сіванму наказала Ханьмен Сяну пити доки не намокнуть кінчики волосся! До дна! Чи всі це чули? Мен Сян! Це найкраще доручення, швидше б перейти до його виконання!⁵⁵⁷

⁵⁵⁷ 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 418-23.

Додаток 45

Приклад інтелектуального класу діалогової стратегії

“李代桃僵” (“Втратив майно – уникнув біди”)

у китайських художніх текстах ХХ ст.

– 找不到蒜甫。灵堂前固然没有，太太们也说不知道。楼上更没有。我又不便到处乱问。不是你们叮嘱过留心引起别人的注意么？ – Не можу знайти Сунь Фу. Перед погребальним залом нема, тітоньки теж кажуть, що не знають. На верху тим паче нема. Я ніяк не збагну, срізь розпитував. Хіба ти не просив людей бути пильнішими?

– 你们先把事情说清楚了，回头我再和他商量罢。 – Ви спочатку вирішить справи, потім я з ним поговорю.

– 事情就是组织秘密公司做公债多头，刚才已经说过了；两天之内，起码得调齐四百万现款，我和仲老的力量不够。要是你和蒜甫肯加入，这件事就算定规了，不然，大家拉倒！ <...> – Справа у тому, що таємна організація скупає акції місцевого займу, тільки но про це говорили; протягом двох днів треба зібрати мінімум чотириста мільйонів, наших з братом зусиль не вистачить. Якщо ти з Сунь Фу зможете докласти, то справа, вважай, вирішена, а як ні, то всі пропадуть!

– 我就不明白为什么你还想做多头。这几天公债的跌风果然是受了战事的影响，将来还可以望涨，但战事未必马上就可以结束罢？并且陇海，平汉两路，中央军非常吃紧，已经是公开的秘密了。零星小户多头一齐出笼，你就尽量收，也抬不起票价。况且离本月交割期不过十来天，难道到期你想收货么？那个，四百万现款也还不够 – Ніяк не збагну, чому ти все таки хочеш грати на біржі?! Цими днями простежується тенденція до падіння місцевих займів під впливом війни, а в майбутньому можуть спостерігатись підвищення, проте війна навряд чи швидко закінчиться, чи не так? До того ж ситуація центральної армії на магістралях Лунхай та Пінхань досить

напружена, на разі таємно відкрилась. Вже почала з'являтися велика кількість дрібних бідних дільців, навіть якщо ти максимально набереш, все одно не матимеш шансу підняти ціну. З моменту цьогомісячних термінів поставки не пройшло й десять днів, наврядчи ти отримаєш товар вчасно? Тай тих чотирьохсот мільйонів також не вистачить...

– 你说的是大家的看法。这中间还有奥妙！ – Ти висловлюєш загальну точку зору. Тут є якась таємниця!⁵⁵⁸

⁵⁵⁸ 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 50.

Додаток 46

Приклад інтелектуального класу діалогової стратегії “Лис став монахом не на те, аби гріхи спокутувати, але щоб нові зробити” в українських художніх текстах ХХ ст.

– “Набування премудрості, – сказав він, ще раз цитуючи Приповіді Соломонові, – як же це ліпше від золота, набування ж розуму – як же це добріше від срібла”. “Розум – джерело життя власникові його і на уста його прибавляє навчання”.

– Адже, отче, все що є – дійсне. Навіть вигадане людиною – воно також є. Навіть найбільші небилиці, що їх оповідають, жартуючи, вже тим справжні, бо вони є. Не може людина, – рік він, – казати того, чого нема. Бо того, чого нема, навік нема: про нього нічого не розкажеш. Через це й чуда є, як і люди, котрі чудодіють.⁵⁵⁹

⁵⁵⁹ Валерій Шевчук, *Око Прізви* (Український письменник 1996) 9-10.

Додаток 47

**Приклад етикетного класу діалогової стратегії “反客為主”
 (“Підкорюй, поширюючи розбрат”)
 у китайських художніх текстах ХХ ст.**

“老关！是戴生昌罢？” – “Дідусю! Втомилися?”

“可不是！怎么你倒忘了？您准是给那只烂污货迷昏了啦！” <...> – “Ні! Чого ти турбуєшся? Ти завжди одурманений тими дівками!”

“云飞轮船快到了么？” <...> – “Пароход скоро буде?”

“快了，快了！三老爷，请坐一会儿罢。—— 倒茶来。” <...> – “Так, скоро! Дідусю, присідайте! Випийте чаю!”

“荪甫，就在这里等候么？” <...> – “Сунь Фу, чого ти тут чекаєш?”

“不错，不错，姑老爷。已经听得拉过回声。我派了人在那里看着，专等船靠了码头，就进来报告。顶多再等五分钟，五分钟！” – “Правильно, діду. Я організував людей, щоб стежили за кораблем. Як тільки він зявиться – нам одразу сповістять. Максимум пять хвилин!”⁵⁶⁰

⁵⁶⁰ 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 73-5.

Додаток 48

Приклад етикетного класу діалогової стратегії

“Лис став монахом не на те, аби гріхи спокутувати, але щоб нові зробити” в українських художніх текстах ХХ ст.

- А добри вечір і вам! <...>
- Куди дядьку? <...>
- Сьогоднішнього сліду не було. Мені казав шуряк про конину; колгоспник він, м'яса не їсть, бо всередині болячку має, через яку не можна. Ті, що з ним одтягали коня, бач, і здоровіші були, і харчів брали, ні! — померли. Багато таких: без причини доходять. Гибель кругом: всіх зачіпа. А нам небагато треба, бо в хаті нас двоє старих та донечка; другі діти переставилися, шестеро ж було. Загледів вас і думаю: по мерзлятину дужчий чоловік спішить, прожене хирного, тоді в хаті всім край...
- Що ви? Бог з вами! — скрикнув Катранник. — Мені б кістка конева поперек горла застрягла. Поділимось!⁵⁶¹

⁵⁶¹ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2008) 182.

Додаток 49

Приклад конструктивного класу конфліктної діалогової стратегії “釜底抽薪” (“Навіть товста мотузка починає гнити з однієї нитки”) в китайських художніх текстах XX ст.

“佩珊！我想老太爷一定是不中用了！我见过——” <...> – “Пей Шань, я думаю, що дідусь вже безнадійний...”

“你怎么知道一定不中用？” <...> – “Звідки тобі знати є надія чи немає?”

“我怎么知道？ 噯——因为我看见过人是怎样死的呀！” – “Звідки знаю? Ну...просто я вже бачила як люди помирають...”

“你们看老太爷吐出来的就是痰么？不是！一百个不是！这是白沫！大凡人死在热天，就会冒出这种白沫来，我见过。你们说今天还不算热么？八十度哪！真怪！还只五月十七，——玉亭，我的话对不对？你说！” <...> – “Ви бачили, що він спльовує щось схоже на мокротиння? Чи не так? Сто відсотків ні! Це не мокротиння, а піна! Людина, що вмирає спекотного дня, як правило блює піною. Я таке вже бачила. Чи вам не здалось, що сьогодні за жарко – вісімдесят градусів, а це лише сімнадцяте травня. Юй Тін, скажіть чи я маю рацію?”

“好！我记得你这一遭！大凡教书的人总是那么灰色的，大学教授更甚。学生甲这么说，学生乙又是那么说，好，我们的教授既不敢左袒，又不敢右倾，只好摆出一副挨打的脸儿嘻嘻的傻笑。——但是，李教授李玉亭呀！你在这里不是上课，这里是吴公馆的会客厅！” <...> – “Я тебе пам’ятаю. Всі викладачі мають такий сірий вигляд, а викладачі інститутів – ще гірший. Один учень каже таке, інший – таке. Якщо вчитель не взмозі обрати чиюсь сторону, то вимушений сидіти от з таким безглуздим виразом обличчя, та дурнуvато хіхикати. Проте, хочу вам нагадати професоре Лі, Ви зараз не на парі, а у вітальні будинку Ву!”

“你们表兄妹捣什么鬼！说我的坏话？非要你讨饶不行！” – “Що ви собі думаєт, бісові діти, ви ж рідня?! Замість того, щоб помиритися, переходите до лайки!”

“博文，是你闯祸，你倒袖手旁观呢！” – “Бо Вень! Це твоя провина, ти спостерігаєш, не втручаючись!”

“好极了，丁医生！病人在小客厅！” <...> – “Чудово! Лікарю Дін! Хворий у вітальні!”

“你看丁医生的汽车就像救火车，直冲到客厅前。” – “Подивіться! Машина лікаря схожа на пожежну. Вона зупинилась одразу навпроти вітальні”.

“但是丁医生的使命却是要燃起吴老太爷身里的生命之火，而不是扑灭那个火。” – “Хіба не можна вважати, що місія лікаря Дін – врятувати полум'я життя, що ще жевріє в дідуся, не дати йому загаситися”.

“你又在做诗了么？嘻——” <...> – “Ти знову все переводиш на поезію?”

“丁医生说是脑充血，是突然受了猛烈刺激所致。有没有救，此刻还没准。猛烈的刺激？真是怪事！” <...> – “Лікар Дін сказав, що відбулась гіперемія мозку, як наслідок сильного хвилювання. Які його шанси поки не відомо. Питає якої сили було хвилювання? Дивина та й годі!”

“真是怪事！” – “Дійсно дивно!”

“然而我的眼睛就要在这怪事中看出不足怪。吴老太爷受了太强的刺激，那是一定的。你们试想，老太爷在乡下是多么寂静；他那二十多年足不窥户的生活简直是不折不扣的坟墓生活！他那书斋，依我看来，就是一座坟！今天突然到了上海，看见的，听到的，嗅到的，哪一样不带有强烈的太强烈的刺激性？依他那样的身体，又上了年纪，若不患脑充血，那就当真是怪事一桩！” <...> – “На мій погляд, нічого дивного. Дідусь У був надзвичайно схвилюваний, це точно. Тільки подумайте, на скільки тихим та розмірним було його життя у селі; більше двадцяти років замогильно спокійного життя, без подорожей за межі селища! Сьогодні ж він приїхав до Шанхаю,

бопачивши, почувши, відчувши стільки нового, якого ступеню може бути таке хвилювання? Дивно було б, якби з ним нічого не сталося!”

“范诗人！你又在做诗么？死掉了人，也是你的诗题了！” – “Буквоїде! Ти знову все поетизуєш! Людина помре, ти теж будеш писати свої віршики?!”

“就算我做诗的时机不对，也不劳张小姐申申而詈呵！” – “Можливо я обрав невдалий час, я аж ні як не хочу засмучувати пані Лао Чжан!”

“好！你是要你的林妹妹申申而詈的罢？” – “Чудово! То ти волів би образити свою молодшу сестричку Лін?”

“怎样？” <...> – “Що таке?”

“十分之九是没有希望。刚才又打一针。” – “Дев’ять з десяти, що надії немає. Наразі йому зробили укол”.

“今晚上挨不过罢？” – “Чи доживе він до завтра?”

“总是今晚上的事！” – “Все вирішить сьогоднішня ніч!”.⁵⁶²

⁵⁶² 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 19-22.

Додаток 50

Приклад конструктивного класу конфліктної діалогової стратегії

“Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи”

в українських художніх текстах ХХ ст.

- Стільки хліба правлять, що – нема...
- Де б же взявся? Забрано! – скрикнула, мов не при собі, Дарія Олександрівна, збагнувши, що юрма забігає вже класти в могилу.
- Забрано? – перепитує і наближається розпорядник <...>.
- Сказали: забрано? – про державну заготівлю?.. Замість, як свідомі громадяни, здати лишки, ви сказали наклеп, що забрано! Ось покажем, що значить: забрано, – підкуркульники!
- Хто підкуркульники? Приходили схожі на вас, забрали землю. Зосталась хата і шматок ґрунту коло вікон. Ми незаможники.
- Розкажіть! – з досадою відповів розпорядчик. – Збіжжя повно.
- Ми засівали сам клинчик і нема хліба.
- Заладили: нема!
- Бо нема. Кукурудзи трішки було та буряків, та картоплі: думалось, на прожиток стане, хоч скупий. Землі ж не мали — забрано.
- Забрано, забрано! – передражнює, лютуючи, розпорядник. – Зараз подивитесь, як бува забрано <...>.
- Куркуль, віддай хліб! <...>
- Дітки, беріть хліб, як вам треба...
- Віддай хліб, ти – есплутатор! Вивчені недоладно, скалічили слово; а сусід відповідає в тон:
- Який я есплутатор? То – хтось другий: навча неправди і так робить. А я від землі. Дивіться на мої руки: сі в мозолях, і дивіться на чийсь...<...>
- Віддай ключі, куркуль!
- Ось вони! – мирно відповідає сусід. – Раз вам треба, дітки, беріть! Хіба не даю? <...>

– Куркуль!

На додачу диригент грозить хліборобові:

– Ми з тебе Свитченка зробимо! <...>

– Зробити з мене Свитченка легко; а от зробити з Свитченка мене – це
трудніше. <...>

– Куркуль! <...>

– Віддаєте хліб чи ні?!

– Де ж ми візьмем? – з розпачем сказала Дарія Олександрівна. – Вже
забрано...

– А-а, забрано! – розпаленів круглоокий <...>

– Провчимо підкуркульників! ⁵⁶³

⁵⁶³ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2009) 34-40.

Додаток 51

Приклад деструктивного класу конфліктної діалогової стратегії

“假道伐虢” (“Не вір свині у городі, а вовку на вівчарні”)

у китайських художніх текстах XX ст.

“什么事？一波未平，一波又起么？” <...> – “У чому річ? Біда не приходить одна?”

“简直是打仗的生活！脚底下全是地雷，随时会爆发起来，把你炸得粉碎！”

– “Просто, живемо під час війни! Під ногами скрізь розкидано міни, що можуть будь-якої миті вибухнути і розірвати тебе на шматки!”

“朱吟秋这家伙——他也打算用手段了！嘿！” – “Цей Чжу Інчіу – хороший хлопчина, однак і він використовує нечесні прийоми!”

“原来是朱吟秋呵！” <...> – “Отже, все-таки це Чжу Інчіу!”

“是呀！你刚才看见的。他要求你那边的押款再展期三个月——好像还是至少三个月！这且不谈，他竟打算用手段，什么‘宣告破产’，什么‘停工’，简直是对我恫吓。他以为别人全是傻子，可以随他摆布的！” – “Так! Його щойно бачили. Ссуда, що він від тебе вимагав, пролонгована ще на три місяці – здається, мінімум на три місяці! Не будемо про це. За інших обставин він залякував би мене ‘банкрутством’ та ‘припиненням роботи’! Він вважає інших недоумками! Вважає, що має право керувати всіма!”

“哦——你怎样回答他呢？” – “Що ти йому на це відповів?”

“我说回头再谈。——可是，竹斋，你让他再展期么？” – “Що поговоримо наступного разу. Отже, Чжу Чжаю, це ти змусив його пролонгувати ссуду?”

“他一定不肯结清，那也没办法。况且说起来不过八万块钱，他又有抵押品，中等干经一百五十包。” <...> – “Він точно не з тих, хто здатен звести точні підрахунки, не було іншого виходу! До тогож, у випадку вісімдесяти тисяч, він теж має свій предмет займу, загалом очкується близько ста п’ятдесяти тисяч пакунків”.

“何必呢？竹斋，你又不是慈善家；况且犯不着便宜了朱吟秋。——你相信他当真是手头调度不转么？没有的事！他就是太心狠，又是太笨；我顶恨这种又笨又心狠的人！先前 B 字级丝价还在九百两的时候，算来也已经可以归本，他不肯抛出；这就是太心狠！后来跌到八百五六十两了，他妄想还可以回涨，他倒反而吃进五十包川经；这又是他的太笨，而这笨也是由于心狠！这种人配干什么企业！他又不会管理工厂。他厂里的出品顶坏，他的丝吐头里；全体丝业的名誉，都被他败坏了！很好的一副意大利新式机器放在他手里，真是可惜！——” – “Навіщо ж ти це зробив? Хіба ти філантроп? Та й не знати чи вийшло це дешевше ніж у Чжу Інчіу. Невже ти дійсно віриш, що він самотужки поспияв на зміну становища? Навряд! Він той ще скнара, до того ж ще й дурний! Я всім серцем ненавиджу таких дурних та скупих людей! Тоді коли справа стосувалась д'яв'ятисот лнів, її ще можна було владнати але він не виплутався; коли ціна впала до вісімсот п'ятидесяти, йому примарилось, що буде чергове зростання, так він довів до того, що впустив п'ятдесят Сичуанських потоків! Це, знов ж таки, через його тупість, яка викликана його скупістю! Як така людина може очолювати компанією, якщо він не взмозі керувати навіть заводом?! Прдукція його фабрики надхвичайно погана, а його кібіцо в голові. Вся шовкоткаціка промисловість знеславлена завдяки йому! Шкода, що найкращі італійські стонки теж у нього...”⁵⁶⁴

⁵⁶⁴ 茅盾，子夜（人民文学出版社 1996）73-5.

Додаток 52

Приклад деструктивного класу конфліктної діалогової стратегії

“Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи”

в українських художніх текстах ХХ ст.

— Святий Микита матір свою пошанував, — мовив, дивлячись мертвими очима. — Але не забував він і слів Христа: "Немає такого, щоб покинув свій дім, або дружину, чи братів, чи батьків, чи дітей ради Божого Царства і не одержав би значно більш цього часу, а в віці наступнім — життя вічне".

— Отже, для більшої вигоди треба переступити першу Божу заповідь? — спитав гостро Кузьма.

— Скажу тобі словами ж Христа: "Маловірний, чому усумнівся?"

— Бо маю розум у голові, — сказав Кузьма. — І бачу, що тут одна істина побиває іншу.

— Твій розум — це тьма еретична, — сказав Теодорит і зітхнув. — Істина не в розумі, а у вірі.

— Чого ж варта віра без розуму?

— Всього! — сказав Теодорит. — Дивись, як їдять твоє розумне лице комарі, Божі тварі. А мене не їдять, бо я у вірі, а ти у сумніві.⁵⁶⁵

⁵⁶⁵ Валерій Шевчук, *Око Прірви* (Український письменник 1996) 79.

Додаток 53

**Приклад імперативного класу діалогової стратагеми “笑裡藏刀”
 (“На вустах мед, а за пазухою ніж”)
 у китайських художніх текстах ХХ ст.**

“是呀。所以要到明天后市我们这才动手补进来。我们慢慢地零零碎碎地补进，就不至于引起人家的注意，到本月份交割前四五天，我们至少要收足五千万——” – “Так, тому нам варто з завтрашнього вечора до кінця місяця допрацьовувати по-троху, не привертаючи загальної уваги, і на кінець місяця матимемо щонайменше п’ятдесят мільйонів”.

“那时候，西北军退却的捷报也在各方面哄起来了！” – “До того часу Народна армія відступить і чутка про перемогу розлетиться по всіх усядах!”.⁵⁶⁶

⁵⁶⁶ 茅盾, 子夜 (人民文学出版社 1996) 57.

Додаток 54

Приклад імперативного класу діалогової стратегії

“Не кождий слабий, що стогне”

в українських художніх текстах ХХ ст.

– Подождіть, люди!— позвав хтось, наближаючись, і поічили всі зовсім невідомого.

– Подождіть, хочу спитати, чи з млина борошно дають. Вам ближче, — я нетутешній, з приселка Ситнягів...

– Борошно? Ждіть: як зайці кукурікнуть, то приходьте з двома мішками!

– Скоріш пісок на цеглині вродить.

– У крука легше випросити...

Дядьки, зачеплені при згадці про млин і борошно, врізали, що думають, і знов зацікавили: дивляться на ситнягівця докіливо, мовляв, здитинів, чи що.

– А-а! Так і досі не дають, — простакувато протяг прибулий: чолов'яга з різкими і відхиленими рисами небритого обличчя: він в низькій шапці і в ватянці, весь біло обпорошений.

– Я чув, багато хто збирається завтра туди.

– Даром збираються!

– Хіба, що ноги позичені.

– З шилом по медок...

Чолов'яга огризнувся:

– А хоч би з шилом! Когось на млині торкнути в бік, враз би борошно висипав.

– Їх торкнеш!

– Там з гвинтівками і лозиняками.

– Стріляють і в шию дають такої крупчатки, що сніг їси...

– Як багато збереться, мурав'ї ведмедя женуть.⁵⁶⁷

⁵⁶⁷ Василь Барка, *Жовтий князь* (Фоліо 2009) 141-2.

Додаток 55

Приклад інформативно-обмінного класу діалогової стратегії “隔岸觀火” (“Коли баклан б’ється з устрицею, у виграші лишається рибалка”) у китайських художніх текстах початку ХХІ ст.

“你每天来我的办公室是为什么，因为我命令你？你每天和我一起吃饭又是为什么，因为我命令你？” – “Ти щодня приходиш у мій офіс тому що я твій керівник? Ти щодня зі мною їси теж через те, що я твій керівник?”

“因为我为色所迷！” – “Через свої почуття”

“哦？很好，不过既然都为色所迷，那后来又是怎么回事？” – “Добре, якщо причина у цьому, то в чому ж річ?”

“那个，总裁！其实我是在、在欲擒故纵来着” – “Босе, ви загнали мене у кут”.⁵⁶⁸

⁵⁶⁸ 顾漫, 杉杉来了 (2011) <<http://www.ty2016.net/book/guman5>> дата звернення 20 Травень 2017.

Додаток 56

Приклад інформативно-обмінного класу діалогової стратегії

“Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе”

в українських художніх текстах початку ХХІ ст.

- Я сирота... Тільки-но померла моя мама... Кімнату накрила тиша. Тільки електричний чайник знай булькотів окропом.
- Пані Лідо... – Зоряна оговталася першою, підбігла до Ліди, обійняла. – Сонечко. Тримайтеся...
- Мама... Моя мама, – усе повторювала Ліда. – Моя мама... <...>
- Треба Платона привезти... З матір'ю попрощатися... –
- Що?
- Ми Платона нині по телевізору бачили. Й Іветта бачила... Так зраділа...
- То це він... Він маму вбив...
- Лідусю, святі-грішні! Побійся Бога, дитино... – заплакала нянька.<...>
- Я на телебачення. Розпитаю, де саме знімали сюжет, у якому ми Платона побачили... Привезу його... їх...
- Ні, – прошепотіла затято. – Я проведжати маму. <...>
- Як ти, Лідо? <...>
- Дякую, що ти поряд...
- Поїду... Пошукаю Платона...
- Навіщо? – тьмяно запитала Ліда. – Він хотів піти і пішов...
- А про Іветтину смерть він повинен знати?! – гарячкував Дезінфікатор. Чи це тільки твоя мама... твоє горе, Лідо?! Ліда напружено зиркнула на Ангеліну: мовчи!
- А я оце думаю, може, Лідусю і діло каже... – залопотіла нянька. – Може, й не треба Платосику про материну смерть знати? Воно ж хворе, ще зляже...

– Знаєте, добра пані! Ви краще Ліду до тям тут повертайте. Чаї свої трав'яні варіть, саму не залишайте. Добре? А з Платоном я сам розберуся.

– Навіщо? – відчайдушно прошепотіла Ліда.

– Я Іветті пообіцяв, – відповів Стас.⁵⁶⁹

⁵⁶⁹ Люко Дашвар, *Мати все* (Клуб сімкйного дозвілля 2011) 311-3.

Додаток 57

**Приклад розповідного класу діалогової стратагеми “順手牽羊”
 (“Велику стіну можна розвалити з маленького кута, а колода починає
 гнити з сучка”) у китайських художніх текстах початку ХХІ ст.**

“杉杉，总裁还没回来呢。” – “Шань Шань, ген-директор ще не прийшов”.

“.....那叫我上来.....” – “Хто ж тоді запросив мене прийти?”

“不是总裁就不能叫你吗？我上个星期回家了一趟，给你带了些家乡特产拉。”

– “Не те щоб директор не міг тебе запросити. Минулого тижня я їздила додому і привезла тобі подарунок нашого виробництва”.

“呃，谢谢谢谢。” <...> – “Дякую!”

“总裁，薛小姐很想你呢。” <...> – “Директоре, пані Се дуже за Вами сумує”.

“进来吧。” <...> – “Заходь!”

“薛小姐，总裁叫你进去呢。” – “Пані Се, директор запрошує Вас зайти”.

“把门关上。” – “Закрийте двері”.

“帮我挂起来。” – “Допоможіть мені це повісити”.

“总裁，我不会帮你挂的！” – “Директоре, я не зможу Вам допомогти!”

“为什么？” <...> – “Чому?”

“因为现在天气冷了，总裁你还是穿上吧，不然会感冒的。” – “Томущо зараз холодно, директоре, ви краще вдягніть це, а то застудитесь”.

“原来你是关心我，刚刚我还以为.....” – “Отже, Ви піклуєтесь про мене, а мені щойно здалось...”

“没有没有，我当然是关心总裁您” – “Ні, звісно ж я піклуюсь про свого директора”.

“为什么？” – “Чому?”

“因为、因为，总裁的健康就是员工的幸福” – “Тому що, тому що здоров’я директора – радість для компанії”.

“我的健康就是你的幸福，这话不错” <...> – “Моє здоров’я – твоя радість. Це гарно звучить”.⁵⁷⁰

⁵⁷⁰ 顾漫, 杉杉来了 (2011) <<http://www.ty2016.net/book/guman5>> дата звернення 20 Травень 2017.

Додаток 58

Приклад інтелектуального класу діалогової стратегії

“Лучче в боці, неже в чужій голові”

в українських художніх текстах початку ХХІ ст.

V.: Перш за все треба визначити ролі для каменів.

?: Я буду називати героїв по черзі, як вони з'являються, а потім думатиму, яка їм найбільше підходить каменя, о'кей? Першим з'являється персонаж, що говоритиме від свого імені, тобто оповідач. Він є Той, Хто Прихований Від самого Себе... Напевне, так його наразі й назвемо. Я не знаю, хто цей персонаж. Він є тим, що я приховую в самому собі. Щось скрите... якась таємниця. Бр-р-р, мороз по шкірі. Я думаю, ним, напевне, буде отой камінь (підходить до каменя № 1). Мені треба на нього накласти руки?

V.: Просто дай спрямування, що він буде виконувати роль Того, Хто Прихований Від Себе.

?: (робить пас у бік каменя, урочисто) Ти будеш Тим, Хто Прихований Від Себе. Ти будеш моїм особистим секретом, який я ховаю.

V.: Якщо хочеш, можеш сказати йому щось більше.

?: Я ТЕБЕ НЕНАВИДЖУ!

V.: Чуєш якусь відповідь від нього?

?: (тихо) «Я тебе теж». (до Того, Хто Прихований Від Себе) Я радий, що ми нарешті можемо подивитися одне одному в очі. (до V.) Він сумний, він весь у тіні <...>

?: Ні. Я бачу на ньому одягу темного кольору. Темно-зелені тони. Колись він захоплювався наркотиками, опіатами. Темно-зелений – це колір приходу. На його плечах важкий тягар. Я бачу цей тягар в образі шкіряної куртки із блискучими заклепками. Шкірянка придавлює його до землі. Зараз він просто сидить... дивиться на полонину. Він шукає людей. У ньому велике напруження. Він не отримує відповідей від світу... Здається, останні роки він щось безперервно шукає. Але постійно залишається без відповіді. Він прагне

з кимсь поговорити, вилити душу, але сам себе стримує, вважає це проявом слабкості. Тому вирішив сидіти на місці. У його житті багато темного світла.

V.: У якому сенсі?

?.: Я не розумію цього. Можливо, у нього внутрішній світ темний. Але це не пов'язано із субкультурою: ні з металістами, ні з блекерами, ні з готами. Хоча він близький до цих людей. Колись він тусувався з ними. Бачу в ньому «темні епізоди». Тьмяне освітлення в дитинстві, темні приміщення. Стривай, я розумію. Зараз його робота пов'язана з темрявою, він працює в нічну зміну... Він звик бути сам.⁵⁷¹

⁵⁷¹ Любко Дереш, *Трохи п'тьми, або На краю світу* (Клуб сімейного Дозвілля 2008).

Додаток 59

Приклад інтимного класу діалогової стратагеми “順手牽羊” (“Велику стіну можна розвалити з маленького кута, а колода починає гнити з сучка”) у китайських художніх текстах початку ХХІ ст.

我在采石县的街头徘徊着寻找当铺，<...> 我把挂在胸前的豹形玉粮矗遣庾室壬的独眼刹时亮了亮，他抓住我的手说，公子的稀世宝玉从哪儿来的？家传的。祖父传给父亲，父亲传给我，我异常镇静地反问道，你想买这块宝玉吗？豹形美玉大凡都出自京城王宫，恐怕是公子从宫中偷来的吧？测字先生仍然紧抓我的手，独眼试探着我的反应。偷来的？我无可奈何地笑起来，大概是偷来的吧，偷来之物可以廉价卖给你，你想买这块宝玉吗？公子想卖多少钱？不多，只要够我一路的盘缠花费就行。

Коли я блукаючи вулицею знайшов до ломбарду, <...>, то хотів здати свій кулон яшму у формі леопарда. Він схопив мене за руку і запитав, звідки той у мене, чи є він сімейною цінністю? Дід передав батькові, той мені, а я ставлю вам питання, чи хочете ви його в мене купити? Він відповів, що коштовність схожа на таку, які є у палацах, чи не вкрав я його? Дід, який ворожив на кістках, роздивлявся мою реакцію. Вкрадений? Я не міг втриматись, щоб не засміятися, що ж, ймовірно вкрадений. А від так менший у ціні. Скільки вельможний пан за нього хоче? Небагато. Щоб вистачило на дорожні витрати.⁵⁷²

⁵⁷² 苏童, *我的帝王生涯* (1993) <<http://www.kanunu8.com/book3/7362/>> дата звернення 19 Березень 2017.

Додаток 60**Приклад інтимного класу діалогової стратегії****“Біда, аки в Родні”****в українських художніх текстах початку ХХІ ст.**

- Що це? – прошепотів. – Ти ... Що ти робиш?
- Цілую тебе ...
- Мене ніхто ніколи не цілував ... так.⁵⁷³

⁵⁷³ Люко Дашвар, *Мати все* (Клуб сім'яного дозвілля 2011) 234.

Додаток 61

Приклад інтелектуального класу діалогової стратегії

“Він багато робить, щоб нічого не робити”

в українських художніх текстах початку ХХІ ст.

– Знаєш, коли я дивилася на тебе із саду, – сказала я, – мені здалося, що на наступній вечері кульку витягнеш саме ти ... Не знаю чому, але це було так чітко, так ясно зрозуміло. Так невідворотно.

– Я вже ненавиджу ці вечері! Не нагадуй.

– А я, здається, їх полюбила. Щось у цьому є: живеш не просто так, а в очікуванні.

– В очікуванні чого?

– Господи, ти ж сам казав, що збираєшся їхати звідси, стати письменником, здобути всесвітню славу і таке інше. І ми всі дружно тобі це напророкуємо! Буде весело ...

– Я так не думаю, – сказав він. – Давай зараз не будемо про це говорити.

– Не будемо, – погодилась я. – Але ти не повинен відступати.

– Не повинен. Мені тут подобається ... Більше, ніж я б того хотів ...

– Одне віскі, – кивнув він огрядній білявці. – І ... Звісно, він сказав – «блу айс».

– За законом парних випадків, – посміхнулася я, пригадуючи зелений блокнот, – десь: невідомо де, хтось: невідомо хто – любить цей самий напій.

– Це не дивно.

– Звісно ...

– Слова – п'явки, які наповзають до рота! – сказав він.

– Слова бувають як бульбашки. Але не мильні, а – тугі, гумові, – додала я.

– Я часом бачу їх! – сказав він.

– Я – теж. Особливо, коли люди говорять аби про що. Тоді я бачу, як вони випускають назвні лише бульбашки. А коли треба відповідати, відчуваю, що з мого рота вилітають такі самі! І все довкола перетворюється на ящик з різнобарвними кульками на дитячому майданчику, що ставлять у супермаркетах. У ньому можна задихнутися.

– А ще, коли до мене так говорять, я бачу перед собою лише одне велике обличчя з довгим гострим дзьобом, котрий видовбує мене з мушлі, як смачного молюска.

– ...і тоді хочеться втекти в астрал через сімку!

– Як це? – зацікавлено спитав він.

– Не знаю ...

– Але ж ти це сказала!

– Коли?

– Щойно!

– Часом я кажу щось таке, чого сама не розумію. Не зважай. Є такі словосполучення, котрі не потребують розуміння. Вони просто — звучать. І все.

– Тому я читаю дітям Гомера... Я згадала про листи, які всучив мені мсьє Паскаль, і здригнулася. Бути б мені Гомером, я б не переживала, про що писати.⁵⁷⁴

⁵⁷⁴ Ірен Роздобудько, *Амулет Паскаля* (Нора-друк 2011) 159-63.

Додаток 62

**Приклад етикетного класу діалогової стратегії
“偷梁換柱”(“Вивісити на вітрину баранячу голову, а продавати
собачатину”) у китайських художніх текстах початку ХХІ ст.**

“谢谢你来陪我，<...>你真是个好人。” – “Дякую, що ти пішов зі мною,
<...> це так мило з твого боку!”

“还和我客气？<...>这是我应该做的么！” – “Ти ще й дякуєш?! <...> Це
мій обов’язок!”

“这是我应该做的么！” – “Це МІЙ обов’язок!”⁵⁷⁵

⁵⁷⁵ 饶雪漫 想一个男生 (2007) <<http://www.kanunu8.com/files/youth/201101/1060.html>> дата звернення
19 Березень 2017.

Додаток 63

Приклад етикетного класу діалогової стратегії

“Він багато робить, щоб нічого не робити”

в українських художніх текстах початку ХХІ ст.

- Не забила?...Ти біжи! Біжи звідси! Я допоможу! Невже не зрозуміла куди потрапила?!...
- Не любите ви мене!
- Що?!⁵⁷⁶

⁵⁷⁶ Люко Дашвар, *Мати все* (Клуб сім'яного дозвілля 2011) 225.

Додаток 64

Приклад конструктивного класу конфліктної діалогової стратегії “擒賊擒王”

(“Хочеш убити змію – бий по голові, хочеш знищити банду – лови ватажка”) у китайських художніх текстах початку ХХІ ст.

“这书你看过？” – “Тя читала цю книгу?”

“有空的时候翻了翻，怎么了？这书写得挺好的啊！” – “Гортала, коли був час, а що? Це дуже хороша книжка!”

“以后这种书不许看！看多了思想非出岔子不可，女孩十六七岁，千万不能有闪失，不然一辈子就完了！” – “Більше її не читай! Ато все тобі в голові перевернеться! З дівчиною 16-17 років не має відбуватись ніяких пригод, інакше все життя буде зіпсоване!”.⁵⁷⁷

⁵⁷⁷ 饶雪漫 想一个男生 (2007) <<http://www.kanunu8.com/files/youth/201101/1060.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Додаток 65

Приклад конструктивного класу конфліктної діалогової стратегії “Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи” в українських текстах початку ХХІ ст.

– Ра..Бля..Райка! Ти що – спиш? Ану прокидайся, сучко мала! З тобою мати говоритиме! Ти зрозуміла?!

– Так, мамо...

– От! Я того...Тітка ця..Що сьогодні нам тут мозок компостувала. Не, ну капець! Краще би вона мене всиновила, старе хабоття. Правильно?

– Так, мамо.

– ...Ти, Райко, запам'ятай. Не погодишся з нею – загризу!

– Так, мамо.⁵⁷⁸

⁵⁷⁸ Люко Дашвар, *Мати все* (Клуб сім'яного дозвілля 2011) 111-2.

Додаток 66

Приклад деструктивного класу конфліктної діалогової стратегії “金蟬脫殼” (“Нікому не відомо, що приховано у нього в рукаві”) у китайських художніх текстах початку ХХІ ст.

“没告诉你妈妈你要来吧？” – “Ты не казала матері, що прийдеш до мене?”

“那重要吗？” – “Це має значення?”

“长大了，说话跟你妈妈一样，学会咄咄逼人了。” – “Виросла! Розмовляєш так само, як твоя мати – навчилась бути агресивною”.

“如果你让我来只是让我听你骂妈妈的话，那我走了。” – “Якщо ти покликав мене, щоб змусити слухати як ти свариш маму, то я собі піду”

“脾气都跟你妈一模一样！既然来了，就安心坐坐。让爸爸好好看看你？真是女大十八变，爸爸都快认不出你了。” – “Характером – копія мама! Якщо вже прийшла, то сідай зручніше. Дозволь татові на тебе подивитися. Правду кажуть, що у вісімнадцять дівчата змінюються. Тато ледве тебе впізнав”.

“你回来做什么？你不是已经走了六年吗？你还回来有什么意思呢？” – “Чому ти повернувся? Хіба вже не пройшло шість років як ти пішов? Що має означати твоє повернення?”

“我知道你恨我。” – “Я знаю, що ти мене ненавидиш”.

“六年对女儿都不闻不问的爸爸早就配不上爸爸这个称号了。” <...> – “Батько, який зникає на шість років і немає від нього ні слуху, ні духу, не може називатись батьком”.

“只要有好的前途，爸爸就放心了，说真的，你爸爸现在的条件还可以。” – “Головне, щоб у тебе було гарне майбутнє. Тоді я буду щасливий. Правду кажучи, у твого батька наразі справи ідуть досить непогано”

“别摆阔，你条件再好跟我们都没有任何关系！” – “Не треба переді мною вихвалитись! Мені байдуже як у тебе йдуть справи!”.⁵⁷⁹

⁵⁷⁹ 饶雪漫 想一个男生 (2007) <<http://www.kanunu8.com/files/youth/201101/1060.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Додаток 67

Приклад деструктивного класу конфліктної діалогової стратегії

“Кавкас, як ворона, а хитрий, як чорт”

в українських художніх текстах початку ХХІ ст.

– Твій чоловік не став частиною родини Вербицьких, Лідочко. Яка прикрість... – Помовчала і додала: – Розлучайся <...> – Річ навіть не в тому, що твій чоловік не став частиною нашої родини... Я не звернула б на це уваги, якби він не впливав на тебе так згубно. Ще трохи – і ти забудеш, що ти Вербицька. І ніякі успіхи на професійній ниві не допоможуть тобі повернути почуття самоповаги, гідності й упевненої рівноваги, якими завжди відзначалися всі представники роду Вербицьких. – Знизала плечима з прикрістю. – Ти вже ридаєш... Як невихована істеричка без краплі здорового глузду...

– Прости, мамо...

– А що буде далі? З таким істеричним, розбурханим світосприйняттям, яке є безумовним результатом твого невдалого шлюбу, ти сподіваєшся допомогти Платону? Ти погубиш його. Чи, може, ти плануєш взагалі не провідувати брата? Тоді ти теж його погубиш. У свідомості Платона жили чотири непорушні постаті – ми з татом, ти й Ангеліна. І не мені тобі переповідати, що сталося з Платоном, коли твій тато покинув нас. І не мені тобі жалітися, що скоро і я навіки піду слідом за татом. А потім Ангеліна. Ти лишаєшся єдиною людиною, спроможною вберегти брата від усіх небезпек цього страшного, безжального світу. <...> – Час вибирати, Аїдочко. Ми чи він. <...>

– Ви. Я ніколи не покину вас із Платоном, мамо <...> – Я аналізую... Аналізую... – заговорила так старанноспокійно, що і мед так не ллється. – Для нас усіх краще, щоб я зараз., не розлучалася. Розлучення... такий стрес. Я нервуватиму... Я точно нервуватиму і плакатиму... Бо я кохаю його. Люблю і нічого не можу з цим удіяти, мамо. Можливо, ти маєш рацію, і

Стас – зовсім не та людина, яка мені потрібна, але я нічого не можу з собою вдіяти. Люблю. І він мене любить. Краще не розлучатися. Навіщо? Ти... забудь про Стаса. Забудь, матусю. Викресли його зі своєї свідомості, і я ніколи не нагадаю. Він ніколи не з'явиться тут, ніколи не потурбує Платона... А з часом... З часом я, певно, прозрію, бо ти завжди кажеш правильно, мамо, і розлюблю його... Обов'язково розлюблю і тоді... Тоді я неодмінно розлучусь, але вже не плакатиму і не переживатиму, не потривожу Платона, і ти... Ти побачиш, що так... краще... ⁵⁸⁰

⁵⁸⁰ Люко Дашвар, *Мати все* (Клуб сім'яного дозвілля 2011) 23-7.

Додаток 68

Приклад імперативного класу діалогової стратагеми

“調虎離山” (“Важко впоратись з блохою, яка кусає тебе під ковдрою”)

у китайських художніх текстах початку ХХІ ст.

“你不用教我了，我想看电视，你可以打游戏，咱们各玩各的。” – “Тобі не потрібно навчати мене. Я хочу дивитися телевізор, ти можеш пограти у комп’ютерні ігри. Нехай кожен займається своїми справами”.

“那可不行，你妈妈付钱给我的。我要对你负责。” – “Так не піде! Твоя мама заплатила мені за навчання, я маю позайматися з тобою”.

“她不过是买个心安，怕我一个人害怕，至于画画，学不学无所谓的，反正我也不感兴趣。” – “Вона купила собі спокій – боїться, що я боятимусь лишаючись на самоті. Байдуже, чи навчусь я малювати, чи ні. Правду кажучи, мені теж це не цікаво”.

“你怎么可以这么说？” – “Як ти можеш таке казати?”

“不然他为什么找你？那是因为你个头高，要是有人到我家，你还可以起到保镖的作用。” – “Інакше, чому б вона тебе покликала? Через те, що ти великий. Якщо, раптом, залізуть злодії, ти зможеш мене захистити”.

“小丫头，保镖我可以做，但该学的你还是要学。” – “Дурне дівчисько, звичайно, що я зможу тебе захистити, але ти все одно маєш вивчити те, що має бути вивчено”.

“我不想学！” – “Я не хочу вчитися!”

“你真有趣，我不看电视了，因为和你玩比看电视更有趣。跟我学美术你会发现更有趣。” – “От ти цікава, я не дивлюсь телевізор через те, що з тобою гратись цікавіше. Проте, вчитися зі мною малюванню ще цікавіше”.

“好！我学。” – “Добре! Я буду вчитися”.⁵⁸¹

⁵⁸¹ 饶雪漫, *想一个男生* (2007) <<http://www.kanunu8.com/files/youth/201101/1060.html>> дата звернення 19 Березень 2017.

Додаток 69

Приклад імперативного класу діалогової стратегії

“Вислідили лису в ямі” в українських художніх текстах початку ХХІ ст.

- Ходімо до церкви
- Та хто тобі в таку раньцеркву відчинить?
- Бог!..кайся, нянько. Бо, така грішна....⁵⁸²

⁵⁸² Люко Дашвар, *Мати все* (Клуб сімйного дозвілля 2011) 269.

Додаток 70
Стратегемні пріоритети в китайській та українській мовах
протягом XVIII ст.

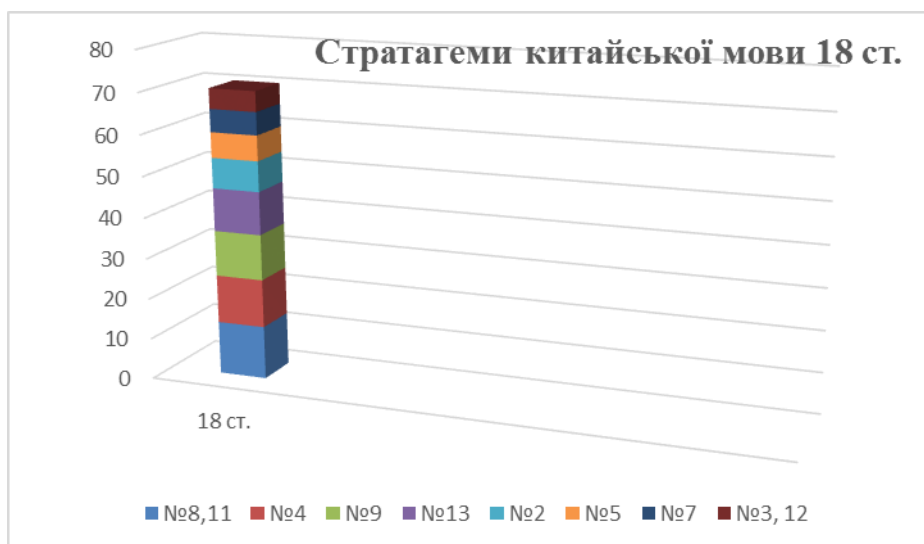

Рис. 1. Стратегемні пріоритети китайської мови XVIII ст.

Рис. 2. Стратегемні пріоритети української мови XVIII ст.

Додаток 71
Стратагемні пріоритети в китайській та українській мовах
протягом XIX ст.

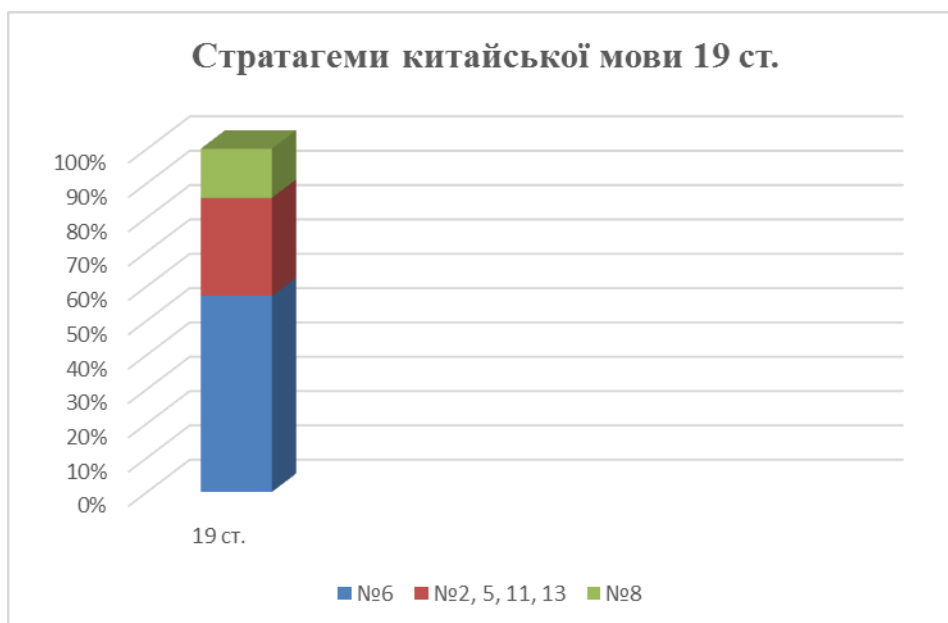

Рис. 3. Стратагемні пріоритети китайської мови XIX ст.

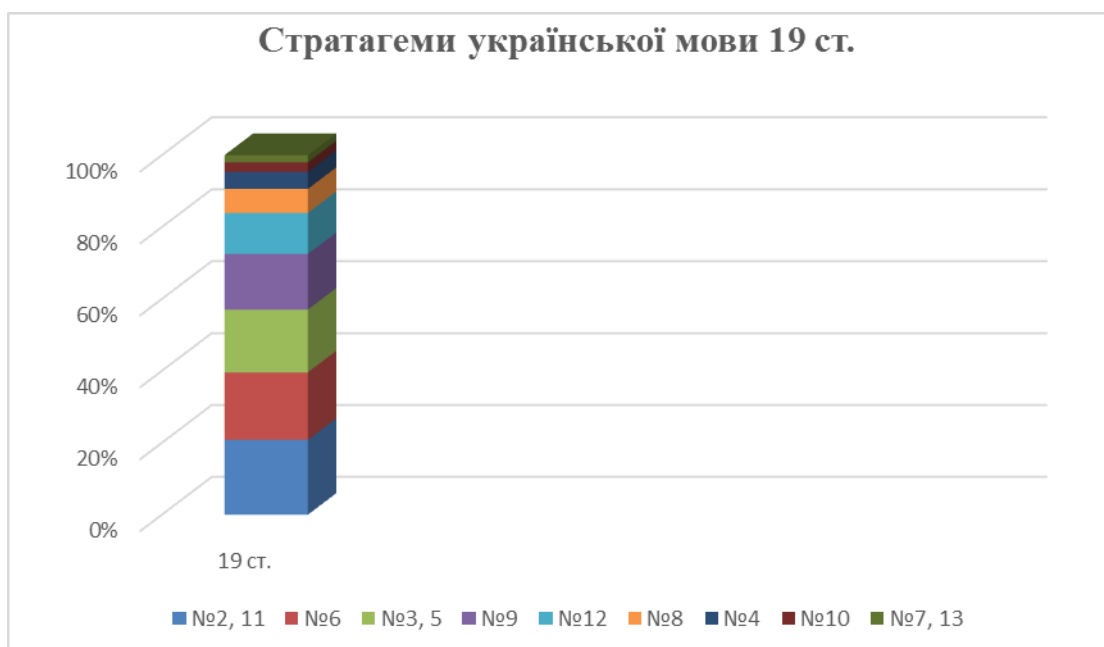

Рис. 4. Стратагемні пріоритети української мови XIX ст.

Додаток 72
Стратегічні пріоритети в китайській та українській мовах
протягом XX ст.

Рис. 5. Стратегічні пріоритети китайської мови XX ст.

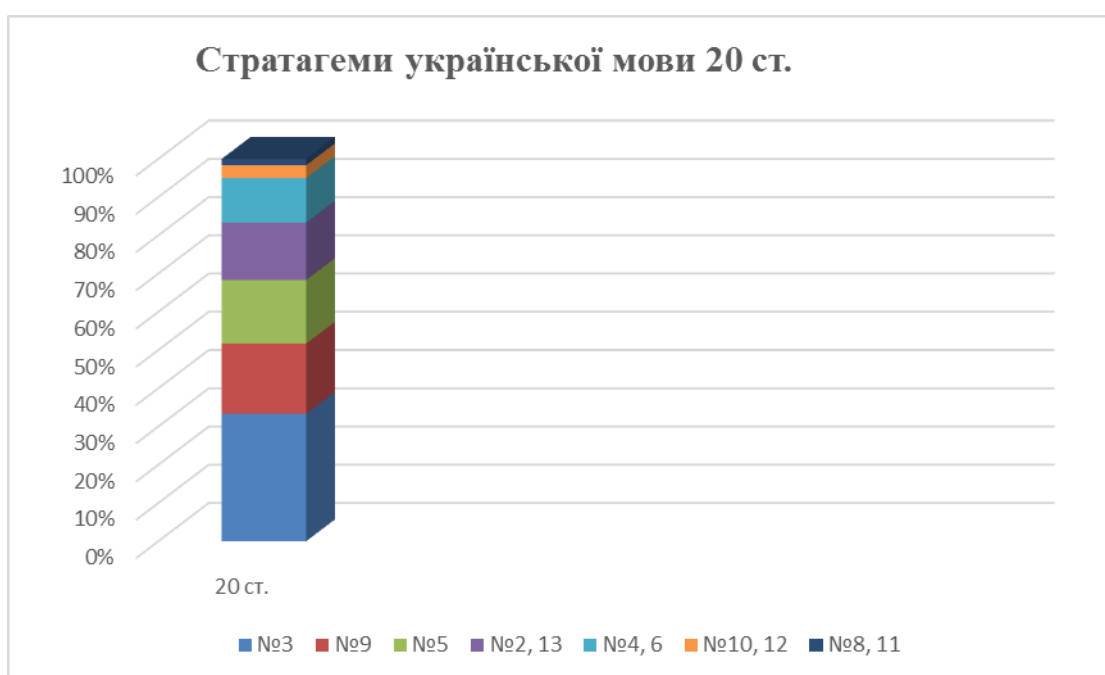

Рис. 6. Стратегічні пріоритети української мови XX ст.

Додаток 73
Стратегічні пріоритети в китайській та українській мовах
на початок XXI ст.

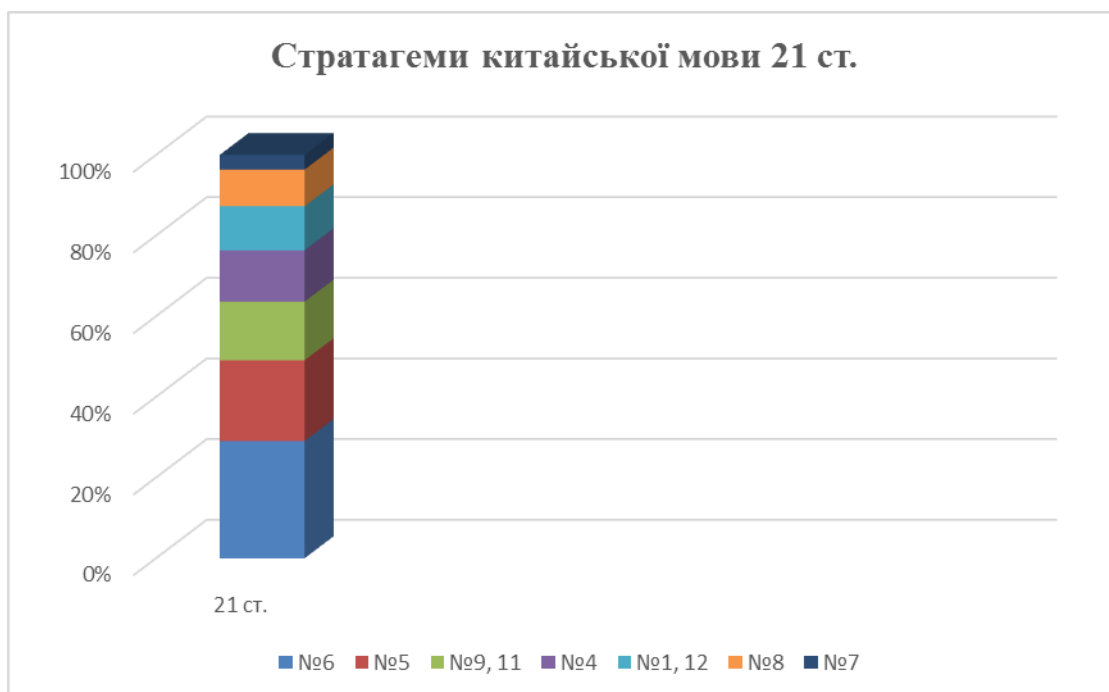

Рис. 7. Стратегічні пріоритети китайської мови XXI ст.

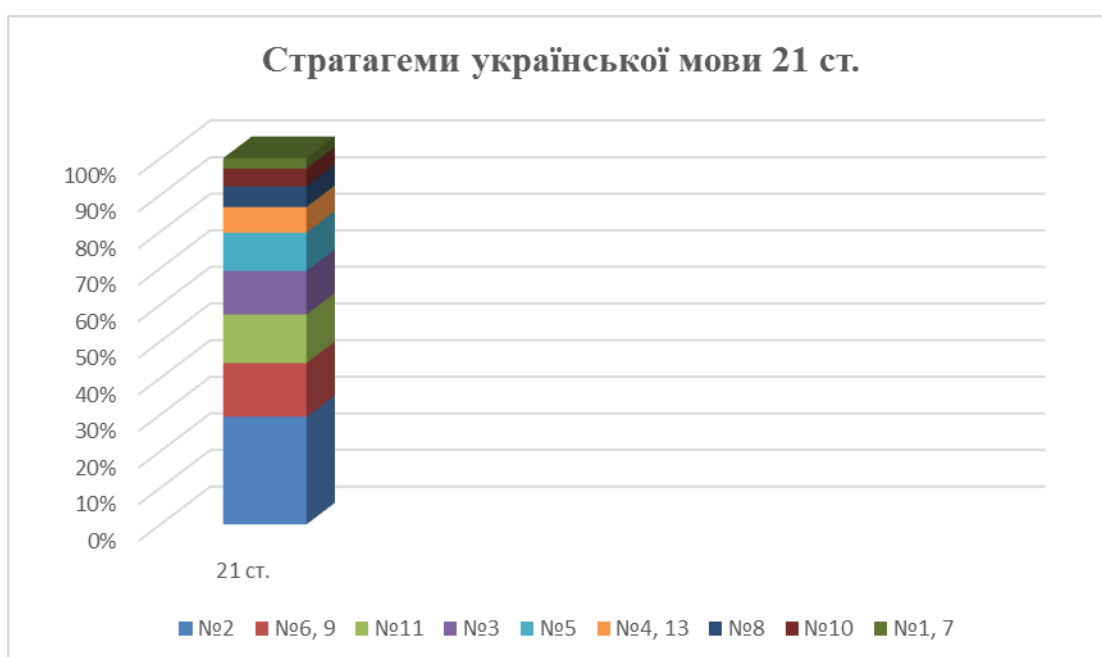

Рис. 8. Стратегічні пріоритети української мови XXI ст.

Додаток 74

Таблиця 6.11

**Динаміка розвитку інваріантно-зодіакальних типів
діалогових стратагем у китайських художніх текстах**

XVIII – поч. XXI ст.

№	Тип ДК	ДС “Змія” (XVIII ст.)	ДС “Миша” (XIX ст.)	ДС “Кролик” (XX ст.)	ДС “Кінь” (поч. XXI ст.)
1	Риторичний	Пов-П-В-Пов + С №36	Пов-П-В-Пов + С №1	П-В-Пов-Пов + С №29	П-В-Пов-Пов + С №9
2	Імперативний	СпонПов- СпонПов + С №3	СпонПов- СпонПов + С №26	Пов,П-В-Пов + С №10	Спон-Пов-Пов- П-В- СпонВвічВ + С №15
3	Фатичний	ВвічП-ВвічВ- Пов + С №8	ВвічП-В- СпонПов- ВвічПов + С №31	ВвічП-В-П- ВвічСпон + С №11	Пов-Пов + С №25
4	Конфліктний	ОП-ОВ-ОПов- ОПов + С №32	ОП-ОВ-ОПов- ОПов + С №5	ОП-ОВ-ОПов- ОПов + С №19	П-В-Пов-ОПов + С №18

Таблиця 6.12

**Динаміка розвитку інваріантно-зодіакальних типів
діалогових стратагем в українських художніх текстах**

XVIII – поч. XXI ст.

№	Типи ДК	ДС “Кролик” (XVIII ст.)	ДС “Змія” (XIX ст.)	ДС “Собака” (XX ст.)	ДС “Кінь” (поч. XXI ст.)
1	Риторичний	П-В-Пов-Пов + С №29	Пов-П-В + С №36	П-В-Пов-Пов + С №7	П-В-Пов-П-В + С №30
2	Імперативний	СпонПов-РП- П-СпонПов + С №10	СпонПов- СпонПов-РП- РП-СпонПов + С №3	П-В-СпонПов- СпонПов + С №34	П-В-СпонПов- Пов + С №15
3	Фатичний	Пов-ВвічП- ВвічВ-Пов + С №11	Пов-ВвічП- ВвічВ + С №8	ВвічП-ВвічВ- Пов-Пов + С №2	ВвічПов-Пов- ВвічПов + С №25
4	Конфліктний	ОПов-П-В- ОПов + С №19	ОПов-ОП-ОВ- ОПов + С №32	ОПов-П-В-ОПов + С №33	ОПов-ОПов + С №18

Додаток 75

Таблиця 6.13

**Динаміка та кількісно-якісна кореляція діалогових конструкцій
XVIII ст. – поч. XXI ст. у китайській мові**

№	Типи ДК	ДЗС “Змія” (XVIII ст.)		ДЗС “Миша” (XIX ст.)		ДЗС “Кролик” (XX ст.)		ДЗС “Кінь” (поч. XXI ст.)	
		К-ть од.	%	К-ть од.	%	К-ть од.	%	К-ть од.	%
1	Риторичний	54	18	61	55	43	33	63	59
2	Фатичний	177	59	25	22	36	28	18	17
3	Конфліктний	41	14	13	12	29	22	17	16
4	Імперативний	28	9,1	12	11	21	17	9	8
	Разом:	300	100	111	100	129	100	107	100

Таблиця 6.14

**Динаміка та кількісно-якісна кореляція діалогових конструкцій
XVIII ст. – поч. XXI ст. в українській мові**

№	Тип ДК	ДЗС “Кролик” (XVIII ст.)		ДЗС “Змія” (XIX ст.)		ДЗС “Тигр” (XX ст.)		ДЗС “Кінь” (поч. XXI ст.)	
		К-ть од.	%	К-ть од.	%	К-ть од.	%	К-ть од.	%
1	Риторичний	68	54	20	13	43	23	97	50
2	Фатичний	13	11	19	12	53	29	39	20
3	Конфліктний	27	21	39	25	59	33	49	25
4	Імперативний	18	14	80	50	27	15	10	5
	Разом:	126	100	158	100	182	100	195	100

Додаток 76

Таблиця 6.15

**Динаміка розвитку діалогових стратегем
в українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст.**

№	Клас ДК	XVIII	XIX	XX	XXI
1	Інформативно-пошуковий	П-В-Пов-Пов + С №16, 29, 35	–	–	–
2	Інформативно-обмінний	П-В, Пов + С №23	Пов-П-В-Пов + С №27	Пов, П-В + С №33	П-П-Пов- Пов-П-В / Пов-П-В- Пов + С №30
3	Розповідний	Пов-П-В + С №16, 23, 29	Пов-Пов + С №12	П-В-Пов-Пов / Пов-Пов-П- В + С №32	П-П-Пов-П- В + С №20
4	Інтимний	Пов-Пов + С №29	Пов-П-В, Пов + С №12	П-В-Пов-Пов + С №7	П-В-Пов- Пов + С №9
5	Етикетний	ВвічП-ВвічВ- П, Пов-ВвічВ- ВвічП- ВвічВ, Пов-Пов + С №20	ВвічПов- ВвічПов, П-В + С №8	Пов-Пов + С №2, 14	Пов-Пов + С №25
6	Інтелектуальний	Пов-РП-Пов + С №11	Пов, П-В, Пов- П-В + С №17	Пов-Пов + С №14	П-П-Пов- Пов + С №25
7	Конструктивний конфліктний	ОП-ОВ-ОПов- ОПов + С №19	П-В-ОПов- ОПов + С №32	ОП-ОВ- ОПов-ОПов + С №33	ОП-ОВ- ОПов-ОПов + С №28
8	Деструктивний конфліктний	–	Пов-П-В-Пов + С №21	П-В, ОПов- ОПов + С №21	П-В-Пов- Пов + С №21
9	Імперативно- переконуючий	Пов-Пов + С №3, 10	Пов-П-СпонВ + С №4	Пов, П-В- Спон + С №34	П-В-Пов- Пов + С №15

Додаток 77

Таблиця 6.16

**Динаміка розвитку діалогових стратегем
у китайських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст.**

№	Клас ДК	XVIII	XIX	XX	XXI
1	Інформативно-пошуковий	–	–	П-В,Пов-ОПов,П-В,ОПов-ОПов + С №16	–
2	Інформативно-обмінний	Пов-РП-П-В-Пов + С №27, 36	Пов-П-П-В + С №1	Пов-Пов + С №29	Пов-Пов-П-В + С №9
3	Розповідний	Пов-Пов-П-В + С №29	Пов-П-В + С №1	Спон-Пов-Пов,П-В + С №21	Пов-Пов-П-П-В-Пов + С №12
4	Інтимний	Пов-П-П-Пов /П-В/Пов-Пов/Пов-П-В-Пов + С №36	–	П-В-Пов + С №23, 29	П-В-Пов-П-В + С №22
5	Інтелектуальний	Пов-РП-Пов + С №8, 17	Пов,П-В,Пов + С №31	П-В-Пов-Пов + С №11	–
6	Етикетний	Пов-ВвічП-ВвічВ-Пов / ВвічП-ВвічВ-Пов-Пов + С №8	ВвічП-В-СпонПов-ВвічПов + С №31	П-В-Пов + С №20	ВвічПов-РП,ВвічПов-ВвічПов + С №25
7	Конструктивний конфліктний	ОПов-П-В-ОПов + С №32	П,Пов-Пов,РП + С №36	Пов-Пов + С №19	Пов-Пов + С №18
8	Деструктивний конфліктний	ОПов-П-В-ОПов + С №21	ОРП-П-В-ОРП-Пов + С №5	Пов-П-В-Пов + С №24	Пов-Пов + С №21
9	Імперативно-переконуючий	СпонПов-РП-П-СпонПов + С №3, 4	П-В-Спон + С №13	П-В-СпонПов-СпонПов + С №10	Спон-Пов-Пов-П-В-Спон-ВвічВ + С №15

Додаток 78

Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в 10 публікаціях: у 6 статтях, надрукованих у фахових виданнях України, в 1 статті, надрукованій у періодичному виданні іншої держави, у тезах доповідей 3 наукових конференцій:

1. Білянiна В, 'Теоретико-методологiчні засади вивчення дiалогiчних конструкцiй у комунiкативнiй лiнгвiстицi' (2013) 64 Сходознавство 3-14.

2. Білянiна В, 'Типи дiалогових конструкцiй у мовi китайської художньої лiтератури ХХI ст.' (2014) 6 Вiсник Житомирського держ ун-ту iм. I. Франка 21–7.

3. Білянiна В, 'Вiдображення нацiонально-культурних особливостей стратегiчного мислення китайських i українських письменникiв в iндивiдуально-авторських картинах свiту' (2016) 1 Вiсник Запорiзького нацiонального унiверситету. Серiя "Фiлологiчні науки" 13-8.

4. Білянiна В, 'Типи дiалогових конструкцiй у мовi китайської художньої лiтератури ХVІІІ ст.' (2014) 28 Science and education a new dimension: Philology 38-42.

5. Білянiна В, 'Типи дiалогових конструкцiй у мовi китайських художнiх текстiв другої половини ХХ ст.' (2015) 21 Вiсник Київського нац ун-ту iм. Т.Г. Шевченка. Серiя "Схiднi мови та лiтератури" 5–8.

6. Білянiна В, 'Наративний тип дiалогових стратагем у китайських та українських художнiх текстах ХVІІІ-ХХI ст.' (2015) 1 Науковий вiсник Дрогобицького держ пед ун-ту iм. I. Франка. Серiя "Фiлологiчні науки" (Мовознавство) 32-5.

7. Білянiна В, 'Дiалоговi стратагеми у китайських та українських художнiх текстах' (2016) 20 Науковий вiсник МГУ Серiя "Фiлологiя" 123-7 .

8. Білянiна В, 'Інформативно-обмінний тип діалогових стратагем у китайських та українських художніх текстах XVIII-XXI ст.', *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури* (Наукова філологічна організація "ЛОГОС" 2016).

9. Білянiна В, 'Структурно-семантичне дослідження діалогу як одне з провідних завдань дискурсології' в Перинська Н (ред), *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* (КПІ 2014).

10. Білянiна В, 'Стратагемний характер міжкультурної комунікації', в Петлюченко Н (ред), *Філологія XXI століття: теорія, практика, перспективи* (Одеський лінгвістичний вісник 2016) <<http://www.oljournal.in.ua/index.php/problemi-suchasnikh-lingvistichnikh-doslidzhen/118-bilyanina-v-i-stratagemnij-kharakter-mizhkulturnoji-komunikatsiji>> дата звернення 20 Березень 2017.

Результати дисертаційного дослідження були апробовані на *п'яти міжнародних конференціях*: "Іноземна філологія у XXI столітті" (Запоріжжя, 2014), "Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти" (Київ, 2014), "Актуальні проблеми філології та лінгвістики – 2014 (AProFil-2014)" (Будапешт, 2014), "Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури" (Львів, 2016), "Філологія XXI століття : теорія, практика, перспективи" (Одеса, 2016).